Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”

ЕВРИКА – XX

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ
2019

ББК 70.516
М34

Цепенда І.Є. – голова, ректор ДВНЗ “Прикарпатський університет імені Василя Стефаника”, доктор політичних наук, професор; *Загороднюк А.В.* – проректор з наукової роботи, доктор фізико-математичних наук, професор; *Благун І.С.* – доктор економічних наук, професор; *Васильєва В.А.* – доктор юридичних наук, професор; *Великочий В.С.* – доктор історичних наук, професор; *Гаврилишин П.М.* – кандидат історичних наук; *Гасюк І.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Голод Р.Б* – доктор філологічних наук, професор; *Гоян І.М.* – доктор філософських наук, професор; *Гуцуляк В.М.* – доктор географічних наук, професор; *Кугутяк М.В.* – доктор історичних наук, професор; *Лущак В.І.* – доктор біологічних наук, професор; *Миронюк І.Ф.* – доктор хімічних наук, професор; *Нагорняк М.М.* – доктор історичних наук, професор; *Пилипів В.М.* – доктор фізико-математичних наук, професор; *Шпарик Ю.С.* – доктор сільськогосподарських наук, доцент; *Василишин Т.В.* – кандидат фізико-математичних наук, доцент; *Волощук Ю.І.* – кандидат мистецтвознавства, доцент; *Кошель В.І.* – кандидат технічних наук, доцент; *Кондур О.С.* – кандидат економічних наук, доцент; *Лісовський Б.П.* – кандидат біологічних наук, доцент; *Микитин Л.М.* – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент; *Микитин Ю.І.* – кандидат юридичних наук, викладач; *Плекан Ю.В.* – кандидат історичних наук, доцент; *Таран І.М.* – кандидат педагогічних наук, доцент, *Федик О.В.* – кандидат психологічних наук, доцент; *Яцків Н.Я.* – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:
76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
тел. (0342) 59-60-51

М34 **Еврика – XX.** Збірник студентських наукових праць. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2019. 222 с.

У збірнику висвітлені результати студентських наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

ББК 70.516

© ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, 2019

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Гаврилаш Ольга,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Петрів О.П.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення її якості, зокрема для дітей з обмеженими можливостями.

Інклюзивна освіта потребує змін на всіх рівнях, оскільки це особлива система навчання, яка охоплює різноманітний контингент учнів і диференціює освітній процес, зважаючи на потреби дітей усіх груп та категорій [4].

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує рівне ставлення до усіх людей, створює особливі умови для дітей, які мають особливі освітні потреби. Досвід засвідчує, що класична освітня система втрачає частину дітей, оскільки вона неспроможна задовольнити індивідуальні потреби у навчанні. Це співвідношення складає близько 12,2% від загальної кількості дітей у країні і, таким чином, вони стають ізольованими й виключаються із системи. Необхідно розуміти, що не діти зазнають невдач, а сама система, виключаючи їх.

Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей, і визнає, що усі вони – індивідууми з різними потребами у навчанні. Інклюзивна освіта прагне розробити стратегію викладання, яка буде більш гнучкою для задоволення різних потреб у навчанні. Якщо навчання стане більш ефективним внаслідок впливу інклюзивних інновацій, то виграють усі, а не тільки діти з особливими потребами. Навчання в інклюзивних школах дозволяє дітям набути знань і соціального досвіду, що призведе до зменшення дискримінації, оскільки діти, навчаючись спілкуватися один з одним, навчаються розпізнавати і приймати різні відмінності. Розуміння цього важливо закладати з раннього дитинства, адже люди з обмеженими можливостями, крім останніх нічим не відрізняються [2].

Загальноосвітні заклади повинні працювати в тісному зв’язку зі спеціальними та використовувати випробувані методи роботи з дітьми з особливими потребами, залучати педагогів з досвідом роботи з цією категорією. Зокрема, освітні установи повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання з використанням існуючих ресурсів, партнерських відносин з спільнотою, для задоволення індивідуальних потреб дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку [2].

Підготовка вчителя загальноосвітньої школи до роботи в інклюзивному класі є складною, багатоаспектною, комплексною проблемою. Майбутній учитель початкової загальноосвітньої школи повинен набути високого рівня професійної кваліфікації, інтегрованих наукових знань про особистість та її соціалізацію, зокрема про дитину із психофізичними порушеннями розвитку в контексті корекційної педагогіки. Він має бути компетентним учасником педагогічного процесу, здійснювати кваліфіковану професійну діяльність з різними колективами та соціальними групами учнів, їхніми батьками, колегами, громадськими організаціями. Підготовка такого вчителя має ґрунтуватися на знаннях із загальної психології, педагогіки і загальних методик викладання у початковій школі та знаннях зі спеціальної психології, корекційної педагогіки і спеціальних методик викладання. Це

дасть змогу фахівцеві початкової загальноосвітньої школи проводити з різними категоріями учнів, які мають порушення в розвитку, корекційно-педагогічну роботу, спрямовувати навчальний процес на попередження порушень у розвитку і поведінці [1, с. 13].

Незалежно від того, в якій школі (загальноосвітній чи спеціальній) навчається дитина, вчитель має орієнтувати свою діяльність на ефективний розвиток психічних функцій, здатних взяти на себе корекційно-компенсаторне навантаження. Тільки цілеспрямований розвиток дитини сприяє набуттю нею практичного і життєвого досвіду, а отже – успішній соціалізації особистості в соціумі.

1. Бондар В. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 10–14.
2. Демченко І. І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : монографія. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. 500 с.
3. Кузава І. Б. Проблема професійної підготовки майбутніх педагогів до роботи з дітьми із особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. Вип. 14. С. 40–44.
4. Малишевська І. А. Інклюзивна освіта як соціально-педагогічний феномен. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 10. С.141–145.
5. Плужник О. В. Проблеми підготовки вчителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Теоретична і дидактична філологія. Серія : Педагогіка*. 2017. Вип. 24. С. 147–155.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТАНАЦІЇ У СТУДЕНТІВ

Гнидюк Віра,
І курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Федоришин Г.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Проблема вивчення академічної прокрастанації не нова в науковій літературі, та все ж на даний час існує мало масштабних досліджень, які б змогли дати ґрунтовні пояснення даному феномену. На особливу увагу заслуговує явище прокрастанації у студентському середовищі. Студенти, які перебувають в умовах постійної психологічної напруги, надмірної кількості навчальних завдань та обмеження часу на їх виконання, схильні відкладати деякі справи на потім, що врешті-решт призводить до виконання їх в останній момент у жорсткому дефіциті часу.

Значний внесок у дослідження питання прокрастанації здійснили зарубіжні вчені, зокрема Н. Мілграмм, Дж. Баторі, Д. Моурер, К. Лей, Дж. Л. Феррарі, П. Стіл. Так, К.Х. Лей розглядав прокрастанацію як особистісну характеристику, яка негативно впливає як на емоційну сферу особистості, викликаючи тривожність, так і на успішність та продуктивність діяльності. П. Стілл означив, що прокрастанація – це добровільне відкладання справ на потім. Людина може відкладати як початок справи, так і її завершення [1]. Серед українських вчених різні аспекти прокрастанації активно досліджуються О.В. Грабчак, Т.А. Колтунович, С.М. Соболєвою, С.І. Бабатіною, М.С. Дворник та ін. Зокрема В.І. Бикова указує на такі причини виникнення академічної прокрастинації у студентів: нечіткість головних життєвих цілей та власних спрямувань, невміння організувати свій час, відсутність мотивації та невпевненість у своїх силах [2].

Емпіричне дослідження організаційних чинників академічної прокрастанації у студентів проводилося у березні 2019 р. Вибірка включала 50 студентів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника". Збір даних відбувався методом письмового опитування. Нами була розроблена анкета, яка включала питання як відкритого, так і закритого типів, які були згруповані відповідно до розроблених змістових критеріїв. Зокрема, вивчалися організація навчального процесу – форма навчання та стиль викладання; особливості навчальних завдань – терміни та складність виконання; самоменеджмент студента – вміння планувати та ставити цілі, організація власної діяльності, самоконтроль. Результати анкетування підлягали якісному та кількісному аналізу. Також було використано методику "Визначення академічної прокрастанації у студентів"

(автор С. Лей), що дало змогу встановити зв'язок окремих чинників прокрастанації з рівнем її прояву.

На підставі аналізу отриманих нами даних було з'ясовано, що академічна прокрастанація наявна в усіх опитуваних студентів. Високий рівень переважає у 74% опитуваних, середній рівень – у 26% студентів. За даними показниками у студентів на бюджетній формі навчання рівень академічної прокрастинації дещо нижчий, ніж у студентів-контрактників, однак суттєвої різниці між ними не виявлено (20% і 22% з високим (більше 60) рівнем прокрастинації). Причиною відтермінування завдань стає надто великий термін для виконання (62%), складність академічного завдання (18%), лінь (16%), інше (поганий настрій, нестача часу, неактуальні завдання) (4%).

Загалом, більше половини студентів займаються самоменеджментом (56%). Їхні показники прокрастанації значно нижчі, аніж у студентів, котрі не ставлять цілей і не розпланують своєї діяльності (44%). Студенти, які складають план і список цілей (26%) мають нижчий рівень академічної прокрастанації (середній показник АП – 55). У студентів, які складають лише план (14%) показник прокрастанації становить 60. У студентів, які ставлять цілі, однак не розпланують їх досягнення (18%) рівень прокрастанації становить 58. Отже, можна зробити висновок, що студенти, які використовують самоменеджмент, рідше вдаються до відтермінування академічних завдань.

Вищий рівень академічної прокрастинації спостерігається також у студентів із переважанням зовнішньої мотивації до виконання завдань (62%). Так, студентам, орієнтованим на отримання оцінки (36%) притаманний високий рівень прокрастанації (63). Студентам, орієнтованим на отримання стипендії стипендії (14%) – середній рівень (52). Опитуваним, котрі навчаються лише заради отримання диплому (12%) мають високий рівень академічної прокрастинації (65). У студентів із внутрішньою мотивацією до виконання завдань (38%) показники АП середні і нижче середнього.

На відтермінування виконання академічних завдань значний вплив має значущість самого завдання для студента. Так, респонденти, для яких важливість академічного завдання визначається терміном його здачі, мають нижчі показники АП – 34%. Для 18% студентів важливість завдань визначається ступенем контролю викладача за його виконанням. Тобто, якщо контроль є, завдання вважається важливим, якщо контроль слабкий або відсутній, то виконання завдання відтерміновується або ж ігнорується повністю. Серед чинників, які впливають на вчасне виконання поставлених завдань, також є зацікавленість предметом (18%) та оцінювання (10%). Цікавим є факт, що найвищі показники АП (вище 72) мають студенти, які не використовують самоменеджмент у своїй діяльності, при цьому переважає зовнішній мотив при виконанні академічних завдань (62%) та орієнтація на контроль з боку викладача (14%).

Висновки. Таким чином нами встановлено, що прокрастанація наявна у всіх опитуваних студентів. Причиною відтермінування академічних завдань в більшості випадків стає надто довгий термін для їх виконання; переважання зовнішньої мотивації та контролю, значущість завдання для студента. Було виявлено, що студентам, які активно використовують самоменеджмент у своїй діяльності, характерний нижчий рівень академічної прокрастинації (АП), аніж тим, хто не складає цілей і планів. **Перспективи подальших досліджень** вбачаємо у вивченні соціально-психологічних чинників прокрастанації.

1. Чеврениди А. Обзор исследований феномена прокрастинация в исторической ретроспективе. *Весник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина*. 2016. С. 10. URL: https://cyberleninka.ru/article/v/obzor-issledovaniy-fenomena-prokrastinatsii-v-istoricheskoy-retrospektive.
2. Грабчак О. В. Особливості академічної прокрастинації студентів-першокурсників. *Педагогіка і психологія професійної освіти. Соціальна педагогіка і соціальна робота*. 2016. Вип. 4. С. 9.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Лущак Ілона,
І курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Міщиха Л.П.,
доктор психологічних наук, професор.

Образотворче мистецтво здатне розвивати людську культуру, формувати свідомість, змінювати психоемоційний стан. У процесі творчої взаємодії людина здатна відчувати як "муки творчості", так і піднесення, а, значить, психоемоційний стан варіюється між двох полярностей – між позитивно та негативно забарвленими емоціями. Оскільки поведінка безпосередньо опосередковується впливом емоцій, постає необхідність у вивченні даного питання.

Вивчення впливу образотворчого мистецтва як засобу психокорекції емоційної сфери особистості в юнацькому віці обґрунтовується тим, що на думку більшості авторів, саме юнацький вік – це період творця, коли відбувається розвиток особистісних якостей самостійного, незалежного творця. Як зазначають М.В. Савчин, Л.П. Василенко, у цьому періоді юна людина перетворюється з тієї, що пізнає світ на ту, хто його починає змінювати [4, с. 285]. Г. Крайг вказує на те, що емоційність юнацтва є дуже вразливою, схильною до тривожності та депресивності, агресивності й нейротизму [2]. Звідси постає необхідність у вивченні впливу образотворчого мистецтва як засобу психокорекції емоційної сфери особистості.

За Ю.С. Дружкиним, образотворче мистецтво як метод арт-терапії сприяє збагаченню психоемоційної сфери у юнацькому віці, допомагає зняти напругу і смуток, відволіктися від негативних роздумів [1]. Якщо взяти за основу три основних способи взаємодії людини з мистецтвом на рівнях створення, виконання, сприйняття твору образотворчого мистецтва, які визначають три основні ролі, які особистість може займати у сфері художньої культури як автор, виконавець, реципієнт, то на перехресті "мистецтво – практична психологія" найбільш задіяними виступають процеси "створення" та "виконання". З цими процесами працювати набагато зручніше, так як тут ми маємо справу з конкретною предметною діяльністю (розгорнутою на зовнішньому плані), тоді як художнє сприйняття є діяльністю, що протікає всередині і, відповідно, впливає на внутрішні процеси особистісного зростання [1, с. 5].

Р. Мей [3] наголошував про те, що сприймаючи твір мистецтва, люди стають його співтворцями. Звідси для нас і постає потреба дослідити зв'язок образотворчої діяльності з психоемоційним станом у юнацькому віці.

Наша мета полягає у тому, щоб виявити в чому полягають особливості впливу образотворчого мистецтва на психоемоційний стан у юнацькому віці і які механізми впливу при цьому задіяні; з'ясувати чинники образотворчого мистецтва як засобу психокорекції емоційної сфери особистості у юнацькому віці.

Експериментальне дослідження означеної нами проблеми буде охоплювати як проведення самих тестових методик (на предмет виявлення у студентів емоційних станів) між представниками гуманітарних наук (студентами – майбутніми психологами) та представниками точних наук (студентами – майбутніми вчителями математики; програмістами) з метою порівняльного зрізу розвитку у них емоційної сфери; організацію перегляду студентами творів образотворчого мистецтва різних авторів (із залученням думки експертів – художників та арт-терапевтів), які несуть в собі різну емоційну модальність, з метою прослідкувати емоційне відреагування на них самими респондентами; написання есе, виконання методики "Незавершені речення", проведення інтерв'ю тощо.

Акцент у роботі буде зроблено на якісні методи дослідження, оскільки матиме місце фіксація емоційних проявів в учасників експерименту, їх інтерпретація та дотичність до самих емоційних "тональностей", що задає сам мистецький твір. Також ми надаватимемо великого значення опису респондантами власних емоцій та переживань у процесі проведення інтерв'ю.

Вищеописане дослідження проходитиме в кілька етапів і включатиме в себе: вивчення власне психоемоційної сфери особистості та проведення експерименту на виявлення впливу образотворчого мистецтва на психоемоційний стан у юнацькому віці, оскільки для нас особливо цінним є з'ясування чинників психокорекції для подальших теоретичних та практичних напрацювань.

1. Дружкин Ю. С. Психотехника художественной деятельности: арт-тренинг. Москва : Музыка, 2001. 320 с.
2. Крайг Г. Психология развития. СПб. : Питер, 2000. 987 с.
3. Мэй Р. Мужество творить: Очерк психологии творчества. Львов : Инициатива ; Москва: Ин-т общ.-гуманит. исследований, 2001. 43 с.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 368 с.

ФЕНОМЕН САМООБМАНУ ТА ЙОГО ПАРАДОКСИ

Маліборська Анастасія,
І курс ОР магістр, філософський факультет.
Науковий керівник – Дойчик М.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

Філософсько-психологічний аналіз проблеми самообману дає можливість окреслити можливі шляхи в розумінні особливостей трансформації свідомості особистості і специфічної структури людських відносин у сучасному світі. У даному дослідженні осмислення самообману, його особливостей і парадоксів, розглядається як важлива складова ефективного розкриття змісту людської поведінки.

Самообман тлумачиться як свідомий процес створення думок, які не відповідають дійсності, як оманлива, навіяна самому собі впевненість у чомусь. Особливість самообману полягає, очевидно, в тому, що тут обманщик, тобто той, хто обманює і обманутий поєднуються в одній особі, і в одній і тій самій площині. Схильність до самообману означає схильність до приховування істини про себе. Це виявляється в небажанні знати правду, в несвідомому ухиленні від деяких знань про себе, в їх витісненні, а нерідко й в активній підтримці ілюзорних "вигідних" вірувань. Тобто самообман можна розглядати як інстинкт самозбереження, порятунок, допомогу, як дещо звичайне і невід'ємне, буденне і нове, незвідане. Таким чином, самообман виконує різноманітні функції – від психічної регуляції окремих субструктур особистості і підтримки енергетичного тонусу при вирішенні поточних завдань, до глобальної саморегуляції і збереження тотожності особистості. Дійсний самообман завжди "прозорий" для суб'єкта, не усвідомлюється ним в актуальному вимірі, охороняється власною вірою. Надалі, звичайно, факт самообману може бути встановлений суб'єктом, який виявив свою помилку, але це ще не означає подолання самообману. Самообман був, але зараз його вже немає. Замість нього виникає інший самообман.

Структура даного феномену є складною, бо тут взаємодіють дві сторони: обманщик та обманутий. Тут і виникають парадокси, адже якщо я обманюю себе, то повинен приховувати щось від самого себе або повідомляти собі неправдиву інформацію, приймаючи її за справжню. Це означає, що я повинен знати те, що дана інформація є помилковою і одночасно бути переконаним, що вона є істинною [1]. Традиційна модель самообману породжує два парадокси. Перший – стосується стану духу самообманщика, це так званий "статичний" парадокс, суть якого актуалізується у питанні, як людина одночасно може мати взаємовиключні чи суперечливі переконання? Другий парадокс стосується процесу або динаміки самообману. Цей "динамічний" парадокс знаходить своє вираження у питанні, як людина може прийняти як належне кілька суперечливих переконань? Як обманщик, людина повинна усвідомлювати, що вона розгортає обманну стратегію; але, будучи обманутою, вона не повинна бути в курсі цієї стратегії, щоб вона була ефективною.

Філософські погляди на самообман можна розділити на дві основні групи: ті, що стверджують, що парадигматичні випадки самообману навмисні, і ті, хто це заперечують. Відповідно до

цих поглядів філософів можна умовно поділити на інтенціоналістів та ревізіоністів. Перші беруть за основу модель навмисного міжособистісного обману, яка допомагає пояснити вибірковість самообману та підкреслити явну відповідальність самообманщика, а також надає чіткий спосіб розрізнення самообману від інших видів мотивованої віри (прийняття бажаного за дійсне). Ревізіоністи беруть до уваги статичні та динамічні парадокси, врахування яких є важливим під час моделювання самообману в контексті навмисного міжособистісного обману.

Головною проблемою, яка стоїть перед навмисними моделями самообману, є динамічний парадокс, який полягає у тому, що здається неможливим сформувати намір покладатися на віру в те, що людина не вірить або вважає помилковим. Представники ненавмисної моделі самообману (ревізіоністи) роблять його випадковим побічним продуктом наявності особливих мотиваційних станів і, отже, нелегко відрізнити від інших видів мотивованої віри. Як виявилось ненавмисна модель, припускає, що самообман змушує помилково у чомусь переконатись, не маючи намір обманювати [3].

Вся проблема полягає в тому, що розглядаючи феномен самообману ми розділяємо суб'єкта на дві частини: обманщика і обманутого. У такому випадку можна розглядати самообман як брехню самому собі. Проте, це досить складний, багаторівневий феномен і розглядати його, фактично розподіляючи на частини, було б необачно. Тому, дослідивши цей феномен, ми дійшли висновку, що самообман не є ні навмисною брехнею самому собі, ні дією несвідомого витіснення, ні горезвісною "втечею від самого себе". Він ініційований самою свідомістю, фрагментацією свідомості, штучним затуманенням прозорих для неї сфер, але не в сенсі витіснення, а в сенсі усвідомленого переміщення зі сфери "оптичної прозорості" у сферу "невидимого" [2]. Саме у такому переміщенні свого погляду із зони невидимості до цілковитої прозорості і виявляє себе феномен самообману.

1. Дубровский Д. И. Обман. Философско-психологический анализ. 2-е доп. издание. Москва : Канон+ РООИ "Реабилитация", 2010. 336 с. URL: http://www.dubrovsky.dialog21.ru/nauchnye_texty/obman4.htm.
2. Разинов Ю. А. Как возможен самообман. *Вестник Самарского гос. университета. Гуманитарный выпуск.* 2004. № 1 (31). С. 15–29. URL: http://ec-dejavu.ru/s/Self_deception.html.
3. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: https://plato.stanford.edu/entries/self-deception/#TemPar.

РОЛЬ КОГНІТИВНИХ ФІЛЬТРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Стефурак Степан,
ІІІ курс ОР бакалавр, філософський факультет.
Науковий керівник – Когутяк Н.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Когнітивні фільтри – це систематичні відхилення в мисленні та поведінці, спричинені тими чи іншими факторами. Простіше кажучи, когнітивні фільтри – це невідповідність нашого мислення законам логіки, або раціональній економічній моделі, чи моделі теорії ігор. Однак не кожне помилкове судження є когнітивним фільтром, адже когнітивний фільтр – це систематична помилка мислення, яка регулярно виникає в тій, чи іншій ситуації і є типовою. До прикладу людина, яка вважає, що земля плоска – помиляється. Однак це не є прикладом дії когнітивного фільтру, адже не всі люди у схожій ситуації будуть думати так само. А от схильність до підтвердження своєї точки зору є когнітивним фільтром, оскільки в тій чи іншій мірі притаманне всім людям [1].

Незважаючи на все вище сказане когнітивні фільтри не є "ворогами" людини. Вони є механізмом економії затрат енергії, який виник в ході еволюції і загалом є корисним. Однак він приносить нам також і шкоду в деяких ситуаціях сучасного життя. Причинами виникнення когнітивних фільтрів є інформаційне, перенавантаження, нестача інформації, потреба діяти швидко тощо. Когнітивні фільтри дозволяють в багатьох ситуація економити зусилля та час [1].

На даний момент дослідження когнітивних фільтрів паралельно проводяться в рамках когнітивної психології та психотерапії. Однак слід звернути увагу на те, що когнітивна психологія і

психотерапія мають різні цілі дослідження. Когнітивна психологія вивчає вплив когнітивних фільтрів на прийняття рішень. Когнітивна психотерапія вивчає роль когнітивних фільтрів у формуванні тих чи інших психологічних розладів. У нашому дослідженні ми опираємося здебільшого на дані когнітивної психології [4].

На нашу думку в процесі навчання часто виявляються такі фільтри як: емпатійний розрив, праймінг, схильність до підтвердження своїх поглядів, ефект повторення, евристика доступності, фреймінг, ментальний облік, прокляття знання, схильність до ризику при втратах і не схильність при здобутках, безповоротні витрати, ефект володіння, чутливість до втрат [1].

Тобто, когнітивні фільтри впливають одразу на всіх учасників процесу. На студентів під час запам'ятовування та формування ставлення до інформації, відвідування пар, оцінці актуальності та перспективності у професійному плані тих чи інших предметів. На викладачів під час оцінювання студентів, прийнятті рішення про розподіл ресурсів тощо.

До прикладу, доведено, що інформація, яку студенти чують частіше з більшою імовірністю буде сприйматися ними, як істинна. Викладачі часто під впливом "прокляття знання" можуть вважати, що студенти більш поінформовані, ніж є насправді [2; 5].

У нашому емпіричному дослідженні ми вивчали вплив праймінгу на прийняття рішень та формування ставлення студентів до тих, чи інших речей, а також оцінці своїх інтелектуальних здібностей. Шляхом рандомізації було виокремлено дві незалежних групи, кількістю по 22 особи. Всі вони взяли участь у опитуванні, при чому середньоарифметичний вік учасників становив 20 років, у групах була приблизно одинакова кількість хлопців і дівчат. Кожна з груп отримала схоже завдання: пройти інтернет-опитування, заповнивши форму Google. Запитання у групах були однаковими, але відмінність була в порядку запитань, а також в стимульному тексті, прочитатання якого мало вплинути на особливості відповідей у двох групах. Перша група читала текст про лауреата нобелівської премії з фізики Річарда Фейнмана, друга про художника Сальвадора Далі.

Обом групам пропонувалося оцінити свої інтелектуальні здібності від 1 до 10, однак першій групі потрібно було перед цим оцінити свою академічну успішність вказавши своє місце у рейтингу учнів чи студентів, інша група оцінювала свою академічну успішність в кінці опитування. Середній показник першої групи 7,31, результат другої групи – 7,45. Загалом перша група оцінила свої здібності на 1,5% нижче, ніж друга, що знаходиться в межах статистичної похибки. Наступні питання, які задавалися після прочитання тексту, мали на меті оцінку учасниками бажання займатися мистецтвом і наукою, користь, яку приносять суспільству мистецтво і наука, а також імовірність підготовки до завтрашніх занять. Кількісні показники відповідей наведені нижче:

1) Оцініть від 1 до 10 ваше бажання займатися мистецтвом, де 1 – це повна відсутність, а 10 бажання присвятити весь свій час даній справі. Середній показник першої групи 7,54, другої – 6,34. Перша група на 12% вище оцінює своє бажання займатися мистецтвом, ніж друга.

2) Оцініть від 1 до 10 ваше бажання займатися наукою, де 1 – це повна відсутність, а 10 – абсолютне бажання присвятити весь свій час даній справі Середній показник першої групи 5,59, другої – 5,95. Перша група на 4% нижче оцінює своє бажання займатися наукою, ніж друга.

3) Оцініть користь, яку на Вашу думку приносять суспільству вчені по шкалі від 1 до 10, де 1 – повна її відсутність, а 10 – це виняткова важливість. Середній показник першої групи 8,18, другої – 7,68. Перша група оцінює користь вчених для суспільства на 5% вище, ніж друга.

4) Оцініть користь, яку на Вашу думку приносять суспільству митці по шкалі від 1 до 10, де 1 – повна її відсутність, а 10 – це виняткова важливість. Середній показник першої групи 7,63, другої – 7. Перша група оцінює користь митців на 6% вище, ніж друга.

5) Оцініть ймовірність виконання вами самостійної роботи до завтрашніх пар / уроків від 1 до 10, де 1 – це точно не виконаю, а 10 – точно виконаю. Середній показник першої групи 7,40, другої – 6,77. Перша група оцінює ймовірність виконання домашнього завдання на 7% вище за другу.

Висновок. Як показують результати емпіричного дослідження праймінг майже не впливає на наше оцінювання себе, а також на наші переконання, що перегукується з іншими дослідженнями, які говорять, про надання надмірного значення когнітивним фільтрам в сучасній науці [6]. Однак

дослідження показує вплив праймінгу на прийняття рішень відносно недалекого майбутнього, а саме підготовки до пар. Обмеженням емпіричного дослідження є той факт, що 72,3% не чули раніше про Річарда Фейнмана. А також те, що емпіричне дослідження не враховувало можливого особистого ставлення учасників до Сальвадора Далі, яке зважаючи на його ексцентричну поведінку могло бути різним та вплинути на результати.

1. Канеман Деніел. Мислення швидке й повільне / пер. з англ. Максим Яковлєв. Київ : Наш формат, 2017. 480 с. ISBN 978-617-7278 -18-0.
2. Талер Річард .Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення / пер. з англ. Світлана Крикуненко. Київ : Наш формат, 2018. 464 с. ISBN 978-617-7388-72-1.
3. Талер Річард, Састейн Кас. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір / пер. з англ. Ольга Захарченко. Київ : Наш формат, 2017. 312 с. ISBN 978-617-7388-65-3.
4. Вестбрук Д., Каннелі Г., Кірк Дж. Вступ у когітивно-поведінкову терапію. Львів : Свічадо, 2014. 410 с. ISBN 978–966-395-735-7.
5. People with Easierto Pronounce Names Promote Truthiness of Claims. *PLOS ONE*. September 6, 2014. doi: 10.1371/journal.pone.0088671.
6. Norman, G. R., Monteiro, S. D., Sherbino, J., Ilgen, J. S., Schmidt, H. G., Mamede, S. The Causes of Errorsin Clinical Reasoning. *Academic Medicine.* 2017. № 92 (1). 23–30. doi: 10.1097/acm.0000000000001421.

ΠΟΙΕΤΟΣ **ЯК ЛЮДСЬКЕ НАМАГАННЯ ВІДЧУТИ СЕБЕ ВДОМА**

Харук Марія-Катерина,
ІІІ курс ОР бакалавр, філософський факультет.
Науковий керівник – Возняк С.В.,
кандидат філософських наук, доцент.

“Ким є людина?
Тим, хто повинен засвідчити, ким він є”.
Мартін Гайдеггер. Гельдерлін та сутність поезії

Поезія, як і філософія, мають на меті повернути людині її цілісність, повернути людині її спроможність відчути власну самість та екзистенцію. Про це кажуть такі мислителі, як Мартін Гайдеггер, що бере за основу фразу Новаліса: “Філософія – це ностальгія, тяга додому”, Мераб Мамардашвілі, який каже, що: “поезис – це відчуття власного існування… це і є, мені здається, філософія”.

Перше, що може спасти на думку, коли ми чуємо фразу Новаліса, це:

- туга руссовської людини за своїм природнім станом, за часом, коли людина існувала як доісторична;

- сумування за дитинством, в якому все, що нас оточує, розумілось безпосередньо. Тоді видається, що людина позбувається цього вміння, виростаючи і накопичуючи в собі безліч непотрібних переживань, бруду, небажаної інформації.

У такі моменти варто зрозуміти, що дані твердження є поверхневими та смисл фрази є дещо глибшим. На нашу думку, йдеться мова про те, що людина ностальгує сама по собі, по своїй людськості, яку втратила колись та все більше втрачає й донині. Цьому є багато причин, та хотілось би звернути увагу на найбільш явні моменти, в яких філософи та поети себе проявляють.

Але спочатку хотілося б взяти до уваги, що питання про повернення людини до неї самої, ностальгії за її самістю, за її чистим відношенням до Буття піднімається гостро в Новий Час і продовжується до сьогодні: техніка, масове виробництво, нові засоби комунікації ніби закривають окрему людину від самої себе, чим ставлять її в позицію невизначеності: колись тій було достатньо знати, що вона істота без пір’я або дитина Божа. Зараз цього їй недостатньо.

Філософи і поети – це ті люди, котрі часто змушені бути дисидентами. Вони в силу свого місця у світі є зацензурованими, несприйнятими, вигнаними. Можна припустити, що вони і є тими "рятівниками" нашої первинної цілісності, відчуття домашності. Вони рятують нас від загубленості у різноманітних буттєвих просторах, що здатні поглинути людину та відчужити її від самої себе. Мартін Гайдеггер такий простір називає простором das man: людина губиться у неавтентичному способі проживання, у буденному, повсякденному способі проживання.

Але людина – це не просто біологічно-соціальна істота, що живе на планеті Земля. Це Буття, яке про себе запитує, Буття, що прагне себе відшукати. Воно хоче знайти "найбільш свою спроможність бути".

Разом з цим воно стає у певне відношення до дійсності. І одне із цих відношень – ποιετος (є смисл вжити давньогрецьке слово для позначення не просто "поезії" як певної форми літературного твору, але для того, щоб вказати на онтологічну вкоріненість поетичного відношення до світу). Ποιετος – це те, завдяки чому ми можемо дати відповіді на свої одвічні запитання, розкрити Буття. Ми хочемо себе засвідчити та утвердити в бутті, утвердити себе як Буття.

Хорошим показником того, як людина проявляє себе в буденності, в буденному способі бачення світу та в поетичному / філософському способі бачення світу є мова. Ще з давніх часів мова ділилась на ту, яку використовують при звичних, щоденних розмовах про звичні речі та на ту, що В. Біблер називає внутрішньою мовою, що породжує одне велике Слово: саме таким є слово поетичне. І саме це поетичне слово було про те, що людину турбує та що її дивує. Саме поетичне слово здатне на те, щоб із внутрішнього вийти назовні та набути свого вигляду у зовнішньому світі. І разом з тим воно здатне на те, щоб Буття, що себе шукає, утвердило себе самого.

Поезія має здатність вхопити словом все те, що від нас "вислизає". Ми маємо можливість по-перше, пояснити самим собі всі ті образи, що ніби літають у нас над головами і не фіксуються, а отже, і губляться, а по-друге – поетичним словом вхопити суть речей, надати їм значення. А через ці значення ми опосередковано надаємо значення собі самим.

Таким чином ми бачимо, що ποιετος – це не просто гра слів, не просто засіб, за допомогою якого ми красиво описуємо світ, щоб показати (собі? іншим?) певні його сторони. Поезія – це не графоманія. Це те, що творить нас.

Отже, поезія – це те, що:

- нас "рятує" (рятує від буденної сує́ти, від щоденних кошмарів, від інформаційного напливу, від масової давки та значної кількості різноманітних токсичностей, що є актуальними саме на сьогодні). Це – внутрішньосвітовий, онтичний горизонт існування та являння нам поетичного у ποιετος;

- дає можливість нам спитати про себе та утвердити себе (поети вихоплюють та затримують у часі все, що є для них вагомим; через це вагоме, через те, що для людини є суттю речі, вона знаходить відповідь на питання про саму себе, знаходить гармонію (адже недарма гармонію називають необхідним атрибутом поезії) та спокій. Даний горизонт можна окреслити як онтологічний фундамент поетичного.

1. Библер В. С. На гранях логики культуры. Книга избранных очерков. Москва : Русское феноменологическое общество, 1997. 423 с.
2. URL: http://library.khpg.org/files/docs/1459156090.pdf.
3. URL: http://www.ji.lviv.ua/ji-library/Vozniak/text-i-perekl/kn3-heid3.htm.
4. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/nostalgiya-po-cheloveku-antropologicheskiy-povorot-v-filosofii-m-k-mamardashvili.pdf.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Чігер Марія,
ІІ курс ОР магістр, філософський факультет
Науковий керівник – Матейко Н.М.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Відповідно до визначення ВООЗ, невиношування вагітності – це самовільне переривання вагітності на будь-яких термінах від зачаття до 37 тижнів (259 днів) [1]. Переривання вагітності до 22-го тижня називається мимовільним абортом або викиднем. Викидні поділяються на ранні – до 12 тижнів вагітності і пізні – від 12 до 22 тижнів. Найбільш численними є ранні викидні, що становлять до 85% переривань вагітності [4].

Вчення про викидень викликало інтерес акушерів з давніх часів. Особливо багато було приділено уваги цьому питанню акушерами XVII–XIX століть. Виявлено численні причини, що викликають викидень або передчасні пологи. Ще в 1955 р. доведена основна роль нервової системи в механізмі виникнення загрозливого передчасного переривання вагітності і в його лікуванні (Л.А. Решетова). Фахівці спостерігали у ряду жінок повторюваність передчасного переривання вагітності в одні і ті ж терміни. Причому у деяких жінок всі вагітності переривалися в один і той же термін, у інших відзначена повторюваність термінів переривання вагітності, починаючи або з третьої вагітності, з четвертої або шостої. Встановлено, що більшість жінок з невиношуванням вагітності в минулому мали ряд важких життєвих ситуацій, втрату близьких людей, побутові травми і т. д.

Було встановлено, що у 47,8% спостерігалися виражені неврози, а найбільше місце серед обстежуваних жінок займали жінки з наявністю неврастенічних реакцій (Л.А. Решетова). Більше половини жінок цієї групи відрізнялися нестриманістю, проявляли емоційну нестійкість (схильність до сліз, швидку мінливість настрою)

Однак, незважаючи на те, що психічні відхилення жінок, які страждають невиношуванням вагітності, описані більше ніж 50 років тому, а психотерапія в Україні існує близько 18 років, існує дуже мало прикладів спільної партнерської роботи лікарів-гінекологів та психологів (психотерапевтів). Ця ситуація потребує уваги, оскільки без спільних зусиль лікарів і психологів проблему невиношування вагітності у багатьох жінок не вирішити.

У ситуації викидня в переживаннях жінки виявляються практично всі характеристики психотравмуючої ситуації. Викидень в разі високої цінності дитини і материнства / батьківства стає значною психологічною травмою для особистості, що виявляється в переживанні горя у відповідь на що відбулася втрата.

Спостереження за переживанням ситуації викидня як перинатальної втрати і аналіз цього стану дозволяють стверджувати, що вона характеризується виникненням специфічних емоційних реакцій, що проявляються в більшій мірі у жінки, але характерних для чоловіка.

У першу чергу – це почуття безпорадності як прояв нездатності що-небудь змінити в ситуації, яка виявилася сильнішою за людину. Почуття провини стосується також ненародженої дитини. Провина є відображенням прагнення зробити більше, тобто виступає проявом бажання контролювати неконтрольоване. Виникає також тривога як переживання очікування неблагополуччя, небезпеки, яка багато в чому пов’язана з втратою довіри як до себе, до інших людей та світу в цілому. Зокрема, жінка перестає довіряти своєму тілу, яке не впоралося з виношуванням і народженням дитини [2]. Значно знижується і довіра до лікарів, виникають ятрогенії.

Часто лікарі при лікуванні проблеми невиношування вагітності розраховують тільки на власні здібності та фармакотерапію, абсолютно ігноруючи появу у жінок відхилень у психічній сфері, а також те, що психічним станом повинен займатися спеціально підготовлений психолог (психотерапевт або психоаналітик).

Науковці (Г.Г. Вараксіна, М.Б. Гасюк, О.А. Куминська та ін.) наголошують, що у всіх пацієнток, що мають невиношування вагітності, діагностують стресові стани, депресивні розлади, психічні травми, що виникли в різних кризових ситуаціях, тому психологічна корекція психосоматичного

здоров'я до настання вагітності у багато разів підвищує можливість і ймовірність щасливого материнства.

З метою виявлення психологічних чинників невиношування вагітності було проведено клініко-психологічне дослідження 30 жінок віком від 18 до 40 років, які перебувають в обласному перинатальному центрі м. Івано-Франківськ з діагнозом "Загроза переривання вагітності".

За результатами дослідження було виявлено, що у 50% жінок з патологією вагітності відзначається високий рівень особистісної тривожності, у 40% жінок середній рівень тривожності. Високий рівень ситуативної тривожності простежувався у 17% жінок та середній рівень ситуативної тривожності у 30%.

За шкалою депресії Зунге встановлено, що 13% жінок мають легку депресію, можливо ситуативного чи невротичного ґенезу, у 3% жінок було виявлено субдепресивний стан.

Отже, отримані результати дослідження можуть свідчити, що повторні викидні створюють у жінки замкнуте коло страху, тривожності та депресії, які можуть спричинювати до появи нового викидня внаслідок нейроендокринних змін та посиленого скорочення матки.

Таким чином, поряд із з'ясуванням біологічних аспектів спонтанного аборту, важливо звертати увагу на психічну реакцію жінки. Як свідчать результати нашого дослідження, вагітні жінки, а особливо такі ті, котрі мають загрозу невиношування, вимагають особливого підходу до психологічної реабілітації та психологічного супроводу. Тому можна з упевненістю говорити про необхідність спільного, комплексного супроводу таких жінок в тріаді "гінеколог – клінічний психолог – сама жінка" з метою вирішення проблеми виношення вагітності.

1. Абрамченко В. В., Шабалов Н. П. Клінічна перинатологія. Петрозаводськ : Інтел Тек, 2004. 424 с.
2. Вараксина Г. Г. Особливості перебігу вагітності та розвитку симптомів загрозливого аборту під впливом характерологічних і психосоціальних чинників : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Казань, 2002.
3. Кузнєцов В. І. Особливості локусу суб'єктивного контролю у жінок з ускладненою вагітністю. *Наука і освіта : наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України*. 2010. Лют. Спецвип. : Проект "Когнітівні процеси та творчість". С. 196–200.
4. Куминська О. А. Психологічні особливості жінок, що мають ризик невиношування вагітності: огляд сучасних досліджень. *Перинатальна психологія та психологія репродуктивної сфери*. 2013. № 3 (11). URL: http: //www.perinataljourn.ru| zhurnal@perinatalpsy.ru.

РОЗВИТОК УЯВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Шмид Вікторія,
ІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Микитюк Г.Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент.

У дошкільному віці психічні процеси пластичні та мають певні особливості, які найбільш ефективно сприяють розвитку творчої уяви дітей. Від того, як скоординувати ефективну роботу щодо розвитку творчої уяви старшого дошкільника з урахуванням та використанням вікових особливостей психічних процесів, залежить подальший розвиток дитини. Уява, як і всі інші психологічні функції здатна зазнавати змін орієнтуючись на вік та розвиток дитини.

Актуальною проблемою сучасної психології виступає розвиток дитячої творчості, яка ставить перед системою освіти основну мету – виховання у підростаючого покоління творчого підходу до перетворення навколишнього світу, активності і самостійності мислення, що сприяють досягненню позитивних змін в житті суспільства.

Аналіз наукових досліджень дає підстави твердити, що молодший дошкільний вік характеризується появою уяви, дошкільний вік є сензитивним для її розвитку, а в старшому дошкільному віці

доповнюється таким важливим видом уяви, як творчої уяви особистості. У той же час слід констатувати, що не всі аспекти формування і розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку вивчені достатньо широко і ґрунтовно.

Уява, як і всі інші психологічні функції здатна зазнавати змін орієнтуючись на вік та розвиток дитини. Виходячи із охарактеризованого розуміння даної проблеми, вчені, які вивчали онтогенез психіки, вважали, що уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого, інші, навпаки спростовувати дану думку, стверджуючи про відносність розвитку уяви у дітей, яку можна порівнювати лише з розвитком інших психічних процесів.

Отже, особливо значущим стає виявлення специфіки та розвитку творчої уяви в період дошкільного віку, який є найважливіший для закладання основ та передумов її розвитку.

Уява набуває активного характеру, починає проявлятися зародження творчості в діях дитини. Крім того, проведено низку наукових досліджень щодо даної проблеми, відповідно до яких виділено чотири основні етапи, які на протязі дошкільного віку (від 2 до – 6–7 років) проходить дитина в розвитку творчої уяви. Перший етап – здібність до перетворення сприйняття, тобто бачення в одному предметі іншого. Другий етап характеризується одухотворенням іграшок. Третій етап характерний процесом перевтілення в іграх. Четвертий етап особливий тим, що під час нього появляється художня творчість, під час якої відбувається перекомбінування образів.

Уява дитини набагато яскравіша та оригінальніша за уяву дорослого.

У старшому дошкільному віці уява дитини набуває керованого характеру. Формуються дії уяви: задум у формі наочної моделі; образи уявних предметів та дії з ними; дитина може контролювати і визначати характер уяви. У різних видах діяльності (ігровій, конструктивній, образотворчій) з'являється уміння планувати. Діти піклуються про відповідність своїх задумів дійсності. Діти із захопленням займаються творчою діяльністю.

Отже, завдяки уяві будь – яка дитяча діяльність (малювання, ліплення, конструювання) набуває цілеспрямованого характеру. Уява бере безпосередню участь у виникненні передбачень, припущень, коли розв'язується творче завдання. За допомогою художніх засобів та їх мовного вираження дитина намагається відійти від шаблона зразка, проявляє схильність до фантазування, вигадування, творчої ініціативи.

Ангеліна (6 років). Слухаючи музику А. Вівальді "Весна", дівчинка використала яскраві кольори навіть у зображенні будинку, різнокольорове дерево та простір, який заповнює любов до мами. Блакитне небо, зелена трава і квіти, що говорить про те, що в дитячій уяві весна асоціюється з любов'ю, комфортом та затишком.

Марія (5 років). У дівчинки весна асоціюється з великим святом на честь якого запускають феєрверки, печуть тортик, в оточенні люблячих батьків, квітів та домашніх улюбленців.

Христина (5 років). Весна насичена багатьма подіями: подорожі до лісу, приємно проведений час дома, сонячна погода, хороший настрій та найголовніше чупа-чупси на кожен день.

Марія (5 років). На малюнку, під музику В. Косенко "Дощик" зображено дуже красиве природнє явище, яке буває тільки після дощу – веселку. Дівчинка уявляє, що разом з веселкою з'являються ангелики, які радіють закінченню дощу.

Соломія (5 років). Дощик асоціюється з прогулянкою під парасолькою з подружкою та можливість "поміряти" калюжі.

Таїсія (5 років). На малюнку зображена друга частина музики, яка виконується в повільному темпі з нотками суму, що пов'язала дитина з подією у своєму житті – втратою бабусі.

1. Грузинська І. М. Художньо-мовленнєва діяльність як засіб розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки :* збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. № 3(48). С. 139–146.
2. Карабаєва І., Ладивір С. Уява народжується в грі. *Дошкільне виховання.* 2007. № 10. С. 4–7.
3. Алексєєнко-Лемовська Л. В. Система роботи щодо збагачення словника дітей на різних етапах дошкільного дитинства у театралізованій діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія :* зб. статей. Ялта : РВВ КГУ, 2008. Вип. 17. Ч. І. С. 222–230.

ІСТОРІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В КАЗАХСТАНІ, ТУРКМЕНІСТАНІ ТА КИРГИЗСТАНІ: АВТОРИТАРИЗМ НА ПРОТИВАГУ ДЕМОКРАТІЇ

Бойда Андрій,
ІІ курс ОР бакалавр, факультет історії
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Москалюк М.Ф.,
кандидат політичних наук, доцент.

Інститут глави держави функціонує у всіх сучасних країнах. Глава держави – це найвища посадова особа, що займає центральне місце в системі органів державної влади, здійснює її верховне представництво, є символом державності та національної єдності, а також гарантом дотримання конституційний прав і свобод громадян, гармонізаційним чинником ефективної взаємодії гілок державної влади між собою [2, с. 115].

На пострадянському просторі інститут глави держави функціонує як інститут президентства, має свої характерні риси та особливості, притаманні кожній республіці. Центральноазійська модель є окремою різновидністю, в межах якої спостерігаються певні відмінності. У цьому контексті важливим є порівняльно-політологічний аналіз президентури в трьох різних республіках регіону – Казахстані, Туркменістані та Киргизії.

Повноваження, якими володіє Президент Казахстану були закріплені та регламентовані Конституційним законом від 26 грудня 1995 р. “Про Президента республіки Казахстан”. Прикметно, що згідно зі ст. 4 Конституції країни одна і та ж особа не може бути обрана главою держави більше двох разів поспіль. Однак чинне обмеження не поширюється на Першого Президента Республіки Казахстан – Лідера нації Н. Назарбаєва [4].

Констатуємо, що у Казахстані від початку існування незалежної держави варіант “сильного” президентства був збалансований “сильним” парламентом. Н. Назарбаєв, скориставшись ситуацією, яка склалась при розпаді СРСР, створив технократично-авторитарний режим, примирив націоналістів з етнічними меншинами, але не зумів примирити політичну опозицію з правлячим режимом. Разом з тим, політична система Казахстану і надалі залишається стабільно-авторитарною [7, с. 48]. Навіть недавні події березня 2019 р. засвідчили, що відставка Н. Назарбаєва з поста Президента була лише формальною, адже за собою він залишив пост глави Ради безпеки республіки і лідера правлячої партії “Нур Отан” [8].

Аналізуючи інститут президентства Туркменістану, зазначимо, що на початку 90-х років XX ст. в цій республіці глава держави С. Ніязов безпосередньо вплинув на становлення авторитарного режиму. Саме під час його правління у 1994–1995 роках розглядалося питання про найменування займаної Ніязовим вищої посади як “Шах” і оголошення Туркменістану Шахством. Але ці наміри не були реалізовані через спротив місцевої політичної еліти та категоричну відмову РФ підтримати такий розвиток подій. Разом з тим, Туркменістан – єдина центральноазійська республіка, у конституції якої була зафіксована норма про довічне президентство Туркменбаші (батька всіх туркмен) Н. Ніязова [5].

Повноваження Президента Туркменістану передбачені розділом ІІ Конституції країни. Зокрема, згідно зі ст. 68 Президент є главою держави і виконавчої влади, вищою посадовою особою, виступає гарантом її незалежності, територіальної цілісності та дотримання Конституції, забезпечує виконання міжнародних зобов’язань і постійний нейтралітет країни [3].

На думку незалежного туркменського експерта Ш. Кадирова, з приходом до влади Президента Г. Бердимухамедова в країні зміцнилась центральна влада. Нове правління не таке жорстке, як при С. Ніязові, але все одно не є ліберально-демократичним. Про намагання зміцнити позиції глави держави у системі владних інститутів свідчить на разі не реалізована спроба парламенту

Туркменістану (Меджлісу) продовжити термін президентських повноважень з п'яти до семи років [6, с. 211–212].

За дещо інших обставин функціонує інститут президентства у Киргизстані. Ця центральноазійська республіка з перших років незалежності продемонструвала відкритість для демократичних перетворень. Президент Киргизстану, як зазначено у ст. 60 Конституції, є главою держави, уособлює єдність народу та державної влади. Перший президент республіки О. Акаєв обіцяв перетворити Киргизстан на "острівець демократії в Центральній Азії". Власне процес демократичних перетворень в Киргизстані прискорили революції 2005 та 2010 рр. Під їх впливом відбулося примусове відсторонення від влади двох президентів, у тому числі і О. Акаєва. Ці події мали важливе значення для подальшого розвитку країни. Незважаючи на збереження певних рис авторитаризму в політичній системі Киргизстану, в цій центральноазійській республіці впроваджено невластиву для країн регіону парламентську форму правління замість президентської [1]. Також демократизація киргизької президентури обумовлюється гендерним фактором. Киргизстан – перша серед республік Центральної Азії, в якій, хай і тимчасово, на перехідний період до 31 грудня 2011 р., президентом країни була жінка – Р. Отунбаєва [6, с. 212].

Таким чином, розглядаючи центральноазійський регіон, можна вести мову про певні особливості посттоталітарних переходів у цих суспільствах, у межах яких інститут президентства функціонував у режимі "м'якого авторитаризму" Н. Назарбаєва, модернізованої "східної монархії" С. Ніязова і "незрілої демократії" О. Акаєва. Вказані риси характеризують специфіку інституту президентства у сучасному Казахстані та Киргизстані. Натомість у постніязівському Туркменістані інститут глави держави функціонує в межах "жорстокого авторитаризму".

1. Асанов Б. Стал ли Кыргызстан "островком демократии"? URL: https://rus.azattyk.org/a/28706670.html.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
3. Конституція Туркменістану. URL: http://turkmenistan.gov.tm/?id=11808.
4. Конституционный закон Республики Казахстан от 26 декабря 1995 года, № 2733. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitutional_laws/o-prezidente-respubliki-kazahstan.
5. Кулиев А. Туркменская элита: взгляд изнутри. URL: http://www.eurasia.org.ru/2001/analitica/03_20_Elita.htm.
6. Москалюк М. Ф. Інститут президентства пострадянських країн: особливості становлення та функціонування. *Інститут Президента України в системі державної влади України : матеріали наукової конференції*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2014. С. 209–214.
7. Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних політичних режимів. *Вісник Запоріж. нац. ун-ту*. 2009. № 2. С. 48–54.
8. Что означает отставка Назарбаева для Украины. URL: https://izvestia.kiev.ua/item/show/115615.

ВНЕСОК ЄВГЕНА ЖЕЛЕХІВСЬКОГО В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В ГАЛИЧИНІ

Будинкевич Лілія,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології та міжнародних відносин
Науковий керівник – Райківський І.Я.,
доктор історичних наук, професор.

У пропонованій статті розкрито найважливіші періоди та аспекти життя видатного українського мовознавця, педагога і громадського діяча, жителя м. Станиславова (нині – Івано-Франківськ) Євгена Желехівського (1844–1885 рр.) під кутом зору його внеску в розвиток української національної самосвідомості в Галичині.

Ключові слова: *Євген Желехівський, наукова діяльність, просвітницька робота, "Малорусько-німецький словник", "Просвіта".*

Досліджуючи основні віхи життєвого шляху Є. Желехівського, необхідно розглядати його діяльність у системі суспільних відносин. Без сім'ї, колективу, людських взаємин будь-яка особистість в її діяльній, соціальній сутності неможлива [5, с. 212]. Народився Євген Ієронімович Желехівський (псевдоніми і криптоніми: Соколик І; Опілянин; Ж; Є. Ж;) 24 грудня 1844 р. в селі Хишевичі Городоцького району Львівської області в родині греко-католицького священика. На той час у невеликих населених пунктах Галичини священики були чи не єдиними добре освіченими членами громади. Його батько Ієронім Желехівський (1813–1846 рр.) походив з відомого в Галичині старовинного дрібношляхетського роду. Ієронім – єдиний священик з роду Желехівських, що порушив патріархальні родові традиції, одружившись із полькою, чим викликав обурення і неприязнь до себе своїх родичів.

Після закінчення Львівського університету з 1870 р. Є. Желехівський працював помічником учителя в Перемишльській гімназії. Тут викладав латину, історію, а згодом – "руську", тобто українську мову. У 1871 р. в Ягеллонському університеті в Кракові успішно складає учительські іспити з латинської і грецької мов з правом викладати їх по-українськи, по-польськи і по-німецьки. Водночас через академічний сенат та австрійське Міністерство освіти виробляє дозвіл на право екзаменувати з української мови і літератури [5, с. 84]. У 1872 р. переїхав до Станиславова, де на посаді професора української і класичної мов у місцевій гімназії працював до кінця свого життя. У 1874 р. одружився з дочкою священика і відомого культурного діяча з с. Студінки під Калушем Аделею Бобикевич.

Є. Желехівський усе свідоме життя присвятив педагогічній і громадсько-просвітницькій діяльності. Центральною метою його педагогічної роботи був ідеал українського патріота як людини високоосвіченої, з глибокими національними почуттями [1, с. 84]. Будучи викладачем у Станиславівській гімназії, викладав українську мову і літературу. Є. Желехівський любив свою педагогічну професію, невпинно дбав про школу та вчителів, особливо сільських, які перебували в той час у найтяжчому становищі**.** "Учителям сільським, – писав він у листі до свого друга, українського педагога і громадського діяча Олександра Барвінського 24 серпня 1884 р., – даю я мій "Словар" на половину ціни. Слухачам університету також на ціні половину уступаю…" [6].

Помітний вклад вніс Є. Желехівський у становлення такої надзвичайно важливої, на жаль, і понині занедбаної галузі вітчизняної педагогіки, як українське шкільне підручникознавство. У класичне українське підручникознавство назавжди ввійшли передмови й дидактичні матеріали до українських шкільних читанок, виданих у 1872–1880 рр., рецензії на шкільні підручники, методичні поради щодо їх створення і використання в школі й вдома для навчання та виховання [7].

Є. Желехівського цікавило буквально все, що мало стосунок до освіти українського народу, навчання й виховання молоді. Він гостро критикував тодішні учительські семінарії за те, що в них ігнорувалася нагальна потреба підготовки українських педагогічних кадрів, брав під захист дискримінованих тодішньою владою українських учителів, надаючи їм усіляку підтримку і допомогу. За це не раз потрапляв у немилість з боку панівних можновладців. Підтвердженням цього може бути, наприклад, погордлива відмова шкільної управи в офіційному клопотанні 1868 р. про надання творчої відпустки чи зменшення урочного навантаження для завершення роботи над "Малорусько-нїмецьким словарем" (далі – "Малорусько-німецький словар").

Є. Желехівський приділяв значну увагу громадській діяльності на ниві просвітництва, всебічного розвитку української освіти і культури, що сприяло утвердженню національної самосвідомості серед селянських мас. Ще будучи студентом Львівського університету, Є. Желехівський став членом-засновником товариства "Просвіта" у Львові 8 грудня 1868 р. Головною формою роботи "Просвіти" у Станиславові на перших порах була лекційна діяльність. Утворення філії товариства дало поштовх до створення читалень у навколишніх селах. Так, у 1888 р. просвітянські читальні існували вже в с. Крихівцях, Драгомирчанах та ін. На міській площі Ринок у Станиславові 9 листопада 1884 р. Є. Желехівський відкрив українську читальню і був обраний її головою. Це було вагомим успіхом у розвитку українства, враховуючи, що русини-українці становили лише 15–20% населення міста, де проживали переважно євреї і поляки.

Найважливішою науковою працею Є. Желехівського став укладений ним "Малорусько-німецький словар", що з 1882 р. почав виходити у Львові окремими випусками, а повністю двотомний словник побачив світ у 1886 р. уже після смерті його автора. Це був перший словник, що містив значний реєстр українських слів (більш як 64 000), перекладених одним або декількома синонімічними словами німецької мови. У цьому словнику було зібрано в той час найбільше слів української мови. Для того, щоб укласти мовознавчий словник, потрібно було вивчати і збирати слова народнорозмовної мови. У згаданому листі до О. Барвінського в серпні 1884 р. Є. Желехівський писав: "Малоруська література має свою підвалину в живім язиці народа, в его усній словесності. Особливо замічено то при піснях. Тому ж то я, пишучи словарь русько-німецький, передовсім взяв за основу матеріали усної народної словесности, а відтак обійму і клясиків наших як: Основяненка, Шевченка, Марка Вовчка, Шашкевича, Федьковича" [4].

"Малорусько-німецький словар" об'єктивно відобразив характер українського мовотворчого процесу в період перебування українських етнічних земель під владою Австро-Угорської та Російської імперій. Характерно, що словник, з одного боку, спирався на народнорозмовну основу діалектів, а з іншого – виявляв виразну орієнтацію на зближення з українською літературною мовою, всупереч поширеному серед прихильників москвофільства в Галичині макаронічному "язичію" [2].

Через свою невиліковну хворобу (рак горла) Є. Желехівський уклав тільки перший том словника в 1885 р. Другий том під тим же заголовком завершив його колега Софрон Недільський, який був співавтором написання словника, про що, зокрема, свідчить напис на титульній сторінці: "уложили Євгений Желеховский і Софрон Недільский, професори гімназиї в Станиславові" [3].

Багатогранна діяльність Є. Желехівського є вагомою складовою національно-культурного розвитку українців, що сприяла розвитку української національної самосвідомості в Галичині. Він упродовж багатьох років активно працював на громадській ниві: крім "Просвіти", був членом "Українського педагогічного товариства", заснованого в 1881 р., товариства "Народна торгівля" (з 1883 р.), "Ставропігійського інституту" (з 1884 р.). Як член українських товариств неодноразово брав участь у засіданнях відділів і загальних зборах, контрольних комісій [1, с. 86].

Отже, постать Є. Желехівського посідає чільне місце серед представників народовства як активного діяча і поборника українського національно-культурного відродження в Галичині другої половини XIX ст. Громадський діяч своєю невтомною працею на науковій, педагогічній і просвітницькій ниві спричинився до утвердження національної самосвідомості серед тогочасного українського населення Галичини.

1. Грещук В., Лесюк. М., Неввідомська Н. Євген Желехівський у національно-культурному відродженні України / за ред. В. Грещука. Івано-Франківськ : Плай, 1999. С. 84, 86.
2. Євген Желехівський як мовознавець, педагог та громадський діяч (1844–1885) : за матеріалами статті М. Зигмунда. *Українська мова та література.* 2001. № 7 (лютий). С. 4–5.
3. Желехівський Євген. Український лексикограф. *Західний кур'єр*. 1991. № 9. С. 20.
4. Качкан В. Євген Желехівський. *Хай святиться ім'я твоє*. Чернівці, 1994. С. 132.
5. Полєк В. Відомі педагоги Прикарпаття : біографічний довідник (до 1939). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. Т. 1. С. 84, 212.
6. Стельмахович М. Лицар слова українського. *Тижневик Галичини*. 1994. 23 грудня. С. 3.
7. Угорчак Ю. Український педагог і лексикограф Євген Желехівський. *Новий час*. 1993. 18 груд. С. 3.

АРХЕОГРАФІЯ НА СТОРІНКАХ “УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ”

Глінка Богдан,
1 курс ОР магістр, факультет історії,
політології та міжнародних відносин.
Науковий керівник – Шологон Л.І.,
доктор історичних наук, професор.

На сторінках “Українського історичного журналу” опубліковано низку статей присвячених різним аспектам української археографії.

У статті М. Палієнко та І. Гирича “Археографічні студії професора Я. Калакури” подано короткі відомості про наукове життя відомого вченого. Автори акцентують увагу на підходах дослідника до визначення об’єкта, предмета, функцій, завдань археографії та її міждисциплінарного характеру. Зазначається, що основне місце в студіях Я.С. Калакури відводиться розгляду методології та методів археографії, виробленням періодизації української археографії. Вчений також займався дослідженням розвитку археографії у дорадянський і радянський періоди, з’ясовуючи характерні її особливості, а також прослідкував розвиток археографії у період незалежності України [3].

У статті О. Мавріна “До питання щодо формування теоретичних засад археографії в УРСР у повоєнний період” висвітлюється історія післявоєнної української радянської археографії в загальній історії науки, а також показано за яких умов існувала українська археографія. Подано також процес трансформації української археографії у радянський період, зокрема поступово вона розвинулась від підрозділу архівної справи до СІД. Проаналізовано “Основні правила…” виявлення і відбору важливих документів до друку, а також дається аналіз принципам, на яких спираються “Основні правила…” [2].

У розвідці Г. Папакіна “Сучасна інтернет-археографія: основні форми та джерела електронних публікацій” подано матеріал про те, що СІД в епоху глобалізації знань не можуть стояти осторонь до інформаційних процесів. Зокрема, про становлення такої історичної науки, як інтернет-археографія. Також висвітлюється питання електронних публікацій писемних джерел й проблеми її дослідження. У статті також зроблений детальний аналіз щодо спеціалізованих сайтів електронних бібліотек, зокрема “Ізборник”, портал “Архіви України”, “Електронний архів ім. Вернадського”, держархівів різних областей України [4].

В іншій праці Г. Папакіна “Використання історичних джерел в археографічних публікаціях: суспільні виклики та наукові проблеми” розглядається й проблема використання історичних пам’яток в публікаціях.

Окрім цього подається коротка історія становлення археографії як науки, яка бере свій початок у XVII–XVIII ст. Розглядається проблема публікації історичних джерел в яких спостерігається авторське свавілля, яке виявляється в тому, що при публікації автори не звертають увагу на досвід попередників, керуючись власними засадами впорядкування історичних джерел. Для вирішення проблеми пропонується створення нормативної регламентації щодо публікації історичних джерел.

Розглядається й проблема створення загальних правил публікації джерел, яка бере свій початок із створення “Правил издания исторических документов в СССР”, де містилися всі вимоги та правила, щодо хронік, покажчиків тощо. Також в статті подаються різні рекомендації та настанови, щодо розробки нових правил щодо публікацій всіх видів документів, відбору для публікації документів, їх репрезентації тощо [5].

У праці І. Гирича “Організація Грушевським археографічної роботи у Львівський період життя й діяльності” йдеться про те, що під час свого перебування у Львові М. Грушевський займався налагодженням археографічної справи в НТШ. Подано також статистичні матеріали, які висвітлюють грошові витрати археографічної комісії впродовж всього часу її діяльності, звітні матеріали щодо гонорарів за опубліковані матеріали. Вміщено також короткі відомості про діяльність членів археографічної комісії, роботу в різних архівах, публікації збірників документів членами НТШ,

зокрема І. Крип'якевичем, М. Кордубою, С. Томашівським, І. Кревецьким, І. Джиджорою та іншими. Також надаються відомості про роботу членів археографічної комісії в різних архівах Австро-Угорської та Російської імперій [1].

У статті Г. Сергієнка "Діяльність Т.Г. Шевченка у Київській археографічній комісії (1845–1847 рр.)" подається інформація про різні аспекти діяльності Київської археографічної комісія та її значення для історії України. Вміщено відомості про три подорожі Т. Шевченка Україною в яких він зробив малюнки різних пам'яток культури Київщини, Полтавщини, Чернігівщини тощо [6].

Отже, археографія на сторінках "Українського історичного журналу" має досить важливе значення, адже вона відкриває нам не тільки особливості її становлення як спеціальної історичної дисципліни, а й дає нам уявлення про проблеми з якими зустрічається археографія на початку XXI ст.

1. Гирич І. Б. Організація Грушевським археографічної роботи у львівський період життя й діяльності. *Український історичний журнал*. 1997. № 1. С. 72–86.
2. Маврін О. До питання щодо формування теоретичних засад археографії в УРСР у повоєнний період. *Український історичний журнал*. 2018. № 1. С. 159–174.
3. Палієнко М. Г. Археографічні студії професора Я. Калакури. *Український історичний журнал*. 2017. № 4. С. 162–174.
4. Папакін Г. В. Сучасна інтернет-археографія: основні форми та джерела електронних публікацій. *Український історичний журнал*. 2010. № 5. С. 153–166.
5. Папакін Г. В. Використання історичних джерел в археографічних публікаціях: суспільні виклики та наукові проблеми (роздуми архівознавця). *Український історичний журнал*. 2009. № 6. С. 135–146.
6. Сергієнко Г. Я. Діяльність Т. Г. Шевченка у Київській археографічній комісії (1845–1847 рр.). *Український історичний журнал*. 1991. № 3. С. 43–54.

ЛОКАЛЬНА ВІЙНА ТА ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ: ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТЬ

Головчинський Назар,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології та міжнародних відносин.
Науковий керівник – Матвієнків С.М.,
кандидат політичних наук, доцент.

Локальні війни і воєнні конфлікти становлять сьогодні одну з основних загроз як для національної, так і для міжнародної безпеки. Нові реалії вимагають нового осмислення змісту таких понять і категорій, як "локальна війна" і "воєнний конфлікт". Для наукової класифікації локальних війн і воєнних конфліктів потрібно узагальнити, перш за все, визначення поняття "війна" [3, с. 214]. Найбільш системного вигляду положення про війну набули у творі К. Клаузевіца "Про війну" (1832 р.). Це єдина важлива праця, в якій обґрунтовується діалектичний зв'язок війни з політикою. "Війна, – заявляє К. Клаузевіц, – є … актом насильства, що має на меті змусити противника виконати нашу волю… [Вона] є не тільки політичним актом, а й дійсним знаряддям політики, продовженням політичних відносин, але іншими засобами" [8, с. 214–216]. У Політологічному енциклопедичному словнику дається таке визначення: "війна – це збройна боротьба між державами (їх коаліціями) або соціальними, етнічними та іншими спільнотами; засіб боротьби за світову гегемонію та захист національних інтересів [1, с. 79].

Термін "локальна війна" з'явився наприкінці 1950-х років. Локальна війна є обмеженим за політичними цілями і розмахом ведення воєнних дій, збройним зіткненням між двома чи кількома державами, що зачіпає їхні політичні, економічні, національні, територіальні, етноконфесійні та інші інтереси. Характерними її рисами є обмежений просторовий розмах ведення воєнних дій, участь у ній незначних за чисельністю військ (сил), застосування звичайної зброї. До локальних війн відносять також внутрішньодержавні та громадянські війни [4, с. 23]. "Воєнний конфлікт" – досить

поширене поняття, яке використовується як у повсякденні, так і в офіційних документах, наукових працях, публіцистичній літературі. На думку вітчизняних вчених, суттєвою ознакою воєнного конфлікту слід вважати масштабність. У широкому розумінні воєнний конфлікт є гострою формою зіткнення сторін щодо розв'язання суттєвих протиріч у процесі соціальної взаємодії із застосуванням збройної сили [6, с. 6, 7, 17]. У вузькому розумінні – це одна з форм збройних сутичок із застосуванням регулярних та іррегулярних збройних формувань, які не переходять у війну [2, с. 7]. Вчений А. Клименко запропонував класифікацію можливих воєнних конфліктів (війн). Соціально-політичні, які, поділяються: за типом суперечностей (політичні, економічні, територіальні, національне-етнічні, релігійні); за соціально-політичним складом сторін (міждержавні, національно-визвольні, громадянські); за характером політичних цілей (загарбницькі цілі, відновлення міжнародного миру, захист суверенітету і територіальної цілісності) [5, с. 34].

Сьогодні йде війна на Сході України або Війна на Донбасі. Це військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами, які вторглися у квітні 2014 року на територію українського Донбасу після захоплення Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення "державних суверенітетів" ДНР та ЛНР. Конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. За географічним масштабом є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України. Юридично на сході України триває Антитерористична операція, яка з 2018 року має назву Операція Об'єднаних Сил [7].

Підсумовуючи вище сказане, можна визначити локальну війну як збройний конфлікт між державами, що зачіпає їх національні, політичні, територіальні, економічні та інші інтереси, і обмежений за політичними цілями і масштабами ведення військових дій. Воєнний конфлікт розуміємо як гостру форму зіткнення сторін при розв'язанні суттєвих протиріч у процесі соціальної взаємодії із застосуванням збройного насильства, який характеризується особливим станом збройних сил учасників.

1. Бабкін В. Д., Горбатенко В. П., Шемшученко Ю. С. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка, Ю. С. Шемшученка. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
2. Барынькин В. М. Локальные войны на современном этапе (характер, содержание, классификация). Москва : Военная мысль,1994. № 6. С. 7–11.
3. Бураков Ю. В. Теоретичні аспекти класифікації локальних війн та збройних конфліктів сучасності. *Військово-науковий вісник.* 2016. Вип. 25. С. 214–232.
4. Золотарёва В. А. Россия (СССР) в локальних войнах и военных конфликтах второй половины XX века / под ред. В. А. Золотарёва. Москва : Кучково поле, Полиграфресурсы, 2000. 576 с.
5. Клименко А. Ф. К вопросу о теории военных конфликтов. Москва : Военная мысль, 1992. № 10. С. 24–35.
6. Толубко В. Б., Бут Ю. І., Косевцов В. О. Основні закономірності сучасних локальних війн та збройних конфліктів. Київ : НАОУ, 2002. 68 с.
7. Три роки війни на Донбасі: ключові події АТО. URL: https://www.slovoidilo.ua/2017/04/06/infografika/bezpeka/try-roky-vijny-donbasi-klyuchovi-podiyi-ato.
8. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним. Київ : Наш Формат, 2018. 488 с.

ГАЇВКИ В СИСТЕМІ ВЕСНЯНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПОКУТСЬКО-ГУЦУЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ (30-ті рр. XX ст. – XXI ст.)

Досінчук Сергій,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Боян-Гладка С.П.,
кандидат історичних наук, доцент.

Ідеями воскресіння природи просякнутий весь весняний цикл обрядів та ритуалів. Особливо цю тенденцію можна прослідкувати у мотивах великодніх ігор та піснях які їх супроводжували – гаївках. Слід також зазначити що назва "гаївки" трансформується відповідно до етнографічного розмежування. Так, на прикладі матеріалів краєзнавця М. Шинкарука в праці "Іспаська давнина", згадується, що "дівчата коло церкви гралися "Крутого рьиду", співали гаївки" [2]. Натомість польський краєзнавець Ю. Шнайдер в праці "Печеніжинські люди" пише: "пополудні сходяться молодші гратися коло церкви. Дівчата граються "перепілки"... у колі співають" [3]. Бачимо що одні й ті самі дійства проходять під різними назвами. На нашу думку назва обряду "перепілка" походить від гри яка носить таку саму назву і ототожнюється з пташкою – перепілкою яка виступає символом весни.

У давнину твори, що виконувались у весняний час, були своєрідними магічними замовляннями на те, щоб прискорити весняні переміни: ліс – зазеленіти, траву – прорости, посіви – піднятись, квіти – розцвісти. Вони супроводжувались імітативно-магічними рухами або танцями.

Традиційною великодньою забавою на покутсько-гуцульському пограничч були гаївки. Їх виконували молодь та старші за віком люди біля церкви протягом усіх трьох днів Великодніх свят.

Першого дня Воскресіння Господнього, по обіді люди збиралися до вечірньої, після чого молодь йшла гратися, старші спостерігали за цими дійствами та активно брали участь, співали обрядових пісень: "… ну я так мрячно памїтаю, це тут де тепер резиденція, це всьо було забито, всьо було людий. Це всьо тако кругами собі стояло по обіді три дни. Я все памїтаю баба шос там узме йкєхос тістечок. Та це всі брали пів паски, поріже на кускє і замотає у фустку, і це так усі, роблена фустка і під паху. Дівчєта бігают граютьсі, зголодніла, кожна біжит д мамі та даст кавалок паски, тай вже паскі наїласі і далі йдут сі грати" [Досінчук Марія, Томенко Наталія, смт Печеніжин].

Церковнослужителі не в змозі подолати язичницькі пережитки врешті перенесли гаївки з часу Великого посту на Великдень, надавши їм християнського змісту. Після цього найбільш масово водили хороводи та співати гаївки в час Великодня, якщо робили раніше, то староста села розганяв гурти, а непокірливих навіть карав. Таким чином, під впливом християнського календаря язичницька обрядовість частково перемандрувала у Великодній тиждень, а частково й зовсім зникла, оскільки припадала на Великий піст, що повністю протилежний "весняній радості" [1].

Найбільш поширеними іграми серед населення пограничч були: "Третього лишнього", "Перепілка", "Жучка", "Подоляночка", "Зайчика", "Сороки", "Жабки", "Фоста", "Лози", "Дзвона", "Вежа".

Християнські мотиви в гаївках дуже популярні за рахунок накладення на основні ідеї воскресіння весни – Воскресіння Господнього: "як задзвоніть усі дзвони, чути аж на гору, збирайтесі люди добрі, до божого дому" – де образ дзвона в язичництві виступає звісткою та "будителем" природи, а в християнстві – людської душі. У зв'язку з давньою християнською традицією, характерним є виникнення гаївок суто на релігійну тематику, при цьому в живому виконанні мелодія залишається однотипною для всіх її видів, наприклад: "Дали йому хрест нести, він не знає дороги, в четвер його катували, в п'ятницю розпинали, в п'ятницю розпинали в суботу поховали, а в неділю дуже рано задзвонили дзвони, коло гробу Христа Спаса Люди б'ют поклони" [Штечук Ганна, смт Печеніжин].

Образи сонця, світла, вогню часто можна зустріти у мотивах гаївок, образ сонця ототожнювали з Ісусом Христом який подолав темряву зла, як і сонце яке розсіює ніч та дарує день. Це все дає нам змогу побачити які космогонічні уявлення мали наші предки та як зображали це в ритуалах

гаївок, “а свічечка догарає, а сонечко сходить, а Пречиста з Ісусиком, до церковці входить” [Горецька Марія, смт Печеніжин].

На даному прикладі бачимо тісний зв’язок символу вогню та сонця які перекладаються на образ Ісуса Христа, який “входить” до церкви в строгому часі разом зі сходом сонця.

Як повноцінний компонент Великодньої обрядовості, гаївки збереглися на теренах покутсько-гуцульського пограниччя до середини 1990-х років. На сучасному етапі даний обряд забувається і не застосовується, за винятком деяких сіл які зберегли цю традицію за допомогою церкви, школи або просвітньої діяльності старших людей які передали ці вміння новому поколінню.

У давніших гаївках висвітлюється образ воскресіння природи, її розквіт, повноцінне функціонування. З часом на ці образи нашарувався християнський образ воскресіння. Завдяки багатожанровості гаївок вони могли містити в собі події як ритуальної обрядовості, так і теми залицяння, любові, магічних обрядів і навіть політичної обстановки в краю.

1. Голубець О. М. До питання жанрової класифікації українського весняного календарно-обрядового фольклору. *Вісник Львівського ун-ту. Серія : Філол. науки*. 2010. Вип. 43. С. 76–84.
2. Шинкарук М. (І) Спаська давнина. Народні перекази, оповідки, спогади, етнографічні й фольклорні записи з с. Спаса Коломийського району Івано-Франківської області. *Бібліотека Коломийщини*. Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. Вип. 4. С. 88.
3. Юзеф Шнайдер. Печеніжинські люди (1904). Етнографічний нарис. Івано-Франківськ : Фоліант, 2017. С. 124.

ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПА

Косяк Олег,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Стефанюк Г.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Минуле українського народу, особливо його визвольна боротьба, протягом довгих років замовчувалося та спотворювалося тоталітарними режимами. УПА стала відповіддю на жорстоку окупаційну політику, що змусила українців організуватися у збройні підрозділи, котрі стали частинами Української повстанської армії. Армії, через яку пройшло понад сто тисяч осіб, за участь у повстанському русі чи його підтримку каральними органами СРСР було репресовано понад півмільйона людей. Вітчизняну історіографію УПА можна поділити на проупівську і антиупівську.

Антиупівську позицію займають історики: В. Масловський, В. Іваненко, В. Якунін. В. Масловський у своїй праці ”З ким і проти кого воювали українські націоналісти в роки Другої світової війни”, характеризує УПА як бандитське колабораціоністське формування, що було створено за наказом окупаційної влади і сила якого значно перебільшена “націоналістичними авторами” [1, с. 122].

В. Іваненко та В. Якунін “ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології”. Ця робота написана з позицій радянської історичної науки, навіть із збереженням тодішньої офіційної термінології. Їй притаманні необ’єктивність, однобічне висвітлення історії та історіографії ОУН і УПА, некоректність висновків і тверджень. Як і в радянській історіографії, основними звинуваченнями ОУН та УПА є співпраця з німецькими фашистами, а пізніше зі спецслужбами західних держав, прирівнювання ідеології українського націоналізму до нацизму [2, с. 148–172].

Проупівську позицію займають історики: І. Патриляк, Д. Яневський, В. В’ятрович, О. Марущенко.

У монографії І. Патриляка “Встань і борись! Слухай і вір...: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.)” висвітлено протистояння структур визвольного руху

гітлерівським та сталінським тоталітарним режимам, участь ОУН і УПА в польсько-українській локальній війні, боротьбу українського націоналістичного підпілля і повстанців проти польської комуністичної держави [3, с. 247–279].

Д. Яневський "Проект "Україна". Жертва УПА. Місія Романа Шухевича". На думку автора, історія УПА – це історія збройного спротиву частини українського народу комуністичній диктатурі, історія реального, а не вигаданого Голокосту українців, історія найбільшої антропологічної катастрофи в історії Європи за останню тисячу років [4, с. 115–153].

В. В'ятрович у праці "За лаштунками "Волині-43". Невідома польсько-українська війна", описує криваве доміно маловідомої війни між поляками і українцями у 1942–1947, яке автор розкриває завдяки невідомим раніше документам української та польської підпільних армій, звітам німецької окупаційної влади та радянських партизан. Це чи не перша спроба науково-популярного викладення історії польсько-українського конфлікту середини минулого століття. Автор пропонує поглянути на події 1943 року на Волині в контексті історії двох народів до, під час та після Другої світової війни. В основі дослідження – свідчення безпосередніх учасників подій, документи українського та польського підпілля, Армії Крайової та УПА, які були головними дійовими особами трагедії, що тривала не один рік [5, с. 115–168].

О. Марущенко у статті "Сучасна вітчизняна історіографія українського самостійницького руху першої половини 1940-х рр.: стан і перспективи наукового пошуку", наголошує що дослідження історії, бойової і державотворчої діяльності УПА – армії, яка не капітулювала, не склала зброї, а була до останнього бійця знищена, потребуватимуть якомога ширшого залучення нових репрезентативних джерельних масивів, що сприятиме руйнації усталених ідеологем і стереотипів, що живлять радянсько-російські тлумачення українського самостійницького, повстанського руху доби Другої світової війни та його остаточному визнанню, що є надзвичайно важливим для повноцінної реалізації українського національного проекту в нинішніх складних умовах внутрішніх і геополітичних викликів [6, с. 189–193].

Отже, ми бачимо, що у вітчизняній історіографії простежується антиупівська так і проупівська позиція, представлена вченими як з тої так і з іншої сторони.

1. Масловський В. З ким і проти кого воювали українські націоналісти в роки Другої світової війни. Москва : Славянский диалог, 1999. 271 с.
2. Іваненко В., Якунін В. ОУН і УПА у Другій світовій війні: проблеми історіографії та методології : монографія. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2006. 424 с.
3. Патриляк І. "Встань і борись! Слухай і вір…": українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) : монографія / Центр дослідження визвольного руху. Львів : Часопис, 2012. 592 с.
4. Яневський Д. Проект "Україна". Жертва УПА. Місія Романа Шухевича / художник-оформлювач А. П. Езрова. Харків : Фоліо, 2012. 283 с.
5. В'ятрович В. За лаштунками "Волині – 43". Невідома польсько-українська війна. Харків : Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2016. 304 с.
6. Марущенко О. Сучасна вітчизняна історіографія українського самостійницького руху першої половини 1940-х рр.: стан і перспективи наукового пошуку. *Галичина*. 2017. Ч. 29–30. С. 184–195.

ВИЗНАЧНІ БИТВИ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914–1918 рр.) У ТВОРАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ ПОДІЙ

Мотрук Сюзанна,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Щербін Л.В.,
кандидат історичних наук, доцент.

Велика війна – стала предметом гострих дискусій науковців та дослідників, вона знайшла своє відображення у творах видатних літераторів, у спогадах очевидців та щоденниках сучасників. Війна змінила суспільство і подальшу нашу історію, після подій Першої світової кожен із її учасників повернувся іншим. Велика війна, не була схожою на всі інші, що були до цього, вона стала рубежем, новим етапом у історії Європи, та й цілого світу. Вона забрала мільйони життів, як на фронті, так і за його межами й в подальшому переросла у більш криваву подію – Другу світову війну.

“Покласти край війнам! Хіба так можна? Покласти край війнам. Світова болячка невигойна” – зазначив автор роману “Вогонь” А. Барбюс [2, с. 188].

Роман “Вогонь” французького письменника Анрі Барбюса – це перший твір про Велику війну, в якому відкрилося нова якість розмови про цю людську трагедію. Цей роман з’явився в 1916 році і набув колосальну популярність.

У романі “Вогонь” ми зустрічаємо згадку про битву біля м. Верден – одну з найкривавіших в історії. Верденська операція, відома в історіографії ще під назвою “Верденська м’ясорубка”, битва на Західному фронті у Першій світовій війні, яка тривала з 21 лютого по 18 грудня 1916 р. [3].

Із роману А. Барбюса “Вогонь” про Верденську операцію: “Бачили б ви, чим нас пригощали під Верденом, я там був. От коли тебе так обстріляють, можеш сказати: “Тепер я знаю, що таке бомбардування”. Одним снарядом убивало по 30 осіб; деяких підкидало в повітря метрів на 15; у Вердені снаряди потрапляли в будинки через дахи, пробивали два, а то й три поверхи, вибухали внизу, і вся будівля злітала” [1, с. 100].

Довго із людської пам’яті не вивітриться газова атака на р. Іпр (1915 р.) та бої на полях Фландрії.

Перша Іпрська битва (19 жовтня – 22 листопада 1914 р.) – низка запеклих боїв між військами Антанти та німецькою армією за опанування стратегічно важливого міста Іпр в західній Бельгії під час так званого Бігу до моря на початку Першої світової війни. Вже 22 квітня 1915 р. в ході Першої світової війни відбулася Друга Іпрська битва під час якої біля міста Іпр (Бельгія) на шестикілометровій ділянці фронту була здійснена газова атака, німці вперше застосували отруйний газ – протягом 5 хвилин проти французів було випущено 180 тон хлору. Через два роки в цьому ж районі німецька армія застосувала уже інший газ, гірчичний, котрий і отримав назву по місцю боїв – іприт.

Збереглися спогади солдата канадського експедиційного корпусу про першу газову атаку на Іпрі, очевидцем якої він став 22 квітня 1915 р.: “… Вдалині ми побачили хмару, що зростала неначе з-під землі. … Ми не знали, що це таке. Наближаючись до нас зі швидкістю, як ніби саме Пекло переслідувало їх, бігли чорні війська з Північної Африки… Людина вмирає від газу в жахливих муках. Вони стали абсолютно чорними, всі ті, кого я бачив тоді. Із рота йде піна, як у скаженого собаки, п’ять-шість хвилин судом і потім – “на захід” (термін Першої світової, що означав смерть)” [4].

У ході Третьої Іпрської битви відбулася друга битва у Фландрії – одна з наймасштабніших спроб військ Антанти провести наступальну операцію на Західному фронті в Західній Фландрії в Бельгії. Бої тривали з червня до листопада 1917 р. На пам’ять про дані події був написаний вірш у формі рондо – “У полях Фландрії”, автором якого виступив канадський лікар, підполковник Джон Мак-Крей на честь свого друга Алекса Гелмера, вбитого під час другої битви при Іпрі. У листі до матері Мак-Крей описував битву як “кошмар”: “Сімнадцять днів і сімнадцять ночей ніхто з нас не знімав свого одягу, навіть взуття, хіба що зрідка. Весь цей час гармати та гвинтівки не замовкали ані

на хвилину… І все це відбувалося на тлі великої кількості мертвих, поранених, скалічених і жахливої тривоги, що все це продовжуватиметься".

Масштабною була битва на р. Соммі, де вперше було застосовано танки. Наступальна операція англо-французьких військ проти німецьких (Північна Франція), що відбувалася 1 липня – 18 листопада 1916 р.

В автобіографічному романі німецького письменника Ернста Юнгера "В сталевих грозах" описано реалії війни та збереглися спогади автора про битву на р. Соммі, оскільки даний роман є своєрідним репортажем автора в період служби у німецькій армії в роки Першої світової війни. Солдатський обов'язок придушує останні залишки гуманізму: "З нехіттю ступала нога на м'які, піддатні тіла, чиї обриси приховувала від ока пітьма. Поранених, які падали на шляху, спіткала така ж доля: вони були затоптані чобітьми тих, хто поспішав далі".

Співвітчизник Е. Юнгера німецький письменник, представник "втраченого покоління" Еріх Марія Ремарк у визначному творі "На Західному фронті без змін" зазначав: "На Соммі тоді нас тримали сім днів і сім ночей під ураганним вогнем".

Психологічну атмосферу атаки із застосуванням танків відтворив у своєму вірші "Атака" англійський поет, учасник першої світової війни, Зігфрід Сессун: "Атака. Масивний, сіро-димчастий міраж. Такий в кривавому світанку гірський кряж. Небезпечно посічений скелястий схил, куди потрапив на мапі олівець, куди за танком танк, носами в рів" [5, с. 84].

Битва на Соммі показала повну військову і економічну перевагу Антанти. У ході цієї операції, а також пов'язаного з нею наступу російського Південно-Західного фронту, союзники вирвали в Німеччини стратегічну ініціативу. Битва виявилася передвісником остаточної поразки Німеччини у війні.

Зі спогадів британського солдата: "У 1916 р. Мене було сильно поранено у битві при Соммі і знов у третій битві при Іпрі наступного року. Після цього я вже не міг займатися тяжкою роботою. Коли почалося безробіття, мене звільнили першим. До того часу я вже мав сім'ю, яку потрібно було годувати. Моя дружина Етель повинна була братися за будь-яку роботу, пов'язану з прибиранням, яку вона тільки могла знайти. Все, що я мав, було декілька шилінгів допомоги від уряду Лондона. Ми, було, думали емігрувати до Австралії, але все ж не могли дозволити собі цей ризик. Коли я був потрібним, я зробив свій внесок для країни, а тепер вже всім було до мене байдуже" [5, с. 103].

Отже, події Першої світової війни знайшли своє відображення у творах письменників та спогадах очевидців. У них було показано, що війна – це не просто цифри, дати, статистика смертей, військові дії. Війна – це не просто частина світового історичного процесу, деградація суспільств. Перш за все, війна – це втрата гуманістичних цінностей, життя на фронті, яке може перерватися в будь-яку секунду, біль, розпач, зневіра в краще майбутнє, втрата смаку життя.

1. Терещенко М. Анрі Барбюс. "Вогонь". Київ : Молодь, 1974. 320 с.
2. Цебах А. Великий голос [Барбюс]. *Писатель и жизнь*. IV, III. 1967. С. 187–197.
3. Верденська м'ясорубка. URL: https://wz.lviv.ua/far-and-near/164052-verdenska-miasorubka.
4. Перша газова атака. URL: http://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/tm.pl?Month=04&Day=22.
5. Bell Ph. Origins Of the War of 1914. *Themes in Modem European History: 1890–1945*. London ; New York : Routledge, 1992. P. 107

МАЛА АНТАНТА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “ДІЛО” (1922–1939 рр.)

Мула Михайло,
І курс ОР магістр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Вітенко М.Д.,
кандидат історичних наук, доцент.

Мала Антанта – це військово-стратегічний союз Чехословаччини, Югославії та Румунії. Цей союз орієнтувався на Францію, що підписала відповідні зобов’язання із кожною з країн. Метою союзників був захист від можливої реставрації монархії у Австрії та Угорщині, а також імовірність відкриття другого фронту у випадку війни Німеччини та Франції. Мала Антанта сформувалась на протязі 1920–1921 рр. Саме тоді були підписані відповідні договори між країнами-союзницями.

Оскільки газета “Діло” відновила свою діяльність 1 вересня 1922 р., після тривалої перерви, пов’язаної з окупацією Польщею Галичини і з забороною виходу всіх друкованих видань. Мала Антанта до цього моменту завершила процес свого формування. Перша публікація де згадується цей військово-стратегічний союз датується 6 вереснем 1922 р. У цій публікації обговорюється можливість входження в союз Угорщини та Німеччини. Що стосується Угорщини то члени союзу в принципі не проти її входження, проте за умови неможливості реставрації монархії Габсбургів у країні. Що ж до можливості входження Німеччини до союзу, то країни-учасники були згідні із позицією Франції [1, с. 3].

Уже 12 вересня того ж року в газеті міститься повідомлення про демарш спрямований проти Угорщини, що на думку членів союзу не виконала зобов’язань Тріанонського мирного договору, а також вела агітацію спрямовану проти своїх сусідів [2, с. 2]. Проте, це остання публікація на 1922 р. оскільки випуск газети було призупинено і поновлено уже в наступному році. Загалом слід відзначити, що інтерес редакторів газети до Малої Антанти значно знизився, натомість містяться публікації присвячені прикордонним сутичкам однієї з країн-членів союзу з Угорщиною. Великі публікації присвячені союзові з’явились у другій половині 30-х рр. Це пояснюється зниженням боєздатності союзу, а також аналізом військово-стратегічної ситуації у союзі, зокрема, публікація присвячена питанню збільшення кількості військ та озброєння розміщена 2 вересня 1937 р. [4, с. 1].

Цікавою також є стаття про зустріч представників Малої Антанти у Бухаресті 12 травня 1938 р. Оскільки в багатьох, передовсім німецьких та італійських виданнях того часу відкрито обговорювалось розбіжності що існували між членами союзу та неможливість їхнього вирішення. Крім того це була перша зустріч представників Чехословаччини, Югославії та Румунії після аншлюсу Австрії. Країни союзу неоднозначно поставилися до цієї події. Чехословацька республіка мала найбільше застережень з приводу посилення військової та політичної могутності Німеччини. Позитивно поставилися до аншлюсу у Югославському королівстві. Вони вбачали в ньому нові економічні можливості, вважали що аншлюс унеможливить реставрацію Габсбургів. Крім цього сусідство з Третім Рейхом на думку посла Стоядіновича змогло б зменшити італійські впливи на Югославію та допомогти в питаннях хорватського автономізму. Румунська сторона не мала чіткого ставлення в даному питанні [1, с. 2].

На цій зустрічі також обговорили питання взаємовідносин із Угорщиною. Зокрема, в переговорах із цією країною було домовлено про ненапад та рівномірність збройних сил. Проте особливо гостро постало питання 47 статті Тріанонського мирного договору про охорону угорської меншини. Інтерпретація цієї статті є доволі неоднозначною оскільки під приводом захисту національної меншини Угорщина може втручатись у внутрішні справи сусідніх держав.

Попри усі ці проблеми автор називає Малу Антанту “актуальним чинником рівноваги Серединної Європи, дуже схильною до співпраці з її новими провідними силами, і при цьому все ще вірним членом Ліги Націй” [1, с. 2].

Союз опинився перед загрозою припинення свого існування безпосередньо перед поділом Чехословаччини. Автори акцентували свою увагу на недієздатності цього союзу передовсім

Югославії, що була пронацисткою. У перших публікаціях за 1922 р. можна помітити що країни цього союзу опирались у своїй політиці на Францію. Але уже до кінця 30-х відбувається певна переорієнтація союзу. Чехословаччина і далі продовжуючи орієнтуватись на Францію, укладає також домовленість з СРСР, Югославія зазнала значних італійських впливів, Румунія – уклала союз з Польщею.

Загалом слід сказати, що становище Малої Антанти знайшло своє відображення на сторінках газети "Діло", що слугує важливим джерелом для вивчення даної тематики. У ній можна проаналізувати процес формування союзу, його геополітичну спрямованість, цілі та завдання поставлені перед країнами-учасниками Малої Антанти.

1. Наради Малої Антанти. *Діло*. 1938. 15 травня.
2. Ріжні вісти: акція малої антанти проти Угорщини. *Діло*. 1922. 12 вересня.
3. Союз Народів: домагання Малої Антанти. *Діло*. 1922. 6 вересня.
4. Становище Малої Антанти: до справи дозброєння Мадярщини. *Діло*. 1937. 2 вересня.

ПОХОВАЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ НА ГУЦУЛЬЩИНІ

Пітчук Остап,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології і міжнародних відносин.
Науковий керівник – Солонець І.Ф.,
кандидат історичних наук, доцент

Календарна обрядовість гуцулів завжди притягувала увагу вітчизняних та зарубіжних дослідників своєю унікальністю та поєднанням дохристиянських та християнських вірувань. Найбільше це поєднання проявилось саме у поховальній обрядовості, що і стало предметом дослідження даної наукової розвідки.

Говорячи про поховальну обрядовість гуцулів, варто зазначити, що вона поділяється на передпоховальні звичаї, сам похорон та обряди, пов'язані із поминанням померлих. Тому нам варто розпочати дослідження з дій, які робили перед смертю людини. Сюди входили і пересторогі, і знаки, які символізують про прихід смерті та власне безпосереднє приготування людини для відправлення в останній шлях. Серед прикмет, які вказують на смерть, можна назвати певні сни – коли померла раніше близька людина кличе до себе, коли приснилась зорана на городі земля, коли хтось її кликав уві сні. Вмираючого перекладають на лаву під вікном, або на дошку на землі – табло [3].

Перед смертю помираючий заповідає кому, що треба віддати. Це називається "помана". Зазвичай, головні речі роздають рідним. Жертвували і ягням, теличкою, які віддавали священникові. Священнослужителям віддавала і грошову винагороду. Якщо священнослужителі були незадоволені "поманою", то вони це показували, відмовляючись сідати за стіл під час поминання [1].

Одягають померлого у білий одяг, а молодих часто ще й в білу весільну сорочку. Чоловікові кладуть на голову шапку, парубкові – кресаню (капелюх); дівчині плетуть вінець з барвінку і кладуть на голову. Біля неї кладуть вершок смерічки. Оперізують чоловіка вовняним поясом (шкіряним ременем (чересом) не підперізуючи, "аби не було тьижко на тот сьвіт іти"); жінку завивають у перемітку і укривають по шию білим полотном. Тіло омивають, а воду, якою омили людину, виливають за обійстя двору. Конаючий має помолитися сам, а якщо не годен, то його хрестять. Цікавим є те, що коли людину готують, то їй стрижуть нігті і пострижені частини зв'язують в пакунок і ставлять за пазухою – вірять, що з нігтів будується міст до місця Страшного суду. Також для помираючого готують "громову свічку" – для освітлення дороги в потойбічному світі і шляху до воскресіння. Ще однією гуцульською особливістю є те, що по смерті людини над вікном вішають білу перемітку. У самому дворі роблять ватру, яку на наступний день запалюють, сигналізуючи про горе [2].

Відомою традицією є повідомляти про смерть церковними дзвонами. Відразу по смерті один з близьких біжить до церкви, щоби "по душі подзвонити, аби вона довго по лісах і горах не блукала". Після цього ідуть по трембітарів, які приходять трембітати на другий день після смерті людини. У день похорону приходять зранку і знову трембітають і роблять це під час похоронної ходи. До церкви не заходять. У процесії трембітарі йдуть ззаду. Платою за роботу є подаваними – ритуальна пожертва, яка складається з калача і свічки. Вже на самому цвинтарі трембітарники в час поховання востаннє відіграють мелодії і на цьому все. По цьому їх трембіти обв'язують рушниками.

Окрім трембітарника, йдуть ще до столярів, аби зробили домовину (труну) і паламаря, аби копав яму. Деревище (труну) роблять вони з трьох поздовжніх дощок, а вкривають четвертою дошкою – віком. Для виготовлення найчастіше використовували сосну. З правого боку труни робили одне, а для старших два вікна, аби душа в Судний день могла вийти з гробниці. Після завершення роботи вирізали на дні і з боків труни по три хрестики, аби в труну не зайшла нечиста сила. Також після роботи стають столярі навколо могили і три рази кричать: "Прощьийти нас" – а рідні відповідають: "Прощьиємо".

Після цього трембітар повідомляє про те, що пора сходитися і люди кожен зі свічкою йде до померлого до хати. Свічки ставлять небіжчику на груди або біля. Зазвичай, тіло померлого перебуває в хаті до трьох днів і при цьому двері до хати мають бути відчиненими – "щоб душа померлого не затримувалася та довго не покутувала". Рідні приносили до хати "службу" – миску зерна і свічку [5]. Під час перебування коло померлого був звичай "голосити". Голосіння було виключно жіночою справою [4].

Також на Гуцульщині поширений звичай "бавитися коло померлого". Ігри та веселощі є типовим прикладом язичницьких пережитків. Гуцули сприймали похоронні ігри як засіб, покликаний полегшити родичам перебування коло небіжчика, розвіяти їхній смуток, зняти психологічну і емоційну напругу і стрес. Ігри мали певне магічне значення. З ідеєю впливу на життєздатність і репродуктивність пов'язані еротичні і сороміцькі забави, ігри з зооморфними і антропоморфними персонажами тощо. Серед ігор поширені такі: *Грушка* – один з парубків пропонує іншим купити зайця, а ті мають в різній формі відмовити в покупці. Програє той, хто не знайшов потрібного слова. *Діди* – один парубок перевдягається в діда, інший – в бабу. Вони йдуть до мерця і починають вихваляти його. Це лише невеликий перелік. У цей же час старші починають споживати комашню – поминальні страви [2].

У день похорону, коли має прийти священик, у чотири кути хати ставлять по 4 калачі зі свічками. По приході священика свічки запалюють і вони горять до виносу тіла з хати. У цей час мерця в останній раз миють водою і за пазуху ставлять йому калачик – аби до рідних душ на той світ прибув. Після цього священик дає опровід і кладуть тоді мерця до деревища. Після цього людину виносять з хати. Обов'язковим звичаєм є під час переступання порогу тричі стукнути труною об поріг хати. Це сигналізує, що людина остаточно прощається з хатою і аби його душа не верталася сюди. Ті чотири калачі забирають з хати і кладуть їх на всіх 4 кутах деревини. Горня, в якому була вода для обмивання, господиня розбиває і викидає за межі хати. Потім відбувається прибирання хати і священик йде, аби спожити комашню перед походом в церкву. Раніше деревище клали на сани і запрягши волами везли на цвинтар. З початку XX ст. труну частіше несуть чоловіки самостійно [1].

При поході священик їде спереду на коні, зараз частіше пішки. За ним йде газда з коливом в мисці – пшениця з сливами і медом. Якщо померла молода людина, то труну несуть відкритою – ззаду газда несе віко. Переходячи потік, у воду кидали гроші, вірячи, що душі померлих на той світ потрапляють водою і ці гроші необхідні для перевізника. У церкві його востаннє відспівують і йдуть на цвинтар. На цвинтарі священик вже востаннє править молитву. У чотири кути деревища ставлять по одній восковій свічі. Трембітар востаннє грає над мерцем. Паламарі забивають віко і труну на мотузках (а якщо молоді, то могли й на рушниках) опускають в землю. Перед цим рідні мають змогу востаннє попрощатися з покійником. За традицією кожна людина має три рази кинути грудку землі в яму – "Щоб земля була пухом". Закидавши деревище землею, над головою ставлять хрест, а

дівчатам ще й вершок смереки. По цьому влаштовують тризну – поминання померлого. Раніше священики були проти цього, бо це є пережитком язичництва, але з ХХ століття це вже сприймалось як архаїчний пережиток, до побутування якого ставились з розумінням [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що поховальна обрядовість гуцулів вирізняється серед інших етнографічних регіонів значними відмінностями. Найважливішою відмінністю є дії людей по смерті людини. З українських етнографічних регіонів лише на Гуцульщині була настільки розвиненою традиція влаштування ігор при покійнику. Ще однією важливою особливістю поховального обряду є приготування і запалювання ватри – сигналу про те, що у дворі є покійник. Це дає можливість стверджувати, що гуцульська обрядовість увібрала в себе язичницькі пережитки і є наочним показником самобутньої поховальної обрядовості в Україні.

1. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ : Наукова думка, 1987. 472 с.
2. Шухевич В. Й. Матеріяли до українсько-руської етнольоґії. Львів : Наукове товариство імені Шевченка, 1902. 256 с.
3. Гузій Р. Б. Охоронні звичаї та пересторо ги, пов'язані з наближенням смерті : порівняльні досліди. *Карпати : Людина, етнос, цивілізація* : науковий журнал з проблем карпатознавства. 2009. Вип. 1. С. 163–168.
4. Коваль-Фучило І. М. Голосіння в контексті похоронного ритуалу. *Народна творчість та етнографія.* 2000. № 1. С. 33–46.
5. Коваль-Фучило І. М. Персональний код поховального обряду на Косівщині: трембітар. *Народна творчість та етнографія.* 2012. № 4. С. 89–93.

ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ПОЛЬЩЕЮ В 40–50-х рр. ХХ ст.

П'ятка Ірина,
І курс ОР бакалавр, Навчально-науковий юридичний інститут
Науковий керівник – Адамович С.В.,
доктор історичних наук, професор.

Депортація сотень тисяч українців довгі роки в Радянському Союзі і комуністичній Польщі була забороненою темою. І тільки після розпаду СРСР стали відомі реальні масштаби великої трагедії українських переселенців. Для радянського керівництва здійснення депортаційних акцій було ефективним засобом вирішення внутрішніх проблем.

Ще з давніх часів землі Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини заселяли предки українців. За підсумками І та ІІ світових воєн ці території опинилися в складі Польської держави. 9 вересня 1944 р. в Любліні між Урядом УРСР і Польським Комітетом Національного Визволення (ПКНВ) було підписано Угоду про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР. За уповноваженням Уряду УРСР її підписав Голова Раднаркому УРСР М. Хрущов, за уповноваженням ПКНВ – Голова Комітету Е. Осубка-Моравський.

Незважаючи на те, що цією Угодою передбачався принцип добровільності, насправді ж процес виселення українців з їх етнічних земель був позбавлений ознак декларованої згоди й відбувався із застосуванням примусових методів, супроводжувався політичними репресіями, масовим терором з боку польських шовіністичних банд, спаленням українських сіл, жорстоким вбивством тисячі безневинних мешканців. Після, так званого, "добровільного" переселення за межами рідного краю опинилось 482 800 українців [2, с. 5].

З метою реалізації вказаної Угоди Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У 19 вересня 1944 р. прийняли постанову про створення на території УРСР і Польщі відповідного апарату, а також про затвердження необхідної документації по оформленню населення, яке підлягало евакуації. Терміни завершення переселенської акції неодноразово змінювалась і відсувались.

Для захисту місцевого населення від сваволі польсько-німецької поліції, та щоб перешкодити відправленню молоді на каторжні роботи, а юнаків – у дивізію "Галичина", провід Організації

українських націоналістів – самостійників-державників (ОУН-СД) – почав організовувати військові відділи – Українську Народну Самооборону (УНС), які згодом переросли в УПА [1, с. 5].

Дії УПА стимулювали жорстокість польської влади проти потенційних "націоналістів", до яких тепер легко було зараховувати мешканців фактично кожного українського села. У черговий раз розпочалося жорстоке польсько-українське протистояння.

Всі заходи польських і радянських каральних органів та регулярного війська, спрямовані на боротьбу з УПА, не дали в 1945–1946 роках бажаних наслідків. Розбиті по кілька разів сотні відновлювалися знову, знаходячи допомогу і підтримку в селах у мешканців, які симпатизували УПА. Однак, попри всі "недоліки" й існуючі проблеми, потік депортованих на схід не зупинявся.

У кінці 1946 р. південно-східні території Польщі все ще населяло біля 200 тис. осіб української національності. Для влади це означало, що українська проблема не була остаточно вирішена [3, с. 19]. Таке "розв'язання українського питання" (160 тисяч осіб), було досягнуте у ході акції "Вісла", що розпочалася 28 квітня 1947 р. О 4.00 годині ранку польські дивізії оточили місцевості, на яких компактно проживало українське населення. Усіх депортованих осіб попередньо поділено згідно з рівнями лояльності чи нелояльності до наявного в Польщі режиму на три категорії – "А", "В" і "С".

Офіційно польські власті наголошували, що акція "Вісла" виникла з потреби ліквідації загонів УПА, які діяли на території Польщі. Формально акція завершилась у липні 1947 р., однак переселення продовжувалось у серпні, вересні і навіть у жовтні 1947 р.

Таким чином, зі своїх предковічних земель у 1944–1951 роках було депортовано близько 700 тисяч українців. Ніяким мірилом не можна обрахувати людських утрат, моральної дискримінації українців на місцях поневірянь депортованих упродовж довгих років, а також безповоротно знищену багату та унікальну матеріальну й духовну культуру українців, на долю яких випали важкі випробування в роки Другої світової війни та після її завершення.

1. Арсенич П. А. 85 – Діяльність УПА та збройного підпілля ОУН на Прикарпатті : до 65-річчя створення УПА. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2007. 216 с.
2. У жорнах історії : збірник спогадів та документів. Київ : ПП "Фірма "Гранмна", 2017. 392 с.
3. Депортації поляків та українців: кінець 1939 – початок 50-х років : до 50-річчя операції "Вісла" / упорядник Юрій Сливка. Львів, 1998. 132 с.

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Шевчук Тетяна,
IV курс ОР бакалавр, факультет історії,
політології та міжнародних відносин.
Науковий керівник – Міщук М.Б.,
кандидат політичних наук, доцент.

На сьогоднішній день досить актуальним є питання у тому, що особливу роль у реалізації принципу народовладдя відіграє референдум як найбільш природна форма безпосередньої демократії. Завдяки рішенням референдумів була легітимізована незалежність багатьох держав, було вирішено територіальні суперечки, було надано чинності конституціям, визначено ставлення населення різних держав до участі в міжнародних організаціях та ін. Але оцінка референдуму не є однозначно позитивною, адже він нерідко виступає засобом політичного маніпулювання і досягнення правлячими колами своїх цілей. Метою роботи є дослідити сутність і види референдумів, їх конституційні межі, а також досвід організації і проведення цієї форми волевиявлення народу в демократичних країнах, який може бути використаний в Україні. Інститут референдуму, як форма безпосереднього народовладдя є досить популярною темою досліджень як у вітчизняних, так і в зару-

біжних науковців. Серед європейських дослідників референдуму окремо виділимо М. Квортрапа, який наразі є чи не найвідомішим фаховим спеціалістом із референдумної проблематики. К. Хессе, Ю. Дмитрієва, В. Ігнатенко. Проблематиці референдуму присвячено праці таких науковців, як американець К. Кобах і канадієць Л. ЛеДюк. Зокрема, серед вчених, які вивчали загальнотеоретичні аспекти правової природи референдуму слід виділити Ю. Тодику, М. Двіка, Г. Макарову, М. Оніщука, І. Павленко, В. Погорілка, О. Токар-Остапенко, В. Федоренка, В. Цоклан та ін. Сучасний стан функціонування інституту референдуму в Україні досліджують такі вітчизняні правники як: І. Словська, М. Ставнійчук, О.А. Придачук, М. Шункін та ін. Термін "референдум" (з лат. referendum – те, що має бути повідомлене у науковій літературі, розглядається як спосіб прийняття законів, ухвалення рішень з найважливіших питань суспільного життя шляхом прямого волевиявлення громадян під час всенародного голосування [5, с. 256]. Відмінність референдуму від виборів полягає в об'єкті волевиявлення: якщо на виборах таким об'єктом є кандидат чи список кандидатів, то на референдумі – законопроекти, питання внутрішньої і зовнішньої політики держави. Отже, наявність референдуму є продовженням волевиявлення індивідів.

У східній частині Європи розпад Радянського Союзу та Югославії призвів до утворення багатьох нових держав. У Західній же Європі навпаки – старі національні держави тривалий час виглядали міцними [2, с. 48]. Серед 17 країн Західної Європи лише три – Бельгія, Нідерланди і Норвегія – взагалі не мають нормативних положень про референдуми у своїх конституціях, а шість відомих своїми демократичними традиціями країн – Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Японія, Індія, Ізраїль, ФРН – ніколи непроводили загальнонародних референдумів [1, с. 89].

Переконливі результати голосування сприяли тому, що, починаючи з 1 грудня 1991 р. по 31 січня 1992 р., Україну як суверенну незалежну державу визнали понад 100 країн [3, с. 43].

Американські дослідники називають, такі види як: референдум на рівні штату, місцевий референдум, референдум з приводу конституції або певного закону, ще й дорадчий, обов'язковий, добровільний та референдум-петиція.

Українські дослідники розрізняють два види референдумів: імперативні та консультативні. Критерієм цього поділу є правові наслідки рішень, прийнятих референдумами [6, с. 26].

Підсумовуючи, зазначимо, що референдум є важливою формою прямої демократії, безпосереднього здійснення громадянами законодавчої влади. В Україні ідея проведення референдумів ще не набула завершеного правового оформлення. У цьому сенсі їй може послужити досвід таких демократичних країн, як США, Швейцарія, Франція, Польща та ін.

1. Могилевець О. Референдум: швейцарський досвід та українські проблеми. *Наукові записки. Політичні науки.* Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2006. Т. 57. 89 с.
2. Палєєва Ю. С. Референдум – загальновизнаний демократичний інститут: історія і сучасність. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2013. № 1 (4). 48 с.
3. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Референдуми в Україні: історія та сучасність : монографія. Київ, 2000. 43 с.
4. Про Всеукраїнській референдум : Закон України № 5475-VI від 06.11.2012 р. URL: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2012_3/visnik_st_20.pdf.
5. Рябов С. Політологія : словник понять і термінів. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий дім "КМ Академія", 2001. 256 с.
6. Тетчер М. Виміри консерватизму. *Консерватизм : антологія.* 2-ге вид. / упор. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Простір, Смолоскип, 2008. 26 с.

ФІЛОЛОГІЯ

ЛЕКСИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ FASHION У РОМАНІ ЛОРЕН ВАЙСБЕРГЕР "THE DEVIL WEARS PRADA"

Брич Роксолана,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Білик О.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Концепт FASHION належить до актуальних концептів сьогодення, адже мода є невід'ємною частиною життя людини. Мода виступає в якості соціального явища, що представляє собою універсальний соціокультурний феномен [1]. Він відіграє важливу роль в житті суспільства і утворює ціннісну систему.

До основних лексичних засобів, які об'єктивують концепт FASHION у романі "The Devil Wears Prada", належать такі слова: *style, look, trend, mode, vogue, taste, fashion industry, rage, figure*. Усі вони утворюють синонімічний ряд [4] і стають ключовими. Їх можна згрупувати за такими ознаками:

1. Стиль одягу та образу (style in clothes and look): *vogue* – a popular and fashionable style, activity, method; *look* – a particular style in clothes, hair, furniture etc; *style* – a particular design or fashion for clothes, hair, furniture etc; *rage* (informal) – a situation in which something is very popular [3].

2. Спосіб виготовлення (doing something): *trend* – a general tendency in the way a situation is changing or developing; *design* – the way that something has been planned and made, including its appearance, how it works; *way* – a method that you use to do or achieve something [3].

Окрім того, було помічено, що ключова для цього дослідження лексема *fashion* має ряд похідних лексичних одиниць, а саме: *fashionista* (1) – a person who follows trends in the fashion industry obsessively and strives continually to adopt the latest fashions / (людина, яка послідовно стежить за тенденціями в індустрії моди і постійно прагне отримати останні новинки моди) [2]; *fashionable* (2) – conforming to fashion / такий, що відповідає моді; такий, що є в моді [2], *unfashionable* (3) – something that is not in fashion / те, що не в моді [2], *fashion-conscious* (4) – interested in, and wanting to wear fashionable clothes / той, хто стежить за модою [2].

(1) *I knew there was an entire magazine staff of **fashionistas** who would emphatically disagree with me, but I thought I looked pretty damn good for only my second interview* [5];

(2) *Just what does one wear to the first day working for the most **fashionable** fashion editor of the most fashionable fashion magazine in existence?* [5];

(3) *Her brown hair was clean and straight but lacking in style, and her brown flats were homfically **unfashionable*** [5];

(4) *M. Lily, herself not exactly **fashion-conscious** in her graduate student uniform of jeans, ratty L.L. Bean sweaters, and hemp necklaces, said every time I saw her, "I still don't understand what you wear to work"* [5].

У цілому, лексичні засоби вербалізації концепту FASHION належать до таких макрообластей: clothes, hairdo, make-up, accessories, brands, material, behavior and decoration. Особливістю цих макрообластей є певне взаємопроникнення в концептуальне поле.

Особливо частотними у романі є лексеми, які належать до макрообласті Brands, а саме: *Prada* (5), *Hermes* (6), *Gucci* (7), *Versace, Louis Vuitton, Michael Kors, Chanel* (8), *Calvin Klein, Tom Ford* та інші.

*(5) I pushed aside my generic button-downs and ferreted out the tweedy **Prada** skirt, black **Prada** turtleneck, and midcalf length **Prada** boots that Jeffy had handed me one night while I waited for the Book* [5];

*(6) I'd heard that **Hermes** had decided to discontinue her particular style last year, a simple and elegant white silk square* [5];

(7) She was on the phone when I entered the office, her snakeskin ***Gucci*** *trench draped across the top of my desk* [5];

(8) ***Chanel*** *had delivered a one-of-a-kind, floor-length red beaded sheath while Miranda was in Europe, and I'd immediately sent it to the cleaners for a once-over* [5].

Судячи з проведених досліджень, можна дійти висновку, що до основних лексичних засобів об'єктивації концепту FASHION належать лексеми на позначення одягу, взуття, головних уборів, зачісок, аксесуарів, назви колекцій високої моди, а також модних течій та назв брендів, виробників одягу й аксесуарів. Вони утворюють синонімічні ряди і можуть бути класифіковані у групи. У перспективі дослідження концептуальні метафори, які об'єктивують концепт FASHION.

1. Карасик В. И., Слишкін Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* : сборник научных трудов. 2001. С. 76–77.
2. Collins English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fashion-conscious.
3. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: https://www.ldoceonline.com.
4. Synonym Finder and Thesaurus. URL: http://www.synonym.com.
5. Lauren Weisberger. The Devil Wears Prada. London : Harper Collins Publishers, 2003. 416 p.

МОЛОДІЖНИЙ РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ОСНОВНІ ОЗНАКИ (ЗА РОМАНОМ С. КОЛЛІНЗ "ГОЛОДНІ ІГРИ")

Головчак Наталія,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Дойчик О.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Антиутопія – це антижанр, особливий вид літературного жанру, або, як його іноді називають, "пародійний жанр, який характеризується відповідністю його зразків певній традиції, набором конвенційних способів і інтерпретацій". Якщо до утопії звертаються у порівняно мирний, передкризовий час в очікуванні майбутнього, то антиутопії пишуть у складний період невдач. Антиутопічний роман – це роман, у якому розкрито абсурдність і безглуздість нового порядку. Роман-антиутопія показує неспроможність ідей утопістів. Не можна побудувати ідеальне суспільство, де б було щастя для всіх [1].

На прикладі роману С. Коллінз "Голодні ігри" розглянемо основні ознаки антиутопії, виокремлені Л.М. Юрьевою [1]:

1) змалювання певного суспільства або держави, їхньої політичної структури:

"Голодні ігри" – молодіжний роман-антиутопія, що показує тоталітарне суспільство, яке тримає все під контролем. Панем – держава, яка за допомогою певної "традиції" показує народу, що може бути з тими, хто захоче повстати проти влади;

2) зображення дії в далекому майбутньому:

Ігри зображені в формі реаліті-шоу, тому глядачам за допомогою реклами показують приблизний результат битви в майбутньому:

3) розкриття світу зсередини, через бачення його окремими мешканцями, що відчувають на собі його закони і представлені в якості ближніх:

Жителі займаються чорною роботою: видобувають вугілля, займаються сільським господарством, вони змушені відправляти дітей на бійню. Люди не можуть сприймати усю цю ситуацію нормально, але у них є страх перед владою. Жителям постійно нагадують про їхнє місце в цьому суспільстві;

4) показ негативних явищ у житті соціалістичного суспільства, класової моралі, нівелювання особистості:

Ігри, зображені в художньому тексті С. Коллінз, постають як особливий інструмент маніпуляції свідомістю народу. Особистість у такій державній системі не цінується, а влада постійно демонструє людині, що її спроби порушення встановлених правил завжди будуть зупинені;

5) відсутність опису домашнього житла і родини як місця, де панують свої принципи і духовна атмосфера:

Протягом усього роману не зображено жодного детального опису житла людей, не охарактеризовані також і родинні цінності;

6) притаманність мешканцям антиутопічних міст рис раціоналізму й запрограмованості:

Жителі Панему дійсно поводяться так ніби жорстока влада запрограмувала їхній розум на виконання однотипної роботи, на виконання усіх наказів та завдань.

Художні утопії і антиутопії звертаюся передусім до розуму, а не до душі читачів. Однак це не їхній недолік, а жанрова особливість, закладений у них життєвий план, основний принцип.

Інтенсивний розвиток антиутопії в сучасній літературі – явище не випадкове й соціально зумовлене. У силу надвисокої динаміки оновлення масиву антиутопії фундаментальне наукове висвітлення його творів першого десятиліття XXI ст. (періоду особливо важливого для структурування нового мистецького етапу) поки відсутнє, однак об'єктивно необхідне, оскільки на основі цієї прози вже формуються якісно нові література і кіно [2].

Можна виокремити кілька основних ознак, що відрізняють молодіжну антиутопію від художньої літератури інших жанрів. Більшість з них типові для всіх творів жанру антиутопії, але є і специфічні, пов'язані, в першу чергу, із самовизначенням особистості головного героя в міру дорослішання, а також з інтересом молодіжної аудиторії до нововведень у сфері науково-технічного прогресу:

- головний герой є підлітком, процес дорослішання якого пов'язаний з подіями, часто трагічними, описаними у творі;
- взаємини з сім'єю та іншими дорослими будуються на основі протиставлення себе світові дорослих з поступовою відмовою від деяких дитячих або юнацьких установок;
- важливість любові як способу протистояти несправедливому світу;
- значимість гарної зовнішності персонажа;
- здатність головного героя до самопожертви в сьогоденні і надія на благополучне майбутнє;
- простір твору є місцем проведення якого-небудь експерименту;
- обов'язковою є присутність у вигаданому світі новітніх технічних засобів, що відображає високу ступінь розвитку науки і виробництва, часто мають відношення до медицини, генної інженерії, засобів спостереження, комунікації, переміщення і зброї [2].

Жанр молодіжного роману виник відносно недавно, оскільки лише у 20-х роках минулого століття молодь почали розглядати як окреме покоління. За словами М. Карта, "молодь потребує книг, які б відповідали їхнім унікальним інтелектуальним, емоційним потребам" [2].

1. Юрьева Л. М. Русская антиутопия в контексте мировой литературы. М. : ИМЛИ РАН, 2005. 319 с.
2. Cart M. From insider to outsider: the evolution of young adult literature IM. *Voices from the Middle*. 2001. Vol. 9. № 2. URL: http://www.ncte.org/journals/vm/issues/v9-2.

РОЗВАЖАЛЬНІ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕПРОСТОРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОЛОДЬ

Гнот Мар'яна,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Пристай Г.І.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент.

Загальновідомо, що в наш час ЗМІ мають великий вплив на громадську свідомість. Здатність швидко і майже тотально охоплювати найбільш широкі аудиторії дає їм можливість трансформувати традиційну систему духовного виробництва. Саме за допомогою мас-медіа серед різних категорій населення (читачів, слухачів, глядачів) пропагуються певні ціннісні установки, світоглядні стереотипи та моделі поведінки, внаслідок чого спільні смаки і форми "культурного споживання" поширюються як серед привілейованих, так і малозабезпечених категорій населення. З огляду на це, у змаганні за культуру мас-медіа перебувають практично поза конкуренцією. Найбільший вплив серед ЗМІ має телебачення, адже поєднує в собі слово та зображення, що є вагомою перевагою.

Стилістика сучасного телеефіру нагадує видовище. Елементи видовища присутні навіть в інформаційний жанрах, в публіцистиці, утворивши, по суті, новий жанровий формат, який має характер шоу.

Мета роботи – проаналізувати програми сучасного українського телепростору з огляду на його вплив на молодь для виокремлення рекомендацій щодо вдосконалення молодіжної інформаційної політики України.

Методологія дослідження. Для вирішення поставлених проблем у роботі застостосовано описовий, порівняльний, системний, ситуативний, аналітично-синтетичний методи та метод узагальнення.

Підтверджено: українські телевізійні розважальні програми посіли центральне місце в українському телепросторі. Їх види різноманітні й об'єднують глядацьку аудиторію різну і за віком, і за статтю. Саме соціальні потреби населення пояснюють популярність програм. Як видно із дослідження, розважальність у телепрограмах представлена такими елементами: азартом-змаганнями, розвагами, ескейпізмом (відволікання від реальності), релаксуючим змістом, тимчасовим перевтіленням ("вживанням" в образ), розкриттям таємного з життя відомих особистостей (сенсаціями), комфортом та задоволенням.

Телебачення, яке мало б бути інструментом відображення реальності, перетворюється на інструмент створення штучної реальності.

Вважаємо, вплив телебачення на молодь і якість ефіру повинна контролювати держава. Державна молодіжна політика, до якої належить духовне виховання молоді, – це складна система соціальних, психолого-педагогічних, морально-культурологічних масових, колективних, групових, індивідуальних впливів, у якій важливе місце займають ЗМІ, зокрема телебачення.

Сьогодні важливим елементом соціального регулювання і тим більше суспільно-політичної соціалізації молоді можуть стати розважальні програми. Під несерйозністю, легковажністю медійних розваг часто приховуються ідеї, які через сміх, зацікавленість чи азарт певним чином спрямовують поведінку і виховують свого споживача. Можливо, було б перебільшенням говорити про виховання за допомогою розважальних програм, але вони однозначно мають відтіняти його, слугувати фоном, лакмусовим папірцем, який дає змогу точніше визначити грані реальності і місце людини в ній.

Наголосимо, розважальні програми ілюструють поведінку та стиль життя, які можуть викликати різноманітні емоції: страх, захоплення, відразу, сум. Регіональні канали борються за визнання аудиторії, за проекти, які можуть стати успішними. Це своєрідне полювання за емоціями: допоки є враження – глядач це дивиться. Ток-шоу дарують гроші, придумують креативні конкурси, за-

прошують найкращих ведучих, відправляють учасників програм на острови, інші країни, змушують побувати в непередбачуваних ситуаціях та проявити себе.

Часто саме розважальні програми дарують шанс звичайним людям заявити про себе – проявити свої таланти, розповісти історію, яка змінить їхнє життя. Однак, як засвідчив матеріал дослідження, ток-шоу негативно впливають на психіку та свідомість підлітків: вони ілюструють поведінку та дії, які не є правильними – секс, наркотики, скандали у родинах.

Результати досліджень дозволили обґрунтувати доцільність змін в українському телепросторі. Насамперед, це стосується кадрових змін.

Проведене дослідження не вичерпує всіх сторін наукового пошуку з даної теми. Перспективними напрямами подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду впливу розважальних програм на свідомість молодого покоління.

1. Базюк Л. З історії телебачення Львівщини (зі Львова до Червонограда). *Телевізійна й радіожурналістика* : зб. наук.-метод. праць. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. Вип. 6. С. 158–164.
2. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. *Серія : Медіакритика*. Львів : ПАІС, 2004. 312 с.
3. Темех Н. Телебачення як джерело розвитку духовності молоді. *Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє* : збірник науково-методичних праць. Львів : Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 1997. С. 44.
4. Подольчак, Н. Використання психотехнологій кольору в рекламі. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11343/1/21.pdf.

ГУЦУЛЬСЬКІ МОТИВИ В ПОЕМІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ “НА ЗЕЛЕНИХ ГОРАХ”

Гриценко Антоніна,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Васильчук М.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Поема (а за давнішими оцінками – цикл віршів) “На зелених горах” з’явилася після того, як Олександр Олесь двічі побував на Гуцульщині: навесні 1913 р. як гість [1, с. 45], і в час Першої світової війни, як військовий російської армії [4, с. 364]. Про те, що на письменника справило найбільше враження і чому твір має таку назву, можна довідатися з його листа до дружини [3, с. 888]. Та й заспівний вірш поеми відображає захоплення автора красою Гуцульщини і її волелюбством: “Країно див! Далека мріє, Зелена казко серед гір, Де вітром дух наш вільний вié...” [3, с. 213]. У цитованих рядках бачимо опоетизований образ гуцульського краю. Створити такий потужний за силою емоційного впливу текст Олександр Олесь зумів, поєднавши в одному фрагменті різноманітні художні засоби.

Помітне місце в мові поеми посідає діалектна лексика. Вживання діалектизмів у тексті є закономірним з огляду на тематику твору. Діалектизми у поемі вжито свідомо, оскільки автор, виходець з іншого регіону України, перебував в інакшому лексичному полі (він навіть додав до неї словничок гуцулізмів). Хоча загалом автор не прагне передати особливості мовлення гуцулів. Поета більше приваблюють краса гірської природи, ментальність гуцулів, звичаї, обряди, вірування і загалом дух гірських українців [5, с. 213].

У поемі “На зелених горах” Олександр Олесь зумів передати власне бачення Гуцульщини як єдності архаїчного способу життя українців-горян із незайманою природою Карпат. Поема демонструє розмаїття етнографічного матеріалу, а також заглиблення автора в прадавній побут гуцулів, їхні повір’я і забобони. У тексті поеми митець майстерно переплітає світ людей і міфічних істот: “Там Водяник людей мороче, І гріє руки крижані, Коли рибалки серед ночі Запалять весело огні” [3, с. 216].

Міфічні істоти стають персонажами поеми, тому в тексті твору відповідні їм номінації подано як власні назви: Лісниця, Дідо та ін. Колорит звичаїв Гуцульщини доповнюють і народні музичні інструменти. У поемі “На зелених горах” музика гуцульських бубнів зливається з музикою природи: шумом лісу, гулом річки Черемош. Так автор створює відчуття святкового настрою.

Відчутне захоплення поета природою гір. Святковий настрій довколишнього світу впливає на настрій людей. Це дає змогу наситити текст поеми барвистими зоровими і звуковими образами: співає гірський ліс, гуде Черемош, гори курять ладан тощо. Все це об’єднано в єдину піднесену метафору гуцульського свята.

Олександр Олесь, пізнаючи горян і Карпати, творить вірші, в яких переливає свої безпосередні враження. Все це настільки незвичне і захоплююче, що авторові не треба творити додаткових літературних прикрас. Достатньо лише було спостерігати і фіксувати свої враження й емоції. А ще,творячи свій міф про Гуцульщину,звертати увагу на побутові деталі, елементи звичаїв, фольклору, міфології.

Тут присутні міфопоетичні образи Чугайстра, Мавки, Лісовика, Лісовки, Скарбника, Діда, Русалки. Вони розвинулися на підставі анімізму природи. А Голод – узагальнення соціально-побутового й історичного становища людини, зокрема в Карпатах.

Прикметно, що у поемі “На зелених горах” в Олександра Олеся немає межі між міфопоетичним світом і реальним баченням життя. Тут демонологічні істоти й реальні персонажі мають одинаковий життєвий статус.

Краса, функціональність, гармонія світу гірського життя з початком війни безповоротно руйнуються. Вже на початку другої частини поеми з’являється відчуття атмосфери нещастя. Тумани голосять, постає образ “великої гуцульської труни”. Персоніфікована через міфологічні істоти природа опиняється у безвиході. Русалки шкодують, що їх навесні не виловили рибалки. Патрон гір Дідо втікає з Карпат. Має рацію дослідник Микола Васильчук: “В Олександра Олеся у прикінцевих рядках поетичного циклу з’являються апокаліптичні мотиви. Автор розгортає картину остаточної руйнації, викликаної падінням до краю людської моралі, спричиненого війною” [2, с. 323]. Вершиною поетизму є дванадцятий вірш: Мавка годує повними нектару і тепла материнськими грудьми знайдене в лісі “гуцулятко, немовлятко, янголятко” [3, с. 221].

Підсумовуючи, слід відзначити, що поема “На зелених горах” являє собою органічний сплав міфу і дійсності. Тут в єдине ціле злилися минуле і сучасне. Олександрові Олесю вдалося створити високохудожній текст, наповнений гірським колоритом, етнографічними деталями, але водночас вільний від засилля етнографізму.

1. Арсенич П. Криворівня в житті і творчолсті українських письменників, діячів науки й культури. Івано-Франківськ, 2000. 152 с.
2. Васильчук М. Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – поч. XX ст. : монографія. Івано-Франківськ, 2019. 464 с.
3. Олесь О. Твори в двох томах / упоряд., автор передм. та приміт. Р. Радишевський. Київ : Дніпро, 1990. Т. 1 : Поетичні твори (Лірика. Поза збірками. З неопублікованого). Сатира. 959 с.
4. Погребенник В. Олександр Олесью. *Історія української літератури: кін. XIX – поч. XX ст.* : у 2 кн. Кн. 2 / за заг. ред. проф. О. Д. Гнідан. Київ : Либідь, 2006. С. 360–399.
5. Ципердюк О. Д. Особливості вживання діалектизмів у поемі Олександра Олеся “На зелених горах”. URL: http://194.44.152.155/elib/local/2417.pdf.

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ В РОМАНІ “ІНШИЙ СВІТ” ГУСТАВА ГЕРЛІНГА-ГРУДЗІНСЬКОГО

Гушпіт Леся,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Лесюк М.П.,
доктор філологічних наук, професор.

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики є вивчення мовних одиниць, що експлікують оцінну категорію, репрезентуючи внутрішню та зовнішню характеристику людини. “В центрі всіх оцінних суджень – людина, яка виступає в ролі суб’єкта, а найчастіше і в якості об’єкта оцінки” [2, с. 38]. Саме тому оцінка передбачає такі взаємозалежні вектори: суб’єктивні, які окреслюють позитивний чи негативний взаємозв’язок суб’єкта оцінки до її об’єкту, та об’єктивні, що викликані власними характерними рисами предметів чи явищ, на основі яких втілюється оцінка [2, с. 38]. Оскільки, оцінка не може функціонувати поза людською свідомістю, її захопленнями, умовами, прагненнями чи досягненнями, то в процесі когніції людина передає своє ставлення до навколишнього світу, який є мінливим, як і людське бачення. Тому вагомим є фіксування особливостей реалізації мислення.

Це й пояснює той факт, що лексична система польської мови є динамічною і відкритою, адже виражає в собі міркування, зіставлення, висновування людини на базі постійного розвитку суспільства. Поміж таких мисленнєво-мовленнєвих засобів виділяємо пейоративи, які виражають негативну характеристику людини та розширюють розуміння індивідуального стилю письменника.

Сьогодні чимало лінгвістичних досліджень присвячених вивченню пейоративної лексики, авторами яких є Л. Білоконенко, О. Голод, Я. Дагмар, В. Карасик, Т. Космеда, Т. П’єкот та інші.

Під пейоративною лексикою розуміємо “лексичні одиниці, в структуру лексичного значення яких входить конотативний аспект (негативна емотивна сема), за допомогою якого виражається негативне ставлення мовця до адресата” [1, с. 7–8].

Варто зазначити, що оцінна лексика, до якої належить і пейоративна, є емоційно-експресивно забарвлена та конотативно маркована, тому ця негативність закладена в самій властивості оцінної лексеми. Оцінка людини іншою людиною рідко буває нейтральною, переважно вона є або схвальною, або несхвальною, осудливою” [4, с. 365]. Такими лексемами виступають зазвичай прикметники, іменники, дієслова та прислівники, навіть займенники, зауважимо, що можуть використовуватись фразеологізми чи словосполучення, чи різні порівняння [4, с. 365].

Існують також декілька класифікацій пейорації, наприклад, О. Голод пропонує загалом пейоративну лексику на позначення людини поділити на:

1) пейоративна лексика, яка визначає риси характеру чи спосіб поведінки людини;
2) універсальні пейоративи;
3) пейорація, яка номінує регіональну та національну приналежність;
4) лексеми, що номінують професійну приналежність особи [1, 8].

Матеріалом дослідження послужив художній текст польського письменника Густава Герлінга-Грудзінського “Інший світ”, у якому зафіксовано велику кількість пейоративної лексики на позначення характеристики людини, що увиразнюють сприйняття тексту та підкреслюють ідіолект автора, що зумовило мету нашого дослідження, а саме: встановити й описати негативне оцінне значення.

Наведемо приклади оцінних мовних одиниць, які лексично виражають негативну характеристику людини, зазвичай відносяться такі частиномовні належності: іменник, дієслово, прикметник та прислівник.

Субстантив *przestępca* вживається у варіантному значенні “ktoś, kto popełnił przestępstwo” [6], тобто номінує особу, що чинить правопорушення. Виражає негативне ставлення мовця до адресата, виконуючи характерологічну функцію: “Małoletni przestępcy są plagą więzień sowieckich, ale nie spotyka ich się prawie nigdy w obozach pracy” [7, с. 41].

Субставнив *złodziej* своїм власне семантичним значенням вказує, що це “soba, która bezprawnie, potajemnie i bez zamiaru oddania zabiera czyjąś własność” [6] тобто номінує особу, яка виконує діяльність, а саме крадіжку, потаємне привласнення чужих речей. Пейоратив виражає негативне ставлення мовця до адресата, тобто виконує характерологічну функцію. Наприклад: “Za oknem, oparty o dymiącą kadź zupy, stał leningradzki złodziej Fiedżka (politycznych nie dopuszczano do prac w kuchni) i śmiał się serdecznie” [7, с. 104].

Вербатив *ganić,* який вжитий у варіатному значенні та позначає дію, яка пов’язана із почуттями та емоція, тому формує негативне ставлення до людини з метою докору “zwracać uwagę na złe zachowanie, krytykować” [5], наведемо приклад: “Nie wolno im Stalina chwalić, lecz nie wolno im go ganić” [7, с. 48].

Ад’єктив *naiwny* та *dziecinny* вжиті синонімічно у значенні “taki, który bezkrytycznie wierzy innym oraz myśli i postępuje w sposób prosty i szczery [6], для підкреслення однієї і тієї ознаки та підсилення інфантильності, де зрілій людині притаманні дитячі риси, яка діє несамостійно в очікуванні підтримки також схильна до негативізму: наприклад: “Gdy czytał, w kącikach jego ust błąkał się uśmiech czarująco naiwny, prawie dziecinny” [7, с. 138].

Інваріантрий адвербатив *zazdrośnie* має таке лексичне значення – “świadczący o odczuwaniu zazdrości, np. o czyjeś sukcesy” [6], тобто стан невдоволенням добром іншої людини та потяг до добра, яким володіє інший, наприклад: “Przez tyle lat strzegłem zazdrośnie jego tajemnicy, mimo że w miesiąc po naszym spotkaniu już nie żył” [7, с. 139].

Отже, “пейоративними вважаються лексичні одиниці, в значенні яких відображається негативне відношення членів даного соціуму до того предмета чи явища дійсності, які вони позначають” [3, с. 52]. Негативно-оцінна лексика може виражатись експліцитно, а саме: лексичні засоби представлені різноманітною частиномовною належністю, семантикою, конотацією та емотивністю та імпліцитно, тобто зображувально-виражальними засобами, варто також наголосити на словотворчі афікси, які можуть створювати пейоратив або надавати більш експресивного забарвлення також потрібно послуговуватись контекстуальністю для достовірнішого визначення значення мовної одиниці.

1. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2001. 20 с. URL: https://www. google.com/url?sa= t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj9rt285frgAhUl_SoKHQ05CSQQFjAAegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fwww.irbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Firbis_nbuv%2 Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DARD%26P21DBN%3DARD%26Z21ID%3D%26Image_file_name%3DDOC%2F2001%2F01goesnm.zip%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1&usg=AOvVaw39xMupWG1jGMpCuxBlcELT (дата звернення: 16.03. 2019).
2. Гловацька О. Л. Прикметники з негативним значенням в староукраїнській мові (кінця XVI–XVII ст.). *Science and Education a New Dimension.* 2015. № III (9). I. 44. С. 38–40. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/glovatska_o.l._the_adjectives_with_the_negative_meaning_of_old_ukraining_late_xvi__early_xvii_centuries.pdf (дата звернення: 16.03. 2019).
3. Сафронова Л. В. О лингвистической сущности пейоративности в лексике. *Теория и методы лексикологических исследований :* сб. науч. тр. Ленинград : Изд-во ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1985. С. 52–58.
4. Лесюк М. П. Мовні засоби характеристики людини в новелах Онуфрія Манчука. *Рідне слово в етнокультурному вимірі :* зб. наукових праць. Дрогобич : Посвіт, 2013. С. 364–372.
5. Słownik Języka Polskiego. URL: http://sjp.pl/ (дата звернення: 16.03. 2019).
6. Wielki słownik języka polskiego PAN / za red. P. Żmigrodzki. Kraków, 2007. URL: http://www.wsjp.pl (дата звернення: 16.03. 2019).
7. Gustaw H.-G. Inny swiat Wydawnictwo Literackie. Kraków, 2006. S. 360.

ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ Ф. БАУМА В АНГЛО–УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ КАЗКИ “THE WIZARD OF OZ”

Євчук Соломія,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Бистров Я.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Ще у стародавні часи філософи задавались питанням про стиль, намагались визначити його особливості. Основоположником теорії стилю вважається Аристотель, який розробив систему ораторської мови.

Дослідження індивідуального стилю письменника – межа між літературознавством та лінгвістикою. Проте, кожна із цих наук, маючи один і той же предмет дослідження, підходить до нього по-різному. Лінгвістика розглядає перш за все своєрідність вибору мовних засобів та системність такої своєрідності. Однак проблема індивідуальності стилю письменника цим не обмежується. Деякі питання, які виходять за межі лінгвістичного аналізу, тією чи іншою мірою визначають вибір мовних засобів. До них можна віднести композицію твору, сюжет та способи його розгортання, літературну школу чи напрямок, до якого належить письменник, та ін. Такими питаннями займаються літературознавці, а у дослідженнях індивідуального стилю письменника, що проводяться з перспективи лінгвістики, вони можуть займати лише підлегле місце [2, 6].

Оскільки ми досліджуємо індивідуальний стиль автора на основі англо-українських перекладів казки Ф. Баума, тому важливо згадати про домінанти індивідуального стилю у перекладі. У перекладознавстві до поняття домінанти звертається А. Швейцер, розглядаючи поняття функціональної домінанти тексту і функціональної еквівалентності у перекладі. Він уважав, що стратегія перекладача полягає у ретельному доборі мовних засобів та способів перекладацьких трансформацій. При цьому перевага може надаватися або текстуально точному (адекватному), або ж навпаки – вільному перекладові, що відходив би від формальної структури оригіналу. Але в кожному випадку обов’язковим є відтворення смислових, семантико-структурних аспектів твору [3, с. 68–76].

За основу у роботі були взяті перекладацькі трансформації Л.С. Бархударова та Л.М. Щетиніна. Так, Л.С. Бархударов виокремлює такі способи передачі “безеквівалентної лексики”, а, отже, і власних назв: перекладацька транслітерація та транскрипція; калькування; описовий переклад; наближений переклад; трансформаційний переклад [1, с. 96–104]. Інший лінгвіст Л.М. Щетинін виділяє такі способи передачі власних назв: транскрипція та транслітерація, калька, напівкалька, створення неологізму, функціональна заміна, описовий переклад [4, с. 105].

Повість Ф. Баума насичена численними власними назвами, які перекладені методом калькування. Ось для прикладу є дві злі відьми: *Wicked Witch of the East* (пер. Мара Пінчевського “*Лиха Відьма Сходу*”), “*Зла Чаклунка Сходу*” (пер. В. Левицької), “*Лиха Чаклунка Сходу*” (пер. А. Сагана). Ці власні назви можна розділити на частини і перевірити їх переклад за словниками, де “wicked” означає “дуже поганий”, а “witch” “особа із магічними здібностями, чарівниця”. Більше того, ці переклади можна вважати семантичною калькою, адже це дослівний переклад власного імені по частинах та складанням цих частин в одне ціле. При семантичній кальці, як правило, вибирають перший відповідник у словнику. Три перекладачі дослівно переклали ці імена, проте використали різні синоніми.

Такої лексеми, як “Quadlings” у англійській мові не існує, тому щоб визначити характеристику та значення істот, які носять цю назву, потрібно поділити це слово поморфемно та визначити значення кожної із них. Із словників можна дізнатися, що “quad” чотири близнюка, або один із чотирьох близнюків, а демінутивний суфікс “-ling” означає маленький, мініатюрний. Тобто автор мав на увазі, що вигадані ним істоти були маленькими та схожими одна на одну. Перекладачі відтворили цю лексему неоднаково: Мар Пінчевський “ковтачі”, В. Левицька “ковтачі”, А. Саган “ковтунці”. Можна стверджувати, що вони використали прийом створення неологізму, адже ці морфеми не мають нічого спільного із їхнім перекладом.

Заглянувши до електронних словників, знаходимо, що “Joker” є особою, що вміє та любить розповідати жарти, тому це може слугувати характеристикою героя казки. В. Левицька при перекладі використала прийом транскрипції і переклала як “містер Джокер”. Мар Пінчевський переклав як “пан Блазень”, а А. Саган “пан Веселун”, використавши прийом наближеного перекладу. Блазень – це особа при дворі монарха, обов’язком якої було розважати господаря та його гостей різними жартами, витівками. Вважаємо, що Мар Пінчевський прагнув відтворити атмосферу Середньовіччя. Лексема “Веселун” походить від “веселий”, тобто особа яка веселить інших. Ці перекладачі переклали лексему не дослівно, проте відтворили її характерні семантичні особливості.

Отже, у кожному із обраних для дослідження англо-українських перекладів відтворення власних імен відбувається за допомогою різних прийомів. Іноді правильно вибране ім’я може змінити емоційне враження від цілого твору, а завдяки дослідженням перекладів власних назв можна простежити особливості ідіостилю автора.

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
2. Ломаева Е. А. Язык и стиль Тонино Гуэрры. Санкт-Петербург : Азбука, 2016. 54 с.
3. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. Москва : Воениздат, 1973. 280 с.
4. Щетинин Л. М. Русские имена (Очерки по донской антропонимике). Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1972. 231 с.

ЖАРГОННА ЛЕКСИКА В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Жирак Юлія,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Ципердюк О.Д.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Одним із актуальних питань сучасного українського мовознавства є вивчення жаргонної лексики, яку як складову частину соціальних діалектів активно досліджують лінгвісти: Л. Ставицька, О. Тараненко, Т. Кондратюк, С. Мартос, Т. Миколенко, О. Селіванова, Є. Степанов, Н. Третяк, А. Шумейкіна, Т. Кудинова, В. Андрущенко, О. Гаврашенко та ін. Жаргон, за словами Л. Ставицької, має відкритий характер і є мовною формою, що зазвичай виникає в порівняно великих групах носіїв мови, об’єднаних за ознакою професії, стану в суспільстві.

Мета нашого дослідження – проаналізувати семантичні особливості жаргонізмів та їхнє функціонування в сучасному художньому мовленні, залучивши для аналізу й тексти, у тому числі прозові твори С. Процюка, які ще не були об’єктом вивчення.

Жаргонізми використовують у своїй творчості Ю. Андрухович, Люко Дашвар, С. Жадан, Б. Жолдак, О. Забужко, Є. Кононенко, В. Лупейко, В. Неборак, Л. Подерев’янський, С. Процюк та ін. Функціонально-стилістичний параметр жаргонної лексики в художньому тексті, на думку дослідників, насамперед пов’язаний із потужною сміховою першоосновою, що є складником культури як такої та національної сміхової культури зокрема.

У художньому мовленні жаргонна лексика найчастіше представлена найменуваннями осіб. Нерідко це жаргонізми, характерні для носіїв мови з кримінального середовища. Напр., лексеми *мент* ’1) міліціонер; будь-який працівник правоохоронних структур; 2) дружинник; 3) контролер колонії’ [1, с. 215–216] та *браток* ’1) член угруповання рекетирів чи інших кримінальних структур; 2) член тюремної, табірної спільноти; 3) те саме, що братан’ [1, с. 68], які в аналізованих текстах здебільшого вживаються в першому значенні: *І марихуану ніби виколупали всюдисущі “**менти**”...* (В. Лупейко). Функціонують у творах сучасних авторів і відомі молодіжні жаргонізми-назви осіб, напр.: *бурсак* ‘студент, учень (найчастіше про учнів ПТУ)’ [1, с. 71], *рагуль* ’сільський житель’. Пор. у контексті: *… очі юнака викликали сторожку повагу до... загадкового “**бурсака**”, який ні перед ким*

не розводився ні про себе, ні про вчителів (В. Лупейко); *Навіщо їду до Києва, навіщо шукаю видавців, навіщо принижуюся перед кожним* ***рагулем****?* (С. Процюк).

Широко вживається лексика на позначення дій, процесів і станів як із кримінального, так і з молодіжного жаргону. Напр.: *стукнути* ‘донести на когось’, *дрейфити* ‘боятися’. Пор.: *Про... життєві вихиляси й “****стукнули****”, куди треба...* (В. Лупейко); *Доки хтось незнайомий не ляснув мене по спині: – Толя, не* ***дрейф****!* (Б. Жолдак); *Потяг “Мічурівка – Київ” уже чесно* ***відкалатав*** *добру половину дороги* (С. Процюк). Жаргонізм *відкалатав* подається у значенні ‘проїхав’.

Серед молодіжних жаргонізмів натрапляємо й на номінації різних ознак предметів і дій тощо. Напр.: *кльовий* ‘гарний, прекрасний’; *на халяву* ‘крим., мол. безкоштовно, за чужий рахунок, чужим коштом’; *пофіґ* ‘байдуже; все одно’ [1, с. 230]. Див. у контексті: ***Кльова*** *ти чувіха!* (О. Забужко); *Пастушкові аж двічі дарували квартири “за так”. Тепер кажуть: “****На халяву****”* (В. Лупейко); *... нам* ***пофіґ*** *ваш фестиваль!* (Ю. Андрухович).

У художніх текстах для створення реальних художніх образів представників окремих груп населення використовуються також жаргонізми, які вживають інші соціальні групи: моряки, музиканти, служителі релігійних культів, картярі тощо.

Нерідко спостерігаємо функціонування однокореневих жаргонізмів. Напр., окрім дієслова *кайфувати*, засвідчені ще й такі спільнокореневі слова: *кайф* ‘задоволення, насолода, будь-які приємні емоції від чогось’, *кайфово, кайфовий* ‘прекрасний, чудовий; такий, що приносить задоволення’ [1, с. 164–165]. Пор.: *А я кажу, що Валя білети наперед дістала, і ми їх на пляжі виучимо,* ***кайф****?* (Б. Жолдак); *Дівчинка лущить волоські горіхи І дівчинці, певно, з цього* ***кайфово*** (С. Жадан).

Виявлено й жаргонізовані словосполучення, напр.: *халявні бабки*. Словники подають окремо лексеми *халявний* ‘безкоштовний; такий, що отримують за чужий рахунок або даром’ та *бабки* ‘гроші’[1, с. 349]. Пор. у тексті: *Драматичні ж актори явили собою зразок ще одного різновиду йолопів: злетівшись на світло “****халявних бабок****”...* (Ю. Андрухович).

Зазвичай жаргонізми не ускладнюють сприйняття матеріалу, зрозумілі читачеві, надають текстам невимушеності. Дослідник О. Тараненко наголошує, що вживання жаргонізмів “простежується переважно в художній прозі і відбиває прагнення автора озвучувати своїх героїв тією мовою, якою вони спілкуються в реальному житті, і навіть більше того – самому творити тією мовою, яку він чує навколо себе” [2, с. 23].

Провідна роль жаргонізмів у текстах сучасної української літератури – це вираження експресії та емоційності. Автори використовують у своїх творах жаргонізми не безпідставно, а з метою урізноманітнити, надати героєві чи події певного емоційного забарвлення, що безпосередньо впливає на сприйняття твору читачем.

Жаргонна лексика слугує засобом мовної характеристики середовища, колективу, у якому перебуває герой, чи самого персонажа. У текстах жаргонізми здебільшого функціонують у діалогах персонажів. Вони стилізують мовлення; виражають емоційно-оцінне ставлення автора до певних явищ; відтворюють клімат суспільства та мовну картину сучасного світу; посилюють експресивність та образність висловлювання; роблять твір оригінальним і самобутнім; поповнюють запас художніх засобів.

Отже, у сучасному художньому мовленні активно вживаються жаргонізми різних семантичних і структурних груп, які найчастіше походять із кримінального або молодіжного середовища. Автори сучасної української літератури використовують здебільшого відомі жаргонізми, розширюючи їхнє значення і сферу застосування, задля мовної характеристики персонажів, посилення експресивно-емоційної тональності текстів.

1. Ставицька Л. Український жаргон. Словник : містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Київ : Критика, 2005. 496 с.
2. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство.* 2003. № 1. С. 23–41.

ЗАГОЛОВОК ЯК КОНДЕНСАТОР ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ)

Куліковська Тетяна,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Савчук Р.Л.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасна людина живе у вирі великої кількості інформації, тому головне завдання ЗМІ – не лише вибрати з усього потоку найпотрібніші новини, але й зацікавити читача, змусивши прочитати матеріал. Чим виразніший заголовок – тим швидше він приверне увагу до тексту і, навпаки, важливий матеріал може залишитися поза увагою, якщо він має нецікавий, непомітний заголовок. Причина також у тому, що в наш сучасний швидкоплинний вік у людей все менше і менше часу читати новини від першої сторінки до останньої.

Мета роботи – виявлення й аналіз різних способів залучення уваги читачів в інтернет-заголовках (на матеріалах регіональних ЗМІ).

Предмет дослідження – засоби залучення уваги до інтернет-видань. Матеріалом дослідження є інтернет-сайти “Репортер” та “Галицький кореспондент”.

За останні роки зросла цікавість у користувачів на інтернет-джерела, тому не дивно, що таким чином збільшилась кількість електронних ЗМІ, кожне із яких має чималу читацьку аудиторію. Наприклад, сайт “Галицького кореспондента” щодня відвідує приблизно 6-8 тисяч користувачів. Сайт газети “Репортер” – від 2 до 4 тисяч на день.

Як показує матеріал проведеного дослідження, саме заголовок конденсує найважливішу інформацію в тексті інтернет-видань. Важливо враховувати специфіку інтернет-видання та пам’ятати журналістам, що в онлайн-ресурсах не варто викладати все цікаве у заголовку. Адже якщо користувач довідається “хто, що, де, коли” із заголовкового комплексу, він ніколи не перейде за посиланням і не прочитає матеріал. Так, наприклад, сайт “Галицького кореспондента” часто використовує заголовки із загадкою, щоб відвідувачів заінтригувати і змусити переглянути: “Право на любов” (матеріал про моніторинг проекту “Захист сексуальних та репродуктивних прав осіб з інтелектуальними порушеннями в Україні”).

Важливо у заголовку використовувати якомога більше дієслів. Однак необхідно пам’ятати, що завжди варто обирати їх коротші варіанти. Як свідчить проаналізований матеріал, в одному із блогів на сайті “Галицького кореспондента”, щоб зацікавити реципієнта, використали заголовок “Бо інакше не можуть”. Одразу виникає декілька запитань: “Чому не можуть?”, “Хто вони?”. Такий тип заголовків справді привертає увагу та гарантує відвідуваність людей.

Важливо також зробити заголовок “зірковим”. Якщо матеріал не про знаменитість, а про цікаве захоплення людини, можна подати в заголовок ім’я цієї людини. До прикладу, сайт газети “Галицький кореспондент” зацікавлює таким типом заголовка: Андрій Любка: “Найкращі тексти виходять, коли мене просто “несе” (про відомого українського поета, перекладача та есеїста) або матеріал про справді цікаву людину, яка вже досить довго працює та живе в Африці, тому і заголовок відповідний: Євген Біліченко: “Найбільше розчарування – це полювання на крокодила”.

Заголовок випереджає текст та доносить до людини інформацію про зміст матеріалу. Також заголовок інтернет-видання містить емоційно-експресивне забарвлення, оскільки зацікавлює читачів та актуалізує їх увагу. Дослідження психологів довели, що приблизно 80% читачів приділяють увагу тільки заголовкам. Це засвідчує: журналістові варто вибрати правильний заголовок для своєї публікації. Так декількома словами, одним реченням необхідно не тільки передати основний зміст статті, а водночас і зацікавити реципієнта.

Отже, проведений аналіз дозволяє констатувати: заголовок в інтернет-виданнях справді важливий. Він виступає конденсатором текстової інформації та своєрідним “скелетом” цінного матеріалу, який прочитає чимала аудиторія. Важливо вдало підбирати заголовки, змушувати реципієнта думати та заінтригувати, завдяки цьому інтернет-сайти збільшать свою читацьку аудиторію.

1. Дем'янова А. О. Редакторське опрацювання заголовків Інтернет-новин. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2010. Т. 41. С. 172–176.
2. Євграфова А. Заголовок як актуалізатор текстової інформації. *Стиль і текст.* 2003. Вип. 4. С. 87–90.
3. Інтернет є основним джерелом інформації для 72,3% української молоді. URL: http://vnz.org.ua/novyny/suspilstvo/3554-internet-eosnovnym-dzherelom-informatsiyi-dlja-723-ukrayinskoyi-molodi.
4. Куценко Л. Умови формування вдалого заголовка. *Стиль і текст.* 2002. Вип. 3. С. 90–95.
5. Потятиник Б. В. Інтернет-журналістика : навч. посіб. Львів : ПАІС, 2010. 246 с.
6. Токбаева Д. Как писать новостные заголовки для интернета. URL: http://www.telekritika.ua/daidzhest/2012-05 -21/72033.

ПРЕСУПОЗИЦІЯ ТА ІМПЛІКАТУРА У ФЕЙКОВИХ НОВИНАХ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Куцела Марія,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Великорода Ю.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Важливою властивістю будь-якого повідомлення є існування за формальною структурою прихованої, тобто імліцитної, формально не вираженої, інформації. Способом існування такої інформації є пресупозиції та імплікатури, значення яких виводиться на основі експліцитно виражених компонентів висловлювання, а також на основі попереднього досвіду і знань, загальнонаціонального і особистого спільного для учасників мовленнєвого акту [3, с. 85].

Пресупозиція сприяє стисненню висловлювання. Речення з пресупозиціями формально фрагментарні, бо не несуть у своїй структурі вербальне вираження попереднього досвіду, але при цьому вони сприймаються як фактично та інформаційно повні завдяки загальному фонду знань учасників комунікативного акту [1, с. 87]. Імплікатури – це висловлення, прагматичні компоненти змісту повідомлень (у широкому розумінні), які виводяться адресатом з контексту спілкування завдяки знанню комунікативних принципів, максим постулатів та конвенцій інтеракції із застосуванням засобів мови [2, с. 10].

Прагматичні пресупозиції і імплікатури є взаємозалежними імпліцитними компонентами висловлення. Вони допомагають проаналізувати інформацію. І є дуже важливими при аналізі саме фейкових новин. Ми розглядаємо фейкові новини як різновид медіатексту, які містять неправдиву інформацію, що має на меті дезінформувати, ввести в оману споживачів інформації для заздалегідь передбаченого впливу на аудиторію. Здебільшого саме заголовки таких новин містять в собі найбільше пресупозицій та імплікатур для того, щоб привернути увагу читачів (адресатів), зацікавити прочитати цілу статтю.

Розглянемо більш детально дані явища на прикладі статті "British PM Theresa May: Pedophiles Should Be Allowed To Adopt Children Too" опублікованої на одному з найпопулярніших сайтів фейкових новин, Neon Nettle, 5 серпня 2018 року. Статтю відносимо до фейкової, оскільки це перекручена інформація із статті 2010 року британського професора права, який був у той час секретарем уряду Великобританії та закликав Терезу Мей послабити правила, що забороняють сексуальним злочинцям піклуватися про дітей.

Розглянемо заголовок статті детальніше з прагматичної точки зору, зробивши наступні пресупозиції: *(1) Theresa May is the Prime Minister of the UK; (2) Pedophiles are not allowed to adopt children.*

(1) Тереза Мей беззаперечно є прем'єр-міністром Великобританії. Хоча, якщо взяти до уваги той факт, що деякі матеріали статі були взяті з інформаційних ресурсів 2010 року, цей факт можна спростувати. Оскільки Тереза Мей на посаді прем'єр-міністра перебуває з 2016 року. Це є ще одним підтвердженням фейкової інформації. (2) Оскільки в заголовку йдеться про намір щодо надання прав педофілам права всиновлювати дітей, робимо висновок, що їм зараз не дозволено цього робити.

У даному прикладі спостерігаємо також наступні імплікатури: *(1) Everyone is allowed to adopt children except pedophiles; (2) British PM Theresa May said (declared / announced / expressed / claimed / stated / commented / approve /) pedophiles should be allowed to adopt children too.*

Частки вносять у змістовий складник висловлень, дискурсів, текстів нову інформацію, особливий "експліцитно невиражений смисловий рядок" [4, с. 13]. У прикладі (1) частка "too" (також) допомагає розглянути дану імплікатуру: всі мають право всиновлювати дітей крім педофілів.

Двокрапки та інші пунктуаційні знаки відіграють також важливу роль при прагматичному аналізі. Вони розставляють необхідні смислові акценти у висловленні, оскільки допомагають авторові загострити увагу читача на важливих деталях. Від постановки розділових знаків може залежати і прямий сенс висловлювання. У прикладі (2) можемо трактувати двокрапку як доповнення такими синонімами: *said / declared / announced / expressed / claimed / stated / commented / approved* тощо. Проте вони не є абсолютними синонімами, і від вибору одного з наведених вище – залежатиме сутність та зміст висловлювання. Крім того, за допомогою синонімічних слів, які мають інші конотативні значення можна досягнути різного емоційного результату. А також подати інформацію з іншої сторони, роблячи при цьому її ще більш неправдивою. Наприклад, "declare" означає "оголошувати, визнавати", "claim" – "заявляти", "express" – "виражати емоції", "comment" – "давати думку з приводу чогось", "state" – "офіційно заявляти", "announce" – "повідомляти", "approve" – "затверджувати, схвалювати" тощо.

Відмінність імплікатури від пресупозиції полягає в тому, що під впливом контексту імплікатура може бути анульованою. Пресупозиція зберігається за будь-яких контекстів і не може бути анульована, тому що пресупозиція пізнавально передує імпліцитному висловленню, і задіяне в процесі декодування імпліцитного повідомлення звернення до загальних знань, уявлень про дійсність, життєвого досвіду слугує адекватній інтерпретації висловленого [2, с. 101].

Отже, як бачимо з наведених прикладів, виведення якомога більшої кількості імплікатур і пресупозицій та їх співвідношення впливає на аналіз фейкових новин. Чим більшу кількість імплікатур приховує кожне речення, тим більш насиченою інформаційно буде висловлювання в цілому. Пресупозиції та імплікатури сприяють стисненню тексту та інформації, допомагають економити зусилля, час, уникати будь-якої відомої або надмірної інформації.

1. Бацевич Ф. С. Імпліцитна інформація у висловленнях і дискурсивні слова (на матеріалі часток української мови). *Мовознавство*. 2012. № 5. С. 3–12
2. Гнатюк Л. Роль пресупозиції у декодуванні імпліцитного дискурсу (на ілюстративному матеріалі української, англо-американської, польської мов). *Лінгвістичні студії*. 2012. Вип. 24. С. 100–105.
3. Мірошниченко І. Г. Пресупозиції та імплікатури як засоби стиснення тексту в українському мас-медійному. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство.* 2015. № 11. Вип. 21 (2). С. 85–89.

ГРАМАТИЧНА ОМОНІМІЯ ЯКІСНО-ОЗНАЧАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ З ЧАСТКАМИ

Личук Діана,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Джочка І.Ф.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Найменші зміни в природі та в суспільстві приводять не тільки до зникнення старих і появи нових слів, а й до глибинних лексико-семантичних зрушень у словах, які змінюють і загальнокатегорійне значення наявних у словниковому складі одиниць, і лексичну та синтаксичну їх сполучуваність. Такі зміни виявляються у переході слів однієї частини мови до іншої, що розглядають у межах морфолого-синтаксичного способу словотворення. Наслідком такого переходу є поява омонімів – слів з однаковою субстанцією, але з різним значенням. **Наукова новизна** полягає в тому, що граматична омонімія якісно-означальних прислівників ***добре, прекрасно, чудово*** з частками вперше в українському мовознавстві стає предметом окремого наукового дослідження. За **об'єкт дослі-**

дження взято омокомплекси ***добре, прекрасно, чудово,*** які встановлені методом суцільної вибірки з художнього тексту сучасних письменників. **Предметом дослідження** є парадигматичні й синтагматичні властивості аналізованих омокомплексів.

Відповідно до критеріїв розмежування функціональних омонімів, визначених О. Соколовою, та внаслідок виконаного аналізу фактичного матеріалу засвідчуємо доцільність застосування таких критеріїв, як семантичний та синтагматичний.

Граматичними омонімами з частками можуть виступати якісно-означальні прислівники як із суфіксом -о, так і з суфіксом -е. Лексеми ***добре, прекрасно, чудово,*** залежно від контексту, можуть вживатися то в ролі прислівника, то в ролі частки. Застосовуючи семантичний і синтаксичний критерії, стверджуємо, що ***добре, прекрасно, чудово,*** виступаючи прислівниками, виражають значення *"ознака ознаки чи процесуальної ознаки"* і означують у наведених реченнях дієслово-предикат (експліцитний або імпліцитний), на синтаксичному рівні виконують функцію обставини, семантичного поширювача речення.

Лексеми ***добре, чудово, прекрасно,*** виступаючи прислівниками, найчастіше поєднуються з дієсловами, що позначають:

1) процеси мислення; до цієї групи дієслів належать такі, як *пам'ятати, знати, розуміти, усвідомлювати* тощо, наприклад: *Даруся дуже* ***добре*** *дотепер пам'ятає, як тато згодом пояснював їй, що не кожна людина є такою, як про неї кажуть позаочі* (М. Матіос). *Зрештою, вирішив, що краще поїхати самому, ніж покладатися на когось іншого, бо вже* ***добре*** *знав більшовицьких агітаторів* (В. Шкляр). *Чи, може, все вона побачила і* ***прекрасно*** *зрозуміла?* (С. Андрухович). ***Прекрасно*** *усвідомлюю, що насправді дівчинці ніхто не допомагає* (О. Слоньовська). *Я й сам* ***прекрасно*** *знаю математику* (Любко Дереш). Уживання дієслівних особових форм вказує на наявність обставинного значення в досліджуваних лексемах та належність їх до прислівників;

2) конкретну фізичну дію: *– Матронка мала молока багато, то* ***добре*** *робила, що давала дитині* (М. Матіос). *Ішіон узагалі* ***добре*** *бігав* (Т. Малярчук). *Я* ***чудово*** *відпочила з вами!* (Ірен Роздобудько);

3) фізичний стан людини: *– Стефане, синку, ти себе* ***добре*** *почуваєш? – стурбовано спитала мати* (Любко Дереш). *Я почувався* ***чудово*** **(**Ю. Винничук);

4) фізичний стан природи: *Літній серпанок* ***чудово*** *пахнув дощем, бузком і зовсім трохи пиріжками з яблуками* (Ірен Роздобудько).

За парадигматичним критерієм аналізовані прислівники утворюють синонімічні (***добре, добряче, прекрасно, чудово, хороше)*** та антонімічні ***(добре, прекрасно, чудово – зле)*** ряди.

У складі часток група відприслівникових є найбільш чисельною. Перехід прислівника у частку відбувається здебільшого у розмовному і художньому стилях. Слово там перестає відповідати на питання, втрачає категоріальне значення адвербіальності, натомість набуває частиномовного значення модальності. Як партикулу його не можна замінити прислівником-синонімом, але натомість можемо дібрати частки-синоніми. Наведемо приклади, де лексеми ***добре, чудово, прекрасно*** виступають граматичними омонімами до аналізованих лексем-прислівників – стверджувальними частками.

Як відомо, стверджувальні частки репрезентують підклас об'єктивно-модальних партикул, що виражають різноманітні комунікативно-прагматичні значення: 1) підтвердження думки: *– Навіть не наближайся до мене, – сказала вона камінним голосом. –* ***Добре,*** *– відповів я, скидаючи сорочку* (Ю. Винничук); 2) вираження згоди: *Я буду питати – а ти відповідай тільки правду. І тоді я тебе відпущу.* ***Добре?*** *– зазирнув у очі. –* ***Добре*** (М. Матіос)*; – Давай придумаємо мені якесь гарне ім'я! Згода? –* ***Чудово!*** *Зараз придумаємо!* (О. Слоньовська); 3) висновковість щодо певних роздумів: *– Дарусю, а що ще казали татові вуйки? – Казали зарізати до суботи свиню. Офіцер устав з ковбчика, дивлячись то на Дідушенка, то на дитину: – От і* ***добре.*** *До суботи є час…* (М. Матіос); 4) схвалення, ствердження чого-небудь: *– А слайди в кого? У Вадима? – В Ніни Устимівни. То ж вона офіційний спадкоємець, доки Катруська неповнолітня. –* ***Прекрасно*** (О. Забужко). *– Ми пообіцяли закінчити цю справу сьогодні. –* ***Прекрасно!*** *Обов'язково* (О. Слоньовська). Прислівники ***чудово,***

добре, прекрасно втрачають значення адвербіальності, переходячи в частки зазвичай у нечленованих реченнях. Стверджувальні партикули, виражаючи аналізований комунікативний смисл, часто характеризуються такими парадигматично-синтагматичними ознаками: а) є повторюваними: – *Мені сказали, щоб я залишив ключа вам.* – ***Добре-добре,*** *можете залишити* (Ю. Винничук); б) утворюють синонімічний ряд ***(так, саме так, гаразд, добре, авжеж, прекрасно, чудово):*** – *І що це означає? Ти маєш щось розповісти мені?* – ***Саме так,*** – *сказав я і взявся розповідати* (В. Лис). – *Просила на весілля? – На весілля?* – ***Авжеж.*** *Хіба ти не знав, що вона з женихом приїхала?* (В. Лис). – *Тільки ти, доню, йому ноги тренуй. Ото хай бігає, скаче, щоб ноги сильніші були.* – ***Гаразд,*** *мамо,* – *погоджувалася Маруся, хоч не розуміла материної поради* (Люко Дашвар).

Проаналізувавши лексеми ***прекрасно, чудово, добре,*** бачимо, що залежно від здатності формувати синонімічні ряди, контекстного оточення, вони виступають граматичними омонімами – прислівниками та частками. Як прислівники зазначені лексеми поєднуються з дієсловами, виконуючи синтаксичну функцію обставини, а також утворюють ступені порівняння (*добре – добріше – найдобріше* та ін.). Аналізовані прислівники виражають найчастіше значення способу дії, якісну характеристику дії, рідше – процесу та стану, поєднуються з опорним дієсловом формою підрядного зв'язку – приляганням.

Однією з семантичних передумов транспозиції якісно-означальних прислівників у частки є максимальна ослабленість у них якісного значення. Виступаючи партикулами, аналізовані лексеми позначають широкий спектр значень: підсилювальних, видільних та модальних; виражаючи об'єктивно-модальне значення, уживаються в значенні еквівалента слова, словосполуки чи цілого речення. Частки, як і прислівники, утворюють синонімічний ряд ***(добре, чудово, прекрасно, так, авжеж, аякже, звісно),*** але не мають ступенів порівняння, на відміну від прислівників.

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
2. Соколова С. Частиномовна кваліфікація функціональних відприслівникових омонімів в українській мові. *Філологія. Мовознавство.* Київ, 2010. Вип. 125. Т. 138. С. 83–87.

ДИНАМІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ "НАЗВИ ЇЖІ ТА НАПОЇВ" ГОВІРКИ СЕЛА БЕРЛОГИ РОЖНЯТІВСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Матіїв Марія,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Грещук В.В.,
доктор філологічних наук, професор.

Цікавим аспектом мовознавчої науки є дослідження територіальних діалектів та визначення їхніх змін. З цього погляду важливими є назви їжі та напоїв, оскільки є відмінності у тому як харчувалися бойки сто років тому і сьогодні.

Мета статті полягає в описі динаміки лексико-семантичної групи "Назви їжі та напоїв" с. Берлоги Рожнятівського району Івано-Франківської області. Для її досягнення необхідно виконати такі **завдання**: 1) виявити найменування на позначення їжі та напоїв говірки с. Берлоги; 2) класифікувати назви; 3) проаналізувати зміни у цій лексико-семантичній групі.

За класифікацією Людмили Борис всі назви їжі групуємо у три блоки: 1) кулінарні назви за біологічною характеристикою продукту; 2) назви за кулінарною термінологією; 3) назви напоїв [2].

Кулінарні назви за біологічною характеристикою продукту поділяємо на назви рослинної і тваринної їжі. Рослинну своєю чергою на зернову і овочеву, а тваринну – на молочні продукти та м'ясні страви.

Найбільш яскравими у цій групі є такі: *лога́за* 'перлова каша з фасолею', *кисили́ц'і* 'рідка кукурудзяна каша з сушеницями, приготовлена на воді, яку варили у час Великого посту', *го́пка* 'кукурудзяне борошно варене разом з картоплею', *за́ти*ᵉ*рка, п'і́тсу́куванка* 'страва з молока та

добре підсоленого тіста’, *кни́дл′і* ‘різаний або рваний шматочок прісного тіста, зварений на воді або на молоці’, *пили*ᵉ*ничк′е́* ‘варене тісто круглої форми’, *пироги́* ‘невеликі варені вироби з тіста, які начинені сиром, ягодами, капустою або картоплею’.

Серед овочевих страв виділяємо такі: *бу́л′ба не́лупка* ‘картопля, зварена цілою в шкірці’, яка у сучасному мовленні молодшого покоління має паралельну назву *картопля в мундирі*; *за́тирка з бу́лˈбоў* ‘варене тісто з картоплею, приготовлене на молоці або заправлене смаженою цибулею’, *пал′у́шкі* ‘ліниві вареники, приготовлені з картоплі в мундирі, з додаванням невеликої кількості пшеничного борошна і сиру’, *анʼто́ри* ‘вареники з тертої картоплі’, *бул′бо́вани*ᵉ*к′і, пл′ацк′і з бул′би те́ртойі* ‘млинці з тертої картоплі’. Проте тепер поряд із давньою назвою побутує і сучасна – *деруни*; *при́ймана капу́ста* ‘варена капуста з пшоном або рисом’, *капустн′е́к* ‘суп з квашеної капусти’, *капуст′еникі* ‘вареники з капустою’; *фасолˈі з грушками* ‘фасоля, варена разом з грушами і часником’, *фуркале́ц′* ‘гороховий суп з часником’, *фасолˈі з сушкоў* ‘суп з фасолі, приготовлений на узварі’.

Тваринну їжу поділяють на назви молочних продуктів та м’ясних страв. Молоко, яке одержали після отелення, називають *кула́стра.* Варто виділити також *пра́жене молоко* ‘кип’ячене молоко’, *квасне молоко* ‘густий поживний напій, який виготовляють із молока’. Квасне молоко має сучасну назву – *кефір*, проте більшість людей у своєму мовленні надає перевагу давній. Серед м’ясних страв виділяємо *дригл′е́чку, холоде́цˈ* ‘драглиста страва, яку одержують при охолодженні м’ясного або рибного відвару з подрібненими шматочками м’яса чи риби’, *к′е́шку* ‘ковбаса, зроблена з вареної гречки та крові’. У сучасній кулінарії побутує назва *кров’янка.*

До другого блоку ми відносимо *назви їжі за кулінарною термінологією*. У ньому ми виділяємо назви рідких страв, холодних закусок, назви кондитерських виробів.

Серед рідких страв користувалися популярністю *ше*ᵘ*по́н′і* ‘суп з квашеного буряка, квасолі, сушених слив та груш’, *тарава́та* ‘суп з буряку, фасолі, сушениці та пшона’, *б’ілий борщ* ‘борщ, приготовлений на квашених буряках з пшоном та додаванням розсолу’, *запале́на зу́па або запал′о́нка* ‘суп, одним із інгредієнтів якого є підсмажене борошно’.

Серед салатів часто готували *салама́ху* ‘салат з зеленого пір’я цибулі, сиру, заправлений сметаною’, *мизе́р′ійу* ‘салат з цибулі, огірків, помідорів, заправлений сметаною або олією’. Якщо назву *мізерія* вживають старші жителі села, то молодші використовують *свіжий салат* або *салат з огірків і помідорів*. На свята однією із найбільш вживаних була *хри*ᵉ*н′е́нка* ‘салат з вареного тертого буряка та хріну’. Зараз практично всі мовці надалі використовують цю назву, хоча існує і сучасна – *бурячок.*

До кондитерських виробів відносимо *плˈа́цок з йа́бликами* ‘пляцок, одним з інгредієнтів якого є яблука’. Варто сказати, що поряд ним вживається назва *шарлотка; ба́ба* ‘хліб, спечений на дровах з рідкого тіста та з додаванням варення’, *рога́ликі* ‘випічка, яка має зігнуту форму з різними начинками’. Поряд із цією назвою вживається французька – *круасан.*

При аналізі напоїв звертаємо увагу на алкогольні та неалкогольні. Алкогольні – *мал′ач′и́нка* ‘самогон, який вигнали з малясу – відходу з буряка’, *вишні́ўка* ‘настій вишні на самогоні або спирту’, *насто́їка на кропи́в’і* ‘настій кропиви на самогоні або спирту’. Неалкогольні – *сок* ‘напій, виготовлений при вичавленні рідини із свіжих ягід, фруктів, овочів’, *вар* ‘солодкий рідкий напій із сушених фруктів і ягід’. На сучасному етапі поряд із назвами *сок, вар* вживаються також *сік, узвар*. Серед гарячих неалкогольних напоїв звертаємо увагу на *герба́ту* ‘напій, що отримується заварюванням, варінням або настоюванням підготовленого листа’. Полонізм *гербата* вийшов з ужитку і тепер на його позначення вживається слово *чай.*

Отже, у говірці села Берлоги виділяємо пласт лексики на позначення назв їжі на напоїв. У його межах поширені місцеві локальні назви на позначення страв. Одні з них поширені і в інших південно-західних говірках: *шипоні, бульба нелупка, пляцкі з бульби тертої*, а є й такі, ареал поширення яких обмежений одним або декількома населеннями Бойківщини: *фуркалець, фасолі з грушками, тарава́та.*

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua (дата звернення: 07.04.2019).
2. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.01. Чернівці, 2015. 20 с.

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПОВІСТІ М. МАТІОС "СОЛОДКА ДАРУСЯ"

Мельник Надія,
ІІІ курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Ковальчук М.П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Повість Марії Матіос "Солодка Даруся" репрезентує велику кількість тих говіркових елементів, які отримали кваліфікацію лексичних діалектизмів. Це здебільшого слова діалектного вжитку, що позначають поняття, для вираження яких у загальнонародній мові вживаються назви, утворені від іншої непохідної основи. Така територіально обмежена лексика виявляє семантичну тотожність у межах означуваних понять зі словами літературної мови й відрізняється від останніх матеріальною (звуковою) оболонкою [див.: 1, с. 98].

Інколи витлумачення лексичних діалектизмів подається автором безпосередньо в контексті. Також у межах того ж таки контексту вони вводяться в парадигматичні синонімічні відношення зі словом літературного вжитку. Незаперечним є те, що лексичні діалектизми, репрезентовані письменницею, охоплюють здебільшого ті лексико-граматичні розряди слів (частини мови), які кваліфікуємо як самостійні. Найчастіше це слова зі значенням предметності (іменники) та значенням процесуальної ознаки (дієслова), значно рідше – слова зі значенням непроцесуальної ознаки (прикметники) та ознаки дії (прислівники), службові частини мови.

Їх можна проілюструвати окремими прикладами:

"Михайло того не розуміє, бо то ґаздівства не стосується, а його інтересує лиш робота і господарка, але, Боже прости, Курик у селі такий був ***каламітний****, що ще трохи – і тут тюрму був би собі заробив"* (с. 104), де каламітний – підбурювач (пор.: каламутний – "неспокійний"; каламутник – той, хто спричиняє неспокій).

"Чоловіче, чи ти видів колись їх коло людей як будь, із латками, ***помняцканими****, ніби їх пси тягали"* (с. 110). Помняцканий – непрасований, пом'ятий.

" – А що ви хотіли, вуйку?" (с. 22). Вуйко – дядько (тут – брат матері).

"Добре, що сьогодні є з чим ***баювати****!"* (с. 31). Баювати – балювати.

"Я виджу, Марійо, ви коло цих двох і собі якась, як ***причмелена*** *стали"* (с. 38). Виджу – бачу; причмелена – ошелешена.

*"****Файно****"* (с. 41). Файно – гарно.

"Дехто, правда, з молодиць ***гейби*** *трохи встидається…"* (с. 41). Гейби – ніби.

*"****Веремінність*** *для ґаздині, що має вінчаного ґазду, – це не встид"* (с. 91).

Веремінність – вагітність.

"Господарки було не стільки, щоб дуже, але вже трохи було: корова, свиня, кури, троє товару ***дробу****"* (с. 92). Дробу – овець.

"Розбуджені зі сну сусіди знизували плечима: увесь день Матронка ***чипіл****а в городі…"* (с. 93). Чипіти – бути нахиленим.

"Іншим разом курка розгребе грядку в сусідському городі – а на другому краю села ґаздині вже ***вадяться*** *про цю дурничку"* (с. 95). Вадяться – сваряться, сперечаються.

" – А що, газдику, йдете сьоговечір до ***кобіти****?"* (с. 103). Кобіта – жінка, любка (полонізм).

"І як то можна було тікати від своєї крові, а все на ***крішечку*** *такої маленької жінки, як Куричка, звалити?"* (с. 105). Крішечку – крихту, дрібку.

“І чує він якусь неясну тривогу, так, нібито зараз його має украсти оцей ***половик****, що мертво висить над карком, як над* ***мершею****, ніби справді цілиться в саме тім’я”* (с. 105). Половик – яструб; над мершею – над мертвечиною.

“Вікно Михайло ще два тижні тому ***відтраджував*** *мельникові, а крупи забрати не встигнув”* (с. 107). Відтраджувати – переносити щось, переміщати.

“ – ***Флинькаю****, Міську любий, бо, як надумаю, що нас усіх тут чекає, то й камінь би заплакав”* (с. 110). Флинькати – плакати, схлипувати.

“А на пролюдень маєш телячі ***вироб’єки****”* (с. 110). Вироб’єки – взуття, святкові постоли з телячої шкіри.

“– Ви би, Михайлику срібний, якось ***заглагоїли*** *дитину”* (с. 112). Глагоїти – заспокоювати.

“Та й якої дідьчої мами було ***п’їланитися*** *на дамбу, коли корови пасуться ближче до скалистого берега, на лузі…”* (с. 114). П’їланитися – лізти, дертися.

“Не виглядна – і ***фертик****”* (с. 115). Фертик – кінець.

“Груди ***спрутило*** *від надлишку довго незціджуваного молока, потім вдарила гарячка і трималася тиждень…”* (с. 115). Спрутити – напнути.

“Ще дивіться, через таку ***любу*** *згине чоловік”* (с. 116). Люба – кохання.

Аналіз засвідчує, що діалектна лексика, застосована в повісті М. Матіос “Солодка Даруся”, представлена в основному іменниками (приблизно 41% виявлених діалектизмів), дієсловами (близько 34%), прикметниками (11%) і прислівниками (6%). Інші лексико-граматичні класи слів, які кваліфікуємо як діалектизми, у повісті представлені поодиноко і в сукупності становлять приблизно 8%.

1. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос “Солодка Даруся”. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 98–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2010_4_14.
2. Марія Матіос “Солодка Даруся”: Драма на три життя. Львів : Піраміда, 2005. 176 с.

РОМАН-ЕПОПЕЯ “СЕЛЯНИ” В. РЕЙМОНТА В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРИ “ПРО ВЛАДУ ЗЕМЛІ”

Паращук Оксана,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Ткачук Т.О.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Тема землі є однією з вічних тем у творчості письменників європейських літератур. Одним із перших творів про зв’язок людини із землею є давньогрецький міф про Антея. Проте “селянська епіка” як визначена тема зі своєю концептуальною парадигмою, на думку Д. Наливайка, з’явилася в європейських літературах наприкінці XVIII – на початку XIX століття і розробляється у світі до сьогодні [3]. І. Франко зауважив, що у європейській літературі кінця XIX – початку XX століття набуває нового осмислення “відношення землі до людини, вірніше, влади землі над людиною” [5]. У західноєвропейському літературному контексті до цієї теми зверталися Е. Золя і Ж. Жіоно (Франція), Т. Гарді і Д. Г. Лоуренс (Англія), група письменників “крові і ґрунту” (Німеччина), А. Стріндберг (Швеція) та ін., у слов’янському – М. Коцюбинський, О. Кобилянська й В. Стефаник (Україна), Б. Прус, В. Реймонт, Г. Сенкевич (Польща); М. Горький, А. Чехов (Росія) та ін.

У польському літературознавстві цю проблему студіювали К. Вика, А. Рогальський, Л. Твардовський, в українському – А. Гурдуз, П. Кононенко, Д. Наливайко, Н. Яцків.

У психіці кожної людини закладений архетип землі “як універсальної першооснови” [2, с. 44]. Мета життя кожної людини – реалізуватися як особистість у творчій праці. Коли людина присвячує себе землі, вона стає творцем у повному розумінні цього слова, і в той же час, сама ж стаючи й рослиною, пускає коріння в землю, яку обробляє [6]. Зв’язок селян із землею впливає на

спосіб їхнього мислення та на тип ментальності. Г. Успенський правомірно зазначав, що людьми керує могутня "влада землі": "добийтесь, щоб він [народ. – уточнення наше. – *О. П.*] забув "селянство", – і немає цього народу, немає народного світогляду, немає тепла, яке йде від нього. Залишається один порожній апарат порожнього людського організму. Настає душевна порожнеча, "повна воля"…" [4]. Тобто приналежність до певної землі, органічний зв'язок із нею є важливим чинником формування народного світогляду і цілісності народу.

За спостереженням Д. Наливайка, в європейських літературах XIX ст. існує дві протилежні тенденції вираження селянської тематики: романтично-утопічна, інакше її ще називають "жоржсандівська", та соціально-аналітична, або ж "бальзаківська" [3]. Творчість Владислава Реймонта (1867–1925) відноситься ж до проміжного типу. Зокрема, на думку науковця, у творчості польського письменника простежується поєднання "жоржсандівської" та "бальзаківської" тенденцій. Так, наприклад, у "Селянах" простежується поєднання романтичної віри в особистість та впливу села на людину.

А. Гурдуз виокремлює такі основні причини звернення письменників до тематики землі на зламі XIX–XX ст.:

- бажання зберегти свою ідентичність, національну своєрідність місцевих літератур;
- "пошук "материкової" основи у вирі соціально-культурних перетворень" [2, с. 46];
- звернення уваги на важке становище селян із соціально-економічного погляду;
- спроби актуалізувати "цінності людського буття у світі через потужний міфологічний потенціал (в ядрі якого – момент стабільності), що його несе в собі тема землі" [2, с. 46].

Роман-епопея нобелівського лауреата В. Реймонта "Селяни" (1901–1908) є важливим твором про селян у польській літературі. Цей роман містить елементи "селянської прози", властивої не лише для свого часу, а й для інших епох. Як зазначає А. Гурдуз, "в романі знайшов своє відображення і Реймонт, який уважно вивчав спадщину Золя, зокрема його "селянський" роман "Земля"... і Реймонт, напевно знайомий з творами Л. Толстого і Т. Гарді, погляди яких не раз зверталися до ідеалу патріархального... села, і Реймонт – сучасник Чехова і Буніна, які відображали "забуте Богом" село без прикрас і, часто, без майбутнього" [2, с. 51]. Саме тому селянська тематика, яка є домінантною у "Селянах" В. Реймонта, має вагоме значення, адже село є втіленням духовної культури польського народу, його вірувань та звичаїв, давнього минулого з його проекцією у майбутнє.

Беручи до уваги загальноєвропейські тенденції у "прозі про землю" кінця XIX – першої третини XX ст., можна визначити низку її основних ознак у "Селянах" В. Реймонта:

1. Наявність потужного біблійного культурного шару. За рахунок біблійних легенд, реміснісценцій, молитов сакральна тематика відіграє значну роль у художній канві твору, але на рівні асоціативно-символічного підтексту вона не становить якоїсь системи.

2. Яскраво виражена "схильність до міфологізації та проникненість пантеїстичністю світосприймання, а отже, гостро відчутний міфопоетичний струмінь, що часом набуває рівня художньо-філософської домінанти" [2]. Сюди ж можна віднести і підпорядковану структуру роману календарному циклу (заголовки 4-х томів відповідають порам року).

Роман-епопея "Селяни" є "синтезом праці всієї попередньої польської літератури над зображенням життя селянства, вершин, якої досяг польський критичний реалізм кінця XIX – початку XX століття" [1]. У романі не лише відтворено життя селян та зв'язок людини із землею, а й пояснено цей взаємовплив, окреслено ментальну культуру не лише поляків, а й інших слов'ян.

1. Вервес Д. Польська література і Україна: Владислав Реймонт. *Радянський письменник*. 1985. С. 250–269.
2. Гурдуз Г. Міфопоетична парадигма в українській та західноєвропейській "прозі про землю" кінця XIX – першої третини XX ст. : монографія. Миколаїв : Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 218 с.
3. Наливайко Д. Типологія української реалістичної літератури на європейському тлі. *Теорія літератури й компаративістика*. Київ : Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2006. С. 277–312.
4. Успенский Г. И. Власть земли. / сост., предисл. и примеч. В. И. Бельдюгова. Москва : Сов. Россия, 1985. 399 с.

5. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 28 : Влада землі у сучасному романі. 1761. 95 с.
6. Шпенглер О. Всемирно-исторические перспективы. Закат Европы: Очерки морфологи мировой истории. Москва : ООО “Попурри”, 1999. Т. 2. 720 с.

МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЧАСУ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТОМКА ТРИЗНИ “PANNA NIKT”

Попович Наталія,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Скрипник М.В.,
кандидат філологічних наук.

Дослідженням поняття часу займаються різні науки, зокрема мовознавство, лінгвосеміотика, літературознавство, фізика, математика. Вважаємо, що найчіткіше своє відображення ця категорія знаходить у філософії, адже час – це одна із основних властивостей буття. “Час […] відображає дві фундаментальні риси процесів, які відбуваються з матеріальними тілами, а саме: тривалість і черговість подій. Тривалість […] охоплює продовження одного і того ж […]. Черговість вказує на місце подій серед інших подій у часовому просторі” [4, с. 276]. У лінгвістиці категорію часу досліджували В. Барчук, О. Боднар, Г. Павленко, С. Романюк, О. Бачишина тощо.

Незважаючи на достатню кількість досліджень, в українському мовознавстві досі немає єдиного визначення поняття лінгвістичного часу. О. Боднар обґрунтовує це поняття так: “… Можна визначити лінгвістичну категорію часу як мовну форму відображення реального і комунікативного часу, що позначає послідовність тривалостей (інтервалів), в яких відбувається реальний, перцептивний і комунікативний процеси, щодо квазіабсолютної або відносної точки відліку” [3, с. 44].

Поняття часу часто асоціюють із категорією морфологічного часу у значеннях минулого, теперішнього та майбутнього. На позначення часового вияву мовознавець В. Барчук пропонує вживати термін темпоральність, що об’єднує час, інтервал і таксис. “Граматична темпоральність не звужена до категорії часу дієслів, оскільки значення тривалості і нетривалості, повільності й швидкості, початку й кінця, одночасності й різночасності не можуть бути оформлені категорією морфологічного часу, зміст якої виражений через співвіднесення з моментом мовлення” [1, с. 4].

Найчастіше часові зміщення простежуються в художніх творах таких жанрів як химерний роман, твори магічного реалізму, фентезі, постмодерна проза та ін. Об’єктом нашого дослідження є постмодерністичний роман польського письменника Томка Тризни “Panna Nikt” [5].

Аналіз тексту твору показав, що основними засобами вираження лексичної темпоральності є іменники, дієслова, числівники та прислівники.

Іменники із часовою семантикою виражають як абсолютний, так і відносний час. Поділяємо їх на такі групи:

- назви конкретних вимірів часу (події, що відбуваються протягом доби – *cały dzień, rano, na obiad, wieczorem, w nocy*): *I tak zleciał **cały dzień**; Wczoraj się kąpałam, dzisiaj **rano** się kąpałam i **wieczorem** też się wykąpię; Później **na obiad** jedliśmy pierogi...; ... ale **w nocy** Tadziu podkradł się i wszystko obżarł do kości;*

- назви загальночасових понять (*nigdy do tej pory, w tym momencie, na końcu*): ***Nigdy do tej pory** nie myślałam, że można być kompozytorem w wieku piętnastu lat; I **w tym momencie**, nie wiadomo dlaczego, odczuwam wielką radość... ; **i na końcu** taki żółty krążek z dziurką.*

Числівник є одним із головних номінативних засобів вираження часових відношень, однак у досліджуваному тексті набуває темпоральності за умови, якщо він зв’язаний з іменником у словосполученні (*dziesięć lat, po dwóch miesiącach, od czterdziestu pięciu minut, przez dwa tygodnie, na drugi dzień*): *… paczka leżała na poczcie całe **dziesięć lat**; Dopiero **po dwóch miesiącach** znalazła, jak*

żeśmy z tatą przestawiali szafę; ... idę już ***od czterdziestu pięciu minut****; ... tacie ruszał się ząb* ***przez dwa tygodnie****; I jeszcze by zostało* ***na drugi dzień****.*

Найбільш поширеними засобами вираження лексико-синтаксичних часових відношень є прислівники. У романі "Panna Nikt" виділяємо такі, що вказують на час, коли відбувалася, відбувається чи буде відбуватись дія (*jeszcze tak niedawno, najpierw, potem, teraz, kiedyś, wiecznie, nigdy, przedwczoraj, wczoraj, dzisiaj, jutro*): ***Jeszcze tak niedawno*** *śmiałyśmy się razem…;* ***Najpierw*** *zapisuje nuty, a* ***potem*** *wcale w nie nie patrzy; Idziemy* ***teraz*** *obok siebie; Mamusia* ***kiedyś*** *była bardzo chudziutka…; Dzień dobroci dla zwierząt nie trwa* ***wiecznie****;* ***Nigdy*** *nie umiałam z nikim rozmawiać…; Jeszcze* ***przedwczoraj*** *mieliśmy pokój z kuchnią…;* ***Wczoraj*** *się kąpałam,* ***dzisiaj*** *rano się kąpałam i wieczorem też się wykąpię; Pójdę* ***jutro****, zaraz po szkole.*

Дієслово – центральний засіб відображення граматичної темпоральності, що виражається морфологічним часом. Предикати, як і прислівники, поділяємо на такі, що вказують на минулий, майбутній і теперішній часи: *Jak* ***pójdę*** *do pracy i* ***wyjdę*** *za mąż, to może też* ***kupię*** *sobie fortepian; To* ***było*** *jeszcze wtedy, gdy tatusia* ***nie znała****; Teraz* ***jest*** *w wojsku; Teraz* ***podchodzi*** *do dużych drzwi i* ***wkłada*** *klucz do zamka.*

Аналіз твору Томка Тризни "Panna Nikt" виявив низку темпоральних мовних засобів, які є невід'ємною складовою художнього твору й служать для конкретизації, образності, експресивізації, щільності тексту, а також для відображення сповільнення чи пришвидшення часу та частої зміни подій.

1. Барчук В. М. Граматична темпоральність: Інтервал. Час. Таксис : монографія. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 416 с.
2. Бачишина О. Б. Мовне вираження часу та простору в українській химерній прозі : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2016. 20 с.
3. Бондар О. І. Лінгвістична категорія часу як відображення реального часу. *Мовознавство*. 1986. № 2. С. 41–45.
4. Причепій Є. М. Філософія : підручник. Київ : Академвидав, 2007. 576 с.
5. Tryzna T. Panna Nikt. Warszawa : Czarna owca, 2010. 468 s. URL: http://biblioteka.kijowski.pl/tryzna%20tomek/panna%20nikt.pdf.

ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ "СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ" ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Свачій Василина,
IV курс ОР бакалавр, факультет філології.
Науковий керівник – Вівчарик Н.М.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Постановка наукової проблеми та її значення. Володимир Лис – сучасний український письменник кінця XIX–XX століття, який відомий завдяки таким творам, як "Графиня", "Століття Якова", "Діва Млинища", "І прибуде суддя", "Камінь посеред саду" та інших. Окремі твори ставали об'єктом наукових досліджень А. Бородіци, А. Семенової, Л. Берестової, О. Башкирової, С. Підпригорої та інших. **Об'єктом** нашої розвідки став роман "Соло для Соломії", який залишається невивченим. Нашою **метою** є дослідити історичний дискурс цього твору. Звідси випливають наступні **завдання**: проілюструвати як розвиваються сюжетні лінії роману, проаналізувати хронотоп.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Однією з основних категорій художнього тексту є часопростір. М. Бахтін зазначав, що "жанр і жанрові різновиди визначаються саме хронотопом, до того ж у літературі провідним початком у хронотопі є час" [1, с. 205]. Володимир Лис як митець творить своєрідну художню модель певної історичної епохи. Т. Біленко стверджує: "Авторське зображення певного історичного часопростору узгоджується з мистецьким вимислом або домислом, що надає тексту більшої художньої достовірності" [2, с. 9].

У романі “Соло для Соломії” через долю звичайної сільської жінки зображено реальні історичні події ХХ століття. Головна героїня стала частинкою того, що відбувалося в той час на Західній Україні, адже прожила весь свій вік, майже століття, на Волині. Володимир Лис зазначав: “Якісь ситуації, звичайно, я показав так, як і бачив, придумав, але були й реальні події. От, наприклад, я не зустрічав в художній літературі жодного опису, як перед приходом німців, – а мені розказували, що це було не тільки на Волині – люди ховалися по лісах, бо не хотіли, щоб їх вивезли в Німеччину. У мене один із розділів зображає табірне життя серед лісу” [3].

Про деякі історичні події ми дізнаємося тільки опосередковано, але є й такі, які описані детально. Перше, про що довідуємося з твору – це насильне утвердження радянської влади на Західній Україні. Автор цю подію повідомляє паралельно зі смертю отця Андронія: “Отець Андроній помер восени 1939 року, через кілька місяців по тому, як прийшли “перші совєти” – “То не мій світ, – були його останні слова” [4, с. 51]. У словах чоловіка звучить “пророцтво” про важке життя. Так званих куркулів вивозять у Сибір, а все через те, що щоденною працею, власними мозолями нажили собі майна. “На полицях вітер босий гуляє” [4, с. 54] – у хатах працьовитих селян відсутні найнеобхідніші продукти. Радянська влада винищувала патріотів: “…В село німці прийшли в четвер, як два неповних роки тому більшовиків, стрічали із к’ятами. А як було не стрічати, коли семеро сімей вже на Сибір вивезли, двоє у Луцькій, а четверо в Ковельській тюрмі, коли вже війна почалася, постріляли” [4, с. 57].

У 1940 році старшого брата Соломії Тараса забирають до Червоної армії, і це були останні дні, коли вони бачилися. Автор реалістично зобразив ставлення німців до євреїв, наприклад, у епізоді, коли дівчата зібрались до міста Любомля і по дорозі зустріли німця, він погрожував Руфині жорстокою розправою. Думав, що жидівка, але насправді таке ім’я дав священик українській дівчині.

Українці із Західної України були змушені шукати тимчасового пристанища в лісі, оскільки німці масово вивозили цілі села до Німеччини. Цим подіям у творі присвячений цілий розділ. Усі загорянці були змушені тікати до лісу, аби вберегти себе і своє майно. Жили в наметах та на возах. Була охорона, яка чатувала біля таборів вдень і вночі. Нею керував Петро, у якого позивний Ярема. Письменник вдається до алюзії, що породжує асоціації з героєм поеми “Гайдамаки” Т. Шевченка.

Про радянського диктатора Сталіна згадується неодноразово. Одні говорять про нього з повагою (“А це, товариші, важлива культура, це, як сказав товариш Сталін, наша стратегічна сировина” [4, с. 258]), а інші з відразою (“Щось він тебе не уважає, сталінський вишкребок” [4, с. 242]). Звісно ж не оминула загорянців і Соломію звістка про смерть самого вождя: “Товариш Сталін, наш великий руководітєль і вождь, умер. По радіві передавали… Товариш Сталін умер, а вона взялася садок рубати, врєдітєльством займатися, понімаєш” [4, с. 278].

У романі достовірно описано процес організації колгоспів. Письменник зображує важку жіночу працю на полях, вибори ланкової, якою стала головна героїня. Водночас Володимир Лис не зміг не згадати вирощування зовсім чужих для українців культур. Одним із прикладів служить кок-сагиз: “З весни п’ятдесят першого року в історії Загорян настає три річна ера кок-сагизу, яку вони потім не раз будуть згадувати лихим словом” [4, с. 258].

Особистого життя Соломії теж торкнувся згубний вплив політики. Чоловіки боялися, що спільне життя негативно вплине на їх кар’єру. Вадим – політичний діяч, який клявся у щирості своїх почуттів, залишив свою кохану з дитиною, а все тому, що колишня дружина шантажувала розголосом про минуле Соломії – любовні зв’язки з повстанцем. Через це Вадим не зміг би добитись нових висот і посад, тому залишився “під каблуком” у дружини: “Побоявся він долю, кар’єру ламати. До того ж, сказала, що як жениться на западенці, політику пришиє…” [4, с. 343].

Другим розчаруванням був Григорій, кохання з Києва. Чоловік не захотів продовжувати стосунки з Соломією, бо отримав Героя СРСР і знову ж таки не бажав ламати собі кар’єру: “…Сказав – нащо тобі тая западенка, невідомо, що там у неї, родня яка, мо’, в бандерах були хто, то, диви, й на тебе тінь упаде, можуть і героя не дати, та вообще з тими западними ліпше не знатися” [4, с. 358].

Висновки. Часопросторові виміри роману Володимира Лиса “Соло для Соломії” доволі широкі. Письменник зображує героїню на тлі доби й доводить, що в ХХ столітті людина стала заручницею системи, і навіть особисте життя зазнає політичного тиску. Митець подав читачам широку панораму життя тогочасного суспільства, викриваючи вплив тоталітарних систем на звичайну людину.

1. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва : Худож. лит, 1975. С. 205–235.
2. Біленко Т. Літературно-художня інтерпретація концепції людини й історії в романі Володимира Лиса “Століття якова”. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. Вип. 32 (1). С. 8–11.
3. Ковалевська Є. Володимир Лис: жіночі образи мені цікавіші URL: https://www.bbc.com.
4. Лис Володимир. Соло для Соломії : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. 368 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦІЇ ГРИ У ТВОРЧОСТІ Б. ШУЛЬЦА

Сливоцька Любов,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Рега Д.О.,
кандидат філологічних наук.

На думку багатьох дослідників основою будь-якої діяльності є гра. Йоган Хейзінга зазначав: “Людська культура виникає і розгортається у грі, як гра” [3, с. 17]. Саме це тлумачення гри наштовхує на асоціацію з художнім твором. За допомогою елементів художньої гри, які належать до сфери естетики, ми намагаємося відображати напругу, рівновагу, контраст, варіацію, зав’язку і розв’язку [3, с. 131].

Питання співвідносності гри та літератури – одне з центральних у теорії літератури. У своїх працях О. Боярчук та М. Зубрицька цитували гру як оригінальний спосіб організації художнього матеріалу, але у більшості сучасних досліджень вживання поняття “гра” тяжіє до метафоричного. Гра може бути присутня майже у всіх компонентах художньої структури, а не лише мотивом на тематичному рівні твору. У цьому і полягає актуальність дослідження. Мета роботи – вивчення і систематизація художніх прийомів, що виникають як прояви ігрового начала в творчості Б. Шульца. Саме творчість цього письменника (10–20 років ХХ ст.) демонструє можливості розвитку ігрової стихії всередині художнього світу [1; 2].

Б. Шульц у своїй творчості застосовує такий художній прийом, як “приватна міфологія”. Це прийом проникнення у тканину тексту подій та імен з найближчого оточення митця. Приватна міфологія як ігровий момент має у тексті “подвійний зміст”: для широкого загалу та втаємничення людей. Для того, щоб наблизитися до адекватного прочитання твору, потрібно розгадати загадку. Партнери автора у грі, розгорнутій у тексті, – це утаємничене коло читачів. Автор довіряє читачеві, розраховує на розуміння і цікавість до пошуків. “Ви мене навчили, що кожен стан душі доволі далеко загнаний вглиб, провадить крізь ущелини й канали слова, – в міфологію. Не в застиглу міфологію народів та історій, – а в ту, яка під зовнішнім шаром шумує в нашій крові, плутається в глибинах філогенезу, розгалужується в метафізичну ніч” [4, с. 114], пише Б. Шульц, звертаючись до творчості Ю. Тувіма.

Прикладом цього є автобіографічна повість “Цинамонові крамниці”. Б. Шульц чітко визначається з природою поетики твору. “Крамниці-автобіографія, а швидше – духовний родовід, оскільки в ній відтворено духовне походження аж до тих глибин, де воно переходить у міфологію, тоне у міфологічному сні. Мені завжди здавалось, що витоки індивідуального духу, якщо досить глибоко дослідити їх, губляться в яких-небудь міфічних нетрях. Це останнє дно, далі якого не можна проникнути” [5, с. 103]. Через деякий час у своєму есе “Міфізація реальності” автор розвине ідеї поетики міфологізування, а мету поезій він бачить у розкритті кодованих символів буття, схо-

ваних у слові. У збірці також присутні елементи міфологічної мови, які випливають з темної країни дитячих фантазій, страхів і передчуттів. Мова автора надає описаним подіям містичності, перетворює її у "міфологізовану реальність". Тобто можна назвати такі два основні моменти авторської стратегії ігрової на рації: 1) акцентування автором фіктивності світу; 2) стосунки з читачем-учасником літературної гри. У творі Б. Шульца "Мертвий сезон" малярський текст відіграє роль ключової стратегії "текст у тексті". Чітко виокремлюється сенсотворний простір, кодованість якого у творі чітко підкреслюється.

Такий прийом гри як фрагментація художнього світу прослідковується у "Книзі листів". Ця книга є своєрідним пам'ятником євреям, які спочатку пережили режим Шоа, радянщину і зазнали геноциду у всіх напрямках своєї культури. Саме тут письменник використовує фрагментацію художнього тексту [5, с. 9].

Світ прози Б. Шульца багатогранний. Подвійне кодування містить назва другої книжки автора "Санаторій під Клепсидрою". Оголошення про смерть, некролог, а водночас прилад вимірювання часу є двозначною назвою санаторію. Санаторій під Клепсидрою – це явно міфологічний світ. За словами Є. Віцовського, "Санаторій – це Гадес перенесений з іншого боку на на той берег стіксу, а водночас метафорична притча про мистецтво – Шульцівське мистецтво – воскресителя минулого. Є і потяг замість човна на Стіксі, є Харон старий залізничник, який потерпає від зубного болю, є навіть пес – чоловік жаска постать зі сну, а водночас нова версія класичного Кербера. Транспозиції античної міфології наголошують спільність усіх міфів, хоча ці паралелі не є тут найістотнішими". Тому у творчості Б. Шульца спостерігається двійництво – ігрове формування системи персонажів: дзеркальний мотив [5, с. 445].

Літературні маски та псевдоніми, змагальність між літературними угрупуваннями, містифікації, перетворення письменницького побуту на факт-характерні ознаки ігрової системи. Міфічні історії власного духовного родоводу супроводжуються постійним напруженням і хвилюванням митця за долю свого творіння. Б. Шульц був завжди переконаний, що духовний віт має найбільшу вартість серед усіх цінностей земного життя. Як зберегти напружене духовне життя, коли йому загрожує меланхолія та депресія.

Аналізуючи все, що сказане про Шульца різними людьми, треба підкреслити унікальність його світосприйняття, образотворення, творчої манери і стилю, які надають слову нового, часто зовсім несподіваного значення.

Б. Шульц конструює у своїй творчості розповіді про себе, а спогад виявляється скриптом, у який вписана таємниця початку. У цьому і полягає концепція гри Б. Шульца.

1. Боярчук О. М. Експериментальна проза 20-х років XX століття: жанровостильові модифікації (В. Домонтович, А. Любченко, М. Йогансен) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2003. 220 с.
2. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів : Літопис, 2004. 352 с.
3. Хейзинга Й. Homo ludens. Опыт определения игрового элемента культуры / пер. В. Ошиса. *Homo ludens. В тени завтрашнего дня*. Москва : Прогресс, 1992. С. 5–240.
4. Фіцовський Є. Регіони великої єресі та околиці : Бруно Шульц і його міфологія / пер. із пол. А. Павлишина. Київ : Дух і літера, 2010. 544 с.
5. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича. Київ : А-ба-ба-гала-ма-га, 2012. 384 с.

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ

Фурик Надія,
І курс ОР магістр, факультет філології.
Науковий керівник – Пена Л.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Сучасна українська періодика має значний плив на громадську свідомість. Вона має здатність тотально охоплювати широкі аудиторії, що й дає їй змогу впливати на світогляд та формувати суспільну думку. Вона є однією з тих потужних основ, за допомогою яких твориться новий літературний взірець української мови. Тому поява в мові засобів масової інформації чималої кількості лексико-словотвірних інновацій є абсолютно логічним фактом.

Ми вважаємо неологізмами слова, а також їх окремі значення, вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора) [2, с. 326].

Предметом нашого дослідження стали іменникові інновації, адже вони репрезентують найбільшу частину в мові сучасних ЗМІ української мови. Кількісне зростання іменників-новотворів, утворених за допомогою словоскладання, є надзвичайно поширеним у сучасній українській періодиці. У досліджуваних джерелах спостерігаємо використання номінацій, пов'язаних із поняттями в галузі медицини, номінації на означення абстрактних понять, найменування приміщень, назви продуктів харчування, предметів щоденного користування, позначення певних ознак людей, утворених юкстапозицією: *онлайн-обстеження, терапевт-реформатор, онлайн-медицина, дитина-дзига, жінка-подруга, перевертень-сіроманець, поводир-самоучка, дідусик-реабілітований, наречений-іноземець, експерти-гомосапієнси* тощо. Напр.: *До магазинів, що поруч з гуртожитком, дістатися не складно, адже дорогу люди вже знають напам'ять і вивчив її навіть* ***поводир-самоучка*** *Цезар* [1, № 13, с. 3]; ***Дідусик-реабілітований*** *хвацько зривається з місця, так, наче то не він щойно жалісливо заповзав на сходи* [1, № 13, с. 4].

У проаналізованих джерелах виявлено кількісно велику групу інновацій, пов'язаних із розгалуженою мережею, яка включає розміщені в усьому світі комп'ютерні вузли: *інтернет-сайт, скайп-зв'язок, онлайн-волонтерство, скайп-консультація, медіа-супергерой, скайп-співбесіда* тощо. Напр.: *Я влаштувався перекладачем у шлюбне агентство, яке входить у четвірку найкращих у світі, принаймні так мене запевняли на* ***скайп-співбесіді*** [1, № 13, с. 4].

За період дослідження газети "Галицький кореспондент" було виявлено лише дві одиниці, утворені основоскладанням: *автоактивіст* та *зоозахисниця.* Компоненти цих композитів є словами переважно іншомовного походження і поєднанням іменника з іменником. Пор.: *У Франківську* ***автоактивісти*** *показали жахливий стан доріг* [1, № 16, с. 3]; *Також* ***зоозахисниця*** *хоче забрати тварин, але без згоди жінки цього зробити не можна* [1, № 16, с. 9].

У засобах масової інформації трапляються субстантиви-неотвори, які мають тричленну структуру: *марночасовитрачання* (композит). Проілюструємо прикладом з аналізованого джерела: *Поволі, через жирну призму ліні і* ***марночасовитрачання***.

Незначна кількість простих лексико-словотвірних інновацій на позначення різних реалій життя людей утворена шляхом суфіксації за допомогою формантів **-ість, -к-, -очк-, -ець / -івець, -іст-, -ік-**: *дівчатковість*, *перерізалка, вподобайка*, *недоїздок*, *укропівець, беркутівець* тощо. Напр.: *А потім подався далі – храм Божий якийсь відкривати чи бодай [синогогу], щоб* ***перерізалка*** *його марно не простоювала* [1, № 11, с. 2].

Досить значна частина лексико-словотвірних інновацій утворена за допомогою префіксальних формантів **фор-, екс-, нео-**, **міні-, псевдо-, анти-, не-, ан-**, **гіпер-** (префіксоїди іншомовного походження): *псевдоволонтер, антикорупціонер, екс-укропівець, анфренд, гіперлюб'язність* тощо. Напр.: *"Зробіть послугу – відфрендіться самі, бо починаю чистку друзів на Фейсбуці. Усі, хто… (далі перелік того, що дратує дописувача),* ***анфренд*** *і бан, бан і* ***анфренд****!" І обов'язково зо п'ять*

знаків оклику [1, № 6, с. 2]; *Також перші місяці Катя ніяк не могла призвичаїтися до* ***гіперлюб'язності*** *повсюди: у магазині, на вулиці, в транспорті…* [1, № 13, с. 14]

У назвах осіб за професією трапляються розмовні варіанти. Сучасних українських працівників поліції називають *селфіками, пальцеломами.* Проілюструємо прикладами: *Суспільство агресивне і збуджене, – сказав Тарас Винаградник. – Ви знаєте, що полісменів часто називають* ***"селфіками"*** [1, № 6, с. 2]; *Та зустрілися йому на шляху знамениті* ***пальцеломи****, що права його ледь не відібрали* [1, № 48, с. 2].

Отже, серед новотворів іменникового характеру більша частина неологізмів утворена юкстапозицією. Компонентами юкстапозитів-іменників є переважно запозичені слова. Рідше трапляються інновації, утворені поєднанням запозиченого й українського слів. Складні слова мають переважно двочленну структуру. Виявлені юкстапозити ілюструють родинні відношення, соціальні, економічні, медичні, побутові та вказують на національність. Значна кількість нових іменників пов'язана з розгалуженою мережею, яка включає розміщені в усьому світі комп'ютерні вузли.

У більшості випадків частини складних слів збігаються у граматичному роді, але трапляються випадки поєднання іменників-новотворів, у яких роди не збігаються.

Незначна кількість лексико-словотвірних інновацій утворені суфіксальним способом від іменникових, прикметникових, дієслівних основ. Найбільш продуктивними суфіксальними формантами є **-ість, -ік-, -іст-, -к-, -ець / -івець, -очк-.** Досить значна частина нових субстантивів утворена префіксальними формантами: **фор-, екс-, нео-**, **міні-, псевдо-, ан-, гіпер-, анти-** (усі префікси іншомовного походження).

Префіксально-суфіксальним способом утворені іменники-неолексеми за допомогою префіксів **недо-, пере-** та суфіксів **-ок-, -к-.**

У процесі дослідження іменникових інновацій у газеті "Галицький кореспондент" за вказаний період було виявлено найбільшу кількість порівняно з лексико-словотвірними інноваціями інших частин мови.

Таким чином, автори прикарпатського тижневика активно використовують неологізми, здатні надавати емоційно-експресивних відтінків не тільки словосполученню, а й усьому контексту.

1. Галицький кореспондент (1 січня – 22 грудня 2018 рік).
2. Русанівський В. М. Українська мова : Енциклопедія. Київ, 2000. 752 с.

МУЗИКАЛІЗАЦІЯ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТОНІ МОРРІСОН "BELOVED")

Христук Ольга,
І курс ОР магістр, факультет іноземних мов.
Науковий керівник – Телегіна Н.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.

У численних сучасних інтердисциплінарних літературознавчих дослідженнях увага вчених спрямована на виявлення функціональної ролі музичних елементів у художньому творі. Через звуки відбувається метафорична гра між минулим та теперішнім – музика надихає героїв на спогади про минуле, а також пробуджує від задуми та повертає до реальності. З іншого боку, музика відіграє важливу роль у розвитку художньої дії та створенні характерологічного портрета героїв – розкритті їх психологічного стану, світогляду та особистих взаємовідносин [2, с. 23].

Зв'язок між музикою та літературою можна простежити на прикладі роману Тоні Моррісон "Beloved". За формою як сама історія, так і наративний принцип є переважно музичними, а "Beloved" є ідеальним зразком джазового тексту.

Важливою особливістю музичного, а відтак і літературного джазу є поліфонія. Проте поряд із поліфонією у творі функціонує також творення нового на основі використання традиційних компонентів [5, с. 8]. Імпровізовані соло виконавців завжди будуються на основі, з якою усі – як

виконавці, так і аудиторія – добре знайомі. Таким чином, історія про те, як молода негритянка вбила власну дитину, намагаючись тим самим вберегти її від найгіршого зла – рабства, стає тією основою, на якій базуються соло-імпровізації головних героїв. Кожен герой не просто виконує свою партію, але інтерпретує історію.

Сюжет роману є таким же уривчастим і обірваним, як і сама структура джазової музики. Важливо зазначити, що у тексті оповідна стратегія порушує традиційну хронологію викладу подій, тому фрагментарні соло героїв поступово заповнюють ті змістовні та тематичні прогалини, що породжуються такою непослідовною структурою. Наприклад, на початку роману читач не знає про те, що Сеті вбила свою дочку. Авторка хоче виправдати дії своєї героїні, вона намагається, наскільки це можливо, обґрунтувати поведінку Сеті, тому на початку роману багато спогадів із періоду перебування головної героїні у "Милому Домі". Сеті згадує постійні насмішки та знущання шкільного вчителя, те, як жорстоко він її побив. Включення цих ретроспекцій у текст зупиняє наративний ланцюг, але таким чином Тоні Моррісон пояснює, чому головна героїня воліла радше б сама позбавити життя власну дитину, аніж віддати її в рабство.

Моррісон забарвлює більшість героїв, які оточують Сеті і Денвер в певний музичний стиль. На думку Л. Екстейна, четверо із них яскраво виділяються [3]. Це Бебі Сагз – свекруха Сеті, Пол Ді – коханець Сеті, Еймі Денвер – "біла дівчина", яка допомогла Сеті під час її втечі із Милого дому і зрештою сама Улюблена, яка можливо є реінкарнацією дворічної дочки Сеті, яку вона вбила власними ж руками, намагаючись тим самим вберегти її від рабства.

Аналізуючи музичні партії Бебі Сагз та Пола Ді, треба відмітити, що Бебі Сагз близька до типової афроамериканської традиції проповідей, що виголошувались у формі співу, на основі якої і виникли spirituels. Spirituels – це духовні пісні афроамериканців, основний жанр афроамериканського музичного фольклору. Тематика spirituels переважно пов'язана з біблійними образами. У більшості випадків їх змістове навантаження – протест проти рабства. Spirituels як жанр були особливо популярними саме у період існування рабства [1]. Бебі Сагз зневажає будь-які форми насилля і пропонує застосовувати музику для душевного зцілення суспільства. Свої проповіді вона співає, закликаючи рабів-втікачів відшукати в собі любов, співати і тим самим випромінювати цю любов іншим: "Saying no more, she stood up then and danced with her twisted hip the rest of what her heart had to say while the others opened their mouths and gave her the music. Long notes held until the four-part harmony was perfect enough for their deeply loved flesh" [4, с. 44]. Для Бебі Сагз музика є засобом зцілення суспільства і зрештою самої себе. Вона захворіла саме тоді, коли зневірилась і перестала співати.

На нашу думку, мотиви spirituels лунають також у співі жінок, які зібрались біля будинку Сеті для того, щоб визволити її від рабства, створеного Улюбленою. Цей епізод певною мірою нагадує ритуал вигнання нечистої сили. Тут авторка порівнює спів 30 жінок зі звуковою хвилею: "… a wave of sound wide enough to sound deep water and knock the pods off chestnut trees" [4, с. 130].

Партія Пола співзвучна блюзу. У ній спостерігається типовий блюзовий мотив вічних блукань. Пісні, які він наспівує, мають характерну блюзову тематику страждання, відчуття безвиході, самотності: "Lay my head on the railroad line, Train come along, pacify my mind" [4, с. 20]. У них панує типовий для блюзу настрій усвідомлення болісної реальності і водночас самоіронії. Пол Ді не може передати пережитий біль словами: "I don't know. I never have talked about it. Not to a soul. Sang it sometimes, but I never told a soul. ... Maybe. Maybe you can hear it. I just ain't sure I can say it. Say it right, I mean" [4, с. 35], тому він разом з іншими рабами на залізниці у Джорджії співає пісні, щоб поділитися своїми стражданнями. Таким чином, пісенність стає єдиною формою протесту та вільного спілкування.

Отже, деякі проаналізовані елементи твору Тоні Моррісон "Beloved" та структура роману в цілому свідчать про взаємопроникнення музики та літератури та про вплив музичного мистецтва на стильові особливості даного твору.

1. Спіричуел. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B8%D1%87%D1%83%D0%B5%D0%BB.
2. Caduff Corina. “dadim dadam” – Figuren der Musik in der Literatur Ingeborg Bachmanns. Köln : Böhlau, 1998. 259 S.
3. Eckstein Lars A love supreme: jazzthetic strategies in Toni Morrison’s Beloved – African American Review 40, Number 2, 2006. URL: https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-bp/frontdoor/deliver/index/docId/5717/file/eckstein_a_love_supreme.pdf.
4. Morrison T. Beloved. URL: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2005/AJ25022/beloved.pdf.
5. Wahneema H. Lubiano Toni Morrison. *Smith V., Baechler L., Walton A. Litz African American Writers*. New York : Collier Books, 1993. P. 255–256.

МОРФОЛОГІЧНІ ДЕВІАЦІЇ МОВЛЕННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ДИКТОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ НОВИННИХ ВИПУСКІВ ТСН)

Черніховська Марія,
І курс ОР магістр, факультет філологія.
Науковий керівник – Барчук В.М.,
доктор філологічних наук, професор.

На сучасному етапі важливим є вживання української мови в засобах масової інформації з дотриманням норм української літературної мови. Для цього необхідний високий рівень мовної компетенції – володіння мовними нормами, вміння добирати лексичні та граматичні засоби відповідно до комунікативної ситуації, логічно будувати речення і вживати мовні одиниці у правильних граматичних формах. У засобах масової інформації частим є помилкове вживання граматичних форм та слів, тобто виникнення мовної девіації.

Норми української мови були об’єктом дослідження таких вчених, як К. Городенська, О. Курило, О. Понормарів, О. Потебня, О. Селіванова, О. Синявський та ін. Проблемі мовної девіації в аспекті комунікативної лінгвістики присвятив свої праці Ф. Бацевич. Ми звернули увагу на морфологічні девіації, зокрема помилкове вживання відмінкових форм у мовленні дикторів новин.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення морфологічних девіацій на матеріалі мовлення дикторів випусків новин, оскільки ця сфера мовлення належить до масової комунікації та має значний вплив на носіїв мови.

Мета роботи: дослідити та проаналізувати морфологічні девіації сучасного суспільного мовлення на матеріалі випусків новин ТСН.

На думку Ф. Бацевича, мовна девіація – тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні (зокрема у міжкультурному), причиною яких є недостатня мовна компетенція учасників [2, с. 93]. Отже, морфологічна девіація – це відхилення від граматичної норми, зумовлене порушенням формально-семантичних параметрів грамем. Серед найпоширеніших морфологічних девіацій виділяємо такі.

1. Сплутування закінчень *-а, -я* та *-у, -ю* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду ІІ відміни. Наприклад: “*Президент-втікач Віктор Янукович, засуджений в Україні за державну зраду, знову з’явився на публіці. До Ростов**у** він вже не їздить і зібрав журналістів у Москві”* [ТСН, 06.02.19]; *В поліції кажуть, стріляли у повітря із стартового пістолет**у*** [ТСН, 14.01.19]. Згідно з нормами української літературної мови іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини приймають закінчення *-а* (у твердій та мішаній групах), а також *-я* (у м’якій групі), коли вони означають назви предметів та назви населених пунктів [5, с. 83–86]. Отже, правильно вживати *до Ростова* і *з пістолета.* У Словнику української мови зафіксовано, що засобом вираження родового відмінка у грамемі “пістолет” є закінчення *-а*: ПІСТОЛЕ́Т, а, чол. Ручна вогнепальна зброя з коротким стволом для стрільби на невеликій відстані [4, с. 548].

2. Помилкове вживання форми місцевого відмінка множини. Згідно з нормами української літературної мови у місцевому відмінку множини іменники мають закінчення *-ах* для твердої та мі-

шаної груп і *-ях* для м'якої групи [5, с. 81]. Натомість натрапляємо на такі помилкові форми: …*але навіть Віктор Янукович проговорився: він у всьому звинувачує Україну. І додає, що коли гуляє* ***по вулицям*** *російських міст, його впізнають, і він відчуває себе, наче у рідному Донецьку* [ТСН, 06.02.19].

У грамемі *по вулицям* спостерігаємо копіювання граматичної форми з російської мови. Ми вважаємо, що це відбувається через те, що значна частина дикторів не спілкуються українською мовою в жодній сфері, окрім засобів масової інформації, а також через обставини, що склалися протягом історичного розвитку України. Вживання місцевого відмінка у грамемі *по вулицям* є грубим порушенням норм української літературної мови і призводить до засмічування української мови суржиком. Варто також зазначити, що вживання грамеми *по вулицях* є порушенням стилістичної норми, тому в наведеному прикладі доречно застосувати грамему *вулицями*.

3. Помилкове вживання відмінка іменника з числівниками *півтора* і *півтори*. Невідмінюваний дробовий числівник *півтора* вживають з іменниками родового відмінка чоловічого роду однини (*півтора карбованця*), а числівник *півтори* – з іменниками родового відмінка однини (*півтори тисячі*) [5, с. 104]. У засобах масової інформації ми можемо простежити помилкове вживання роду, відмінка, рідше числа іменників із числівниками *півтора* і *півтори*: *… Сергій Прядко півтора рок**и** тому, рятуючи поранених на Світлодарській дузі, потрапив під обстріл і зазнав тяжких поранень* [ТСН, 06.02.19]. У зазначеному фрагменті мовлення неправильне вживання форми відмінка з числівником *півтора*. У родовому відмінку однини іменника *рік* згідно з нормами української літературної мови вживаємо закінчення *-у*: *півтора року*.

4. Помилкове вживання відмінкових форм чоловічих прізвищ. Згідно з нормами української літературної мови жіночі прізвища на приголосний та *о* не відмінюються: *Марії Сеник, Надії Балій, з Ніною Байко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя Сеника, Михайлові Балієві, з Андрієм Байком* [5, с. 127]. У сучасному суспільному мовленні цю норму масово порушують: *Рятувальники кажуть, що змогли поспілкуватися з Ігорем Грищенк**о**. Він сам зателефонував на пункт зв'язку Свалява і повідомив, що перебуває у хатинці лісника неподалік річки* [ТСН, 10.01.19]. Правильне вживання *з Ігорем Грищенком*.

Отже, у мовленні дикторів ТСН часто трапляються помилки у вживанні відмінкових закінчень, зокрема закінчень родового відмінка однини чоловічого роду ІІ відміни та чоловічих прізвищ. Ці морфологічні девіації ускладнюють досягнення комунікативної мети та знижують рівень публічного суспільного мовлення.

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 237 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
3. Канал ТСН на Youtube. URL: https://www.youtube.com/channel/ UCXoJ8kY9zpLBEz-8saaT3ew.
4. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2015. 288 с.

КОНТРАСТИВИ У МАЛІЙ ПРОЗІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА: СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ

Шулепа Мирослава,
І курс ОР магістр, філологічний факультет.
Науковий керівник – Голянич М.І.,
доктор філологічних наук, професор.

Актуальним у сучасному мовознавстві є питання, пов'язані з характеристикою сутнісних ознак художнього тексту. Оскільки контраст є одним із принципів його організації, він і є об'єктом нашого дослідження.

Мета роботи полягає у розкритті функціонально-семантичних особливостей контрастних мовних одиниць у малій прозі Григора Тютюнника. Вибір матеріалу дослідження зумовлений тим,

що тексти малої прози цього автора комплексно у такому ключі практично не розглядалися.

Сьогодні існують різні підходи до трактування терміна "контраст". Отже, контраст – це:

1) "гостро виражена протилежність; велика, різка відмінність у яскравості або кольорі предметів" [3, с. 270];

2) "композиційно-стилістичний принцип розгортання мовлення, динамічне протиставляння двох змістово-логічних планів оповіді" [2, с. 116].

У нашому дослідженні контрастиви – це слова, словосполучення, рідше речення, що позначають предмети, явища, поняття, які характеризуються протилежністю значень чи виражають протиставлення.

Реалізація контрастної семантики у аналізованих текстах малої прози виявляється через різні мовні засоби, зокрема контрастиви, які творяться на основі антонімічних відношень.

Як засвідчує матеріал проведеного дослідження, антонімічні лексеми в текстах Григора Тютюнника можна об'єднати у дві функціонально-семантичні групи:

1) антонімічні опозити, які є засобом характеристики індивідуума;

2) опозити, що вживаються для оцінки предметів, явищ і процесів об'єктивної дійсності.

Аналізовані опозиції першої групи відображають зовнішній вигляд людини, риси характеру, поведінку, психічний стан, емоції, фізичні властивості, дії, стосунки з іншими людьми тощо. Порівняймо:

а) зовнішній вигляд та вік: *"Музиканти – збір богородиці: один* ***старий, лисий****, другий – хлоп'я ще,* ***гарненьке, рум'янощоке****, стереже сполоханими очима двері, звідки виноситимуть покійника"* [2, с. 259];

б) психічний стан, емоції, почуття: *"Коли мати* ***сміються****, їхня родимка робиться* ***доброю і милою****, а коли* ***гніваються*** *–* ***хижою і злою****"* [2, с. 16];

в) фізичні властивості, стани і дії: *"Оце, було, побачу в сільбуді і кажу собі: от зараз візьму й* ***підійду*** *– а сам і* ***з місця не зрушу****"* [2, с. 74];

г) стосунки з іншими людьми: *"Ще недавно Параска Жмуркова з піною на губах* ***гризлася*** *з сусідкою Ялосоветою Кравченчихою за межу як орали на зиму… А сьогодні всі вони* ***плечима до пліч сиділи*** *за столами"* [2, с. 91].

Варто зазначити, що нерідко у Григора Тютюнника контраст будується не тільки на контекстуальних антонімах, а й на фразеологічній опозиції, тобто протилежне значення виражене фраземою.

Антонімічні парадигми, які належать до другої функціонально-семантичної групи, номінують полярні предмети, явища й процеси об'єктивної дійсності. Серед них виокремлюємо дві підгрупи:

1) опозиції, які репрезентують контрастні поняття, пов'язані з природним навколишнім світом, зокрема називають:

а) природні властивості, явища та пори року: *"Другого дня Христоня знову сидів на призьбі і ні на кого, як раніше, не звертав уваги. Сидів* ***осінь і літо,*** *і друге і третє"* [2, с. 33];

б) просторові та часові ознаки: *"Вони мелькали по черзі то в жовтому, то в червоному світлі на стрілках – вона* ***попереду****, він* ***позаду****"* [4, с. 136]; *"Поїхали шукати свого щастя – одна в Сибір по вербовці, друга на цілину. Їхали* ***ненадовго****, а зосталися* ***назавжди****"* [2, с. 79];

2) антонімічні парадигми, які називають контрастні ознаки, якості та властивості предметів і процесів. Такі опозиції позначають:

а) ознаки предмедів, явищ: *"На призьбі грається сонце, лащиться до діда тремтливими тінями од гілля. Не* ***гаряче*** *і не* ***холодне****. Затишне"* [2, с. 31];

б) кольори чи їх відтінки: *"На сивій од роси траві по долу пасуться коні. Двоє. Один* ***білої****, другий* ***карої*** *масті"* [2, с. 178].

У результаті проведеного дослідження встановлено, що компоненти аналізованих контрастних опозицій – здебільшого різнокореневі лексеми, які в цілому протиставляються своїм значенням один одному. Антонімічні одиниці виражені в основному іменниками, прикметниками, дієсловами,

та прислівниками. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в аналізованих текстах домінантними є асиметричні опозити, члени яких виражають додаткові семантичні відтінки, характеризуються стилістичною різноплановістю або вживаються як символи протиставлюваних предметів чи явищ.

У текстах малої прози Григора Тютюнника антонімічні лексеми виконують різні функції: уживаються для зовнішньої і внутрішньої характеристики людини, її емоцій, поведінки, почуттів, фізичних властивостей, станів і дій, увиразнюють найменування протиставлюваних предметів, явищ і процесів об'єктивної дійсності.

Отже, контраст дозволяє з найбільшою переконливістю й експресивністю вербалізувати фрагменти дійсності, виступаючи важливим стилістичним елементом художнього тексту.

1. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2007. 311 с.
2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
3. Словник української мови : в 11 т. 1973. Т. 4. 840 с.
4. Тютюнник Г. М. Вибрані твори : Оповідання. Повісті / передмова Б. Олійника. Київ : Дніпро, 1981. 607 с.

ЕКОНОМІКА

РОЗВИТОК НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Гавриш Роман,
І курс ОР магістр, економічний факультет.
Науковий керівник – Криховецька З.М.,
кандидат економічних наук, доцент

Активний розвиток і розширення сфер діяльності банків вимагає окреслення пріоритетних напрямів упровадження нових послуг, на яких повинні бути сконцентровані зусилля. Під впливом посилення міжбанківської конкуренції на банківському ринку України проявляється тенденція до розширення продуктового ряду банківських послуг. Це насамперед пояснюється тим, що кожен банк прагне збільшити власні прибутки, мобілізувати додаткові ресурси і розширити базу клієнтів банку, підвищити власний рейтинг на ринку.

Такі послуги як інтернет-банкінг та створення фінансових мобільних супермаркетів – це ті послуги, які пов'язані із залученням інтернет мережі. Такі нетрадиційні банківські послуги як факторинг, фінансовий лізинг, гарантійні послуги – послуги пов'язані із залученням кредитних ресурсів нетрадиційним способом. Трастові послуги, надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських і інших фінансових операцій – це нетрадиційні послуги, які пов'язані з управління майном.

В Україні серед перспективних напрямів функціонування банків особливе місце може належати трастовим операціям, які передбачають управління майном і виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнта на правах його довіреної особи. При здійсненні трастових операцій банк на підставі укладеного договору або за заповітом набуває відповідних прав і виступає розпорядником певного майна на користь довірителя чи третьої особи. У промислово розвинутих країнах трастові послуги вже давно посідають одне з провідних місць серед широкого набору операцій, які здійснюють банки. Розвиток цього виду послуг зумовлюється потребами підприємств і домашніх господарств у правильному розпорядженні їхніми коштами, переданні їх іншим особам, оптимальному управлінні ризиками при здійсненні різноманітних фінансових операцій, а також обставинами, що вимагають певного досвіду і професійних знань, потрібних для ефективного управління майном.

Реальні перспективи розвитку в банківській практиці нашої країни можуть мати гарантійні та посередницькі послуги, реалізація яких вимагає від персоналу банків глибоких знань особливостей функціонування господарських суб'єктів різних галузей економіки. Такого роду послуги можуть надавати як у рамках уже наявних кредитно-розрахункових відносин банків з основним контингентом клієнтури, так і в окремому порядку, на договірних засадах, що сприяє залученню нових клієнтів. До них відносять:

– аудиторські послуги, що передбачають проведення комплексної перевірки банком усієї фінансово-господарської діяльності клієнта або окремих її аспектів;

– маркетингові послуги, пов'язані з пошуком нових ринків збуту для клієнта, організацією рекламної кампанії, добором партнерів, зацікавлених у господарських стосунках із клієнтом;

– гарантійні послуги, надання яких пов'язане з видачею банком зобов'язань за клієнта, виконання яких передбачає здійснення різних грошових виплат; виконання окремих внутрішніх операцій клієнтів – таких, як ведення бухгалтерського обліку, касового господарства, управління фінансами, виплата заробітної плати, регулювання постачання і збуту та деякі інші функції внутрішнього управління компанією;

– організацію інженерно-економічних експертиз, що включають перевірку проектно-кошторисної документації на будівництво нового, розширення і модернізацію діючого виробництва, контроль за реалізацією проектів та відповідністю фактичних затрат кошторисній вартості, експертні роботи, пов'язані з фінансуванням проектів.

Останнім часом вітчизняні банки освоюють новий напрямок бізнесу – банківські гарантії, які видаються учасникам тендерів на держзакупівлі. Популярність тендерних гарантій помітно зросла після набрання чинності у 2016 році закону "Про державні закупівлі". Цей документ дав замовнику право вимагати від покупця забезпечення на випадок, якщо останній відмовиться від виконання тендерного контракту. Українські банки, як правило, працюють з чотирма ключовими видами гарантій. Крім тендерів, вони стосуються забезпечення платежу, повернення авансу і виконання конкретних умов контракту. Сезонні сплески стосуються ще й туристичних гарантій, коли банк працює з туроператором.

Одним із перспективних видів банківських послуг є факторинг – ризикований, але високоприбутковий бізнес, ефективний інструмент фінансового менеджменту, одна із форм диверсифікації альтернативних банківських послуг, які найбільш пристосовані до сучасних процесів розвитку економіки. Факторинг – комплекс послуг, що надаються клієнту фактором в обмін на уступку дебіторської заборгованості (обов'язковим є перехід права власності на дебіторську заборгованість). Факторинг – самостійний напрямок економіки, скерований на надання комплексних послуг, що сприяють росту обсягу продажів торгових і виробничих компаній. Послуги банківського факторингу в Україні не розвинуті, але кількість банків, що починають її пропонувати, нині постійно зростає. Станом на 01.07.2018 року, в п'ятірку лідерів за обсягом вимог за договорами факторингу входили: "ПУМБ", "УКРЕКСІМБАНК", "ТАСКОМБАНК", "РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ" та "ОТП БАНК". Їх сумарна ринкова частка формувала 73% загального обсягу банківського портфеля факторингових операцій.

З початку ринкових реформ комерційні банки стали освоювати лізингові послуги, що передбачає передавання права користування матеріальними цінностями іншим суб'єктам господарювання. Привабливість послуг для клієнтів пояснюється наявністю у цієї банківської послуги реального матеріального забезпечення, а банкам дає можливість розширити коло своїх операцій, підвищити якість обслуговування клієнтів і тим самим збільшити їх кількість, зміцнити традиційні зв'язки і встановити нові взаємовигідні партнерські відносини з клієнтами. У той же час в умовах високих темпів інфляції будь-які банківські операції, що носять середньостроковий і довгостроковий характер, стають для банків занадто ризикованими. Тому нині лізинг на довгостроковій основі практично не отримав належного розвитку. Банки воліють передавати майно в лізинг на терміни, що не перевищують 3–6 місяців. У банківському середовищі у 2018 році діючий портфель операцій фінансового лізингу з юридичними особами мали 20 банків. При цьому портфель 5 банків-лідерів формує 94,5% загального портфеля. Найбільший портфель має "ПРИВАТБАНК", "ОТП-БАНК" та "ТАСКОМБАНК".

Діяльність сучасного банку неможлива без надання нетрадиційних банківських послуг, однак вони мають свої як переваги, так і недоліки та генерують певні фінансові ризики. Дані послуги безперечно підвищують імідж банківської установи, надають можливість розширити коло клієнтів та отримати додатковий дохід. Для клієнтів банку нетрадиційні банківські послуги – це можливість швидкого і якісного вирішення фінансових питань. Розглянуті операції можуть загалом вигідно доповнити стандартний набір операцій банків, що є важливою перевагою в конкурентній боротьбі за залучення нових клієнтів та утримання наявних. Ширший асортимент послуг створює надійнішу основу для ефективного функціонування банку.

1. Ринок фінансового лізингу: тенденції та проблеми. URL: http://finpuls.com/ua/financial/reviews/news/Rinok-fnansovogo-lzingu-tendenc-ta-problemi.htm.
2. Дзюблюк О. В. Про деякі напрямки розвитку ринку банківських послуг в Україні. URL: http://dspace.tneu.edu.ua.
3. Аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні та напрями його розвитку. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/45.pdf.
4. Жаворонок А. В. Концептуальні засади ідентифікації типів нетрадиційних банківських послуг. URL: http://fr.stu.cn.ua/tmppdf/76.pdf.
5. Факторинг по-українськи: що стримує зростання? URL: http://finpuls.com/ua/financial/reviews/news/Faktoring-po-ukranski-shcho-strimu-zrostannya.htm.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОТГ

Капущак Назарій,
І курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Пилипів Н.І.,
доктор економічних наук, професор.

У сучасних ринкових умовах розвиток територіальних громад вимагає ефективного використання її потенціалу з урахуванням положень нормативно-правового регулювання розвитку. Це пояснюється необхідністю безпосереднього забезпечення життєдіяльності територіальної громади, яка має відповідати інтересам населення і європейським засадам державної регіональної політики.

Слід зазначити, що громада є суттєвим елементом, що характеризує "звичайну природу" місцевого самоврядування. Визначення сутності поняття "Об'єднана територіальна громада", наведено у Законі України "Про добровільне територіальних громад "[1], та у твердженнях окремих авторів.

ОТГ – це добровільне волевиявлення жителів кількох сіл про об'єднання їхніх органів самоврядування, передбачене п. 2 ст. 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", утворене відповідно до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", що діє у просторових межах держави, реалізуючи повсякденні потреби та інтереси жителів.

Очевидним є те, що реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади має здійснюватися на основі Конституції та законів України, положень Європейської хартії місцевого самоврядування з дотриманням таких принципів:

1) верховенство права;
2) підзвітність та підконтрольність органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді;
3) прозорість та громадський контроль;
4) державної підтримки місцевого самоврядування;
5) співпраці держави з органами місцевого самоврядування;
6) сталого розвитку територій.

На сьогодні Кабінетом Міністрів України затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. [2], у якій зазначено, що метою децентралізації влади є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні через реалізацію вище наведених положень Європейської хартії місцевого самоврядування.

Також постановою Верховної Ради України схвалено План законодавчого забезпечення реформ в Україні [3], у якому висвітлено питання щодо децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування.

Для вирішення проблем на рівні територіальних громад, необхідно об'єднати зусилля громад і їхніх територій при відповідній фінансовій підтримці держави. Саме з цією метою було ухвалено такі закони України, як "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [4] та "Про співробітництво територіальних громад" [5]. Це зумовлено тим, що незважаючи на те, що Конституція України надає право жителям сіл на добровільних засадах об'єднуватися в єдину територіальну громаду, формувати органи місцевого самоврядування, механізм вирішення цього конституційного припису на законодавчому рівні до цього часу було не врегульовано.

Так, наприклад, згідно Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" визначено необхідність:

- створення умов і можливостей для посилення гарантій місцевого самоврядування;
- сприяння створенню дієздатних територіальних громад;
- формування ефективних рад та їхніх виконавчих органів, головним завданням яких має стати поліпшення забезпечення потреб громадян, якісне надання їм необхідних соціальних послуг;
- забезпечення сталого розвитку відповідних територій, ефективного використання бюджетних коштів.

Вищенаведене нормативне регламентування розвитку громад є необхідним, у зв'язку з тим, що чинне законодавство передбачало лише загальні рамки упровадження міжмуніципального співробітництва, припускало об'єднання ресурсів органів місцевого самоврядування для вирішення спільних проблем, але не містило правових норм, які б дозволяли таке співробітництво.

Також важливу роль у розвитку територіальних громад в Україні відіграє Закон України "Про засади державної регіональної політики" [6], яким визначено основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України.

Отже, прийняті на даний час нормативно-правові акти, які регламентують не тільки реформу децентралізації влади, але і діяльність територіальних громад, сприятимуть розвитку інфраструктури міст і сіл, покращенню рівня життя громадян та позиціонуванню України на міжнародній арені, як сильної і незалежної держави, яка створює належні умови для розвитку підприємництва.

1. ЗУ "Про добровільне територіальних громад". URL: https://issuu.com/helensas/docs/posibnik_gromadi_1.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-u-20182020-rokah-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2020-roku.
3. План законодавчого забезпечення реформ в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-19.
4. ЗУ "Про добровільне об'єднання територіальних громад". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19.
5. ЗУ "Про співробітництво територіальних громад". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18.
6. ЗУ "Про засади державної регіональної політики". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19.

ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНУ ЗАСОБАМИ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

Крамар Віталій,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Судук Н.В.,
кандидат економічних наук, викладач.

Вирішення задачі прогнозування соціально-економічного розвитку регіону, як зв'язок між теоретичними напрацюваннями та практичною діяльністю, є затребуваним компонентом процесу прийняття рішень у контексті регіонального управління. Природа соціально-економічних систем характеризуються невизначеністю, ймовірністю, стохастичністю [1]. Тому для прогнозування розвитку таких систем доцільно застосовувати апарат нейронних мереж, структура яких дозволяє змоделювати особливості їх функціонування. Відтак подальші дослідження нейромережевих моделей дозволяють їх інтегрувати в систему підтримки прийняття ефективних рішень в регіональних органах управління. За таких умов обрана тема дослідження є актуальною і своєчасною.

У статті представлено результати прогнозування інтегрального показника соціально-економічного стану Івано-Франківської області за допомогою середовища аналізу та побудови нейромережевих моделей у пакеті STATISTICA 12 [2].

На основі аналізу представлених даних на сайті Головного управління статистики Івано-Франківської області у розділі "Основні показники соціально-економічного розвитку регіону" для наукового дослідження було обрано наступні показники за 2008–2018 роки (132 звітних періодів) [3]:

– стимулятори: середньомісячна реальна заробітна плата одного працівника (відношення середньомісячної номінальної заробітної плати до індексу споживчих цін) (грн); обсяг реалізованої промислової продукції (грн); сальдо експорту та імпорту товарів (млн дол. США); вантажооборот (млн ткм); пасажирооборот (млн пас. км);

– дестимулятори: кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду (тис. осіб); заборгованість із виплати заробітної плати (грн.

Даний вибір показників зумовлений наявністю їх подання у щомісячній звітності, відсутністю змін у методиці розрахунку, можливістю зіставлення.

Нормалізацію показників здійснено шляхом розрахунку відстані від граничних значень, що мають найкраще та найгірше значення показника. Відтак, нормалізовані показники приймають значення на інтервалі (0; 1) [4].

Для побудови інтегрального показника використано вагові коефіцієнти, які було визначено за допомогою методу головних компонент у пакеті STATISTICA [4]. Суть методу головних компонент полягає у тому, щоб зменшити число змінних (зазвичай до 2-х) обравши найбільш мінливі. Отримавши таблицю значень факторних навантажень кожної компоненти, ми можемо вирахувати коефіцієнти.

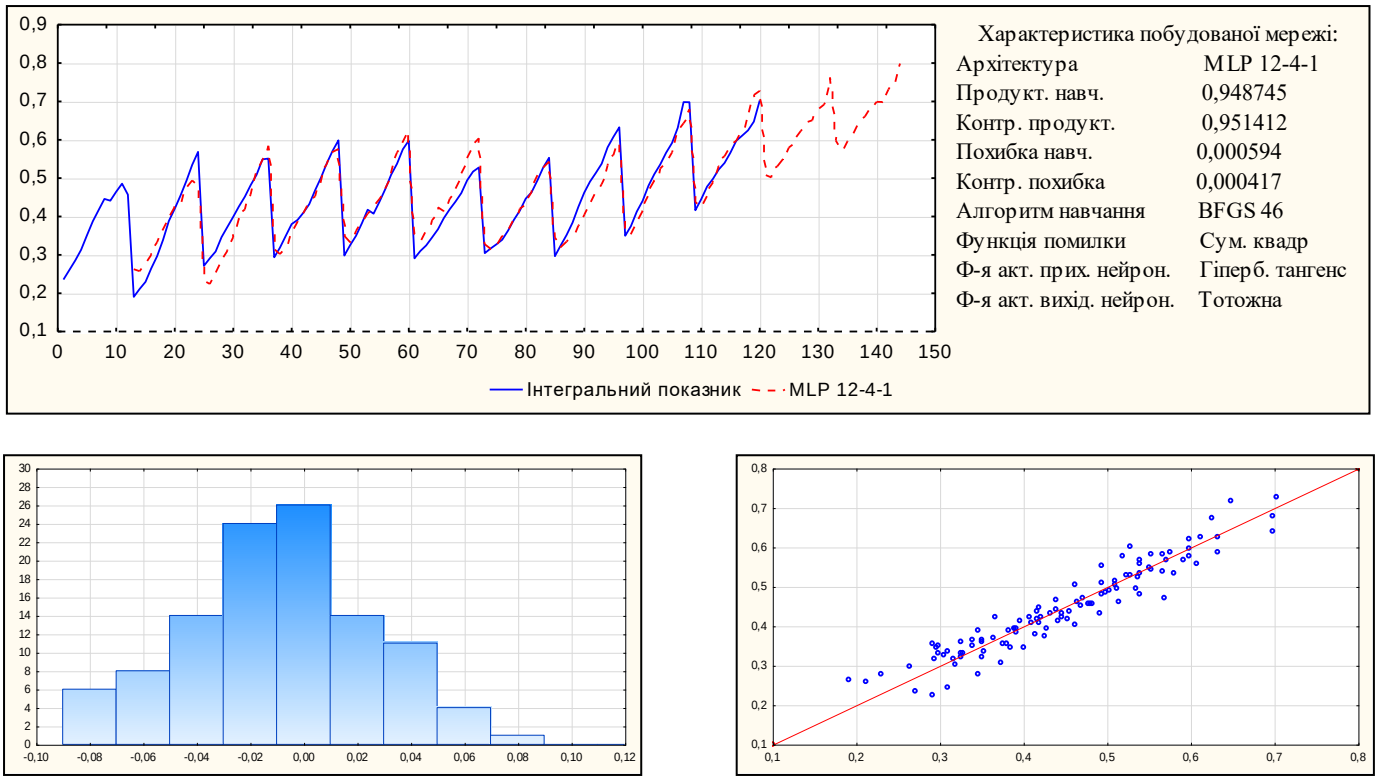

Рис. 2. Оцінка якості побудованої моделі:
а) гістограма розподілу залишків мережі*; б)* діаграма розсіяння цільових і вихідних змінних

Таким чином, про якість побудованої мережі свідчить висока продуктивність (рис. 1), результати нормального розподілу залишків (рис. 2 а) та накладання точок діаграми розсіяння на пряму (рис. 2 б). Відносна похибка для всього прогнозу з 2008 по 2018 роки становить 6,87%, на тестовій вибірці (2018 рік) – 7,16%.

Отримані результати свідчать про те, що при вирішені практичних задач щодо прогнозування часових рядів поряд із класичними методами доцільно використовувати штучні нейронні мережі.

1. Федулова С. О., Білоброва О. В. Застосування нейронних мереж в прогнозуванні соціально-економічного розвитку регіону. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2015. № 2 (2). С. 223–225.
2. Сайт розробника пакету STATISTICA. URL: tibco.com/products/data-science.
3. Сайт Головного управління статистики Івано-Франківської області. URL: ifstat.gov.ua.

4. Кваша Т. К., Волощук Р. В. Підходи до інтегрального оцінювання стану економічної безпеки як складної системи. *Науково-технічна інформація*. 2015. № 3. С. 31–41.

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

Мазур Віталій,
І курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Ємець О.І.,
кандидат економічних наук, доцент.

Торгівля в сучасних ринкових умовах виступає однією з головних галузей економіки. Її привабливість полягає в тому, що дозволяє швидко отримати прибуток при невеликих капіталовкладеннях.

Відповідно до КВЕД-2010: Розділ 47 Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами дає наступне визначення: "Роздрібна торгівля – це перепродаж (продаж без перероблення) нових або уживаних товарів для особистого споживання або домашнього користування переважно населенню в магазинах, торгових центрах, наметах, кіосках, компаніями поштового замовлення, вуличними торговцями, споживчими кооперативами, компаніями, що спеціалізуються на організації аукціонів тощо" [1].

Більшість підприємств роздрібної торгівлі отримують право власності на товари, які вони продають, однак деякі з них виступають як агенти та від імені замовника здійснюють продаж товарів на умовах консигнації або комісії.

Роздрібну торгівлю класифікують насамперед за типом місця торгівлі:

1) роздрібну торгівлю в магазинах – у групах 47.1–47.7. Роздрібна торгівля в магазинах включає роздрібну торгівлю уживаними товарами (клас 47.79). Роздрібна торгівля в магазинах у подальшому розподіляється на *спеціалізовану* (групи 47.2–47.7) та *неспеціалізовану* роздрібну торгівлю (група 47.1). Спеціалізовану роздрібну торгівлю новими товарами класифікують за асортиментом товару, який підлягає продажу.

2) роздрібну торгівлю поза магазинами – у групах 47.8–47.9. Торгівля поза магазинами деталізована за формами торгівлі, такими як *роздрібна торгівля з лотків і на ринках* (група 47.8) та *інші форми роздрібної торгівлі*, що їх здійснюють поза магазинами, зокрема, за поштовим замовленням або через мережу Інтернет, шляхом доставки "від порога до порога", за допомогою торгових автоматів (група 47.9). Детальніше представлено у таблиці 1.

Збільшення загального потенціалу торгівельних підприємств, активізація збутового потенціалу через управління системою продажів з використанням біржової торгівлі та дослідження механізму взаємодії торгівельних підприємств з інформаційним середовищем, все це матиме системний вплив на підвищення ефективності товарно-біржової діяльності [2, с. 224].

З року в рік спостерігається концентрація капітальних інвестицій у галузях переробної промисловості та будівництва, а прямих інвестицій (акціонерного капіталу) з інших країн – у галузях переробної промисловості, фінансовій та страховій діяльності, оптовій та роздрібній торгівлі [3, с. 136].

Головне питання, яке досі не вирішене науковцями, є питання пов'язане із класифікацією підприємств роздрібної торгівлі, з врахуванням їх різноманітності.

На нашу думку, класифікація роздрібних торговельних підприємств, зокрема, за видами, типами та формами є ефективною. Ураховуючи проведений аналіз різноманітних підходів до класифікації роздрібних торговельних підприємств, доцільно запропонувати досконаліший та систематизований перелік класифікаційних ознак.

Таблиця 1

Групи роздрібної торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами

Група	Назва
47.1	Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах
47.2	Роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах
47.3	Роздрібна торгівля пальним
47.4	Роздрібна торгівля інформаційним і комунікаційним устаткованням у спеціалізованих магазинах
47.5	Роздрібна торгівля іншими товарами господарського призначення в спеціалізованих магазинах
47.6	Роздрібна торгівля товарами культурного призначення та товарами для відпочинку в спеціалізованих магазинах
47.7	Роздрібна торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах
47.8	Роздрібна торгівля з лотків і на ринках
47.9	Роздрібна торгівля поза магазинами

Вважаємо, що до них слід віднести наступні: організаційно-правова форма; територіальна ознака; обсяг річного доходу; розмір торговельної площі. Таким чином, у межах запропонованих класифікаційних ознак в подальшому доцільно сформувати розширену, систематизовану класифікацію роздрібних торговельних підприємств та розробити перелік чітких характеристик в межах класифікації.

1. КВЕД-2010. Секція G: Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_G.html.
2. Шеленко Д. І., Жук О. І., Баланюк С. І. Управління торговельно-біржовою діяльністю. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1–2. С. 222–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2016_1-2_38.
3. Ємець О. І., Волошинович Х. О. Інвестиційна привабливість підприємств регіону в умовах глобалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управлін*ня. 2016. Т. 4. С. 132–137.

ПРОДАКТ-ПЛЕЙСМЕНТ, ЯК СУЧАСНИЙ МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ

Михайлишин Марія,
ІІ курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Благун І.І.,
кандидат економічних наук, викладач.

Розміщення продукту та його зміст змінювалися протягом багатьох років, разом з його еволюцією на ринку та розвитком нових технологій і технологій.

Остання тенденція в рекламі полягає в тому, щоб зробити її менш помітною. Тенденція полягає в тому, щоб відійти від явної реклами, де продукт є зіркою, до міні-фільмів або квазі документальних віньєток, які містять “реальні сценарії” з продуктом чи навіть декількома продуктами, що зависають у фоновому режимі. Дехто може стверджувати, що це свого роду сценарій “імітація мистецтва, що імітує мистецтво”, де оголошення імітують практику розміщення товарів.

Це може здатися трохи заплутаним, але насправді це досить просто. Більшість з нас втомилися від оголошень. Сьогоднішній споживач переповнений рекламою всюди: телебачення, радіо, білборди, журнали, автобуси, газети, інтернет... І це лише звичайні підозрювані. З кожним днем з’являється все більше рекламного простору. Від людей, що йдуть по вулицях, що носять знаки, до листівок на наших автомобілях і в наших поштових скриньках, до оголошень на екрані банкоматів – ми бачимо оголошення весь день і кожен день.

Навіть телевізійні мережі, які залежать від рекламних доларів, щоб залишитися в бізнесі, знають, що це може бути корисним, щоб час від часу відмовлятися від перерв і представляти шоу без реклами. 'ABC' Network зробила це для "Gideon's Crossing" у 2000 році і для "Alias" у 2001 році. FOX зробив це для своєї серії "24" у 2002 році.

Product placement (прихована реклама) прокрався в кіно буквально з моменту перших кінострічок, про що написано чимало книг. Він був навіть у першому фільмі, що отримав "Оскар" в 1927 році, коли відважні льотчики фільму "Крила" в кадрі підкріплювалися шоколадом Hershey's.

За даними Американської Федеральної комісії з торгівлі, розміщення продукту визначається як форма просування, в якій рекламодавці розміщують фірмові продукти для телевізійних програм. Після того, як продукти почали з'являтися у фільмах, пішло збільшення продажів цього товару, що привернуло увагу маркетологів як новий рекламний канал.

Продакт-плейсмент представлено таким чином, щоб генерувати позитивні почуття по відношенню до рекламованого бренду і реалізовувати, згадувати або обговорювати цей продукт у рамках програми. Це – не явна реклама що дає змогу аудиторії розвивати більш тісний зв'язок з брендом і надає обґрунтування для рішення про покупку. Коли бренд з'являється у фільмі, телевізійному шоу або іншому виконанні, він, швидше за все, проплачений рекламодавцем. Деякі люди вважають, що така реклама за своєю суттю є нечесною і оманливою, що легко впливає на дітей.

Саме ж розміщення продукту не є ефективним для фільмів, а також для телевізійних програм і особливо для музичних відео. "Це зумовлено тим, що дохід від музики стає все більш залежним від реклами. Музична індустрія навіть сприйняла "ретроактивне розміщення продукту", в якому реклама вставляється в цифровому вигляді у вже існуючий контент. Таку маніпуляцію зображеннями можна виконати легко, і вона вже використовувалася у відеороликах художників, включаючи Рукера, Руху Далекого Сходу, Авічії та Алое Блак, як зазначалось в LSM Education.

Розміщення продукту створює явні та не явні рекламні ефекти. Наприклад, він може створювати і розвивати різні погляди на бренди, а також стимулювати купівлю. Бренди з привабливими персонажами або налаштуваннями, як правило, більше апелюють до людей.

З поширенням "сліпоти на рекламу" (здатність ігнорувати рекламу), а також поширення потокової реклами, з'явився розрив у ефективності традиційної телевізійної реклами. Заповнення цього розриву є більш складним використанням продакт-плейсмент. Нещодавньою тенденцією є продаж рекламодавцям всього сюжету.

Технологія цифрового редагування була використана для введення або зміни розміщення продуктів у пост-продакшн, іноді повертаючись до змін елементів, які використовуються в синдикованих шоу довго після того, як вони були зняті. Коли рекламодавці заперечують, що їхні бренди представлені у виробництві, виробники можуть брати участь у "переміщенні продуктів", де вони видаляють логотипи цифровим способом. Інший варіант, відомий як "грецький", бачить, що позначені мітки змінені або наклеєні.

Одним із способів вимірювання успішності розміщення продукції є нагадування про бренд, інші – продаж, трафік у магазин (якщо це продукт роздрібної торгівлі), а також відстеження соціальних медіа-розмов про цей продукт або бренд після розміщення продукту. Існують правила та положення щодо того, які типи продуктів можна розміщувати в телевізійних шоу, де це дозволено і як вони можуть бути представлені. Вони різняться в різних країнах.

Компаніям також потрібно розробити ефективну стратегію розміщення продуктів, щоб забезпечити відповідність продукту вмісту фільму чи шоу. Це може включати будь-який показ бренду або продукту на короткий час на виставці або надання його сценарію в історію.

Продакт-плейсмент – це точне розміщення продукту або послуги в основних потоках. Ця маркетингова тактика допомагає отримати визнання бренду завдяки широкому впливу на споживачів. Коли глядачі помічають певну марку або продукт, що використовуються протягом телевізійного шоу або фільму, вони підсвідомо помічають бренд в реальному житті і частіше купують цей продукт. Продакт-плейсмент – це маніпулятивний інструмент, який збільшує продажі з точки зору рекламної точки зору.

1. Katherine Neer. How Product Placement Works. 2017. URL: https://money.howstuffworks.com/product-placement.htm.
2. Will Kenton. Product Placement Works. 2018. URL: https://www.investopedia.com/terms/p/product-placement.asp.
3. Kittima Sethi. Want to boost your brand? 2016. URL: http://www.brandnow.asia/how-product-placement-works.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Нагірна Руслана,
ІІІ курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Пілько А.Д.,
кандидат економічних наук, доцент.

У сучасному світі економіка держави є одним з ключових чинників, який характеризує рівень її розвитку. Інвестиції відіграють важливу роль у розвитку як окремих регіонів, так і країни вцілому. Як показує статистика, розподіл інвестицій між регіонами в межах однієї країни не є рівномірним, він залежить від множини чинників як національної, так і регіональної інвестиційної політики. Створення сприятливих умов для залучення інвестицій в розвиток регіонів країни є одним із найперспективніших шляхів вирішення задачі виходу на траєкторію сталого соціо-еколого-економічного розвитку як окремих регіонів, так і цілої держави.

Актуальність і значимість вирішення задачі удосконалення існуючих та розробки нового науково-методичного інструментарію проведення аналізу процесів формування та оптимізації пріоритетів регіонального соціо-еколого-економічного розвитку з урахуванням інвестиційної складової, а також визначення відповідних пріоритетів інвестиційної політики, пов’язаних з задачами регіонального розвитку обумовили вибір напряму досліджень,

Мета публікації полягає у висвітленні окремих результатів проведених досліджень, спрямованих на аналіз та удосконалення існуючих, а також розробку нових науково-методичних підходів до проведення оцінки та моделювання інвестиційної складової розвитку регіону.

Об’єктом дослідження є процеси управління інвестиційною складовою розвитку регіону. Предметом дослідження є теоретичні та науково-методичні основи, економіко-математичні методи і моделі оцінки, аналізу та прогнозування процесів управління інвестиційною складовою розвитку регіону.

Для досягнення поставленої мети, в рамках проведених досліджень нами було проведено аналіз існуючих підходів до оцінки інвестиційної складової розвитку регіону, запропоновано модель формування перспективних напрямів інвестиційної політики, яка передбачає визначення показників інвестиційної активності в територіальних системах регіону, інвестиційної привабливості територіальних систем, ефективності використання інвестиційного клімату, а також інвестиційної привабливості видів економічної діяльності і на основі такої інформації визначення та обґрунтування перспективних напрямів інвестування в кожній територіальній системі. Крім того, нами було проведено розрахунок прогнозних значень параметрів, які в сукупності характеризують рівень ефективності використання інвестиційного клімату регіону, а також окреслено перспективні напрями аналізу та моделювання процесів управління інвестиційною складовою регіонального соціо-еколого-економічного розвитку, обґрунтовано напрями оптимізації регіональної інвестиційної політики.

За допомогою формули багатомірної середньої було розраховано індекс інвестиційної привабливості територіальних систем, індекс інвестиційної активності територіальних систем регіону та індекс інвестиційної привабливості галузей. Отримані дані дозволили визначити показник ефективності використання інвестиційного клімату. У подальшому це було використано для оцінки інвестиційної політики, а також розрахунку прогнозу, результати якого дозволили оцінити перспек-

тиви розвитку інвестиційної активності регіону за поточної інвестиційної політики. Даний прогноз показав, що за незмінної інвестиційної політики обсяги інвестицій в регіон зменшаться.

Отримані результати дали можливість зробити попередні висновки про те, що рівень інвестиційної активності в нашому регіоні є порівняно низьким, в більшості випадків, інвестиції спрямовані в розвиток великих міст (у регіональному вимірі), серед видів економічної діяльності пріоритетними для інвестування продовжують залишатись: сільське господарство, мисливство, лісове господарство. Застосування можливостей симультативних економетричних моделей дозволило дослідити складний характер взаємозв'язків між ефективністю використання інвестиційного клімату територіальних систем Івано-Франківської області та ключовими чинниками, котрі визначають показники соціального, економічного та екологічного розвитку регіону. Проведений аналіз показав, що, що рівень ефективності використання інвестиційного клімату Івано-Франківської області, є досить низьким, і знаходиться у взаємозалежній сукупності із низкою чинників, які визначаються інвестиційною привабливістю видів економічної діяльності в територіальних системах регіону.

Розроблена на основі прикладного економетричного інструментарію симультативна модель формування інвестиційних пріоритетів регіонального соціо-еколого-економічного розвитку дозволила ідентифікувати види економічні діяльності, котрі є пріоритетними для інвестування в територіальних системах регіону з урахуванням цілей сталого соціо-еколого-економічного розвитку регіону.

Отримані результати нашого дослідження за умови подальшого розвитку обраного напрямку можуть стати основою для удосконалення існуючих підходів до формування регіональної інвестиційної політики з урахуванням поточного рівня асиметрії регіонального соціо-еколого-економічного розвитку, а також критерії економічної, соціальної та екологічної політики.

1. Пілько А. Д., Кіс В. В. Постановка та вирішення задачі оцінки й аналізу інвестиційної складової безпеки розвитку регіону. *Проблеми економіки.* 2016. № 3. С. 300–306.
2. Пілько А. Д., Грабовецька Г. Д. Модель оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 219–224.

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Пазюк Ольга,
І курс ОР магістр, економічний факультет.
Науковий керівник – Щур Р.І.,
кандидат економічних наук, доцент.

Відомим є факт, що більшість місцевих бюджетів України функціонують за рахунок дотацій, що виділяються з державного бюджету, відповідно існуюча ситуація визначає слабку фінансову автономію місцевих органів влади. З поміж 11 тисяч місцевих бюджетів України понад 5 тисяч бюджетів отримують дотацій на рівні 70% дохідної частини бюджету, близько 500 місцевих бюджетів є майже повністю дотаційними (на 90%). Отже питання децентралізації у тому числі в контексті поглиблення податкової реформи є надзвичайно актуальними для українського суспільства задля розширення меж повноважень місцевих громад та покращення рівня життя на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Для оцінки якісної сторони збираності податків доцільно проаналізувати їх у розрізі бюджетоутворюючих податків. Приведені розрахунки вказують на те, що лише податок на прибуток підприємств перевищує одиницю у 2015–2017 роках, а також ПДФО, починаючи з 2014–2017 рр. Це характеризує якісні зрушення в адмініструванні цих податків. Проте такого не можна сказати про інші податкові надходження, що входять до структури [1].

Починаючи з 2015 року спостерігається значний приріст податкових надходжень місцевих бюджетів, що спричинено змінами у їхньому перерозподілі між рівнями бюджетної системи, яке було викликано проведенням реформування місцевого самоврядування та підвищення самодостатності органів місцевого самоврядування.

Для визначення впливу податкових надходжень на ВВП доцільно розрахувати коефіцієнт еластичності. Варто зазначити, що у 2012 р. податкові доходи місцевих бюджетів мали коефіцієнт еластичності більше одиниці (1,08), а в інші періоди податкові доходи були нееластичними. Іншими словами у 2012 році 1% приросту податкових доходів місцевих бюджетів спричиняв приріст ВВП на 1,08%. Зміни у перерозподілі податкових доходів між рівнями бюджетної системи спричинили перевищення темпів зростання місцевих бюджетів у порівняні з ВВП, тому коефіцієнт еластичності перевищує одиницю. У 2017 році тенденція щодо державного бюджету зберігається, на рівні місцевих бюджетів ситуація погіршилася, що призвело до зниження коефіцієнту еластичності, а відтак вплив податкових надходжень місцевих бюджетів на ВВП не здійснювався.

Таблиця 1

Оцінювання впливу податкових доходів державного та місцевих бюджетів на ВВП по коефіцієнтах еластичності у 2012–2017 роках*

Роки	Темпи зростання ВВП,%	Темпи зростання податкових надходжень місцевих бюджетів,%	Коефіцієнт еластичності податкових доходів місцевих бюджетів,%	Темпи зростання податкових надходжень державно бюджету,%	Коефіцієнт еластичності податкових надходжень державного бюджету
2012	108,4	117,4	1,08	105	0,97
2013	103,1	95,7	0,93	96,5	0,94
2014	109,1	106,7	0,98	106,7	0,98
2015	124,7	112,5	0,9	145,1	0,86
2016	120,5	149,6	1,24	123,1	1,02
2017	125,1	136,8	1,09	124,4	0,99

*розраховано на основі даних [1].

Серед усіх податків, значна роль у формуванні доходів бюджету України належить податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, акцизному податку та податку на міжнародну торгівлю.

У рамках проведення децентрації в Україні утворюються об’єднані територіальні громади (ОТГ).

Динаміка надходжень до бюджетів ОТГ випереджає темпи зростання доходів по інших рівнях місцевих бюджетів. Надходження власних доходів місцевих бюджетів 665 ОТГ за 2018 рік зросли на 62,1% та склали 20,9 млрд грн (+8,0 млрд грн). Враховуючи, що нові 299 ОТГ, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 році, тільки в 2018 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом минулого року зросли в 2,7 рази та склали 9,7 млрд грн (+6,2 млрд грн). Разом з цим, темп зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015–2016 роках), які у 2017 році вже отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить +19,8% (+1,8 млрд грн) [2].

Підсумовуючи результати проведеного дослідження можна стверджувати, що податкова політика спрямована на посилення дієвості фіскального впливу на реальний сектор економіки, в той час, як саме регулюючий інструментарій є найбільш ефективним для економічного регулювання економіки. Посилюючи фіскальні важелі, держава переймається єдиною проблемою, що пов’язана з ресурсним забезпеченням бюджетів, а відтак говорити про ефективну регулюючу роль податкової політики на цьому етапі розвитку податкових реформ зарано.

1. Податкова політика та її регулюючий вплив на реальний сектор економіки. URL: https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/b8c2a635c60ce75fbd8470c8d84e13f2.pdf.
2. Фінансова децентралізація: експерти розповіли про результати 2018 року та перспективи 2019. URL: https://decentralization.gov.ua/news/10670.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ МІСТА

Паращич Марічка,
IV курс ОР бакалавр, економічний факультет.
Науковий керівник – Мацола С.М.,
кандидат економічних наук, доцент.

Глобальною тенденцією сучасного світу є зростання ролі соціально-економічного розвитку міста як одиниці регіонального та місцевого рівня управління держави, який здатний, з одного боку, зменшити навантаження на органи центральної влади, перебравши на себе частину їх повноважень, а з іншого – максимально враховувати потреби місцевих жителів при прийнятті рішень. Цей процес є результатом регіоналізації, децентралізації, демократизації та глобалізації.

Надмірна централізація управління, недосконала фінансово-економічна база місцевих оранів влади призвели до виникнення значних диспропорцій у територіальній структурі економіки, накопичення на місцях господарських, економічних та соціальних проблем. Системні потрясіння, які відчули на собі органи регіональної та місцевої влади України впродовж кризового періоду, нові виклики, які склалися в сучасний період, сформували нові вимоги щодо досягнення їх збалансованого розвитку, розв'язання специфічних проблем регіонів та окремих міст, стимулювання міжмуніципальної співпраці.

Для ефективної реалізації регіональної та місцевої політики необхідно узгодження цілей, пріоритетів, завдань та заходів центральних, регіональних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування стосовно як розв'язання нагальних проблем розвитку, так і досягнення довгострокових стратегічних цілей. Тому одним із найбільш актуальних завдань є розробка та реалізація сучасних підходів до управління соціально-економічним розвитком міста.

На нашу думку, важливим є чіткий розподіл підходів до управління, які проявляються у конкретних напрямках та цілях, вказаних на рис. 1.

Не менш важливим в управлінні соціально-економічним розвитком міста є активне використання сучасних технологій для покращення якості життя у ньому, так званих "Smart city" технологій. Ці технології інтегруються у відповідні структури, щоб підвищити якість надання послуг, зменшити вартість та споживання ресурсів і поліпшити комунікацію та порозуміння з мешканцями.

Розумне місто являє собою певну сукупність інформаційно-цифрових технологій, які здешевлюють, полегшують та роблять більш комфортним життя у сучасному місті.

"Смарт сіті" розробки використовуються у декількох секторах управління містом: у так званому "електронному уряді", транспорті, енергетиці, охороні здоров'я, будівництві та суспільному житті. Інноваційні розробки, які оптимізують та здешевлять використання ресурсів можуть бути впроваджені в кожній з цих галузей.

Наведений комплекс комп'ютеризованих та автоматизованих процесів призводить до підвищення якості життя у містах, знижуючи рівень забруднення, не потребуючи дешевої робочої сили та в режимі реального часу контролюючи важливі комунікаційні вузли.

Технології у розумному місті працюють на користь суспільства та майбутнього. Тому "смарт сіті" технології є пов'язаними зі сталим розвитком, мета якого – керувати майбутнім заради якості життя прийдешніх поколінь.

Рис. 1. Основні напрямки та цілі управління соціально-економічним розвитком міста [1]

Бізнес-школа IESE в Барселоні оприлюднила дані про найрозумніші міста світу у 2018 році. Індекс міст, підготовлений Центром глобалізації та стратегії, вимірював ключові показники для 165 міст з 80 країн, 74 з яких були столицями. У топ-10 домінують важковаговики, такі як Нью-Йорк, Лондон, Париж і Токіо. Оцінювали міста шляхом проведення аналізу smart-можливостей з акцентом на використання містами телекомунікаційних мереж, інтелектуальних систем управління дорожнім рухом і розумний підхід до вуличного освітлення. А у 2018 році критерії розширили, шляхом включення ISO 37120 або стандарту “Smart City”, який передбачає врахування кількості терористичних атак у місті, прогнози ВВП на душу населення та підвищення температури [2].

Перші кроки у застосуванні сучасних підходів до управління соціально-економічним розвитком міста робить Івано-Франківськ, шляхом впровадження технологій “smart city”, представлених на рис. 2.

Таким чином, сучасні підходи до управління соціально-економічним розвитком міста передбачають спільну реалізацію інтересів влади, громади та бізнесу для подальшого ефективного розвитку продуктивних сил громади, раціонального використання ресурсного потенціалу, створення комфортних умов життя населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства.

Розумне місто є основою, яка складається переважно з інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), для розробки, розгортання та підтримки практик сталого розвитку, спрямованих на вирішення проблем урбанізації. Громадяни використовують розумні міські системи різними способами, використовуючи смартфони чи інші мобільні пристрої. Місто Івано-Франківськ також вже декілька років тому взяло курс на інноваційний розвиток та впровадження новітніх технологій. Поєднання систем та даних з фізичною інфраструктурою та службами міста можуть скоротити витрати та підвищити стійкість системи управління соціально-економічним розвитком міста.

Рис. 2. Напрямки проектів "smart city" впровадженні у Івано-Франківську [3]

1. Інвестиційний паспорт Івано-Франківська 2018 р. URL: http://www.mvk.if.ua/uploads/files/35533-passport.pdf.
2. Стоянець Н. В. Методологічні аспекти соціально-економічного розвитку регіону. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2015. № 2 (4). URL: http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/12/2-4-2-2015-37.pdf.
3. Офіційний сайт сайт Івано-Франківська. URL: http://www.mvk.if.ua.

ПРАВОЗНАВСТВО

МЕДІАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Дмитренко Олеся,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Яремак З.В.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Глобальний характер екологічних протиріч зумовлює виникнення екологічних конфліктів, які стали реальністю нашого життя. Спричинені взаємодією суспільства і природи екологічні конфлікти відображають зміст процесів життя людей в існуючих природних умовах. Тобто вони мають соціальний зміст, так як їхнє існування нерозривно пов'язано з соціальною діяльністю, яка стосовно природи може бути як конструктивною, так і руйнівною. При цьому взаємодія суспільства і природи відбувається на принципово обмеженій основі і пов'язана з витрачанням об'єктивно обмежених, важковідновлюваних або взагалі невідновлюваних ресурсів [1, с. 96].

Слід підкреслити, що сучасна екологічна наука, розглядаючи проблематику вирішення екологічних конфліктів, наразі не приділяє достатньої уваги можливостям альтернативних форм врегулювання еколого-правових конфліктів. Як зазначає З.В. Яремак, у навчальній еколого-правовій літературі врегулювання екологічних спорів визначається як окрема функція управління у сфері природокористування та охорони довкілля, але лише в частині тих спорів, що не вирішуються в судовому порядку. На думку автора, перевагу потрібно надавати саме альтернативним формам та способам врегулювання протиріч, які сприятимуть ефективному вирішенню екологічних конфліктів з максимальним урахуванням законних соціально прийнятних інтересів усіх учасників. З цією метою необхідно удосконалити механізм правового регулювання нетрадиційних процедур врегулювання конфліктних ситуацій, що сприятиме їх розвитку та можливості в майбутньому стати повноцінною альтернативою судовій, адміністративній та іншим юрисдикційним формам розв'язання спорів [2, с. 83].

Екологічна суперечка, як правило, виявляється надзвичайно складною. Проте слід зазначити, що завершеної спеціальної системи екологічного судочинства в Україні на сьогодні ще немає. Сьогодні в Україні існує проблема відсутності адекватних форм примирення, що призводить до перевантаження судів, судовий процес є досить довготривалим, а послуги висококваліфікованих юристів, як правило, недоступні для більшості громадян. Отож одним із заходів децентралізації, який надає можливість звузити сферу впливу держави на суспільство є запровадження інституту медіації як альтернативного способу врегулювання спорів. Натомість процедура медіації має певні переваги над судовим порядком вирішення спорів, хоча більшості громадян про її існування невідомо. До того ж Україні об'єктивно бракує професійних медіаторів, які могли б забезпечити якісний рівень надання послуг клієнтам. Проблема криється як у відсутності знань про медіацію, так і у відсутності у більшості юристів навичок мирити клієнтів [3].

Варто відзначити, що на сьогодні існує досить багато способів альтернативного вирішення спорів. Термін альтернативне вирішення спорів можна визначити як мирний спосіб вирішення конфліктів і спорів, в основі якого лежить ідея порозуміння та пошуку компромісу для вирішення конфліктної ситуації [4, с. 134]. Медіація є одним із видів альтернативного способу вирішення спору сторонами за участю третьої особи – медіатора, який, здійснюючи загальне керівництво процедурою, допомагає сторонам самостійно досягти максимально ефективного рішення. Медіація базується на наступних принципах: доступність, добровільність, рівноправність сторін, конфіденційність, незалежність та неупередженість медіатора.

З.В. Красіловська виділяє такі ознаки медіації: наявність правового спору між сторонами; вирішення спору та винесення рішення безпосередньо сторонами; участь третьої особи – медіатора, який сприяє налагодженню комунікації між сторонами, однак не вирішує спір по суті; відсутність

жорсткої правової регламентації процедури; наявність медіаційної угоди та неможливість примусового її виконання без звернення до компетентних органів [5, с. 13].

Отже, будучи альтернативою судовій процедурі й іншим силовим способам вирішення конфлікту, медіація має низку переваг, найголовнішою з яких є те, що вирішення екологічного конфлікту досягається шляхом ухвалення сторонами рішення на добровільній і рівноправній основі, що однаково влаштовує зацікавлені сторони. За допомогою медіатора сторони самостійно вирішують свій конфлікт на основі узгодження їхніх інтересів, а відтак, саме медіація є запорукою подальшого вичерпання конфлікту.

1. Іванов В. М., Іванова О. М. Юридична конфліктологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : МАУП, 2004. 224 с.
2. Яремак З. В. Еколого-правовий конфлікт: поняття, ознаки. *Екологічне право України*. 2016. № 3–4. С. 78–83.
3. Коваленко І. І., Гамаюнова В. О. Теоретико-світоглядні засади екологічної медіації у правовиховному аспекті: до постановки питання. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/63979-131964-1-PB.pdf.
4. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.
5. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. … канд.. наук з державного управління : 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2017. 21 с.

ПОНЯТТЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОЧИНУ

Дронь Юлія,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Гейнц Р.М.,
кандидат юридичних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку технологій у сфері телекомунікаційного та електронного зв'язку, які стали доступними для більшості людей, виникла реальна можливість вчинення з їх використанням дій, спрямованих на набуття, зміну та припинення цивільних прав і обов'язків. Відповідно, застосовуючи новітні засоби електронного передавання даних, фізичні та юридичні особи вступають у цивільні правовідносини. У цьому контексті важливим є досконале нормативно-правове забезпечення електронної сфери цивільних відносин загалом, і щодо вчинення електронних правочинів, зокрема.

Аналізуючи наукові публікації, присвячені проблематиці електронного правочину, слід зазначити, що останнім часом дослідженню цього поняття вченими-цивілістами приділено багато уваги. Разом з тим, на сьогодні науковці визначають електронний правочин через різні терміни, вкладають у це поняття суперечливий зміст, ототожнюють його з електронною формою правочину, що свідчить про відсутність єдиного підходу до розуміння поняття "електронний правочин". З огляду на зазначене, тематика дослідження є актуальною.

Поняття та сутність електронного правочину розглядалися у працях таких учених як Н.Є. Блажівська, Ю.О. Борисова, Т.В. Волинець, В.М. Желіховський, Н.Ю. Філатова, В.С. Харчук, А.В. Чучковська та інші.

Однією з перших на доктринальному рівні визначення "електронного правочину" сформулювала Н.Є. Блажівська. На думку вченої, електронним є: "*правочин, вчинений за допомогою електронних засобів комунікації, суть якого полягає в обміні сторонами за допомогою цього засобу електронними волевиявленнями"* [3, с. 60]. Дозволимо собі відзначити те, що запропоноване визначення не є досконалим з огляду на наступне: по-перше, дефініція не містить ознак родового поняття, яким є правочин; по-друге, у визначенні міститься положення про наявність "обміну волевиявленнями", що має місце у разі, коли йдеться про договір, тобто про правочин за участю двох і більше осіб. Відповідно, даним визначенням не охоплюються односторонні правочини.

В.С. Харчук під електронним правочином розуміє *дію однієї або двох і більше осіб, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, що передбачає вільне і таке, що відповідає внутрішній волі учасника волевиявлення, здійснюване за допомогою електронних засобів комунікації* [1, с. 62]. Як бачимо автор за основу бере родове поняття правочин та зазначає ключову ідентифікуючу ознаку – здійснення за допомогою електронних засобів комунікації. Схожий підхід було використано законодавцем при закріпленні легального визначення електронного правочину.

Так, відповідно до п. 7 ст. 3 Закону України "Про електронну комерцію" електронний правочин – це дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснена з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем [2]. У даному визначенні увага акцентується на засобах електронного зв'язку через він може вчинятися.

Довший час у цивілістичній науці змістовне навантаження поняття електронного правочину обмежувалося можливістю здійснення особою свого волевиявлення виключно за допомогою мережі Інтернет. Згодом науковці застосовували дещо ширше поняття, а саме електронні засоби комунікації, засоби електронного зв'язку [3, с. 63], технічні засоби (через цифрові комунікаційні мережі).

При цьому В.С. Харчук виділяє наступні засоби електронного зв'язку: електронна пошта, Інтернет-сторінка, SMS– та MMS– повідомлення, банкомат, блютуз, телефакс тощо [1, с. 62]. З огляду на постійний та швидкий розвиток комп'ютерних технологій, наслідком яких є поява нових засобів електронного зв'язку, які будуть розширювати та витісняти застарілі, для окреслення переліку таких засобів, на нашу думку, немає достатніх правових підстав.

При визначенні поняття електронного правочину законодавець застосовує термін "інформаційно-телекомунікаційна система", яка визначається як сукупність інформаційних та телекомунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле [4, ст. 1]. Дане визначення відсилає нас до інших двох понять, а саме: інформаційна та телекомунікаційна системи.

Недоліком такого визначення, на нашу думку, є саме змістовне навантаження поняття інформаційно-телекомунікаційна система, оскільки таке законодавче формулювання дещо ускладнює загальне сприйняття і розуміння змісту самого поняття. Більш доцільно було б закріпити єдине повне визначення даного поняття без відсилок до інших понять.

Відповідно, пропонуємо інформаційно-телекомунікаційну систему визначити як *організаційно-технічну систему, в якій здійснюється обробка та обмін інформації шляхом передавання, випромінювання або приймання її у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб з використанням технічних і програмних засобів.*

На підставі вище викладеного, **електронний правочин** можемо визначити як *дію особи, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, що здійснена шляхом обробки та обміну інформації з використанням технічних та програмних засобів в інформаційно-телекомунікаційній системі***.**

1. Харчук В. Електронний правочин. *Юридичний журнал.* 2009. № 3. С. 62–63.
2. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19.
3. Блажівська Н. Електронний правочин. *Юридичний журнал.* 2007. № 1. С. 63–70.
4. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.94. № 1170-VII. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ

Кобець-Павлюк Роксолана,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Кобецька Н.Р.,
доктор юридичних наук, професор.

Загальне водокористування передбачене у Водному кодексі України [1] як таке, що здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство тощо) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Дане право доволі часто є об'єктом різного роду порушень та конфліктів.

Перш за все варто розпочати з визначення поняття "прибережні захисні смуги", яке міститься у ст. 1 Водного кодексу України, де зазначено, що прибережна захисна смуга – це частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони. Аналогічне за значенням поняття міститься і у ч. 1 ст. 60 Земельного кодексу України [2]. Прибережні смуги мають певні законодавчі обмеження щодо їх використання, наприклад, заборона миття та обслуговування транспортних засобів і техніки, заборона влаштування полігонів побутових та промислових відходів і накопичувачів стічних вод тощо. Такі обмеження мають важливе значення для збереження та покращання стану навколишнього природного середовища.

Водним кодексом України та Земельним кодексом України передбачено, що землі прибережних захисних смуг перебувають у державній і комунальній власності та можуть передаватись в користування на умовах оренди підприємствам, установам, організаціям, об'єднанням громадян, релігійним організаціям, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, іноземним юридичним особам для сінокосіння, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, а також для проведення науково-дослідних робіт.

Неналежне правове регулювання надання в оренду земельних ділянок водного фонду, зокрема, прибережних захисних смуг, часто приводить до того, що орендарі порушують право на загальне водокористування, блокуючи доступ до водних об'єктів, які межують із відповідними прибережними захисними смугами. Прикладом порушення права реалізації загального водокористування може бути справа розглянута Херсонським окружним адміністративним судом. До суду звернувся Позивач із проханням визнати протиправними та скасувати розпорядження голови Генічеської районної державної адміністрації та розпорядження голови Херсонської обласної державної адміністрації про надання комунальному підприємству "Оріон", дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення в оренду строком на 49 років земельної ділянки орієнтовною площею 1 га, із земель водного фонду (прибережна захисна смуга, включаючи пляжі). Позовні вимоги мотивовані тим, що комісією з розгляду скарг громадян щодо земельного законодавства Щасливцевської сільської ради було встановлено, що на території пляжу, розташованого у створах існуючого оздоровчого комплексу "Колос", встановлено шлагбаум, який перешкоджає доступ до моря [3]. У даній справі порушені права були відновленні, оскільки суд задовольнив позов. Проте, такі порушення є частими, а єдиним реально контролюючим суб'єктом, виступає громада того чи іншого населеного пункту.

Суттєві зрушення в питанні законодавчого гарантування права загального водокористування були зроблені законодавцем у 2012 році, шляхом зміни підходів до оренди водних об'єктів і закріплення нової редакції ст. 51 Водного кодексу України. Ч. 6 ст. 51 встановила: "Водні об'єкти надаються в користування на умовах оренди без обмеження права загального водокористування, крім випадків, визначених законом". Тобто орендар зобов'язаний так використовувати водний об'єкт, щоб це не заважало суб'єктам права загального водокористування реалізовувати свої передбачені нормами можливості і так, щоб це не порушувало чинного законодавства. Ст. 51 передбачено

ще ряд законодавчих гарантій реалізації права загального водокористування: “У межах населених пунктів забороняється обмеження будь-яких видів загального водокористування, крім випадків, визначених чинним законодавством. При визначенні місць для безоплатного забезпечення права громадян на загальне водокористування перевага надається традиційно розташованим місцям масового відпочинку”. Такий пріоритет, визначений законодавцем, є важливим, оскільки він спрямований на задоволення потреб більшості, що беззаперечно впливає на населення і загалом на настрої суспільства. Водний кодекс України також містить припис про наслідки порушення встановленої заборони: “Заборона загального водокористування водними об’єктами, наданими в користування на умовах оренди, та їх нецільове використання є підставою для розірвання договору оренди” (ч. 10 ст. 51).

Таким чином, сьогодні право загального водокористування в Україні є не тільки формально проголошеним чинним законодавством. Кожна особа володіє визначеним правом та вправі реалізовувати його на підставі закону, а у випадках порушень звертатись за судовим захистом. Правове регулювання реалізації права загального водокористування за останні роки суттєво покращилося, проте не є абсолютно ефективним. У зв’язку із частими порушеннями, розвитком законодавства, іншими обставинами необхідно створювати нові норми, вносити зміни до вже існуючих, виходячи з практики їх застосування, які б більш досконало забезпечували реалізацію права загального водокористування.

1. Водний кодекс України від 06 червня 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189 (із змінами).
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27 (зі змінами).
3. Постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 26.08.2014. Справа № 821/2236/14. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40292346.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Липовецька Оксана,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Багай Н.О.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Важливе значення для розвитку сільськогосподарського виробництва мають землі сільськогосподарського призначення, що використовуються як основний і незамінний засіб виробництва.

Відповідно до ст. 22 ЗК України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей [1].

Поняття права власності на землі в юридичній науці розглядають в об’єктивному та суб’єктивному розумінні.

Зокрема, І.І. Каракаш розглядає право власності на землі в об’єктивному розумінні як систему правових норм, що закріплюють, регламентують і охороняють відносини власності на земельні ресурси та регулюють відносини володіння, розпорядження та користування земельними ділянками, їх власниками за своїм розсудом для задоволення своїх матеріальних потреб та реалізації інших інтересів [2, с. 10].

У свою чергу А.М. Мірошниченко визначив право власності на землі в суб’єктивному розумінні, а саме як право особи на землі (земельні ділянки), що полягає в можливості найбільш повного

панування над нею з обмеженнями встановленими законом або договором, і яке особа здійснює за власною волею, а не за волею інших осіб [3, с. 121].

На думку В.В. Носіка, у суб'єктивному розумінні право власності на землю необхідно розглядати як визнану в суспільстві, гарантовану Конституцією можливість окремої особи чи іншого суб'єкта у визначених законом межах вільно набувати на підставі власності земельну ділянку і на свій розсуд використовувати природні властивості землі для прогресивного виробництва, розподілу і використання капіталу на основі підвищення родючості ґрунту, задоволення інших потреб, самостійно відмовитися від власності на землю, або іншими способами розпорядитися нею, а також можливість самостійно чи через державу захищати земельну власність [4, с. 509].

Л.П. Заставська визначає право власності на землю як врегульоване нормами земельного права володіння, користування і розпорядження земельними ділянками з додержанням правових вимог щодо цільового і раціонального використання землі, землеустрою, земельного кадастру, екологічної безпеки, обмежень та обтяжень [5, с. 136].

У ч. 1 ст. 78 ЗК України розкривається зміст права власності на землю. Зокрема законодавець трактує це як право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками [1].

І.І. Каракаш, аналізуючи зміст права власності на землю, виділяє такі його елементи: володіння землею чи земельною ділянкою – право власника здійснювати господарське панування над земельною ділянкою і поширювати свою владу на всіх інших осіб, усуваючи їх від привласнення її корисних властивостей; користування земельною ділянкою – визнані законом можливості привласнення власником земельної ділянки, її корисних властивостей шляхом одержання сільськогосподарської продукції та доходів в результаті її господарської експлуатації для задоволення своїх матеріальних потреб та реалізації інших інтересів; розпорядження землею чи земельною ділянкою – законодавчо закріплена можливість власника земельної ділянки вирішувати її юридичну долю шляхом вчинення дій, які не суперечать нормам чинного законодавства.

Водночас П.Ф. Кулинич зазначає, що наука земельного права має врахувати той факт, що зростання кількості законодавчих обмежень права власності в його цивілістичному розумінні приводять до таких якісних змін у правовому полі земельної власності, які обумовлюють необхідність уточнення змісту права власності на землю шляхом доповнення його змісту ще одним компонентом – правообов'язком охороняти землю [6, с. 26].

Отже, право власності на землі в сучасній юридичій науці розглядається в об'єктивному та суб'єктивному розумінні. Зміст права власності включає правомочності власника щодо володіння, користування, розпорядження земельною ділянкою, а також обов'язки щодо охорони земель.

1. Земельний кодекс : Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14.
2. Каракаш И. И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине : науч.-практ. пособие. Киев : Истина, 2004. 216 с.
3. Мірошниченко А. М. Земельне право України. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Алеерта ; ЦУЛ, 2011. 678 с.
4. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 554 с.
5. Заставська Л. П. Право власності як складова земельних правовідносин в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 134–137.
6. Кулинич П. Ф. Право власності на землю: нові підходи до визначення змісту. *Право України*. 2009. № 9. С. 22–29.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ

Пронич Роксолана,
IV курс ОР бакалавр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Олійник О.С.,
кандидат юридичних наук, доцент.

До числа санкцій, які достатньо часто застосовуються у господарських відносинах, але на сьогоднішній день є найменш дослідженими, належать адміністративно-господарські санкції. У ст. 238 Господарського кодексу України (далі ГКУ) адміністративно-господарські санкції визначаються як заходи організаційно-правового або майнового характеру, що можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків [1].

Аналіз доктрини господарського права дає можливість виокремити наступні ознаки адміністративно-господарських санкцій: 1) застосовуються за порушення правил здійснення господарської діяльності, насамперед тих, які встановлені законодавчими актами; 2) застосовуються лише до суб'єктів господарювання; 3) застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування; 4) встановлюються виключно законами [2].

Щодо питання правової природи адміністративно-господарських санкцій, то науковці по-різному її трактують: на думку одних вони є різновидом адміністративної відповідальності, інші ж розглядають їх як одну з форм господарсько-правової відповідальності. Звертаючи увагу на зміст та значення адміністративно-господарських санкцій, а також на їх особливості, за якими адміністративно-господарські санкції відрізняються від інших видів санкцій, ми більшою мірою схиляємось до їх комплексної природи правової природи та акцентуємо увагу на їх публічно-правових характеристиках [3]. З огляду на це адміністративно-господарські санкції можна класифікувати на санкції адміністративно-майнового та організаційного впливу [4].

Ст. 239 ГК України встановлює достатньо широкий перелік видів адміністративно-господарських санкцій. Найбільш застосованими на практиці є: адміністративно-господарський штраф; стягнення зборів (обов'язкових платежів); застосування антидемпінгових заходів та інші. Разом з тим, у науці висловлюються позиції щодо розширення системи адміністративно-господарських санкцій. Наприклад, З.Ф. Татькова зазначає, що до адміністративно-господарських санкцій також мають бути віднесені заходи впливу, встановлені ст. 73 Закону "Про банки та банківську діяльність", ст. 40 Закону "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" та багатьма іншими [5].

Наголосимо на тому, що ГКУ містить лише загальні підходи до визначення адміністративно-господарських санкцій, в той час як особливості їх застосування містяться у окремих нормативно-правових актах. Наприклад, одним із найпоширеніших видів адміністративно-господарських санкцій є адміністративно-господарський штраф, який у ст. 241 ГК України визначено як грошову суму, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності. Перелік порушень, за які з суб'єкта господарювання стягується штраф, розмір і порядок його стягнення визначаються законами, що регулюють податкові та інші відносини, в яких допущено правопорушення. Наприклад, за правопорушення визначені у п. 2 Положення "Про порядок накладення на суб'єктів господарювання штрафів за порушення законодавства в галузі електроенергетики та сфері теплопостачання", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.1999 № 1312, з порушника стягується штраф розміром до п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Застосування антидемпінгових заходів у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які

визначаються законом як недобросовісна конкуренція), що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди, до цих учасників відносин можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи відповідно до закону. Застосування антидемпінгових заходів встановлені у Законі України "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту".

Висновок. Адміністративно-господарські санкції, що передбачені Господарським кодексом України, містять яскраво-виражену публічно-правову складову, яка визначається особливостями суб'єктного складу, підставами застосування, механізмом застосування. З огляду на публічний характер, який у системі господарських санкцій найбільш яскраво проявляється саме щодо адміністративно-господарських санкцій, є потреба на рівні спеціальних законів чітко регламентувати систему адміністративно-господарських санкцій, підстави і процедуру застосування за окремі господарські правопорушення, окреслити повноваження щодо їх застосування відповідними державними органами, у тому числі тими, які здійснюють регулювання господарської діяльності, право суб'єктів господарювання на судове оскарження застосування до них адміністративно-господарських санкцій. Вважаємо, що для удосконалення механізму застосування адміністративно-господарських санкцій необхідні насамперед повнота, несуперечність, чіткість формулювання вимог законодавства забезпечених цими санкціями, а також підстав і порядку їхнього застосування. Застосування адміністративно-господарських санкцій має сприйматися не з позицій репресивних, а з точки зору забезпечення умов й усунення перешкод у формі порушень загальнообов'язкових правил здійснення господарської діяльності, які стають на шляху якісного розвитку економічних відносин в Україні. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на з'ясування перспектив удосконалення окремих видів адміністративно-господарських санкцій у контексті реформування системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні [6].

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г. С. Знаменського, В. С. Щербини ; кол. авт. : О. А. Беляневич, О. М. Вінник, В. С. Щербина та ін. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 713 с.
3. Добрянська Н. В. Правова природа адміністративно-господарських санкцій. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 104–110. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=jnn_2011_3_13.
4. Віхрова І. О. Адміністративно-господарські санкції як заходи господарсько-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 151–155.
5. Татькова З.Ф. Відповідальність у формі застосування адміністративно-господарських санкцій. *Форум права*. 2011. № 1. С. 998–1007.
6. Денисенко О. В. Адміністративно-господарські санкції: проблеми, перспективи та шляхи подолання колізій при їх застосуванні. *Вісник господарського судочинства.* 2010. № 3. С. 126–132.

ВИНИКНЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЇЇ ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Сіщук Ірина,
1 курс ОР бакалавр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Приставш Л.Т.,
кандидат юридичних наук, доцент.

Стосовно актуальності теми, то варто сказати, що формування української державності відбувалося протягом тривалого історичного періоду. Щонайменше чотири рази "народжувалася" українська держава. Її перша літописна історія творилась в IX–XIV ст. під назвою Київської та Галицько-Волинської Русі. У XVII ст. піднялася друга Українська держава – козацько–гетьманська. Але не встигши повністю сформуватись, її підступно і немилосердно руйнують Річ Посполита,

Російська, Османська, а пізніше й Австро-Угорська Імперії, що знищили навіть згадку про українську державність. Проте вбити національну ідею в народі, в історії якого незалежність стала реальністю – було неможливо.

Тому на початку ХХ ст. втретє відроджується українська державність. Новий етап в історії України розпочався революційною грозою в її східній, підросійській частині. У лютому 1917 р. у Росії перемогла демократична революція. Внаслідок цього Соціально-політична обстановка докорінно змінилася. Мільйони жителів України відчули пробудження національної свідомості, придушеної століттями перебування у складі Російської імперії. У цей час на арену вийшла Українська Центральна Рада.

На думку Владислава Верстюка: "Саме ЦР очолила український національно-визвольний рух, надала українській революційній стихії організованих форм, об'єднала під своїм прапором провідні українські політичні партії, змусила російську революційну демократію рахуватись і вести діалог з українськими національними силами, проголосила Українську Народну Республіку і виступила її будівничим"

Її діяльність неоднозначно оцінюють як її керівники і вчені, так і історики нашого часу. На думку вітчизняних вчених, потреба у глибинному науковому аналізі періоду діяльності УЦР є значимою і викликана багатьма причинами. У першу чергу, це порівняння процесів державотворення сучасної України і періоду Центральної Ради та використання у сучасній практиці цього збереженого історією масиву втілених і невтілених у суспільне життя вчень, програм, планів, концепцій, доктрин розбудови власної держави, вартість яких важко переоцінити.

Але всі науковці підкреслюють неабияке значення діяльності УЦР для розбудови незалежної держави в 90-х рр. нашого століття та для пробудження масової національної свідомості українського народу. Це доводить актуальність дослідження діяльності УЦР.

У результаті нашого дослідження можна зробити такі висновки:

Що ж принесла українському народу Центральна Рада?

По-перше, вона домоглася визнання прав українського народу на свою державу, культуру, мову. І це, мабуть, найголовніше. По-друге, її незалежність дипломатично визнали європейські країни. По-третє, своєю бездіяльністю вона остаточно покінчила з поширеними сумнівами щодо самого існування української нації. По-четверте, з політичного огляду вона вистояла і не поступилася Тимчасовому уряду. По-п'яте, Центральна Рада зуміла перемогти більшовиків України. По-шосте, домагаючись демократичного, парламентського правління Центральна Рада залишилась вірною своїм прагненням. По-сьоме, настирливою вимогою національного самоврядування вона ставила під серйозний сумнів раніше недоторканий принцип "єдиної і неподільної Росії", примушуючи, як Тимчасовий уряд, так пізніше більшовиків відступити (хоч би теоретично) від цього великоросійського постулату.

Більшість населення України розчарувалося у політиці Центральної Ради. Насамперед, несподіваною була окупація України німецькими та австрійськими військами, які поділили її між собою на сфери впливу: більша частина Волині та північна Київщина були окуповані німецькими військами, а південна Україна – австрійськими. Крім цього, німці почали втручатися у внутрішні справи України: самостійно заарештовували, судили, розстрілювали. Уряд не мав реальної сили, щоб протидіяти німцям. У самій Центральній Раді не вгасали конфлікти між різними групами. Українські соціал-демократи та окремі неукраїнські партії відкликали своїх представників з кабінету міністрів, що викликало нову урядову кризу.

Окрім цих існує ще низка причин занепалу ЦР. Проте варто відзначити, що за своє недовге існування, за словами Копиленка: "... в історичному масштабі тільки мить", ЦР поступово перетворилась у справжній керівний осередок національно-демократичної революції і відіграла неабияку роль у процесі державотвореня України.

1. Копиленко О. Л. "Сто днів" Центральної Ради. Київ : Україна, 1992.
2. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України. 1917–1920 : навч. посібник. Київ : Либідь, 1997.

3. Верстюк В. Проголошення незалежності УНР: історичне значення. *Українська революція 1917–1921 рр. : Подвиг героїв Крут*. Матеріали наукових читань (24 січня 2008 р.) / відпов. ред. В. Ф. Верстюк. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2008.
4. Винниченко В. Відродження нації : в 3-х частинах. Київ ; Відень, 1920. Ч. 1.
5. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ, 2000.
6. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 : у 2 ч. Ужгород, 1932. Ч. 1.

ПОНЯТТЯ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ НИМИ

Стигар Анна,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Данилюк Л.Р.,
кандидат юридичних наук, викладач.

Поняття побутових відходів визначене у Законі України “Про відходи” [1], відповідно до якого під побутовими розуміють відходи, що утворюються в процесі життя і діяльності людини в житлових та нежитлових будинках (тверді, великогабаритні, ремонтні, рідкі, крім відходів, пов’язаних з виробничою діяльністю підприємств) і не використовуються за місцем їх накопичення.

Існує два види побутових відходів: 1) тверді побутові відходи – залишки речовин, матеріалів, предметів, виробів, товарів, продукції, що не можуть у подальшому використовуватися за призначенням; 2) рідкі побутові відходи – побутові відходи, що утворюються у будинку за відсутності централізованого водопостачання та каналізації і зберігаються у вигрібних ямах [2].

Накопичення побутових відходів значною мірою залежить від погодних умов, пори року, ступеня благоустрою житлових будинків, рівня життя населення тощо. У загальному обсязі побутових відходів міститься 10,3–26,4% паперу, 20–40% харчових відходів, 0,75–3,7% деревини, 0,2–8% текстилю, 1–5,8% металів, 1,1–9% скла, 0,6–6% полімерних відходів та інших речовин [2].

Згідно з Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 року [3], обсяги утворення твердих побутових відходів в Україні у 2016 році становили близько 11 мільйонів тонн (без урахування тимчасово окупованих територій, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя). Незважаючи на те, що протягом останніх 20 років чисельність населення України постійно скорочується, обсяги утворення побутових відходів збільшуються. Показник утворення відходів в Україні в середньому становить 250–300 кілограмів на рік на людину і має тенденцію до зростання. Домінуючим способом поводження з побутовими відходами залишається їх вивезення та захоронення на полігонах та сміттєзвалищах. У 2016 році лише 5,8% утворених побутових відходів перероблено, в тому числі 2,71% – утилізовано (спалено), 3,09% – спрямовано на інші сміттєпереробні комплекси та близько 0,003% – компостовано. Решту (близько 94%) розміщено на полігонах та сміттєзвалищах, яких станом на 2016 рік в Україні налічувалося 5470 одиниць, з них 305 (5,6%) перевантажені, а 1646 одиниць (30%) не відповідають нормам екологічної безпеки. За експертними оцінками більше 99% функціонуючих полігонів не відповідають європейським вимогам (Директиві Ради № 1999/31/ЄС від 26 квітня 1999 р. “Про захоронення відходів”). Як правило, внаслідок недостатнього рівня контролю або відсутності належної системи поводження з побутовими відходами, за офіційними даними, щороку утворюється понад 27000 несанкціонованих сміттєзвалищ. Неналежним чином проводиться робота з паспортизації, рекультивації та санації сміттєзвалищ. З 1551 сміттєзвалища, що потребують паспортизації, у 2016 році фактично паспортизовано 380 (потребує паспортизації 21% сміттєзвалищ їх загальної кількості). З 509 сміттєзвалищ, які потребують рекультивації, фактично рекультивовані 86 (7,7% потребує рекультивації).

Відсутність системи перероблення (у тому числі системи роздільного збирання) побутових відходів призводить до втрати Україною щороку мільйонів тонн ресурсоцінних матеріалів, що містяться у відходах, які потенційно можуть бути введені у господарський обіг. Розвиток роздільного

збирання та перероблення відходів є невід'ємною частиною підвищення ефективності використання природних ресурсів і переходу до сталої економіки [3].

Як бачимо, у сфері поводження з побутовими відходами в Україні є багато проблемних аспектів, які в контексті євроінтеграції набули особливої актуальності.

Серед причин, які зумовлюють труднощі в поводженні з побутовими відходами в Україні можна назвати: застарілість способів управління ними, недостатність інфраструктури, недосконалість законодавства, відсутність заходів стимулювання суб'єктів господарювання, наявність низки проблем соціально-економічного характеру, невисоку екологічну свідомість тощо.

На нашу думку, поступова адаптація українського законодавства до законодавства ЄС у частині поводження з побутовими відходами з подальшою його реалізацією є одними з передумов для успішного завершення євроінтеграційного процесу та набуття Україною статусу держави-члена ЄС.

1. Про відходи : Закон України від 05.03.1998 р. № 187/98-ВР. Дата оновлення: 20.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-вр (дата звернення: 17.04.2019).
2. Побутові відходи: Матеріал з Вікіпедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Побутові_відходи (дата звернення 15.04.2019).
3. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. Дата оновлення: 20.02.2019. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-р (дата звернення: 17.04.2019).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В ПЕРВИННОМУ Й ВТОРИННОМУ ПРАВІ ЄС І КОНСТИТУЦІЯХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сулима Андрій,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий юридичний інститут.
Науковий керівник – Коструба А.В.,
доктор юридичних наук, доцент.

Право на охорону здоров'я є одним з основних особистих немайнових прав фізичної особи. При цьому, згідно зі ст. 428 Угоди про Асоціацію, яка була підписана Україною і державами-членами Європейського співтовариства, Україна зобов'язалась поступово наближати своє законодавство та практику до acquis communautaire (Спільного доробку ЄС) у сфері громадського здоров'я, що підтверджується і Вербальною нотою до угоди. Це викликає необхідність безпосередньо дослідити ці норми, зокрема щодо співвідношення з положеннями основних законів держав-членів ЄС. Що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Враховуючи специфіку Європейського Союзу як наддержавного утворення, варто розпочати з пошуку права на охорону здоров'я в нормах первинного та вторинного законодавства ЄС. Перш за все варто звернути увагу на те, чи міститься дане право в основних договорах Європейського співтовариства. І норми щодо здоров'я містяться тільки в одному з основних договорів, а саме – Договорі про функціонування ЄС.

Розділ 14-й частини 3-ї Договору про функціонування ЄС, який називається "Громадське здоров'я" містить єдину статтю 168, в якій вказується, що: "Високий рівень охорони здоров'я людини повинен забезпечуватись при визначенні політики і здійсненні всіх заходів Союзу; Діяльність Союзу, яка доповнює національну політику, повинна бути спрямована на поліпшення здоров'я населення, запобігання фізичним і психічним захворюванням і хворобам, а також уникнення джерел небезпеки для фізичного і психічного здоров'я. Такі дії повинні охоплювати боротьбу з основними лихами для здоров'я" [2]. Сама стаття доволі велика, проте в основному стосується координації діяльності органів ЄС по боротьбі з основними загрозами громадському здоров'ю і його покращенню. Жодних конкретних речей стосовно самого права на охорону здоров'я вона не містить.

На рівні ЄС приймаються акти більш загального характеру, стосовно обмежень конкретних речей з метою власне й збереження і покращення цього самого "громадського здоров'я", наприклад:

- Директива № 2004 / 23 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 31 березня 2004 року про встановлення стандартів якості та безпеки для донорства, отримання, перевірки, обробки, консервації, зберігання та розповсюдження людських тканин і клітин;

- Рекомендації Комісії № 2003 / 878 / ЄС від 2 грудня 2003 року про обстеження на виявлення ракових захворювань;

- Рішення Європейського Парламенту та Ради від 24 вересня 1998 року про створення мережі епідеміологічного нагляду та контролю за поширенням інфекційних захворювань в Співтоваристві тощо;

Тобто в актах ЄС визначення охорони здоров'я не міститься, а функції в цій сфері, за винятком боротьби із загальними загрозами і встановленням основних стандартів у цій сфері, належать державам-членам.

Тому далі ми розглянемо рівень закріплення у конституціях конкретних держав, але перш ніж перейти до нього, подивись на положення Конституції України. Відповідно до статті 49, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [3].

Тепер звернемось до положень конституцій держав-членів ЄС. Їх детальний аналіз здійснила З.С. Черненко, зокрема вона вказує, що жодним чином не зачіпається і не визначено право на охорону здоров'я в таких державах як: Англія, Ірландія, Латвія, Мальта, Кіпр, Німеччина, Данія та Швеція. При цьому більшість конституцій містять положення про те, що: "кожен має право на охорону здоров'я". Стосовно ж того, чи містяться в конституціях положення, що стосуються такої категорії як громадське здоров'я, то такі норми містяться в конституціях Італії, Румунії, Польщі та Іспанії [4, с. 162].

Стосовно Цікавих аспектів можна вказати, що Конституція Португалії у статті 64 зазначає, що всі мають право на охорону здоров'я, а також зобов'язані його охороняти та зміцнювати. Тобто в конституційній нормі міститься і обов'язок. При цьому сама норма дуже об'ємна і деталізована, як і більшість інших положень в конституції [5].

Спільною для Конституцій країн ЄС є норма щодо розвитку фізичної культури та спорту в контексті питання здоров'я. Так, Конституція Литви визначає, що: "держава заохочує фізичну культуру суспільства і створює сприятливі умови для спорту". Схожі норми, вже щодо організації розвитку цих сфер містяться і в Конституції Іспанії. Згідно зі статтею 52 Конституції Болгарії держава заохочує, у контексті піклування про здоров'я громадян, розвиток спорту та туризму. Норма щодо забезпечення систематичних занять фізкультурою, як обов'язок держави у сфері охорони здоров'я є в статті 20 Конституції Угорщини. Також схожі зобов'язальні норми містяться в конституції Республіки Польща і Португалії [4, с. 163].

Право на медичну допомогу при цьому не міститься майже у всіх конституціях країн ЄС, оскільки вважається таким, що охоплюється поняттям охорони здоров'я.

Як ми бачимо, право на охорону здоров'я дуже фрагментарно зачіпається первинному і вторинному праві ЄС. При цьому в конституціях держав-учасниць містяться як додаткові елементи даного права, так і взагалі відсутня навіть згадка про нього. Це говорить про відсутність взаємозв'язку між основними актами ЄС та положеннями конституцій держав-учасниць.

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 р. Дата оновлення: 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 19.04.2019).
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT (дата звернення: 19.04.2019).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 19.04.2019).
4. Черненко З. С. Порівняльний аналіз закріплення права на охорону здоров'я в конституціях країн Європейського Союзу. Європейські перспективи. 2014. № 10. С. 161–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_10_29. (дата звернення: 19.04.2019).
5. Конституція Республіки Португалія. URL: https://www.access-info.org/wp-content/uploads/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf (дата звернення: 19.04.2019).

ПЕДАГОГІКА

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО САМОСТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Бачинська Ольга,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Матішак М.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Стаття присвячена темі ціннісного самоставлення, механізмів його формування як важливого компоненту становлення особистості дошкільника у старшому дошкільному віці.

Ключові слова: *ціннісне самоставлення, механізми формування ціннісного самоставлення, старший дошкільний вік, самосвідомість.*

Постановка проблеми. В останні десятиліття в Україні зріс інтерес до проблем формування самосвідомості та основного його складового компоненту самоставлення в ранньому онтогенезі. Опираючись на основоположний документ дошкільної освіти: "Базовий компонент дошкільної освіти в України" – можемо встановити, що важливим завданням виховання та навчання є формування особистості дитини, яка володіє високим рівнем знань про себе, про існування власного внутрішнього світу; особистість, яка адекватно реагує на світ, з оціночної позитивної чи негативної сторони [1, с. 8–9]. Тому на нашу думку важливо знайти визначення феномену "ціннісне самоставлення", зрозуміти його зміст та механізми формування на етапі старшого дошкільного для оптимізації роботи дошкільних закладів на даному етапі розвитку дошкільної освіти в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливим свідченням актуальності дослідження даного питання є роботи як зарубіжних (Р. Бернс, Е. Еріксон та ін), так і вітчизняних дослідників (Ю. Приходько, С. Тищенко, Т. Піроженко), які в розкритті проблеми ґрунтуються на унікальності кожної особистості велику увагу приділяють чинникам, що опосередковують ставлення до себе.

Мета статті – визначити та дослідити механізми формування ціннісного самоставлення в старшому дошкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи питання про механізми формування ціннісного самоставлення ми можемо простежити, що даний процес слід розглядати з позиції формування самосвідомості дитини її внутрішнього Я-ставлення в системі "Я-концепції", ціннісних установок в процесі активності суб'єкта, його взаємодії з зовнішнім світом (В. Столін) [5, с. 231–232].

У процесі поступової самоідентифікації (ототожнення з іншими суб'єктами), у дитини розширюється коло знань про навколишній світ, а отже вибудовується лінія ставлень до себе спочатку на ситуативній основі, згодом переходячи у внутрішню позицію (І. Чеснокова, В. Тищенко), яка чітко вбудовуються в образ бачення світу та свого місця в ньому [5, с. 231–232].

У ставленні до себе як соціального індивіда важливу роль відіграє статева, ситуативно-рольова система соціальних ідентичностей [4, с. 76–77].

Проаналізувавши літературу з даної теми, ми можемо встановити, що механізми формування позитивного самоставлення можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх слід віднести: усвідомлення свого внутрішнього "Я" та удосконалення на цій основі "Я-концепції"; розвиток мотиваційно-смислової саморегуляції та просоціальної поведінки, яка базується на вольових зусиллях та моральних нормах; пізнавальна активність (внутрішній потенціал дитини, бажання розвиватись). Основними зовнішніми механізмами є: позитивні емоційно-ціннісні стосунки в сім'ї; дружнє спілкування з однолітками; особистісно-налаштоване спілкування з вихователем [3, с. 15–16].

Висновки. Проаналізувавши ряд психологічних досліджень з представленої теми, ми прийшли до висновку, що ціннісне самоставлення є складноструктурованою системою, яка формується поступово і має ряд особливостей притаманних саме дошкільному віці. Нами визначено, що осно-

вними механізмами становлення ціннісного самоставлення є як внутрішні (психологічні новоутворення, активність дитини), так і зовнішні чинники (соціальне середовище).

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богуш ; Затверджено наказом МОН України від 22.05.2012 (615). Київ, 2012. 28 с.
2. Бех І. Категорія становлення в контексті образу "Я"-особистісне. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3 (16). С. 9–22.
3. Піроженко Т. О. Відображення проблем ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання. Київ : Срібна хвиля, 2013. Т. IV : Психологія розвитку дошкільника. Вип. 9. С. 213–236.
4. Рейпольська О. Д. Особливості ціннісного самоставлення у старших дошкільників та їх уявлень про самих себе. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 75–79.
5. Тищенко Л. В. Феноменологія самоставлення в психологічнй науці. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2012. Т. 2. Вип. 9. С. 230–232.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Берчак Тетяна,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Лазарович Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

У статті проаналізовано використання художнього слова в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Розкрито сутність поняття "екологічне виховання", виокремлено методичні рекомендації використання художнього слова (прислів'я і приказки, загадки, легенди, вірші, казки, реалістичні оповідання) у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *екологічне виховання, художнє слово (прислів'я і приказки, загадки, легенди, вірші, казки, реалістичні оповідання), діти старшого дошкільного віку.*

Актуальність дослідження. Проблема формування у дітей дошкільного віку відповідального та бережливого ставлення до природи є провідною у системі дошкільної освіти, адже сьогодні мало уваги приділяється словесним засобам виховання у дітей раціонального ставлення до природного довкілля. Так, у статті 6 "Закону України Про Освіту", однією з основних засад державної політики у сфері освіти є формування екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля. У "Базовому Компоненті Дошкільної освіти" метою освітньої лінії "Дитина у природньому довкіллі" виступає формування знань про необхідність дотримання людиною правил доцільного природокористування, чистоти природного довкілля, заощадливого використання природних багатств [1, с. 13].

Аналіз досліджень і публікацій. Про важливість формування екологічної культури дітей дошкільного віку, шляхом впровадження художнього слова свідчать праці видатних науковців (Н. Лисенко, Н. Яришева, М. Стельмахович, Л. Різник, З. Плохій та ін.).

Мета статті – дослідити і теоретично обґрунтувати поняття "екологічне виховання", обґрунтувати методичні рекомендації використання художнього слова на заняттях під час формування у дітей старшого дошкільного віку екологічної спрямованості.

Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику з екології поняття "екологічне виховання" визначається як процес формування в людини свідомого сприйняття довкілля, почуття особистої відповідальності за діяльність, яку вона виконує [4, с. 119]. На думку Н. Лисенко, "сутність екологічного виховання полягає в оволодінні науково обґрунтованими основами взаємодії людини із природою і є цілеспрямованим процесом формування відповідального ставлення до неї, конкретизує і поглиблює всі складові всебічного розвитку особистості" [2, с. 35].

Поняття “екологічне виховання” тісно пов’язане з поняттями: “екологічна культура”, “екологічна вихованість”, “моральні почуття”, “свідомість” та ін.

Вагомий внесок у екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку вносить “художнє слово”. Підтвердження важливості “художнього слова” висвітлені у працях відомих науковців та дослідників. Наприклад, В. Стельмах стверджував, що: “слово-це найтонший різець, здатний торкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру...” [7, с. 76].

До засобів художньої виразності, які використовуються на заняттях з природи у дітей старшого дошкільного віку належать :

- **Прислів’я і приказки.**

У роботі з старшими дошкільниками слід пам’ятати, що прислів’я завжди виступає як завершена думка – підсумок, а приказка – образний вислів. Діти цього віку можуть з допомогою вихователя знайти співзвучні слова, розглянути будову кожного вислову з двох частин (наприклад, “Де багато пташок, там нема комашок”). Також їх можна використовувати під час розв’язання спеціально створених ситуації; згодом пропонувати дітям самим пригадувати і складати прислів’я про цікаві випадки у ЗДО [3, с. 70–71]. Приміром: “Земля наша мати – всіх годує”, “Не брудни криниці – бо схочеш водиці”, “На ледачій землі і трава не росте”, “Нема гори без долини” та ін.

- **Легенди та перекази.**

Це неказковий жанр народної прози з інформативно-пояснювальною функцією; у них жива дійсність трансформується і пояснюється на основі давніх міфічних, а пізніше християнських вірувань та уявлень про надлюдські істоти. Їх можна використовувати для закріплення знань про явища природи, рослинний і тваринний світ [3, с. 68]. До прикладу, можна взяти легенди про барвінок, звіробій, деревій, пролісок, шипшину.

- **Загадки.**

У старшому дошкільному віці дітям можна давати загадки на більш складні у розумінні природні явища та об’єкти природи, наприклад: ніч (Махнула птиця крилом, Закрила півсвіту Чорним рядном), картопля (Під землею птиця кубло звила і яєць нанесла), кропива, лось. У старшій дошкільній групі дітям доцільно пояснити як складаються загадки, спонукати до їх самостійного складання [3, с. 72].

- **Казка.**

Має мати наукову та емоційну основу, відповідну наочність. Серед методів роботи з казкою виділяють: фантазування щодо продовження казки; зміна подій, вчинків героїв у знайомих казках; зміна характерів персонажів казки; спільне розв’язання проблемного питання, поставленого до казки; зміна кінцівки казки [5, с. 11–12]. З цією метою використовують різноманітні жанри казок (“Дідова і бабина дочка”, “Чудо-груша”, “Чудовий сад”...).

- **Реалістичні оповідання.**

Під час їх добору слід враховувати наступні вимоги: відомості мають бути правильними та відповідати реальності; зв’язки і залежності мають розкриватися у доступній дітям формі; твори мають бути цікавими, гарно оформленими; мова оповідання повинна бути виразною, образною; наявність ідеї розумного та дбайливого ставлення до природи [7, с. 205–206]. Приміром, можна взяти оповідання “Яблунька і літо” В. Сухомлинського, “Сосонка” О. Пчілки, “Калина” М. Мегери.

- **Вірші, невеличкі поетичні твори.**

Їх образна мова допомагає виявити особливості явищ, посилити естетичне сприйняття природи. Наприклад, під час снігопаду у старшій дошкільній групі доцільно прочитати твір І. Сурикова “ Перший сніг” [7, с. 207].

Висновки. Отже, художнє слово доцільно використовувати у різних його проявах, зокрема: загадки – сприяють освоєнню причинно-наслідкових зв’язків між елементами природи; прислів’я та приказки – допомагають оволодіти багатовіковим практичним досвідом народу “життя з природою”; легенди – оповідають про незрозумілі речі, сприяють розумінню того, що всі дії людини мають свої наслідки; казки – учать дітей дотримуватись норм поведінки у природі та в повсяк-

денному житті, застосовувати набуті знання; реалістичні оповідання – збагачують знання дітей новою цікавою інформацією; невеличкі поетичні твори – посилюють естетичне сприйняття дітьми природи.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер.: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Бєлєнька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідєльнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ, 2012. 26 с.
2. Лисенко Н. В. Дошкільник і екологія. Київ : РУМК, 1991. 126 с.
3. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Львів : Світ, 1994. 144 с.
4. Мусієнко М. М. Екологія: тлумачний словник. Київ : Либідь, 2004. 376 с.
5. Пасічник А., Белова В. Казка як засіб розвитку словесної творчості. *Дошкільне виховання*. 2009. № 10. С. 11–12.
6. Плохій З. Екологічне світобачення дошкільнят. *Дитячий садок.* 2009. № 27. С. 15–18.
7. Яришева Н. Ф Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посібник. Київ : Вища шк., 1993. 255 с.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ СТУДІЯХ

Вагилевич Рома,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качак Т.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Слова Григорія Сковороди, "Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?" – не втрачають актуальності. Питання морального виховання та вдосконалення дитини постають особливо гостро в сучасному суспільстві. Батьки й педагоги шукають нових методів і шляхів вирішення цієї проблеми, апробовують різні засоби й форми роботи з дітьми. Актуальними при цьому залишаються досвід й традиції виховання, презентовані науковцями й практиками у психолого-педагогічних студіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз науково-педагогічної та методичної літератури засвідчує, що проблема морального виховання особистості порушувалась в роботах в українських і зарубіжних педагогів і психологів: Івана Беха, Омеляна Вишневського, Наталі Волкової, Джона Дьюї, Абрахама Маслоу, Софії Русової, Олександри Савченко, Мирослава Стельмаховича, Василя Сухомлинського, Петра Щербаня та ін. "Традиція української освіти засвідчує такий факт: будь-яка навчальна інформація, тобто зміст освіти, обов'язково має виховний характер" – зазначає Микола Пантюк [3, с. 5].

Метою статті є спроба виявити й узагальнити ідеї морального-етичного виховання у психолого-педагогічних студіях.

Виклад основного матеріалу. Основна мета "Нової української школи" – створити ефективні умови для формування духовності та моральності школярів. А завдання сучасної освіти у XXI столітті – виховання гуманної особистості, яка б могла взаємодіяти з оточуючим середовищем на основі взаєморозуміння й співробітництва. Як зазначають психологи-дослідники, сензитивним періодом для формування моральних якостей особистості є саме молодший шкільний вік, адже на цьому віковому етапі закладаються основи моральної вихованості особистості. Ще В. Сухомлинський вважав, що непорушна основа морального переконання закладається в дитинстві і молодшому шкільному віці.

Доктор педагогічних наук, професор Олена Матвієнко під моральним розвитком молодшого школяра розуміє формування моральних потреб, зокрема: у праці, спілкуванні, в засвоєнні культурних цінностей тощо. Ці потреби розвиваються в реальному досвіді, діяльності і взаємин між

учнями. Моральне виховання – це виховна діяльність школи і сім'ї, що має на меті формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [2]. Методологічною засадою морального виховання є етика.

Проблема морального виховання молодших школярів тісно пов'язана із родинним вихованням, використанням засобів етнопедагогіки. Це відображено в усній народній творчості – прислів'ях, приказках, піснях, казках, легендах, переказах. Зокрема, аналіз праць Петра Щербаня свідчить, що велику роль у розв'язанні проблеми має сім'я і моральна сторона життя батьків. Моральні цінності формуються й під час багатогранної діяльності (в іграх, навчанні) дитини, в різноманітті взаємин зі своїми однолітками та дорослими.

Олександра Савченко вважає, що вчителям необхідно використовувати такі засоби морального виховання школярів: виховання позитивного ставлення до себе; стимулювання до самовдосконалення використання виховної сили мистецтва (художніх творів, картин, музики); колективне обговорення і розв'язування проблемних ситуацій морально-етичного змісту; застосування інсценізацій, рольових ігор, насичених моральним змістом; творчі роботи учнів морального змісту (уявні подорожі в країну "Етика", метод незакінчених речень і незакінчених творів, прогнозування наслідків вчинку); створення в школі психологічного комфортного середовища [4, с. 119].

Сучасна дослідниця Ольга Панченко зазначає, що читання та аналіз художніх творів можуть бути ефективною формою морального виховання. На її думку, за їхньою допомогою можна проаналізувати поведінку героїв, вчинки, виділити позитивні та негативні риси характеру. Казки, вірші, пісні висвітлюють питання дружби, любові, милосердя.

Ефективність морального виховання учнів залежить від використання на уроках різних методів та прийомів, засобів виховного впливу. За словами Софії Марківни, дитину треба виховувати так, щоб вона, ставши дорослою, змогла не тільки знайти себе, своє місце в житті, а й максимально реалізуватися, стати повноцінним членом суспільства [1, с. 7].

Висновок. Представлений аналіз напрацювань з проблеми морального-етичного виховання учнів засвідчує, що більшість науковців у своїх психолого-педагогічних студіях зосереджують увагу на теоретичних аспектах морального виховання. Перспективи подальшої наукової роботи вбачаємо в розробці і практичному впровадженні ефективних форм і методів формування морально-етичних цінностей в учнів.

1. Марківна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2014. № 9. С. 7–12.
2. Моральне виховання. URL: https://pidruchniki.com/14821111/pedagogika/moralne_vihovannya (дата звернення 8.03.2019).
3. Пантюк М. П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект : монографія. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2010. 398 с.
4. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів поч. навч. 2-ге вид. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ "МАТЕМАТИКА"

Гавич Оксана,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Романишин Р.Я.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Реалізація положень Концепції Нової української школи зумовлює пошук нових форм, методів та моделей навчання, які дозволять зробити навчальний процес більш ефективним. Врахо-

вання психолого-педагогічних особливостей сучасних молодших школярів дозволяє визначити найефективніші шляхи реалізації завдань сучасної освітньої реформи [1].

Проблема формування умінь та навичок а також їх співвідношень представлена у роботах психологів (О. Кабанова-Меллер, Н. Менчинська, П. Гальперін, Д. Ельконін, Н. Тализіна) та методистів (О. Савченко, Р. Непомняща, С. Скворцова, О. Онопрієнко, Р. Романишин).

Дослідницькі уміння є результатом *дослідницької діяльності*, яку А. Обухов визначає як діяльність учнів, яка пов'язана з вирішенням учнями творчої, дослідницької задачі з заздалегідь невідомим рішенням і передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері. *Дослідницькими уміннями* В. Андреєв називає вміння застосовувати певні прийоми наукового методу пізнання в умовах вирішення навчальної проблеми у процесі виконання навчально-дослідницького завдання. Н. Недодатко *навчально-дослідницьким умінням* називає складне психічне утворення, синтез інтелектуальних та практичних умінь, що застосовуються для розв'язання навчально-дослідницьких завдань і виникають у результаті управління психічним розвитком учнів.

Загалом, під *умінням* у науково-методичних джерелах розуміють здатність індивіда виконувати доцільну діяльність (здійснювати розумові і практичні дії) на основі сформованих знань. Під *дослідницькими вміннями* ми будемо розуміти інтелектуальні та практичні вміння, зумовлені самостійним вибором і застосуванням прийомів і методів дослідження на доступному дітям матеріалі.

Важливе місце у формуванні дослідницьких умінь займає *метод проектів*, оскільки він включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів. Проект передбачає створення освітніх ситуацій, які зіштовхують молодших школярів з явищами, що входять в протиріччя з наявними у них уявленнями;

– спонукають учнів висловлювати свої припущення, здогади;

– надають можливість досліджувати ці припущення;

– надають учням можливість представити результати свого дослідження однокласникам, вчителям, батькам, щоб вони оцінили значимість отриманих даних. *Метод проектів* орієнтований на самостійну діяльність школярів, яка може здійснюватися індивідуально, в парі або групі протягом певного часового проміжку (від одного уроку до кількох) [4, с. 56].

Сучасні дослідники методу проектів вважають, що його використання в комплексі дозволяє вирішувати освітні завдання (одержання знань з предметів), розвиваючі (вміння ставити проблему, планувати свою діяльність, представляти її продукти й ін.), виховні (вміння працювати спільно, приймати думку товариша та ін.). Багато авторів вказують, що виконання проектів розвиває у дітей довільність психічних процесів, викликає підвищену пізнавальну активність, стимулює прагнення до дослідження, формує особистісні новоутворення, сприяє оволодінню навчальною діяльністю.

В основу методу проектів покладена ідея спрямованості навчально-пізнавальної діяльності на результат, який досягається в процесі вирішення тієї чи іншої проблеми. Вчителі відзначають, що метод проектів дозволяє зробити навчання цікавим, розширює кругозір дитини, підвищує його культурний рівень, стимулює інтелектуальну активність і навчальну діяльність в цілому. Саме тому необхідно виділити педагогічні умови розвитку дослідницьких умінь через виконання навчальних проектів.

На уроках створюються педагогічні ситуації, які спонукають школяра захищати свою думку, надавати аргументи своїм припущенням, ставити питання, звертатися до різних джерел інформації та ін. Цими ситуаціями можуть бути робота в групі, надання допомоги товаришеві, виконання завдань підвищеної складності, розв'язування задач різними способами, рецензування або коментування робіт своїх товаришів, виступ на конференціях та ін. Молодші школярі окрім усвідомлення результатів своєї діяльності набувають мовних навичок, досвіду відстоювання своєї точки зору, вміння співпрацювати, працювати з інформацією, логічно вибудувати свій виступ.

Активна пізнавальна позиція відіграє важливу роль у формуванні дослідницьких умінь. Вона полягає у тому, що сам учень володіє певним набором проявів: емоційним настроєм, вольовими якостями, інтелектуальною зрілістю, усвідомленням мети своєї діяльності, навичками своєчасної

корекції своїх дій, урахуванням колишніх помилок і бажанням самовдосконалюватися. Тільки у цьому випадку кожне наступне дослідження буде носити якісно новий рівень: зросте ступінь самостійності учня, широта застосування їм дослідницьких умінь.

Будь-яка навчальна робота дитини, у тому числі дослідницька, повинна бути доведена до результату. Їм є не тільки індивідуальне визнання завершеності роботи вчителем, а й публічне представлення результатів дослідження та їх колективне обговорення. Для підведення підсумків існує багато форм: семінари, конференції, захисту дослідницьких робіт та ін. У ході захисту молодший школяр вчиться викладати здобуту інформацію, стикається з іншими точками зору на проблему і вчиться доводити свою [2, с. 76].

Формування у школярів *дослідницьких умінь* має відбуватися в процесі розробки конкретних математичних моделей в певному дослідницькому середовищі. Таким оптимальним дослідницьким середовищем для молодших школярів є дослідницькі завдання, тобто завдання, виконання яких передбачає проходження учнем основних етапів математичного дослідження.

1. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola.
2. Матяш Н. В. Проектная деятельность младших школьников : кн. для учителя нач. классов. Москва : Вентана-Граф, 2004. 112 с.
3. Обухов А. С. Развитие исследовательской деятельности учащихся. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Национальный книжный центр, 2014. 164 с.
4. Онопрієнко О. Проекти в початковій школі: тематика та розробки занять. Київ : Шк. світ, 2007. 128 с.
5. Романишин Р. Я. Обчислювальне вміння та обчислювальна навичка: сутність та співвідношення понять. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 18. С. 60–65.
6. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. Наукові записки Малої академії наук України. 2012. №. 1. С. 41–49.

ГІПЕРАКТИВНІСТЬ ДІТЕЙ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, КОРЕКЦІЙНА РОБОТА

Година Ольга,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Скоморовська І.А.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Актуальність статті. На сьогоднішній день проблема гіперактивності дітей набула надзвичайної гостроти дослідження і, на жаль, далека від позитивного розв’язання, оскільки потребує створення єдиної системи взаємодії психолого-медико-педагогічної терапії.

Як засвідчує інформація від Українського науково-дослідного інституту соціальної і судової психіатрії та наркології – кількість гіперактивних дітей дедалі збільшується.

Мета публікації полягає в конкретизації поняття “гіперактивність” шляхом здійснення теоретичного аналізу окресленої проблеми.

Виклад матеріалу дослідження. Активна робота в напрямку інформування населення України та цілеспрямованої допомоги дітям з гіперактивністю та їхніми батьками розпочинається з XXI століття [3, с. 1].

На сьогодні вчені виділяють три основні групи факторів які можуть слугувати причинами розвитку гіперактивності:

1. Медико-біологічні. 2. Генетичні. 3.Соціальні.

Практики визначають індивідуально-психологічні особливості гіперактивної дитини наступними ознаками: дефіцит активної уваги, рухова розгальмованість та імпульсивність (Е. Лютова, Г. Моніна).

Розлад гіперактивності характеризується двома варіантами перебігу:

1. Чиста форма.

2. Комбінована форма (поєднує дефіциту уваги і гіперактивність).

Передусім варто зазначити, що роль педагога є визначальною у вчасному виявленні ГРДУ. І тому важливо учителеві знати особливості симптомів гіперактивності у різних вікових категоріях і бути освіченими і компетентними у навчанні та вихованні гіперактивних дітей [2, с. 265].

В умовах сучасного закладу освіти важливим є впровадження організації корекційно-педагогічної роботи. Для вирішення корекційних завдань при роботі з дітьми потрібно орієнтуватися на такі види діяльності:

- продуктивна;
- ігрова;
- діяльність, що пов'язана з дотриманням правил, режимів [1, с. 73].

Висновки. Матеріал, викладений вище, дозволяє дійти висновків, що розлад гіперактивності фіксується в дітей, яким властиві невідповідні їх віку симптоми неуважності, гіперактивності та імпульсивності. Причини і механізм розвитку ГРДУ у дітей складні і залишаються недостатньо дослідженими, не дивлячить на велику кількість публікацій. Для пояснення можливих механізмів його розвитку представлені біологічні, генетичні, соціально-психологічні та інші концепції.

1. Бадалян Л. О., Заваденко Н. Н., Успенская Т. Ю. Синдромы дефицита внимания у детей (обзор). *Обозрения психиатрии и медицинской психологии им. Бехтерева*. 1993. № 3. С. 73.
2. Романчук О. Гіперактивний розлад з дефіцитом уваги у дітей: практичне керівництво лікарям, психологам, педагогам. Київ : Джерело, 2008. 325 с.
3. Фесенко Е. В., Фесенко Ю. А. Синдром дефицита внимания и гиперактивности у детей. Санкт Петербург : Наука и Техника, 2010. 384 с.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Данилишин Наталія,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Єгорова І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Комплексний та системний підхід до професійної підготовки педагогів вищої школи спрямовує освітній процес на формування та розвиток базових, основних і предметних здібностей. Результатом такого процесу є формування загальних комунікативних здібностей особистості викладача, що виступають сукупністю ключових набутих умінь та знань, інтегрованих характеристикою педагога.

З розвитком наукової думки посилився інтерес до поняття комунікація. Над проблемами комунікації вже замислювались давні філософи: Демосфен, Сократ, Аристотель, Цицерон та ін. У XIV–XVI ст. з початком відокремлення педагогіки у самостійну науку, проблеми комунікації стали оформлятися в дидактичні принципи природовідповідності у Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, культуровідповідності та самостійної активності в А. Дістервега, практичної корисності у Дж. Локка та ін. XX ст. ознаменовано вивченнями найрізноманітніших аспектів проблеми комунікації: форм, методів, структури, технології педагогічного спілкування, комунікативних потреб, здібностей, методів корекції комунікативної діяльності [1].

Поняття "комунікації" стало знаковим для розвитку сучасного інформаційного суспільства. Особливо це стосується освітньої сфери, бо ми вступили в нову еру електронного інтелекту й Інтернету. Педагог у своїй комунікативній діяльності використовує інформацію, яка має певний сенс, яку розуміють студенти. Інформація сприяє обміну думками, почуттями, емоціями, а також є змістовим виразником суспільних відносин. Швидко і правильно сформувати уявлення про відповідну проблему, визначити адекватні методи і засоби реалізації конкретних цілей, якісно передати інформацію, проаналізувати зворотній зв'язок – це характеризує ступінь володіння засобами кому-

нікації, рівень сформованості комунікативних вмінь та якість комунікативної діяльності педагогів вищої школи.

Даючи визначення терміну комунікація, опираємось на етимологію цього слова: (від лат. communicatio) єдність, передача, з'єднання, повідомлення – пов'язаного з дієсловом (лат. communis) – спільний – процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями, тощо) між двома або більше особами спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації. (В.О. Кальней, С.Є. Шипов, А.В. Хуторський, А.К. Мазепова тощо).

Комунікація є тим важливим чинником, який сприяє функціонуванню суспільства, оскільки забезпечує обмін інформацією у середині самого суспільства. Звідси, комунікативний процес – це взаємодія між різними суб'єктами комунікації. Він включає динамічну зміну етапів формування, передавання, приймання, розшифрування і використання інформації в обох напрямках при взаємодії комунікантів [2].

Щоб готувати висококваліфіковані кадри, потрібні висококваліфіковані викладачі. З метою оцінювання рівня сформованості комунікативних здібностей у педагогів педагогічного факультету нами було проведено анкетування викладачів. Аналіз даних анкетного опитування викладачів кафедри педагогіки ім. Б. Ступарика дав змогу відмітити високий рівень педагогічної майстерності викладачів названої кафедри та дозволяє стверджувати про наявність високого рівня комунікативних здібностей викладачів і, відповідно, ведення педагогічного спілкування на високому професійному рівні. Аналіз анкетного опитування студентів дав також позитивний результат. Студенти, що обрали фах викладача вищого навчального закладу, добре усвідомлюють зміст поняття комунікативні здібності та необхідність розвитку комунікативної компетентності як запоруки їх успішної професійної діяльності. Згідно із визначеними завданнями дослідження був здійснений глибокий аналіз основних наукових праць комунікативної підготовки педагогів та їх професійного розвитку, визначено перелік комунікативних умінь як основи формування комунікативних здібностей та компетентності і розроблено критерії: когнітивний, емоційний, діяльнісний. Критерії відображають специфіку розвитку комунікативних здібностей у часі і культурно-педагогічному просторі та розкривають внутрішню сутність комунікативної діяльності педагога. Аналізуючи результати, ми зробили висновок: коефіцієнт наявності комунікативних вмінь та навичок здатен задовольнити потреби вищої освіти в спеціалістах високої кваліфікації.

Поєднуючи швидкі темпи розвитку суспільства, новітні технології ІКТ та сучасні вимоги до випускників вищої школи; враховуючи загально дидактичні принципи вищої освіти (науковості, неперервності, взаємозв'язку теорії та практики, розвитку творчої активності тощо) та рівень професійної компетентності педагогічних працівників, організаційно-педагогічні умови формування їх комунікативних здібностей, – ми можемо стверджувати, що для успішної педагогічної діяльності важливим компонентом виступає наявність високих показників комунікативних здібностей та розвиток індивідуальних стилів педагогічного спілкування.

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр "Академія", 2006. 256 с.
2. Єгорова І. В. Діалогічна комунікація як важлива складова навчально-виховного процесу сучасної школи. *Наукові дослідження теорія та експеримент 2014* : матеріали десятої міжнародної науково-пракичної конференції. Полтава, 26–28 травня 2014 р. Полтава : ІнтерГрафіка, 2014. Т. 3. С. 88–93.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Дяків Мар'яна,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Бай І.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Постановка проблеми. Образотворче мистецтво – унікальний навчальний предмет, який надає учням можливості для духовного саморозкриття, творчого самовтілення, розвитку здатності до життєвого самовизначення, розвиває нахили до різних творчих професій: художника, дизайнера, фотографа, модельєра, спеціаліста з комп'ютерної графіки тощо.

Реалізація змісту навчання здійснюється в різних організаційних формах, які покликані методично упорядкувати навчальний процес. Форми навчання належать до діяльнісного компонента процесу навчання і тому тісно пов'язані з методами [1, с. 46–47].

Аналіз останніх досліджень і публікацій наукової літератури показує, що питаннями методики проведення уроків образотворчого мистецтва, їх специфіки та структури займалися такі вчені: А. Бакушинський, С. Бучинський, І. Вікторенко, П. Гандзій, І. Глинська, В. Глушанська, А. Давайло, В. Котляр та багато інших.

Метою даної статті є аналіз і вивчення організаційних форм навчально-пізнавальної діяльності на уроках образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Організаційні форми навчання – це види навчальної роботи на уроці, які відрізняються дидактичними цілями, складом учнів, місцем проведення, тривалістю, змістом діяльності викладача й учнів. В організаційних формах навчання реалізується система взаємодії навчання й управління навчальною діяльністю за певним, заздалегідь встановленим порядком і режимом [3, с. 114].

Реалізація мети та завдань уроку залежить від організаційної форми навчально-пізнавальної діяльності:

- фронтальна форма, за характером сумісно-індивідуальна (передбачає, що всі учні працюють в одному темпі за однаковим завданням);
- парна (організація навчально-пізнавальної діяльності за парами, які мають певну основу, навчальні, індивідуальні можливості учнів);
- групова (склад учнів поділяється на групи, бригади, ланки; кожна група має своє завдання, завдання рівноцінні за змістом та складністю);
- кооперовано-групова, колективна (клас поділяється на групи для виконання кожною з них частини загального завдання);
- диференційовано-групова (передбачає організацію роботи груп учнів з різними можливостями, за різними завданнями, що відповідають визначеним можливостям);
- ланкова (передбачає організацію навчальної діяльності постійних груп учнів, за характером – послідовно-взаємодіюча);
- бригадна (передбачає організацію навчальної діяльності спеціально сформованих тимчасових груп учнів, за характером – сумісно-взаємодіюча);
- індивідуальна (самостійна робота кожного учня за особистим завданням і за самостійно обраним темпом, які залежать від навчальних можливостей і психічних особливостей);
- індивідуально-групова (передбачає включення окремих учнів в роботу над оригінальними завданнями при виконанні основним складом класу загального завдання) [2, с. 63–64].

Висновки. Сучасний урок образотворчого мистецтва – це заняття, на якому створено реальні умови для інтелектуального, соціального, морального становлення особистості учня.

Форма організації навчання повинна упорядковувати процес навчання, його складові, елементи, предмети й продукти за ознаками кількості, розташування у просторі й реалізації у часі.

1. Масол Л. М. Ігрові художньо-педагогічні технології у процесі викладання інтегрованого курсу "Мистецтво". *Початкова школа*. 2007. № 1. С. 46–57.
2. Полякова Г. А. Образотворче мистецтво. 1–7 класи. Харків, 2001. 157 с.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга –Богдан, 1997.192 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Кобилецька Лілія,
IV курс ОР бакалавр,
Коломийський навчально-науковий інститут.
Науковий керівник – Русакова О.В.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Стрімкий розвиток суспільства, інформаційних технологій став поштовхом до створення концепції Нової української школи, головними завданнями якої є така організація навчально-виховного процесу, яка здатна підготувати дитину до життя в соціумі, допомогти набути навичок, які стануть основою для її успішного розвитку в подальшому житті. Незважаючи на те, що в 2018–2019 н. р. концепція ще не поширилась на другий, третій, четвертий класи початкової школи, учителі шукають нові ефективні методи й форми роботи на уроках, які сприяли б покращенню засвоєння знань учнів. Такі методи й форми можна застосовувати під час проведення нетрадиційного уроку.

Нетрадиційнимназивають такий урок, у якого традиційні етапи реалізуються нетрадиційними способами [3]. Структура цього уроку помітно відрізняється від структури традиційного уроку. Нетрадиційний урок має органічно вплітатися у всю систему уроків з відповідної теми. Володіння вчителем навичками нестандартної організації уроків української мови в початкових класах є передумовою ефективного навчання молодших школярів. Вміння зацікавити, правильно мотивувати залежить від вибору вчителем вдалих нетрадиційних організаційних форм навчальної діяльності.

У сучасній методологічній науці немає загальноприйнятої класифікації форм нестандартних уроків, зокрема й уроків української мови в початковій школі, за якою можна було б встановити чітку структуру перебігу такого уроку.

У нашій розвідці пропонуємо класифікацію уроків-ігор української мови з нетрадиційною організацією, звертаємо нашу увагу на особливостях проведення уроку-КВК.

Група уроків-ігор української мови може бути представлена шістьма основними формами організації навчання, а саме: уроки-дискусії, уроки-дослідження, уроки-звіти, уроки-змагання (уроки-КВК), уроки-мандрівки, уроки-сюжетні замальовки.

Перевтілити звичайний урок узагальнення знань можна в урок-змагання – урок-КВК. Суть проведення такого уроку полягає в почерговому виконанні завдань та представлень своїх міркувань, відповідей на питання капітанами команд і безпосередньо всіма учасниками команд. Реалізація уроку-КВК проходить у три етапи:

- підготовчий;
- ігровий;
- підведення підсумків.

Орієнтовною структурою уроку-КВК може бути така:

І. Привітання вчителя з учнями.

Вступне слово. Учитель оголошує тему уроку, порядок проведення змагання, представляє капітанів команд, помічників, журі, ставить учням проблемне питання, відповідь на яке вони шукатимуть усю гру. Тільки наприкінці уроку учні зможуть дати відповідь.

ІІ. Інтелектуальна розминка.

Може проводитись в усній або письмовій формі, як було задумано на підготовчому етапі.

III. Перевірка домашнього завдання.

Проходить у формі опитування або виконання учнями завдання, наприклад, написання твору-мініатюри чи складання кросворду.

IV. Конкурс капітанів.

Це один з найцікавіших етапів, відразу видно ерудицію сміливих, на цьому етапі учень виконує завдання підвищеної складності. Виробляється вміння говорити на публіку, нести відповідальність за зроблене перед усією командою.

V. Конкурс творчих робіт.

Розкриває таланти дитини, дає можливість розвиватись, чого не можна сказати про звичайний урок.

VI. Відповідь на поставлене питання уроку. Передостанній етап уроку – найочікуваніший для журі, адже цікаво вислухати хід думок команди. Це допоможе у визначенні найкращих.

VII. Підсумкове слово журі.

Підбиття підсумків змагання. Відбувається найтрепетніший етап – нагородження переможців. Члени журі висловлюють думки щодо проведення кожного конкурсу, аналізують усі складові, завдяки яким група здобула перемогу.

Урок-КВК є поштовхом до розкриття юних талантів, привчає до командної роботи, взаємодії, формує норми дотримання командного етикету, виробляє вміння працювати заради спільної справи.

Використання нетрадиційних форм під час реалізації уроку української мови є одним із засобів підвищення рівня зацікавленості школярів до навчальної дисципліни. Вміло організована діяльність учнів нетрадиційним способом розвиває ініціативність, формує вміння працювати з різними джерелами інформації, вдосконалює комунікативні навички, передбачає самостійну діяльність учня, забезпечує пошук ефективних шляхів розв'язання завдань, що допоможуть впоратись з реальними навчальними й життєвими ситуаціями.

1. Концепція Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf.
2. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі. 2002. С. 219–344.
3. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2012. С. 24–29.

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ "SOFT SKILLS" (М'ЯКІ НАВИЧКИ)

Кудла Леся,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Михайлишин Г.Й.,
доктор філософських наук, професор.

Сьогодні все частіше роботодавці вимагають від своїх підлеглих і потенційних працівників не тільки наявності вузькоспеціальних твердих навичок (hard skills), а й soft skills – м'яких навичок, які дозволяють бути успішним у будь-якій сфері зайнятості.

Разом з тим, слід зазначити, що проблема "soft skills", якщо і вивчена частково, то стосується в більшій мірі інженерних та військових спеціальностей. На нашу думку м'які навички, що сприяють успішності людини, вмінню працювати в команді, комунікувати з різними людьми, взаємодіяти, є не менш важливими і для фахівців соціальної сфери.

Терміни hard і soft skills беруть свій початок у військовій справі. З 1959 року армія США вкладає значні кошти в розробку, засновану на технологіях навчання. Пріоритетом стало формування науково обґрунтованого підходу до підготовки військових. У ході розробки стало зрозуміло,

що для військовослужбовців важливі не тільки професійні навички (hard skills), а й універсальні компетенції (soft skills). У 1968 році армія США офіційно представила навчальну доктрину, відому як "Системна інженерія навчання", за якою soft skills – "навички, пов'язані з роботою, що включають дії, що впливають на людей і папери" [1].

На конференції CONARC 1972 року на тему м'яких навичок доктор Вітмор представив доповідь, присвячену з'ясуванню того, як термін "м'які навички" (у сферах командування, консультування та керівництва) розуміється в різних школах CONARC. Після розробки та обробки опитувальника було сформульовано наступне попереднє визначення: "М'які навички є важливими навичками, пов'язаними з роботою, які охоплюють незначну взаємодію з машинами або її відсутність, і застосування яких на роботі є досить узагальненим" [2].

Після того, як терміни прижилися у військовій науці і психології, вони перейшли у вільне вживання у сфері бізнесу.

Варто зазначити, що узагальненого визначення терміну soft skills сьогодні немає. Дослівно з англійської мови "soft skills" означає "м'які навички" або "гнучкі навички". Soft skills можна означити як особисті якості працівника, які дозволяють бути успішним незалежно від специфіки та напрямів діяльності. Оксфордський словник подає м'які навички як особистісні якості, які дозволяють ефективно і гармонійно взаємодіяти з іншими людьми.

Дослідники розглядають і визначають поняття "soft skills" через призму свого сприйняття і сфери наукових інтересів. Але практично всі визначення частково взаємозв'язані, деякі з них тісно переплітаються один з одним. Розглянемо як трактують "м'які" навички різні автори.

Д. Татаурщикова розглядає soft skills як уніфіковані навички та особисті якості, які підвищують ефективність роботи і взаємодії з іншими людьми. До цих навичок відноситься: управління особистим розвитком, вміння надати першу допомогу, вміння грамотно управляти своїм часом, вміння переконувати, навик ведення переговорів, лідерство тощо [5].

О. Сосницька вважає, що soft skills – це комунікативні та управлінські таланти. До них відносяться вміння переконувати, лідирувати, управляти, робити презентації, знаходити потрібний підхід до людей, здатність вирішувати конфліктні ситуації, ораторське мистецтво – загалом, ті якості і навички, які можна було б назвати загальнолюдськими, а не ті, що притаманні людям певної професії [4].

За В. Шипиловим soft skills – це соціально-психологічні навички: комунікативні, лідерські, командні, публічні й інші, які можуть стати в нагоді в більшості життєвих ситуацій, пов'язані з тим, яким чином люди взаємодіють між собою [6].

Е. Гайдученко, А. Марушев визначають soft skills як навички, які допомагають швидко знаходити спільну мову з оточуючими, заводити і утримувати зв'язки, успішно доносити свої ідеї – бути хорошим комунікатором і лідером. Поняття soft skills пов'язане з тим, яким чином люди взаємодіють між собою, ці навички в рівній мірі необхідні як для повсякденного життя, так і для роботи.

В. Давидовою soft skills розглядаються як набуті навички, які отримала людина, через додаткову освіту і свій особистий життєвий досвід і які він використовує для свого подальшого розвитку в професійній діяльності. Ось чому ці навички так цінуються на робочому місці, а також при прийомі на роботу [3].

Інтегруючи наукові і практичні підходи дослідників (О. Абашкина, О. Баринова, Е. Гайдученко, А. Марушева, В. Давидової, Н. Жадько, М. Чуркіна, Д. Іванова, І. Канардова, І. Клюковскі, А. Мірошниченко, А. Новикова, М. Чошанова, Є. Павлова, Ю. Портланд, О. Сосницька), О. Чуланова визначає поняття soft skills як "м'які компетенції". Таким чином, м'які компетенції визначаються О. Чулановою як соціально-трудова характеристика сукупності знань, умінь, навичок і мотиваційних характеристик працівника у сфері взаємодії між людьми, вміння грамотно управляти своїм часом, вміння переконувати, ведення переговорів, лідерства, емоційного інтелекту, що володіють емерджентністю, необхідних для успішного виконання роботи і відповідають вимогам посади і стратегічним цілям організації, це характеристика потенційної якості, що дозволяє описати

практично всі елементи готовності персоналу до ефективної праці в заданій ситуації на робочому місці в трудовому колективі.

Виходячи з вище сказаного, ми можемо визначити soft skills соціального педагога як сукупність неспеціалізованих навичок фахівця, які сприяють здійсненню високоефективної соціально-педагогічної професійної діяльності та успішному кар'єрному зростанню. Застосування soft skills можливе при сформованих компетентностях з використання різних моделей поведінки, розуміння та сприйняття власних і загальні інтереси як неподільних, з визначення пріоритетів і вміння робити вибір. Результативне освоєння м'яких навичок спрямовано на вироблення здатності бачити і розрізняти множинність варіантів ситуації. Важливо усвідомлення того, soft skills є запорукою життєвого успіху та затребуваності на ринку праці.

1. Smith, R. G. Jr., Systems Engineering of Training: Regulation 350–100-1. U. S. Continental Army Command. Fort Monroe. Virginia, 1968.
2. Whitmore, Paul G. "What are soft skills?": Paper presented at the CONARC Soft Skills Conference. Texas, 1972.
3. Давидова В. Слушать, говорить и договариваться: что такое soft skills и как их развивать. Дата оновлення: 27.10.2015. URL: http://theoryandpractice.ru/posts/11719-soft-skills.
4. Сосницкая О. Soft skills: мягкие навыки твердого характера. Дата оновлення: 11.12.2016. URL: http://be-st.ru/ru/blog/13.
5. Татаурщикова Д. Soft skills. Дата оновлення: 11.10.2017. URL: https://4brain.ru/blog/soft-skills.
6. Шипилов В. Перечень навыков soft-skills и способы их развития. Дата оновлення: 17.05.16. URL: https://www.cfin.ru/management/people/dev_val/soft-skills.shtml.

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ

Лужна Лілія,
IV курс ОР бакалавр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качак Т.Б.,
кандидат філологічних наук, доцент

Актуальність проблеми. У контексті реформи й створення Нової української школи перед вчителем поставлено ключові завдання: зробити дітей активними учасниками освітньо-виховного процесу, формувати моральні цінності, привчити їх думати, усвідомлювати суть явищ і при цьому забезпечити якісне здобування знань, вмінь і навичок, передбачених навчальною програмою.

Потреба активізувати сучасну літературу для дітей у системі засобів навчання й виховання актуалізує побудову певної концепції та окреслення стратегічних завдань для початкової школи. Художні тексти, їх зміст – важливий компонент формування морально-етичних цінностей молодших школярів, однак його дієвість можуть забезпечити тільки правильно підібрані підходи й методи роботи. Для формування морально-етичних цінностей на уроках літературного читання використовують різні сучасні методики та технології. Особливо ефективним є інтегроване навчання та діяльнісний підхід.

Мета розвідки – висвітлити експериментальну систему формування морально-етичних цінностей у молодших школярів засобами дитячої літератури з активним використанням діяльнісного підходу.

Інтегроване навчання, оперте на тематичний та діяльнісний підходи, лежить в основі навчального процесу в Новій українській школі. Реалізація інтегрованого підходу дає змогу не знижуючи програмових вимог, зробити навчально-виховний процес захоплюючим, цікавим для молодших школярів, оптимізувати його за рахунок переструктурування змісту навчання і практичної зміни традиційної форми навчання-уроку. Специфіка інтегрованого навчання створює сприятливі умови для вияву творчості вчителя й учнів, адже забезпечує певну свободу вибору теми, змісту, засобів, що використовуються в навчанні і вихованні молодших школярів.

Ідея діяльнісного підходу пов'язана з діяльністю, як засобом становлення і розвитку суб'єктності. У процесі і результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій і операцій, а особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють потреби в саморозвитку й самореалізації [1].

Впродовж формувального етапу експерименту в 2-В класі Івано-Франківської ЗОШ № 11 ми проводили інтегровані уроки з літературного читання, використовували діяльнісний підхід та сучасну літературу для дітей як основні засоби формування морально-етичних цінностей. Експериментальна методика формування морально-етичних цінностей молодших школярів на уроках літературного читання базувалася на таких компонентах:

І. Зміст роботи: правильно підібрані тексти з підручника "Літературне читання"; з Хрестоматії для позакласного читання; з сучасних художніх книг для дітей.

ІІ. Принципи: системності; логічності і послідовності; поступового ускладнення; єдності теорії і практики; інтегрованого навчання та діяльнісного підходу; особисто-зорієнтованого навчання; визнання талановитості кожної дитини.

ІІІ. Форми і методи роботи: інтегроване навчання; діяльнісний підхід; методики технології "Читання та письмо для розвитку критичного мислення"; пізнавально-дослідницькі методи; методи зворотного зв'язку, соціального порівняння і проекції; ігрові й діяльнісні методи.

Запорукою успіху у вирішенні поставленої проблеми вважаємо цілеспрямованість учителя, вдало підібрані художні твори й методи роботи, завдання. Наприклад, вивчаючи твір "Горбатенька дівчинка" В. Сухомлинського, акцентуємо на проблемі емпатії до людей з особливими освітніми потребами. Ключовим епізодом для аналізу стає той фрагмент твору, в якому йдеться про знайомство класу з новенькою дівчинкою з особливими потребами. Автор пропагує доброту, чуйність, співчуття, емпатію та інші моральні цінності. Щоб повною мірою розкрити функціональний потенціал цього твору, використовуємо різні методи і форми роботи, серед яких побудова асоціативного куща, бесіда з учнями, вправа "незакінчене речення". При цьому доцільною є внутрішньопредметна чи міжпредметна (з образотворчим мистецтвом, трудовим навчанням) інтеграція. Як показала практика, ефективним завданням з розвитку критичного мислення учнів є метод кубування, а завданням, спрямованим на синтез теоретичних знань і практичного їх використання – спробувати поспілкуватися з дітьми з особливими потребами (надіслати листа чи свої іграшки, одяг дітям з особливими потребами).

Висновок. Запропонована методична система, як засвідчують результати експерименту, дала позитивні результати і є ефективною у вирішенні поставленої проблеми. Освітній процес слід організувати так, щоб він мав особистісно-орієнтовану спрямованість; надавав можливості для диференціації та інтеграції навчання; забезпечував реалізацію діяльнісного підходу.

1. Діяльнісний підхід. *Вікіпедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4 (дата звернення: 11.03.2019).
2. Інтегроване навчання для цілісного сприйняття світу. URL : http://www.creativeschool.com.ua/integration/ (дата звернення: 10.03.2019)

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Максимець Христина,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Кравець Н.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Одним із важливих напрямів сучасної вищої школи є збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді, виховання в неї навичок та культури здорового способу життя. За даними останніх досліджень доведено, що серед чинників, що мають вплив на стан здоров'я людини, саме спосіб її життя відіграє вирішальну роль. Отже, залучення до здорового способу життя та формування його навичок є умовою збереження здоров'я молоді.

Згідно з дослідженням С. Блажей здоровий спосіб життя – це типовий спосіб повсякденної, культурної життєдіяльності, що об'єднує норми, цінності регульованої людиною діяльності, що зміцнює фізичне і моральне здоров'я. Загалом чинниками, що детермінують здоровий спосіб життя, можна визначити соціальне середовище, культуру, матеріальні, побутові і природні умови, мотиваційно-ціннісну сферу особистості, її ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, ставлення до здорового способу життя, індивідуальні якості й особливості [2, с. 3]. Отже, найважливішою педагогічною задачею є формування у студентів такої системи поглядів на життя, у якій здоров'я було б найважливішою цінністю.

Теорія цінностей – аксіологія – склалася як філософське вчення про природу цінностей, їх динаміку і місце у реальному житті людини, обумовленість історичними, соціальними і культурними факторами. На сучасному етапі розвитку науки з'явились педагогічні дослідження, у яких розглядаються аксіологічні орієнтири в освіті. М. Казакіна писала: "Цінністю може бути як явище зовнішнього світу (предмет, явище, подія, вчинок), так і факт усвідомлення (ідеал, образ, наукова концепція)" [3, с. 14].

В усіх цілеспрямованих (осмислених) діях можна виділити три основні види цінностей: конативні (бажання, переваги), досягнення (успіх, фрустрація) й афективні (задоволення, біль, та інші).

Відповідно до концепції А. Кирьякової, "ціннісне ставлення, поглиблюючись, переходить (за сприятливих умов) у ціннісні орієнтації, а ціннісні орієнтації можуть стати переконаннями особистості й характеризувати її спрямованість" [4, с. 95]. Структурними елементами системи ціннісних орієнтацій є три підсистеми: когнітивна (знання, судження, переконання про об'єкт); мотиваційна (почуття, емоційні оцінки об'єкта); поведінкова (визначені дії, послідовне поводження стосовно об'єкта). Для визначення тієї чи іншої ціннісної орієнтації необхідна фіксація усіх трьох структурних компонентів, що вимагає застосування визначених методів.

Отже, ціннісні орієнтації – одне зі структурних утворень свідомості зрілої особистості, які допомагають здійснити ціле покладання й проектування діяльності, визначити пріоритети й критерії педагогічного процесу. Тому орієнтування свідомості студентської молоді на здоров'я як особисту та суспільну цінність є однією з провідних вимог їхнього прилучення до здорового способу життя.

Єдиним шляхом виховання в особистості ціннісного ставлення до власного здоров'я, на думку О. Авдєєвої, є критичне усвідомлення життєвого досвіду. Сутнісна його характеристика полягає в тому, що він заснований на досвіді попередніх поколінь, має особистісну й соціальну значимість, служить базою для переосмислення життя, пошуку й відкриттів нових його сторін і проявів, допомагає конструювати майбутнє, тобто виступає як фактор, що породжує новий соціокультурний зміст [1, с. 8].

Успішне вирішення завдань ціннісного підходу, потребує формування особистісного і суспільного ідеалу, відповідно до якого здоров'я поставало б найвищою загальнолюдською цінністю, а здоровий спосіб життя – еталоном природної поведінки людини.

Важливу роль у реалізації цього завдання відводиться валеологічному вихованню – спеціально організованому процесу формування валеологічного світогляду (системи поглядів і переконань щодо фактів і явищ здорового способу життя), почуття обов'язку і відповідальності за своє здоров'я і спосіб життя, навичок дотримання здорового способу життя і діяльності, що сприяє оздоровленню організму, розкриттю резервних можливостей людини [5, с. 74].

Узагальнюючи, можна зробити висновок про те, що ціннісні орієнтації є найважливішим компонентом структури особистості, що визначає її поведінку і ставлення до навколишнього світу. А усвідомлення особистістю здорового способу життя як одного з його основних цінностей автоматично обумовлює фізичну активність цієї особистості у гартуванні організму, протидії згубним звичкам та пропаганді занять фізичною культурою.

1. Авдєєва О. Аксіологічний аспект підготовки майбутніх учителів до здорового способу життя. *Наука і освіта*. 2013. № 3. С. 7–9.
2. Блажей С. Понятие "здоровый образ жизни" и его место в медицинском познании. *Философские вопросы медицины и биологии*. 1990. Вип. 22. С. 29–31.
3. Казакина М. Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе. Ленинград, 1989. 154 с.
4. Кирьякова А. Теория ориентации личности в свете ценностей : монография. Оренбург, 1996 188 с.
5. Овчинникова Л. Формирование ценностного отношения к здоровому образу жизни у будущего педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Екатиренбург, 2003. 188 с.

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мотрук Тетяна,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Максименко Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні одне з важливих місць займає проблема збереження та збагачення інтелектуального фонду нації. Так, у Законі України "Про освіту" наголошується, що: "освіта – це основа інтелектуального, соціального, економічного розвитку суспільства і держави" [2, с. 1].

У Державній національній програмі "Освіта" зазначено, що зміст і шляхи реформування освіти на сучасному етапі мають стати основою нарощення інтелектуального потенціалу українського суспільства [1].

Проблема інтелектуального розвитку особистості була і залишається в центрі уваги досліджень багатьох науковців, зокрема Ж. Руссо, М. Монтессорі, Й. Герберта, Й. Песталоцці, К. Ушинського, Л. Виготського, Л. Занкова, П. Гальперіна, О. Савченко, Ж. Піаже, Л. Богуявленського, Д. Перкінса, Я. Пономарьова, В. Штерна та ін.

Перелічені вчені зазначають, що створювати умови для активізації інтелектуальної діяльності школярів, підвищувати ефективність навчально-виховного процесу є важливим завданням педагогіки. Відповідно, значна увага має приділятися створенню умов для інтелектуального розвитку дитини, здатної самостійно приймати рішення, нести відповідальність за свої вчинки, мислити логічно та критично.

Вчені та практики стверджують, що важливого значення для розвитку інтелектуальних здібностей дитини має застосування під час навчання таких мислительних операцій, як аналіз та синтез. О. Савченко зазначає, що якщо дитина на високому рівні володіє психічними процесами аналізу та синтезу, вона легко може порівнювати об'єкти, предмети, явища. А це значною мірою залежить від того, наскільки часто даються учням завдання на порівняння різних об'єктів, їх груп і класів, як

визначаються орієнтири для зіставлення об'єктів, виділення їх істотних подібних і відмінних ознак [5, с. 88].

Крім того, значну роль у розвитку інтелектуальних здібностей молодших школярів відіграють уміння *систематизувати* об'єкти, *узагальнювати* на основі порівняння, виділяти спільне, вибирати найсуттєвіше. Систематизація сприяє тому, щоб знання учнів мали певну систему [3].

Найбільших можливостей щодо розвитку інтелектуальних здібностей, за твердженням В. Стрельникова, надає ігрова навчальна діяльність, адже вона надає можливості для формування умінь швидко запам'ятовувати прочитане або почуте; раціонально витрачати час на повторення того що потрібно запам'ятати; здатність використовувати знання у практичних повсякденних ситуаціях; наявність почуття здорового глузду; висока ерудованість; великий запас слів; здатність вільно висловлюватись; оригінально мислити і пропонувати нестандартні рішення; любов до читання нових книг; здатність ефективно сприймати інформацію; швидко реагувати на все нове [6, с. 14].

У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватися, самостійно думати, розвивати увагу. Захопившись грою, діти не помічають, що навчаються, до активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні.

Наведемо приклади ігор, які надають найбільших можливостей для розвитку інтелектуальних здібностей учнів.

Рольова гра. Головна її мета – розвивати здібності школярів, прищеплювати уміння приймати правильні рішення. У рольових іграх виявляються особистість учня, його здібності та перспективи на майбутнє.

Вікторина. Її це називають грою переможців. У ній змагаються, аби швидше і повніше відповісти на поставлені запитання. Отже, вікторина – це конкурс, під час якого учні самостійно відповідають на запитання.

Щоб урок був цікавим і ефективним, на його різних етапах можна використати кросворди за темами уроку чи розділу. Складаючи кросворд, учитель має дотримуватися вимог проведення дидактичних ігор. Під час цілеспрямованої підготовчої роботи учні розв'язують запропоновані кросворди з вивченої теми. Отже, кросворд, з одного боку, вносить в урок елемент гри, а з іншого – сприяє глибшому засвоєнню вивченого, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей дітей.

Гра "*Мозкова атака"* запозичена з телевікторини "Що? Де? Коли?". Одержавши запитання чи завдання, учасники гри протягом однієї хвилини висловлюють різноманітні гіпотези, дискутують, віддаючи перевагу тій чи іншій ідеї, а по закінченню часу пропонують свою відповідь як єдине рішення.

Плануючи застосування таких ігор на уроках української мови вчитель має пам'ятати, що успіх проведення гри залежить від дотримання таких вимог:

а) ігри мають відповідати навчальній програмі;

б) ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;

в) гра має відповідати віковим особливостям учнів;

г) ігри мають бути різноманітними;

д) обов'язково залучати до ігор учнів усього класу.

Ураховуючи вище сказане, слід зауважити, що в системі нарощення інтелектуального потенціалу молодших школярів основною є педагогічна діяльність, яка спрямована на формування основних складових розвитку творчого, логічного, послідовного мислення, зокрема: високого рівня розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення систематизація); високого рівня активності, розкутості та гнучкості мислення, яке дозволяє дитині бачити декілька варіантів вирішення проблеми, висувати різні гіпотези, ідеї.

Одним із основних засобів розвитку інтелектуальних здібностей молодших школярів на уроках української мови виступає дидактична гра, що надає можливість для формування умінь вільно висловлюватись; оригінально мислити і пропонувати нестандартні рішення в різних життєвих ситуаціях.

1. Державна національна програма “Освіта”. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF.
2. Закон України “Про освіту”. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12.
3. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Тернопіль : Богдан, 2005. С. 34–70.
4. Митник О. Я. Як навчити дитину мистецтва мислення. *Початкова школа*. 2006. № 11. С. 55.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2002. 365 с.
6. Стрельников В. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості Київ : Редакція загально педагогічних газет, 2003. 128 с.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОСТИХ МЕДІАТЕКСТІВ

Псарук Ірина,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Максименко Н.Б.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Глобальні процеси розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, збільшення кількісних і якісних характеристик текстової інформації поставили перед загальноосвітньою школою завдання: розробити нові технології щодо усвідомленого сприймання, аналізу, добору та систематизації навчального матеріалу.

У Державних нормативних документах: Державному стандарті загальної початкової загальної освіти 2018 року, типових навчальних програмах для загальноосвітніх навчальних закладів – формування читацької компетентності молодших школярів визначено одним із основоположних складників мовно-літературної освітньої галузі [1; 5].

У дидактичних і психологічних дослідженнях українських вчених читацька компетентність розглядається як базова складова *пізнавальної і комунікативної* компетентностей. За визначенням О.Я. Савченко – “це інтегроване особистісно-діяльнісне утворення, що є результатом взаємодії знань, умінь, ціннісних ставлень, що набувається у процесі реалізації змісту літературного читання” [4].

Читацька компетентність, за твердженням вчених, є базовою складовою *комунікативної і пізнавальної* компетентностей і передбачає оволодіння учнями сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень, які дають змогу дитині відповідно до її вікових можливостей самостійно орієнтуватися в колі дитячого читання, самостійно працювати з різними видами письмових текстів, а саме: читати їх, розуміти, знаходити в них потрібну інформацію, аналізувати, інтерпретувати описувані події; оцінювати, застосовувати набуті знання для вирішення навчально-пізнавальних завдань, у життєвому досвіді, у стандартних і нових ситуаціях.

Дослідження теоретичного аспекту проблеми показало, що формування читацької компетентності може здійснюватися різними засобами, серед яких в останній час особливого значення набувають сучасні медіатехнології.

Сам термін “медіа” (від грецького “медіа” – середина або посередник), у сучасному тлумаченні означає *засіб*, через який опосередковано здійснюється комунікація між людьми [3].

Фотографія та кінематограф, радіо та телебачення, мобільний зв’язок, комп’ютер, друк, інтернет тощо – все це медіазасоби.

Аналіз проблеми використання медіатехнологій у початковій школі показав, що враховуючи інтерес сучасних школярів до різноманітних масмедіа, вчителі початкових класів використовують на уроках літературного читання методичні прийоми та види навчальної діяльності, спрямовані на створення різних типів *медіатекстів.*

Медіатекст (media text, media construct) – це повідомлення, викладене в будь-якому жанрі медіа: газетної статті, телепередачі, відеокліпу, фільму. До засобів медіаосвіти належать традиційні засоби масової інформації (друковані видання (газети, журнали), радіо, кіно, телебачення, відео) та новітні технології (комп’ютер, інтернет, мобільна телефонія). Сутність медіатексту – конкретна інформація, що виражена мовленням з метою впливу та переконання [2].

Серед *медіатекстів,* які можуть застосовуватися на уроках літературного читання, можуть бути такі: літературний журнал чи альманах на тему ролі книги та читання в житі людини; мультимедійні презентації; комікси; буктрейлери; анотації на книгу (твір) до шкільної газети, альманаху; фотографії, малюнки, колажі; афіші літературних подій, обкладинки до книжок; рекламні продукти (це тексти для друкованої реклами, постери, слогани, відеоролики, фотоколажі); інтерактивні коментарі до твору тощо.

Наведемо приклади використання деяких з медіатекстів, що можуть бути застосовані на уроках літературного читання з метою формування читацької компетентності молодших школярів.

Одним із видів медіатекстів є *комікси* – послідовність малюнків, зазвичай з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь. Елементарною складовою коміксу є кадр, або окрема картинка.

На відміну від звичайного тексту комікс має ще й графічне представлення наданої інформації, особливою рисою якої є відсутність перенасичення завдяки обмеженої кількості тестової інформації.

Ще один вид мадіатексту – це буктрейлер – короткий відеоролик за мотивами книги, кліп за книгою. Метою створення буктрейлера є спонукання до прочитання книги. Його особливістю є те, що розповідь про книгу подається в образній, інтригуючій формі.

Буктрейлери можуть бути ігровими, неігровими, анімаційними, виготовленими у формі акторської гри, комп'ютерної графіки або мультиплікації, колажу. Оскільки, основним завданням book trailer є динамічно та цікаво розповісти читачеві про книгу та сформувати читацький інтерес, така технологія є ефективним засобом формування читацьких інтересів та внутрішніх мотивів до читання, зокрема у молодших школярів.

Наступний тип мадіатексту – *фотоколаж*, що використовується при створенні фотоальбомів, сімейних портретів та ідейної композиції.

Головне в колажі – можливість висловити свої думки, ідеї, свій погляд і своє розуміння теми. Одна з цілей роботи з колажами – розвиток творчих здібностей і підвищення самооцінки учнів. Колажування як арт-технологія володіє широкою областю застосування і дозволяє вирішувати велике коло завдань: отримати успішний результат і сформувати позитивну установку на подальшу творчу діяльність; висловити своє ставлення до заданої темі; розвинути художні здібності та підвищити самооцінку; проявити оригінальність і унікальність особистості учасника групи тощо.

Отже, можна зробити висновок про те, що одним із ефективних засобів формування читацької компетентності молодших школярів можуть бути прості *медіатексти*, які, за умови систематичного їх застосування, сприятимуть розвиткові творчих здібностей молодших школярів та формуванню основ їхньої читацької культури.

1. Державний стандарт початкової загальної, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/material/koncepciya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упоряд. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
4. Савченко О. Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. *Початкова школа.* 2012. № 8. С. 1–6.
5. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : ТД "ОСВІТА-ЦЕНТР +", 2018. 240 с.

АВТОРСЬКІ СИСТЕМИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Ремська Іванна,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Качмар О.В.,
доктор філософських наук, доцент.

Постановка проблеми. Розвиток музичної освіти та виховання бере свій початок з середини XIX ст., коли музика посіла вагоме місце в освіті. Музична педагогіка ХХ ст. характеризується урізноманітненням музичного навчання та виховання; створюються нові підходи до викладання навчального матеріалу, який базується на авторських системах музичного виховання. На етапі реформування освіти постає питання про досягнення найефективніших результатів у процесі музичного навчання та виховання. Ідеї, як і речі, старіють. Їхня енергія затухає, а механізми виходять з ладу. Згідно закону ентропії, все рухається, змінюється, наповнюється новими віяннями і динамічно підходить до навчання музики.

Аналіз актуальних досліджень. На розвиток дитячого музичного виховання XIX століття вагомий внесок мали мали ідеї відомих вчених – Е. Альбрехта, К. Вербера, В. Гутора, В. Корганова, А. Маслова чи представників славної сім'ї Гнесіних. У їхніх працях підкреслюється значення музичного виховання, говориться про необхідність обов'язкової масової і загальнодоступної музичної освіти, яка зможе виявити і розвинути приховані таланти. Таке навчання грунтується на авторських системах музичного виховання ХХ ст. К. Орфа та С. Сузукі.

Мета статті – проаналізувати авторські педагогічні системи К. Орфа, С. Сузукі, що лягли в основу провідних систем музичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Кожного дня ми формуємо свої естетитичні ідеали під впливом середовища, яке виховує. Саме виховання не може здійснюватись без середовища. Музичне виховання є одним із важливих аспектів формування естетичних ідеалів.

У словнику-довіднику Ю. Юцевича, музичне виховання – це галузь естетичного виховання, сфера залучення суспільства до музичної культури, цілеспрямований системний розвиток музичних здібностей і музичної культури особистості, виховання цілісного відчуття, переживання і розуміння образного змісту музичних творів засвоєння суспільно-історичного досвіду музичної діяльності [7, с. 166].

Музика є найближчою для дітей і найбільш доступною формою діяльності. Чим швидше залучати дітей у світ музики, і до музикування, тим краще у них будуть сформовані музичні здібності, адже провідними видами діяльності у дитинстві є гра, танці, співи.

Музичне виховання формує особистість, яка в подальшому свідомо сприймає музичне мистецтво через власну творчість, гармонійний розвиток, засвоєння знань, вмінь і навичок, що свідчать про певні досягнення і опанування музичними знаннями.

Уроки музичного мистецтва, які зводяться до пасивної дії учнів, відводять їх від творчості, а згодом і від музики. Бажання шукати творчість у собі, любити музику та світ прагнув зародити насінину у дитячих серцях творець і мрійник австрійський педагог – Карл Орф. Він розробив систему музикування у поєднанні співу й руху, ритмізованого читання віршів та гри на різних музичних інструментах.

Досвід К. Орфа викладено у 5-томному посібнику "Шульверк" ("Музика для дітей"). "Шульверк" К. Орфа прагне дати учням не тільки певні знання, але й уміння ними активно, творчо оперувати. Прийти до цього свідомого оперування можна, як відомо, починаючи з найпростішого.

Наступна важлива методична установка – початковий етап музичного розвитку має бути "елементарним музикуванням". Що вкладає Орф у це поняття: "… Елементарна музика, елементарний інструментарій, елементарні словесні форми і форми рухів, … елементарне за латиною "elementarium", означає "той, що відноситься до елементів, основ, речовин, первозданний, первісний"? [1, с. 68].

Найважливішим є те, що “Шульверк” не вимагає від дітей певних музичних знань. Гра на елементарних музичних інструментах не вимагає певного навчання. Щоб оволодіти складними класичними інструментами потрібно оволодіти технікою гри, а це відволікає увагу дітей.

Ритмічні ігри, вправи, пісенний репертуар, народні поспівки входять в музично-ігровий матеріал. Елементарне музикування створюється у поєднанні з рухами, танцями, словами.

К. Орф спільною працею із своїми співробітниками розробили елементарні музичні інструменти. Це нове звучання різних типів музичних інструментів.

Проте, це не свідчить, що заняття проводяться тільки при наявності цих інструментів. Можна використовувати “елементарне”, те що людині дано від природи тілом. Це тупіт, клацання пальцями, хлопки, різноманітні удари. Для опрацювання тексту, потрібно обирати такий, щоб зразу зацікавити дітей.

Розвитку ритму К. Орф надає чи не найважливішого значення. Ритм є фундаментом музичності, який дозволяє вільно розуміти її, володіти нею. Це певний етап розвитку музичності, якщо його пропустити вивчаючи теорію, п’єси, і певні слухові вправи чи можна говорити про розвиток музичності як ефективне?

Отже, поради, уроки, настанови які викладені у книзі Карла Орфа “Шульверк” – це живий динамічний підхід до вивчення музики і руху. Шульверк затвердився у сімействі сучасних музичних педагогічних підходів, як один з найкращих, і отримує своє практичне впровадження у багатьох школах як зарубіжжя так і України.

Не менш важливе місце посідає музично-естетичне виховання в Японії, країні, яка досягла фантастичних результатів у матеріальному та духовному розвитку. Японська методика є прикладом для наслідування в Україні.

Зміни, які торкнулись системи освіти, не оминули й музичну. Пошуки батьків спрямовані на перспективне, нетрадиційне та нове навчання. Стати учнем у три роки та показати свої уміння пропонує методика японського педагога Сін’їті Сузукі. Він вірив, що у кожної дитини є талант, тільки для цього потрібно відкинути будь які вагання та плідно працювати.

Сін’їті Сузукі японський педагог і скрипаль, Лауреат Нобелівської Премії (1993). Розробив методику виходячи з власного досвіду. Він вважав, що всі діти мають великий потенціал. Концепція створена для навчання дітей музики від двох років. Згодом методика охопила окрім, скрипки й інші музичні інструменти, зокрема, фортепіано, віолончель, флейту та ін.

Широке використання концепції не тільки в Японії, але й в усьому світі свідчить про її дієвість. Педагог вважав, якщо всі діти говорять японською мовою, постійно третируючись і маючи для цього найкращий приклад – мову матері, тоді метод можна застосувати в різних сферах.

Метод “Материнської мови” полягає у створенні такого середовища, в якому дитина поступово звикала б до музики так само як до материнського голосу. Навчання за системою С. Сузукі проводяться спершу для батьків. Створення ситуації, коли мама вдома та на заняттях грає хоча б маленький уривок п’єси, а дитині включається її запис повинно зацікавити дитину. І тільки тоді, коли дитина сама проявить цікавість розпочинається справжнє навчання для неї. Найбільш важливим в подальшому є участь батьків, оскільки саме вони можуть викликати у дитини бажання займатись музикою. Адже батьки – це найкращі вчителі.

У методиці є деякі обмеження не використовуються методи музичного виховання, як імпровізація та композиція.

Характерною рисою гармонійної особистості є творча спрямованість. Адже розвиток відбувається у такому середовищі де панує терпіння, увага батьків та педагогів, взаєморозуміння. І як стверджує С. Сузукі – любов, один з найважливіших принципів виховання.

Висновок. Музичні методики покликані створити нові методи навчання. Ентузіасти XX століття Карл Орф та Сін’їті Сузукі прагнули, щоб музика була доступною для дітей. Карл Орф непросто створив авторську систему музикування він намагався зробити все можливе для музичного виховання дітей. “Шульверк” – це скарбниця для педагогів цілого світу.

Авторська система С. Сузукі передбачає мотивацію до музики через роль батьків; оволодіння грою на музичному інструменті; систематичне повторення музичного матеріалу; поетапне освоєння ігрових дій; розвиток музичної пам'яті. Досвід Японії показує, немає значення яка у людини професія, розвиток музичних здібностей, формування естетичного смаку, ритму – це не просто музичне виховання, це виховання яке допомагає бачити прекрасне у світі. Адже музика – це живе мистецтво, яке створене відчувати та бачити красу там, де словами описати неможливо.

1. Азарова А. "Шульверк" Карла Орфа як система розвитку музичного слуху дитини. *Студії мистецтвознавчі.* Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористика та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, 2012. № 3. С. 66–72.
2. Дідич Г., Гейченко М. Психолого-педагогічний аспект проблеми музичного виховання. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2010. № 91. С. 71–74.
3. Завалко К. В., Фір С. В. Основи Орф педагогіки : навчально-методичний посібник / під заг. ред. К. В. Завалко. Чернігів : ПАТ "ПВК"Десна, 2018. 162 с.
4. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія : навчальний посібник для студентів музичних спеціальностей. Суми : Наука, 2004. 210 с.
5. Солдатенко О. І. Концепції музичного виховання і навчання, які застосовуються в Японії для розвитку музичних здібностей учнів. *Педагогічні науки*. 2016. № 140. С. 392–395.
6. Чинчева Л. В. Педагогічні системи музичного виховання XX ст: історичні та методологічні імперативи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Теорія і методика мистецької освіти*. 2010. № 10 (15). С. 200–204.
7. Юцевич Ю. Є. Музика : словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 352 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Твердохліб Надія,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Матвеєва Н.О.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

XXI століття – епоха, що виокремлює саму особистість, акцентуючи увагу на її унікальності, неповторності, самобутності. На часі – потреба підготовки людини нового тисячоліття, здатної до змін та інновацій; творчої, самобутньої, обдарованої, готової до втілення власних задатків, здібностей та потенціалу задля розбудови своєї держави. Відповідно до Концепції розвитку інклюзивної освіти, а також Концепції Нової Української Школи основним завданням освітньої галузі виступає підготовка нової генерації – людей, що шанують особливості інших, з повагою ставляться до потреб ближнього, цінують його неповторність, прагнуть завжди допомогти, вміють бути милосердними та толерантними.

Так, з початком нового навчального року школи поповнили діти з особливими потребами, зокрема з аутизмом, ті, що потребують індивідуального, особистісно-зорієнтованого підходу, урахування їх можливостей, задатків, психофізіологічних особливостей. Це не дивно, позаяк статистичні дані ВООЗ засвідчують систематичне зростання чисельності осіб з порушеннями аутичного спектру: у світі на аутизм страждає близько 10 млн людей, зокрема з кожним роком чисельність таких осіб зростає від 11 до 17%. Вважається, що нині дане порушення властиве практично кожному 100 громадянину світу, що порівняно з 1995 роком становило – 1 особу на 5000 населення. Зокрема в Україні налічується близько 7500 осіб з порушенням аутичного спектру. Характерними психофізіологічними особливостями осіб даної категорії виступають: 1) низький інтерес до інших людей (у т. ч. батьків), дітей-одноліток (байдужість до гри разом); 2) уникнення візуального контакту; 3) прояв незвичайної рухової поведінки вже у ранньому віці; 4) відчуження, усамітнення, прояви агресії до інших; 5) збідненість емоційно-чутєвої сфери (невміння проявляти позитивні емоції по

відношенню до себе, інших) та інші. У процесі навчання та виховання таких учнів педагог може спостерігати розумову відсталість; проблеми мовлення; обмеженість інтересів, у тому числі й пізнавального; труднощі соціалізації та адаптації внаслідок зниженої потреби взаємодії; проблеми з концентрацією уваги, розвитком уяви, запам'ятовуванням. Ці та інші аспекти дозволяють стверджувати, що дана категорія дітей потребує особливого підходу й уваги з боку старших, вчителів, асистентів та інших фахівців ЗОШ.

Підтвердженням вище означеному є здійснення нами практичної діяльності у Івано-Франківській загальноосвітній школі І–ІІІ ступенів № 17 на посаді асистента вчителя в 1-му класі, де навчається дівчинка з даним видом порушення. Як показало наше спостереження, упродовж навчання у І семестрі дитина не виявляла особливого інтересу до навчання, не прагнула спілкуватись та товаришувати, з іншими, доволі часто проявляла агресію. Аналіз показників навчальної діяльності дитини засвідчував про те, що її розумовий розвиток не відповідає віку: дівчинка повільно усвідомлювала отриману інформацію, не вміла самостійно реалізувати на практиці набуті знання тощо. Відповідно до індивідуальної програми розвитку, розробленої командою фахівців школи, її навчання у школі передбачало: а) соціальну адаптацію в новому середовищі; б) формування умінь та навичок взаємодії з іншими дітьми, дорослими та педагогами ЗОШ; в) корекцію психологічних порушень; г) навчально-виховну роботу шляхом підбору відповідних форм та методів; д) співпрацю з родиною дитини. У результаті учениця підвищила показники успішності (навчилася лічити в межах 10, вивчила 10 літер та основні кольори); демонструвала часткові уміння спілкуватися з іншими; була активною у грі, спільній діяльності; навчилась бути більше посидючою, терплячою й старанною у процесі виконання завдань, прагнула бути схожою на однокласників.

Вище означене дозволяє стверджувати, що навчання дітей з аутизмом у школі потребує ретельного підходу до навчально-виховного процесу у цілому, підвищення професійного рівня педагогів й тих, кому належить здійснювати психолого-педагогічний та корекційно-розвивальний супровід таких учнів.

1. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі / автор-укладач Л. В. Туріщева. Харків : Вид. група "Основа", 2011. 111 с.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
3. Освіта дітей з аутизмом: від міфу до реальності : навчально-наочний посібник / уклад. Т. Скрипник. Київ : Гнозіс, 2014. 26 с.
4. Особливості абілітації дітей з аутизмом та їх родин. Львів : Тріада плюс, 2007. 44 с.
5. Рибченко Л. К. Інклюзивне навчання дітей з аутизмом в загальноосвітній системі навчання. URL: http://aqce.com.ua/download/publications/216/225.pdf.
6. Тетяна Скрипник. Концепція навчання та розвитку дітей із розладами аутичного спектра. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 2. С. 7–11.

ПРИЧИНИ ТА ПРОЯВИ ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Хмелівська Христина,
І курс ОР магістр, педагогічний факультет.
Науковий керівник – Тимків Л.С.,
кандидат психологічних наук, доцент.

Сучасний підліток не уявляє свого життя без реклами, Інтернету чи телебачення. І це зрозуміло, адже ми живемо у XXI столітті й наш стиль життя на пряму залежить від новітніх технологій. За допомогою інтернет-мережі ми можемо робити покупки не виходячи із дому, спілкуватися із близькими та друзями незалежно від відстані та країни, шукати нову інформацію, оплачувати рахунки, здобувати освіту. Варто зазначити, що впливу нових технологій, як і всьому новаторському, в більшій мірі підпадають діти та підлітки. Часто підлітки використовують інтернет-мережу, як спосіб життя, надають перевагу віртуальному життю забуваючи про реальність. Тетяна Дуброва у своїй

статті “Вплив комп’ютерних ігор на особистість дитини” стверджує, що підлітковий вік – це період формування людських цінностей, розширення соціального кола оточення, яке часто дитина замінює на віртуальне [2].

Діти у підлітковому віці, що не отримують достатньої уваги та підтримки від близьких людей, є найбільш уразливими до інтернет-залежності. Адже комп’ютер завжди готовий приділити час та свою увагу новому користувачеві, він нічого не забороняє і не критикує. Труднощі у налагодженні відносин з однолітками є одним із важливих чинників, який викликає інтернет-залежність у підлітків. Часто підлітки через власні комплекси з приводу власної зовнішності, надмірної ваги або проблем зі здоров’ям зазнають відторгнення у компанії однолітків та змушені шукати друзів в соціальних мережах. Інтернет дозволяє підлітку переживати сильні емоції, яких не завжди вистачає в реальності.

Віртуальний світ приваблює підлітків безмежними можливостями. У ньому можна стати ким завгодно, приміряти на себе нові ролі, які не завжди збігаються із реальними. Інтернет дозволяє своєму користувачу все переграти, повторити, переробити заново.

Щоб розслабитися і абстрагуватися від буденних проблем, зайняти свій вільний час підлітки все частіше поринають у віртуальний світ. Адже інтернет-мережа дозволяє дітям реалізовувати низку базових потреб. А саме потреба у грі, розвагах, саморозвитку; потреба у повазі та самоповазі, у спілкуванні і створенні власного іміджу [1] .

Синдром інтернет-залежності недостаттньо описаний у науковій літературі нашої країни. В основному дослідженням інтернет залежності займалися за кордоном. Першими про інтернет-залежність, як проблему заговорили американський психолог К. Янг, яка в 1994 році розробила опитувальник спрямований на виявлення залежності та психіатр А. Голдберг, який присвятив даному феномену цілу низку своїх досліджень.

Новою загрозою інтернет-мережі став “кібербулінг”. До цього явища сьогодні прикута значна увага психологів, педагогів, соціальних працівників та людей інших професій, які відповідають за розвиток і безпеку майбутніх поколінь. Цим терміном позначають явище переслідування людей за допомогою соціальних-мереж, походить із англійської мови, та утворений від двох слів: “кібер” (позначає віртуальне, опосередковане комп’ютером середовище) і “булінг” (від англ. bull – бик, бугай, а в переносному значенні – дуже велика, сильна та агресивна персона; позначає процес лютого, завзятого нападу). Кібербулінг – це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів (мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо) [3].

Знущання в мережі ставлять під загрозу життя ще більшого числа молодих людей. Останні кілька років проблема суїциду серед підлітків особливо загострилася. Одна із причин – поява та поширення в соцмережах “груп” самогубства.

Начальник відділу ювенальної превенції УПД ГУНП в Івано-Франківській області підполковник поліції Алла Бойчук, у своєму інтерв’ю для онлайн видання “Фіртка” розповіла про спробу самогубства, що сталася на Яремчанщині. Хлопчик, проходивши рівні однієї з смертельної гри, дійшов практично до завершального етапу. Йому вже не були потрібні ніякі куратори, запевняв, що готовий піти з життя. Причиною такої його поведінки була самотність та відчуття непотрібності. Для того, щоб привернути до себе увагу, одинадцятикласник різав собі руки. Якщо звернути увагу на дітей з неблагополучних сімей, дітей, які відчувають себе одинокими, у них практично всіх подряпані руки. Чому? Бо болить душа. І для того, щоб якось втамувати душевний біль вони завдають собі фізичного болю [5].

Симптоми інтернет-залежності можна розділити на два види: психологічні та фізичні. До психологічних симптомів належить: отримання задоволення від інтернет сеансу; нездатність обмежувати час перебування в інтернет-мережі; збільшення часу перебування в інтернет-мережі; ігнорування друзів та сім’ї; відчуття роздратованості, коли людина перебуває не за комп’ютером; невиконання повсякденних обов’язків через надмірне перебування в інтернет-мережі. Для фізичних симптомів інтернет-залежності характерним є: відчуття оніміння і поколювання в пальцях руки й самої кисті

(Синдром зап’ястного каналу); сухість очей; часті головні болі, що за своїм характером схожі на мігрені; болі в спині; відсутність апетиту; розлади сну (засипання, сновидіння, тривалість) [4].

Інтернет-залежного підлітка легко впізнати, він ігнорує реальне життя, віддаючи перевагу віртуальному, все частіше спілкується з друзями через інтенет-мережу, а не при зустрічі, роздратований та занепокоєний коли перебуває офлайн, погано адаптується до нових умов середовища.

1. Бугайова Н. Ризики сучасних комп’ютерних технологій: ігрова залежність. *Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Луганськ, 14–16 листопада 2006р.). 2006.
2. Дуброва Т., Дубневич Н. Вплив комп’ютерних ігор на особистість дитини. *Психолог.* 2010. № 8. С. 26–30.
3. Хоменко З. І. Агресивна поведінка дітей як передумова підліткового кібербулінку в мережевому спілкуванні. URL: http://oaji.net/articles/2017/1815-1539887958.pdf (дата звернення 01.04.2019).
4. Причини інтернет залежності. URL: http://uaeq.info/alkogolizm-2/prichini-internet-zalezhnosti-u-pidlitkiv/(дата звернення 01.04.2019).
5. Керівник прикарпатської ювенальної превенції Алла Бойчук про роботу з неповнолітніми, булінг, душевний біль та відповідальність батьків. URL: http://firtka.if.ua/app_dev.php/blog/view/kerivnik-prikarpatskoyi-iuvenalnoyi-preventsiyi-alla-boichuk-pro-robotu-z-nepovnolitnimi-buling-dushevnii-bil-ta-vidpovidalnist-batkiv (дата звернення 15.04.2019).

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ЖАНРИ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ МУЗИКИ (ВАЛЬС ТА МАЗУРКА) У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX ст.

Білоус Тетяна,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв,
Науковий керівник – Новосядла І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Протягом XIX – першої третини XX ст. в Україні інтенсивно розвивалась фортепіанна музика, музичне мистецтво набувало нових характерних ознак. У зазначений час переважали та активно розвивались жанри танцювальної музики, найбільш поширеними серед яких були вальс та мазурка. Вальс з м'якою інтонацією "кружляння" та вираженим тридольним метром, особливо підходив естетиці романтичної епохи, що і призвело до популярності цього жанру. Також, неабиякий інтерес привертала мазурка з своєрідною ритмікою, гострими пунктирами та синкопами. Значну роль у розвитку цих жанрів відіграли митці різних національних культур: Ф. Шуберт, Ф. Шопен, Й. Брамс, П. Чайковський, О. Скрябін, М. Равель.

У 20–40-х роках XIX ст. і в українській фортепіанній музиці з'являються перші зразки мазурки і вальсу. Безпекречно, інтерес до цих жанрів був зумовлений культурно-історичними обставинами, в яких формувалось українське фортепіанне мистецтво, зокрема, Галичини, на якому позначився сильний вплив польської музики. Початок розвитку фортепіанної мазурки пов'язують з іменами Ю. Ельснера, К. Курпінського та М. Шимановської. Зокрема, 24 мазурки Шимановської, що поєднали характерні жанрово-стилістичні особливості польських танців мазура та оберека, стали жанровою моделлю для багатьох композиторів того часу. Якщо порівняти мазурку Лизогуба з мазурками Шимановської та її сучасників, знайдемо чимало подібного: від типологічно спільних загально образних жанрових ознак до різноманітних композиційних і стилістичних особливостей. Відтворюючи характер польського танцю, Лизогуб виявляє певну вибірковість у підході, використовуючи лише загально образні та загально ритмічні ознаки жанру, а саме пунктирний ритм та синкопи. Інші типові ознаки, притаманні мазуркам Шимановської, у його творі відсутні.

Витоки жанру фортепіанного вальсу виходять із творчості Ф. Шуберта. В українському фортепіанному мистецтві опора на ранню модель вальсу-мініатюри Ф. Шуберта виявляється у вальсі Л. Іллєнка, в основу якого композитор поклав тему української пісні-романсу "Сонце низенько". Тому, на прикладі даного твору ми можемо простежити національну тенденцію, пов'язану із залученням фольклорних джерел.

Упродовж 50–60-х років XIX ст. завершується процес формування жанрових ознак мазурки і вальсу, також стають помітні ознаки жанрової стабілізації. Утверджується тип зрілої фортепіанної мініатюри, ознаками якої є контрастна драматургія та розвинена фортепіанна фактура. Такими творами є мазурка М. Завадського, мазурка "Подолянка" Т. Безуглого та Інтермеццо-мазурка Т. Шпаковського. У цих мазурках простежується два основних напрями жанрової еволюції, а саме загально-романтичний та національний. Якщо у творі Шпаковського, ще простежуються традиції західно-європейської романтичної стилістики, то мазурки Завадського та Безуглого демонструють шляхи втілення української національної образності та інтонаційності, що яскраво проявляють українське національне начало.

Кульмінаційний етап розвитку й поетизації вальсу та мазурки в загальноєвропейському контексті епохи романтизму пов'язаний саме з ім'ям Ф. Шопена. Обидва жанри набули в його творчості досконалого вигляду. 70–90-ті роки XIX ст. позначені творчими пошуками композиторів, котрі спираючись на жанрові традиції Ф. Шопена, створювали оригінальні зразки даних жанрів. В українській музиці того часу виділяють твори М. Лисенка – шість вальсів та дві мазурки, в яких яскраво проявляються ознаки індивідуального художнього письма. Вальси Лисенка (ор. 6, ор. 17 № 1) являють собою монументальні "полотна", ознаками яких є багатотемність, складність ком-

позиційного задуму та використання різних фактурних формул. Згодом у творчості українського композитора ствердилася камерна модель вальсу (Меланхолійний вальс, тв. 17, № 2, вальс тв. 35 та вальс "Розлука" тв. 39, № 1), найбільш відповідна ліричному мисленню українського романтика.

Рубіж XIX–XX ст. позначений впливом характерних тенденцій епохи "Findesiecle", ознаками якої є пріоритет мініатюрної форми та рафінованого змісту, в якому домінують мотиви елегійності або витонченої гри. Ці ознаки по-різному проявилися у творчості українських композиторів, таких як В. Сокальський, Я. Степовий, Д. Січинський, В. Косенко, О. Нижанківський, Л. Ревуцький, які творили в той час. Простежується опора на романсову інтонаційність у вальсі О. Нижанківського та мазурці Д. Січинського, також відчуваються ознаки художнього письма Е. Гріга у вальсах Я. Степового та О. Скрябіна у мазурках В. Косенка. Найяскравішими серед творів танцювальних жанрів того періоду є мазурки В. Косенка (ор. 3 № 1, 2, 3, ор. 9 № 3), які становлять особливий рівень жанрової поетизації, позначений ліризацією та психологізацією образного змісту. У мазурках Косенка, гармонія виступає провідним розвитковим та колористичним засобом.

Отже, в еволюції жанрів вальсу та мазурки в українській фортепіанній музиці XIX – першої третини XX ст. простежуються три основні етапи – від формування та розвитку жанрових ознак під впливом західноєвропейського романтизму, через період розквіту романтичної стилістики та стабілізації і модифікації жанрів – до переосмислення жанру, творчого перевтілення жанрово-художнього досвіду різних поколінь епохи.

1. Корній Л. П. Історія української музики. Частина 3. XIX ст. Київ ; Нью-Йорк. : Видавництво М. П. Коць, 2001. 480 с.
2. Клин В. Л. Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977). Київ : Наук. думка, 1980. 315 с.
3. Кричинська О. В. Одинадцять етюдів у формі старовинних танців для фортепіано В. Косенка: танцювальний сюїтний цикл між минулим і майбутнім. *Міжнародний вісник : культурологія, філологія, музикознавство*. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 1 (6). С. 208–213.
4. Клин В. О музыке. Київ : Муз. Україна, 1985. 351 с.

РОЗВИТОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО МАЛЮНКУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ШКОЛІ

Вівчарук Христина,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Тимків Б.М.,
кандидат мистецтвознавства, професор.

Вивчення мистецтва в загальноосвітній школі має важливе значення для всебічного розвитку особистості дитини. Образотворче мистецтво, як навчальний предмет, суттєво впливає на розвиток творчих здібностей, моральне, естетичне, трудове та фізичне виховання школярів.

Мистецтво безпосередньо пов'язане із зоровими відчуттями і сприйманнями, лише на їх основі людина може одержати повноцінне уявлення про художній твір, тому заняття малюванням пов'язані з наочністю навчання – одним із головних засобів інформації про навчальний матеріал.

Отже, залучення учнів до навчально-творчої діяльності багато в чому залежить від наочно-методичного забезпечення уроку. Важлива роль належить педагогічному малюнку. Використання його під час пояснення навчального матеріалу дає можливість методично вирішувати завдання художнього навчання школярів, за короткий проміжок часу найбільш повно розкрити закономірності основ образотворчої грамоти.

Проблемі розвитку особистості учнів засобами образотворчого мистецтва присвячено праці педагогів, психологів та художніх діячів як минулого так і сучасності (М. Бахтін, Л. Виготський, Б. Юсов, А. Бакушинський, Б. Ліхачов, В. Сухомлинський, М. Демчишин, Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Колотило, Б. Тимків та ін.).

Опираючись на зорові враження, одержані під час розгляду ілюстрації при поясненні вчителя, школярі одержують повніше й глибше уявлення про вивчене, краще розуміють, осмислюють і запам'ятовують головне. Пояснювальні малюнки викликають в учнів підвищений інтерес до занять із образотворчого мистецтва [5, с. 14].

Зображувальну діяльність вчителя, пов'язану з ілюструванням навчального матеріалу і доповненням усного пояснення під час уроку, у методиці образотворчого мистецтва називають педагогічним малюванням [3, с. 18]. Наприклад, пояснювальний малюнок вчителя, зроблений на полях учнівської роботи, а також начерки великого розміру, зроблені різноманітними матеріалами з метою пояснення навчального матеріалу і доповнення усного пояснення, є різновидами педагогічного малюнка [1, с. 34]. Малюнки на класній дошці повинні передати найголовнішу думку вчителя, відмежовуючи все випадкове і другорядне. Замальовка вчителя на полях малюнка школяра використовується в тому випадку, коли помилка в малюнку помічена в одного, двох учнів і немає сенсу відволікати увагу всього класу. Особиста корекція малюнка учня вчителем має велике освітнє значення. Учень бачить, як можна виправити саме його малюнок. Спостерігаючи, як учитель працює в його альбомі, учень вбирає всі деталі цього процесу, і потім вже сам намагається робити так, як сказав педагог. Велике освітнє і виховне значення має демонстрація малюнків видатних художників. Учень, розглядаючи малюнок, зроблений рукою великого майстра, бачить, якої виразності можна домогтися, малюючи звичайним олівцем [6].

За допомогою педагогічного малюнка можна ілюструвати окремі положення усного пояснення вчителя під час уроку; демонструвати методичну послідовність роботи над малюнками; покази одну зі стадій виконання малюнка; пояснити особливості побудови зображуваних об'єктів; показати принципи композиційного виконання малюнків та технічних прийомів роботи, що застосовуються в образотворчій діяльності; наочний аналіз правильності виконання зображальних завдань, пов'язаних із темою малювання; пояснити особливості виконання малюнків на певну тематику. Можливі й інші випадки використання педагогічних малюнків у процесі проведення практичних занять з образотворчого мистецтва [4, с. 46].

Використання засобів педагогічного малювання, дає можливість простежити процес розвитку учнів на уроках, допомагає освоєнню технології побудови малюнка, конкретної живої форми, засвоєнню допоміжних прийомів її конструювання і до того ж, не підміняє методичними схемами живого процесу малювання. У дітей розвивається спостережливість, формується розумова здатність бачити в конкретному загальне, а в загальному конкретне [2, с. 74].

Сучасні вчителі образотворчого мистецтва повинні прокласти дорогу новому типу педагогічного малювання: художній творчості педагога, здійснюваній в інтересах наочності, дидактичної насиченості і ефективності навчального процесу. Дуже важливо зацікавити, сформувати в учнів звичку фіксувати свої спостереження, враження, задуми за допомогою малюнка.

1. Бучинський С. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ : Мистецтво, 1981. 178 с.
2. Любарська Л. Уроки образотворчого мистецтва. *Початкова школа*. 2002. № 9. 164 с.
3. Ростовцев Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе : учебник для студентов худож.-граф. фак. пед. ин-тов. 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1980. 239 с. : ил.
4. Терентьев А. Рисунок в педагогической практике учителя изобразительного искусства: пособие для учителей. Москва : Просвещение, 1981. 175 с.
5. Шорохов Е. Тематичне малювання в школі. Москва, 1975. 198 с.
6. Головні завдання викладання образотворчого мистецтва в школі. 2011. URL: http://refua.in.ua/1-osnovni-koleori-spektra-hromatichni-j-ahromatichni-koleori-k.html?page=23.

ПОСТМОДЕРНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО СКРИПКОВОГО ВИКОНАВСТВА

Вільчинський Дамян,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Опарик Л.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Епоха постмодернізму стирає видимі кордони між “високим” і “низьким” мистецтвом, стилями і жанрами, композитором і виконавцем, що на рівні індивідуальної творчості спонукає митців до пошуків нових форм художньої комунікації з широкою слухацькою аудиторією. Ці тенденції демонструють сучасне скрипкове мистецтво, яке, спираючись на класичні традиції, робить серйозний відступ до постмодерної парадигми.

Явище постмодернізму досліджували українські музикознавці С. Балакірєєва, О. Берегова, М. Ржевська, Б. Сюта, І. Чернова та ін. Питанням скрипкового мистецтва і виконавства присвячені праці О. Верби, Н. Дикої, В. Заранського, І. Пилатюка, І. Тукової, К. Швець, З. Ядловської. Проте постмодерні тенденції сучасного скрипкового виконавства залишаються фактично не дослідженими, що зумовлює актуальність пропонованої розвідки.

Постмодернізм (фр. postmodernisme – після модернізму) – світоглядно-мистецький напрям, якому, на думку американського філософа та літературознавця І. Хассана, притаманні такі риси: невизначеність, фрагментарність, деканонізація, втрата Я, іронія, гібридизація, карнавальність, сконструйованість [1, с. 6]. Іронічність і кітч ознаменували утвердження постмодернізму в музиці, яка радше стає видовищем, індикатором групової ідентифікації, своєрідним знаком, що допомагає визначити свою приналежність до тієї чи іншої субкультури, продуктом масового споживання. Зі ствердженням постмодернізму декларується ідея про те, що “музика є сама про себе”. Стильові алюзії і цитати стали не тільки технічним прийомом, але сутнісною стороною музики, перерісши з можливості в потребу. Яскравим прикладом злиття масових жанрів з класичними є кавер. Кавер-версія, опрацювання, аранжування (англ. cover – version) – нове виконання (іноді в оригінальній переробці) музикантом чи колективом раніше відомої авторської музичної композиції, шлягеру тощо [3].

Зважаючи на широкомасштабність синкретизму у постмодернізмі, митець повинен бути універсальною особистістю, яка не обмежується вузькою спеціалізацією. Прикладом універсальності сучасного виконавця є німецький скрипаль-віртуоз, вундеркінд, композитор, модель, актор, сценарист і режисер – Девід Ґарретт (1980 р. н.). У численних інтерв’ю музикант неодноразово стверджував, що сучасний виконавець повинен розумітись також на бізнесі, маркетингу, а також бути шоуменом. Працюючи у найрізноманітніших стилях і напрямках, Девід Ґарретт відкриває нові горизонти на ниві скрипкової техніки, змінює уявлення людей про скрипку як про класичний інструмент, а також ставить за мету донести класичну музику до якомога більшої аудиторії.

Музиці він навчався у відомих педагогів Ітцака Перлмана (Королівський коледж музики у Лондоні) та Іди Гендель, додатково брав уроки у багатьох відомих скрипалів. У 1999 р. Ґарретт грав з Симфонічним оркестром Берлінського радіо під керівництвом Рафаеля Фрюбека де Бургоса і здобув визнання критиків. У віці 19 років, всупереч волі батьків, вступає до Джуліардського університету, де починає цікавитись рок-музикою та робить перші спроби поєднання класики та року. Завершивши навчання у Джуліарді, з 2008 року провадить активну концертну діяльність.

Творчий доробок Девіда Ґарретта включає в себе безліч кавер-версій, аранжування та переосмислення відомих класичних творів. Його концертні виступи відрізняють яскравість та видовищність. Одягнений у подерті джинси і шкіряну куртку, він справляє враження справжньої рок-зірки, доповнюючи блискучу професійну підготовку незабутнім образом.

В альбомі “Encore”, що вийшов у 2008-му році, Девід спробував прищепити молоді любов до класичної музики. Так, поряд з класичними творами (“O Mio Babbino Caro” Дж. Пуччіні, Угорський танець № 5 Й. Брамса), з’являються рок-композиції і саундтреки кінофільмів, обробки, яких пише сам скрипаль. Виконавські версії таких класичних творів, як “Пори року” А. Вівальді, “Чардаш” В. Монті, “Ноктюрн” Ф. Шопена є характерним поєднанням авторського тексту з додаванням удар-

ної групи та електричних гітар. Балада “Лісовий король” Ф. Шуберта, перекладена для скрипки Девідом, записана із використанням техніки мікшування та різноманітних електронних спецефектів. У своїх обробках музикант використовує безліч складних технічних прийомів (піццикато лівою рукою, стрибаючі штрихи, різноманітні комбінації штрихів, штучні флажолети, акордову техніку та ін.). Всього музикантом записано 22 альбоми. Цікаво, що в грудні 2008 р. Девід Ґарретт був рекордсменом світу за тривалістю виконання п’єси М. Римського-Корсакова “Політ джмеля” – 1 хвилина і 6,56 секунди. Сам стиль виконання скрипаля відрізняється чітким і “притертим”, навіть трохи перетисненим звуком, іноді рвучкою зміною смичка, енергійними рухами корпусом. Усе це супроводжується легкістю та невимушеністю, що створює образ “вуличного музиканта”, який музикує задля свого ж задоволення.

У 2013 р. Ґарретт знявся у фільмі про Паганіні, де зіграв головну роль. Але акторською роботою Девід не обмежився, він також став композитором фільму та виконавчим продюсером. Музикант дає більше 200 концертів щороку.

Підсумовуючи розглянуте, можна зробити висновок, що постмодернізм у сучасному скрипковому виконавстві набуває рис провідного творчого методу, сутнісною ознакою якого є ігрова концепція культури. Така нова концептуальна модель музично-виконавської творчості сприяє популяризації інструмента в його класичній формі, збагачує сучасне мистецтво і служить завданням пропаганди музичних цінностей серед широкого загалу слухачів.

1. Ковач-Петрушенко А. Американський та європейський постмодернізм : Своєрідність та характерні риси. *Проблеми гуманітарних наук. Серія : Філософія*. Дрогобич, 2017. Вип. 37. С. 94–104.
2. Чернова І. В. Музичне виконавство в ситуації постмодерну : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.01. Львів, 2007. 16 с.
3. Швець К. Феномен скрипкового кавера у контексті сучасної масової музичної культури. *Музичне мистецтво культура.* Одеса. 2015. Вип. 21. С. 148–158.

СЦЕНОГРАФІЯ, ЯК МИСТЕЦТВО ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТУ, СТВОРЕНОГО ХУДОЖНИКОМ

Вінтоняк Мар’яна,
ІІ курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Грицак В.С.,
старший викладач, заслужений діяч мистецтв України.

Елементи сценографії зародились у давньогрецькому театрі, в якому характерними були: відкрита сцена-площадка, природне освітлення, амфітеатр, а також об’ємні декорації та їх симультанний принцип, тобто одночасний показ всіх місць дій. Використовувались в якості декораційного елемента зовнішні або внутрішні архітектури будівль, із розписом елементів декоративного мистецтва. Під час дійств використовувались спеціальні підйомні машини та люки-провали для ефектної появи та зникнення акторів.

Оскільки вистави античності і середньовіччя гралися під відкритим небом і при природньому освітленні, оформлення сцени було умовним і спиралося на фантазію глядача, даючи тільки необхідні для дії елементи. Сценографію цього великого періоду життя театру, можна назвати “наївно-функціанальною” тому, що вона не являлася художньою системою, яка може справити емоційно-психологічну дію на глядача. Вона несла просто допоміжний характер, тобто не була матеріалізацією художньої ідеї. Пізніше Відродження поклало початок традиції споруди театральних приміщень із замкнутим простором, а також внесло деякі технічні вдосконалення в сценічне обладнання.

Сьогодні сценограф – автор пастичної режисури сценічного твору – це художник, який оволодів знаннями і уміннями живописця, графіка, архітектора, інженера-конструктора, технолога, макетчика, освітлювача. Він володіє специфічним театральним мисленням, знає класичну і сучасну

літературу, драматургію, історію театру та історію допоміжних мистецтв. Художник гостро відчуває зміни життєвих ситуацій, так як вони ведуть до зміни проблем. Своєю роботою художник-сценограф виражає свій погляд на життя. Разом з режисером знаходить спільне бачення життєвих проблем, тим самим актуалізуючи проблематику драматургії.

Прикладом чудового тандему режисера й художника були Лесь Курбас та Вадим Меллер. Наприклад, їхня спільна постановка "Джиммі Хіггінс" за п'єсою Сінклера стала христоматійною. Тут художник створює ритм різновисоких конструкцій і застосовує екран, на якому проектувалися кінокадри, підсилюючі сенс тої чи іншої сцени. Точкове освітлення дозволяло проявити в просторі то одного, то другого персонажа під час діалогів, а деталі були знаками, які у взаємодії з акторами викликали асоціації у глядачів.

Зараз простір для художника – це розуміння конкретного сценічного простору того чи іншого театру. І цей конкретний простір, кожного разу потрібно перетворювати в образний простір сценічного твору-вистави. І для сучасного художника-сценографа – це складне і відповідальне завдання, котре приходиться вирішувати кожного разу заново. Перед художником стоїть завдання перетворити простір сцени в живу, образну атмосферу, відчутну й рельєфну, передбачаючу виникнення у глядача визначеного настрою відчуття.

Живучи у п'єсі, він програмує для себе ситуації запропоновані автором. Зображений у словесному матеріалі світ автора, повинен бути розкодований і перетворений художником у світ речей і предметів навколишнього сценічного середовища для діючого актора.

Для художника-сценографа структурний аналіз п'єси – базис-дієвий аналіз-надбудова. Структурний аналіз допомагає зрозуміти природу матеріального середовища вистави, її пластичні можливості.

Треба звернути увагу на той факт, що теорія сценографії не достатньо вивчена та досліджена, як явище мистецтва театру. На сьогоднішній день ідуть дискусії, що таке "сценографія". Сценографія – це специфічно, дієво-ігровий вид зображувального мистецтва театру, що являє собою світ, створений художником відповідними засобами, світ придатний для сценічної гри.

У 60-ті роки XX ст., відбувся якісно новий стрибок у розвитку сценографії. Виразно проявилась масова тенденція у створенні образно-пластичних структур дієво-ігрового характеру, що змусило театрального художника взяти на себе деякі функції режисера. Таким чином, стаючи, повноправним співавтором сценічного твору вистави.

Матеріалізуючи задум у макеті або на сцені, художник театру передбачає приблизну модель взаємодії середовища і актора-персонажа. Матеріальний світ сцени: предмети, грим, світло, атмосфера у виставі ніби оживають, стають одухотвореними, здатними до активного впливу. Асоціативне мислення та сприйняття обов'язкові умови театру, як видовищно-ігрового виду мистецтва. Якщо мистецтво не спонукає до виникнення асоціацій, значить – це не мистецтво, а підробка під нього – сурогат.

Театр для сьогоднішнього художника-сценографа – це спосіб вираження свого світосприйняття. Театральний художник інколи йде попереду акторів, а іноді і режисерів, у пошуках нової мови вираження своїх думок і почуттів. Художник сьогодні може пропонувати загальну концепцію п'єси: ритм, атмосферу, загальний настрій і художній образ вистави. На питання: Як треба сьогодні? можна відповісти – треба бути художником у всеозброєнні майстерності, з особистим поглядом на світ. Сформулювати сутність сценографії взагалі відірвано від образу мислення конкретного художника-сценографа, неможливо. Художник театру – творець особливого пластичного світу, без якого немає мистецтва.

1. Френкель М. А. Пластика сценического пространства: некоторые вопросы теории и практики сценографии. Київ : Мистецтво, 1987.
2. Френкель М. А. Современная сценография: некоторые вопросы теории и практики. Київ : Мистецтво, 1980. 132 с.
3. Вериківська І. Художник і сцена. Київ, 1971.

ПЕДАГОГІЧНА, КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕГА ГЕРЕТИ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ПРИКАРПАТТЯ

Вирстюк Оксана,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Волощук Ю.І.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Серед культурних надбань Прикарпаття чільне місце посідає музичне мистецтво. Це досить широке поняття містить в собі сфери виконавства, освіти, педагогіки, творчості композиторів у галузі сольної та ансамблевої музики.

У другій половині XX століття культурне життя Прикарпаття збагачується рядом постатей, що своєю творчою та громадською діяльністю сприяли культурному та мистецькому розвитку Прикарпаття. Серед них чільне місце посідає постать відомого в Україні педагога, альтиста-виконавця, художнього керівника камерного оркестру "Harmonia Nobile" Івано-Франківської обласної філармонії, заслуженого артиста України Олега Герети, який закінчив Тернопільське музичне училище, Львівську державну консерваторію імені М. Лисенка по класу альта у викладача Н.Л. Вишневської і професора З.О. Дашака. Після закінчення консерваторії в 1968 р. приступив до роботи в Івано-Франківському музичному училищі імені Д. Січинського по класу альта, де працював до 2002 року. Крім альта викладав також скрипку, камерний ансамбль, методику викладання гри на струнно-смичкових інструментах. Плідно працював у школі педагогічної практики. За роки своєї педагогічної діяльності О. Герета виховав яскравих музикантів, лауреатів багатьох міжнародних конкурсів. Увесь свій педагогічний багаж вкладав у виконавську майстерність своїх вихованців. У педагогічній майстерні Олега Герети викристалізувалися самобутні принципи:

- глибина проникнення у художньо-образний зміст музики;
- надання великого значення якості звучання, культури звуку;
- надання питання інтонації першочергового значення;
- легкість та природність технічних прийомів;
- надання великого значення вивченню класичної музики;
- жанрово-стилістична своєрідність.

Життя Олега Герети тісно переплилося з історією оркестру, адже протягом багатьох років Олега Герету запрошували в альтову групу для виконання окремих програм філармонійного оркестру. 3 жовтня 1995 року Олега Петровича призначають художнім керівником камерного оркестру. Через мистецтво, через камерний оркестр "Harmonia Nobile" і професіоналів, світ пізнає Україну. І ця подвижницька праця митця була поцінована людьми. Олега Петровича Герету, як художнього керівника оркестру, було відзначено обласною премією ім. В. Стефаника. Як зазначає Олег Петрович, кожен музикант оркестру вартує високих звань, адже оркестр є єдиним організмом, це – гармонія душі інструментів, завдяки цьому музика звучить так, що хвилює серце, пробуджує світлі думки, запалює сяйво в душі. Тому так оберігав свій колектив, по-батьківськи піклувався, бо заміна хоча б одного не скоро дасть отого цілісного колективу, де кожен відчуває всім єством музику, себе в музиці, кожного музиканта і концертмейстера.

Отже, концертно-гастрольна діяльність камерного оркестру Івано-Франківської обласної філармонії сприяє розвитку професійного скрипкового мистецтва на Івано-Франківщині, популяризації української та зарубіжної камерно-оркестрової музики в Україні, спричинилася до формування позитивного іміджу нашої держави серед творчої еліти Європи.

Велика заслуга Олега Герети в пошуку і утвердженню власного стилю, мистецькому неспокою і прагненню підкорення найвищих вершин виконавства, відкриттю нових сучасних і відродженню старих, незаслужено забутих сторінок музики. Завдяки цьому була збережена і відроджена велика кількість творів українських та зарубіжних композиторів, що значною мірою сприяло збереженню національного культурного надбання України.

Своєю діяльністю О. Герета зробив вагомий внесок у розвиток скрипкового мистецтва і духовного збагачення суспільного життя на Прикарпатті.

1. Академічному камерному оркестру Івано-Франківської філармонії "Гармонія Нобіле" – 25 років". *Івано-Франківський оглядач.* 2010. № 031 (108). 23 верес.
2. Качкан В. Музика вічного серцебиття. *Галичина*. 2015. № 190 (5143). 19 грудня.
3. Стефурак Н. Коли Бог дає людині талант, матеріальне стає для неї другорядним. *Галичина*. 2006. № 21 (60). 25 трав.
4. Турянська О. Роки творення Високого музичного мистецтва. Івано-Франківськ, 2013. 32 с.
5. Ущенко О. Шляхетне співзвуччя. *Галичина*. 2006. № 21 (60). 25 трав.

МЕТАФОРИЧНИЙ ТЕАТР ЕДМУНТАСА НЯКРОШЮСА

Гайдичук Марина,
ІІІ курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Кукуруза Н.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

20 листопада 2018 року відійшов у вічність литовський митець Еймунтас Някрошюс. Режисер театру, що здобув за життя світового визнання, не дожив одного дня до своїх шістдесяти шести років.

Серед постановок Някрошюса найрізноманітніші твори: від Чехова з Пушкіним до Шекспіра, від Гете – до Старого завіту. Його постановки завжди викликали бурю емоцій – від чистого захоплення до яскравої неприязні.

"Померла ціла епоха в литовському театрі. Без Някрошюса театр втратив глибину", – написав один з литовських режисерів Оскарас Коршуновас [4].

"Він був людиною – легендою, таємницею. Таких людей зазвичай називають геніями. Вони мало говорять або взагалі не говорять…" – відгукнувся про Някрошюса відомий литовський оперний співак Вітаутас Юозапайтіс [4].

Еймунтас Някрошюс народився 1952-го в селі Пажобріс в радянській Литві. Закінчив московський ГІТІС, в якому навчався на режисерському відділенні під керівництвом відомого Андрія Гончарова. Цікавим є той факт, що великий Гончаров не сприймав поглядів свого студента на режисуру, але й, на щастя, не заважав йому.

Подальше життя Някрошюса було цілком пов'язане з театром: Драматичний театр Каунаса, Вільнюський Молодіжний театр, де сформувався його стиль і метод; там він випустив вистави, що прославили і режисера, і театр. Врешті він став засновником театральної студії в Литві "Meno fortas" (Фортеця мистецтва) й надалі здійснював постановки для театральних фестивалів.

Литовський режисер ставить спектаклі, дійство яких відбувається ніби поза земними системами і координатами. Людина в них поставлена обличчям до обличчя з невирішеними проблемами буття, зі своїми пристрастями і страхами, з мріями і гріхами. Його герої живуть в якомусь доісторичному часі, вони перебувають одночасно в істериці і в стані заціпеніння, на грані можливого, поруч з непізнаним. Саме так народжувалися вистави-притчі, в яких режисер демонструє віртуозне володіння сценічним простором, ритмами, об'ємом, звуком [2].

Постановки зіткані зі всіх стихій нашого буття, він повертає нас до початку життєвої матерії, до першоджерел людської історії. Його вистави створені зі стихій вогню, води, заліза, каменю та землі. Режисер роз'єднує сучасний світ на праелементи і першоджерела для того, щоб в кінці все це об'єднати в запаморочливо-прекрасне, естетичне ціле. Деколи здається, що Някрошюс розгортає перед нами на підмостках свої ж власні нічні бачення та болісні сновидіння для того, щоб від них позбутися; для того, щоб за допомогою мистецтва зняти свої нічні драми і власні душевні розлади та муки, які в дечому нагадують і наші сутінкові страхіття.

Про процес творення Някрошюс розказує: “На репетиції все повинно бути дуже ясно і логічно. Інакше неможливо працювати з акторами. Вони перестануть тобі вірити. Вони повинні розуміти шлях, який поступово вимальовується. Це потім, з розвитком справи, деякі грані стираються. Логіка стає менш очевидною. Виникає смисловий об’єм. Десь можна поставити не крапку, а три крапки, якесь питання залишити відкритим... Але на репетиції все повинно виростати з дуже конкретних речей. Без цього отримаємо хаос. Адже метафор можна багато понапридумувати. Фантазія сама по собі нічого не значить” [3].

1997-го відбулася етапна для Някрошюса постановка “Гамлета”. Вийшов шокуючий трилер про бенкет смерті, про жорстокий проморожений час, про зраду і безкрайню самотність, де немає місця коханню. Льодяний дощ, який падав на Гамлета – головна метафора вистави.

У 1999 році – знову Шекспір. “Макбет” Някрошюса – це мінімалізм сценографії та екстремальність образів. На практично пустій сцені ритм, пластика, світло, музика (тиша не наступає ні на мить) створюють точні і виразні метафори та мізансцени.

“Отелло” – третя постановка за Шекспіром.

Ця п’ятигодинна безкінечна і красива вистава про засліплення любов’ю була вперше показана на Венеціанському бієнале. Дуже складна символіка “Отелло” (вода, вогонь, пісок, балії-кораблі, вони ж гроби і т. д.) сплітається, як завжди у Някрошюса, в точно перевірений простір метафор, в якому слово грає не найголовнішу роль.

За словами відомого польського режисера Яна Енглерта, “разом з Някрошюсом також відійшла певна театральна мова. Мова нелегка, але чудова – і в інтелектуальній, і в мистецькій площині. Людині, що погано орієнтується у світовій культурі та літературі, не завжди доступна. Щоб зрозуміти, що саме хотів сказати Някрошюс, потрібно дійсно прочитати чимало книг” [3].

Кожен видатний театральний діяч залишає після себе виразний слід, але Някрошюса з його прочитаннями п’єс дуже складно наслідувати. Історія мистецтва – це запозичення, інтерпретації. Але чи знайдеться митець, що, опираючись на спадщину Някрошюса, продовжить (не банально!) реалізовувати винайдену ним театральну мову, адже режисер створив свою, абсолютно нову реальність.

Після відходу видатних людей завжди виникає величезна діра. Таких митців дуже мало, і театральні фахівці вважають, що за останні двадцять п’ять років їх не більше п’яти у всьому театральному світі [3].

1. Кешишева Е., Кострикова Е. Эймунтас Някрошюс: “Лучший собеседник себе – я сам”. URL: https://arzamas.academy/mag/619-nekrosius.
2. Котенок В. Еймунтас Някрошюс. Шекспірівська трилогія. *NOTA BENE*. URL: http://ilkiv-viktoria.blogspot.com/2012/06/blog-post_1141.html.
3. Обарская М. Энглерт: Някрошюс оставил королевство без наследника. URL: https://culture.pl/ru/article/englert-nyakroshyus-ostavil-korolevstvo-bez-naslednika-intervyu.
4. Эймунтас Някрошюс – один из самых необычных театральных режиссеров – скоропостижно скончался в Литве. URL: https://www.bbc.com/russian/news-46273408.

ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ СТРИНАДЮКА В КОНТЕКСТІ МИСТЕЦТВА ГУЦУЛЬЩИНИ XXI ст.

Грабовецька Марія,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Типчук В.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

У статті представлено аналіз особливості творчої манери, обґрунтовано життєвий та творчий шлях косівського різбляра Миколи Стринадюка.

Ключові слова: *деревообробка, Косівська школа, індивідуальна манера, династія, різьбяр, різьбярство.*

Актуальність теми статті. Серед усіх видів декоративно-ужиткового мистецтва різьба по дереву є чи не найулюбленішою й найпоширенішою на території Гуцульщини. Різьбярство – це мистецтво, яке передає дух культури, дух території, зокрема Гуцульщини.

Відзначаємо, що виникнення такої самобутньої косівської школи різьби було неможливим без творчих особистостей цього краю, які зуміли сформувати власне творче обличчя цього осередку та вивести такі засади навчання, дотримання яких дозволило не просто зберегти народні традиції, а ще й підняти їх на вищий рівень розвитку та розкрити безмежні шляхи пошуку, не втративши національну ідентичність [2].

Мистецькі традиції виготовлення та оздоблення виробів з дерева, усталені поколіннями майстрів Яворова, Жаб'я (Верховина), Криворівні, Головів, Річки, Брустур. Так, косівська школа різьби пов'язана перш за все із її засновниками, унікальними майстрами кінця XIX–XX ст. Василем Девдюком та його сином Миколою Девдюком, відомими різьбярами не тільки на Гуцульщині, але й поза її межами. Дана школа стала початком творчого шляху для багатьох різьбярів Гуцульщини, зокрема, одним з яких являється Микола Стринадюк.

Відзначаємо, що Микола Стринадюк – яскравий сучасний майстер художньої різьби. Микола народився 23 березня 1962 року в місті Косові. Навчаючись в Косівській середній школі № 1, на уроках опанував основи різьблення. Дане шкільне захоплення переросло у справу на все життя. У 1977 році він вступає до Косівського технікуму народних художніх промислів на відділ художньої обробки дерева. З того часу, отримавши фахові знання з композиції, роботи в матеріалі, технології, створює свої перші авторські роботи, які являються знаковими для формування його як майстра.

Микола Стринадюк був та є учасником багатьох регіональних, обласних, всеукраїнських виставок. З початку 2008 року майстер стає членом Національної спілки художників України.

Микола Стринадюк, як різьбяр, виготовляє декоративні панно, ікони, тарілки, пласти, шкатулки, скрині, свічники, ручні хрести та багато інших творів. Відзначаємо, що експерти схиляються до думки, що у всіх роботах прослідковується неповторний індивідуальний почерк автора.

Особливу увагу митець Микола Стринадюк надає композиції, пошук емоційної напруги художнього образу починається саме з неї. Тут важливим є все: лінія, пляма, форма, фактура, колір, стилістика та їх співвідношення. Притаманне автору застосування у виробах великої кількості різних орнаментів та мотивів вносить особливу динаміку у структуру творів. Багато творів автора представлені в авторському альбомі А.І. Андрейканіч [1].

Відзначаємо, що свої роботи майстер не продає, а колекціонує (продає хіба авторські копії). У спілкування з журналістами Микола Стринадюк зізнавався, що іноді копія виходить навіть кращою.

У інтерв'ю Галицькому кореспонденту Микола Стринадюк каже: "Колись займався чим завгодно, але не різьбою. Воно було у голові. Я малював ескізи, але не втілював їх, а в якийсь момент дозрів і почав займатися цим постійно. Коли в голові є ідея, я переношу її на папір, а тоді вже роблю на дереві, – говорить майстер. – Можу змінювати задум у процесі" [4].

Роботи він підписує “КОКА”. Дана назва залишилась з дитинства, оскільки в дитинстві Микола називав себе “Кока менький”, коли просився на руки [4].

Таким чином, Миколу Стринадюка, без перебільшення, можна назвати креативним та сучасним майстром косівської школи художньої різьби. У творах Миколи традиційна орнаментика гуцульських виробів з дерева набула нового несподіваного звучання. М. Стринадюк вміє майстерно поєднати усталені прийоми різьби з модерновими авторськими техніками, тобто різьблені орнаменти доповнює тонування фарбою, аплікації писанковою шкарлупою, шкірою та текстилем, а також, накладками з металу.

1. Андрейканіч А. І. Микола Стринадюк. Художнє дерево. Косів : Видавничий дім “Довбуш”, 2017. 40 с.
2. Будзан А. Ф. Різьба по дереву в західних областях України. Київ, 1960.
3. Масляник О. Екзистенція від [М.] Стринадюка : [творчий портрет різьбяра]. *Дзвін*. 2018. № 4. С. 235–240.
4. Микола Стринадюк : інтерв’ю Галицькому Кореспонденту. URL: http://gk-press.if.ua/mykola-strynadyuk.

ІНТИМНА ЛІРИКА ІВАНА ФРАНКА У ТВОРЧОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ XIX – СЕРЕДИНИ XX СТОЛІТТЯ

Грицук Галина,
І курс ОР магістр, Науково-навчальний інститут мистецтв.
науковий керівник – Вишневська С.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Поет, письменник, перекладач Андрій Любка писав: “В українському літературному каноні Іван Якович Франко посідає друге місце – між Шевченком і Лесею Українкою. Хоча заслуговує на більше: наприклад, бути самим собою” [4].

Ще зі шкільних років ми знаємо Івана Франка як великого Каменяра, борця за свободу. Він читав і перекладав на той час актуальну світову літературу кількома мовами світу. Це була людина мистецьких, політичних, інтелектуальних пошуків.

Але разом з тим ніщо людське не було йому чужим, він теж закохувався. Три кохання, три великі любові було у нього в житті, але жодне з них не всміхнулось йому у відповідь. Людина, яка так глибоко і щиро описувала кохання, була відштовхнута цим почуттям.

І от тільки зараз, буквально декілька останніх десятиліть, коли можна вільно писати і друкувати, відійти від поставлених штампів, ми можемо в подробицях аналізувати життя поета. Цікавим є те, як бачили його сучасники, однодумці, тому що ми бачимо його недосяжним, та разом з тим ми не знаємо, що саме в житті переживав поет, адже присвятивши велику кількість віршів інтимній ліриці, він пізнав це почуття лише теоретично. Як зазначав Михайло Коцюбинський: “Людина, яка б вона сильна не була, не може жити самою боротьбою, самими громадськими інтересами. Трагізм особистого життя часто вплітається в терновий вінок життя народного” [3].

Безперечно, політичні арешти Франка, хвороби, що не жаліли його відбивались на його поетичних настроях:

“Якби сльози кривавії знов
Міг я все своє горе розлить,
Я би виплакав всю свою кров,
Щоб нічого з людьми не ділить…” [2].

Візьмемо до уваги, зокрема збірку Франка “Зів’яле листя”, яку він присвятив своєму першому коханню – Ользі Рошкевич. Автобіографічність у рядках віршів показує нам наскільки щирою і чуттєвою може бути душа поета. У збірці поет зібрав свій життєвий цикл кохання, хоч Франко і говорив, що це просто ліричний герой, вигаданий ним, але проводячи паралелі між життям і коханням митця, переконуємось, що він таки пише про себе, про свій біль.

Роман Горак – франкознавець, у своїй повісті-есе “Твого ім’я не вимовлю ніколи” писав: “Чи не пора саме тепер зняти ту ширму, яку поставив зі страху між собою і читачем у “Зів’ялому листі”? Сказати, що цей ліричний герой – це він сам, Франко. Що зумисне прикривався тим щоденником, спеціально намагався декомпонувати вірші, аби показати, що він, Франко, не має нічого спільного з ліричним героєм – самогубцем. Зняв ширму. Віддав своє серце і душу на поталу іншим. Не мав чого соромитись і що приховувати” [1].

Прекрасна поетична лірика ставала солоспівами у творчості українських композиторів: “Розвійтеся з вітром” (М. Лисенко), “Ой ти дівчино з горіха зерня” (А. Кос-Анатольський), “Як почуєш вночі край свойого вікна” (Д. Січинський), “Земле моя” (Я. Степовий), “Твої очі як те море” (Б. Лятошинський) та ін.

Але в українському музикознавстві досі немає детального, розгорнутого дослідження, яке би в повній мірі висвітлювало музичні погляди Франка. Тема відношення поета до музики є цікавою і актуальною, адже з юних років Іван Якович почав збирати і записувати українські народні пісні, проявив себе як фольклорист, упорядник і видавець народних приповідок, і ми можемо без сумніву сказати, що поет не тільки був обізнаний у тематичному тексті пісень, але і в їхній мелодійно-ритмічній структурі, і навіть більше – Франко співав.

Особливе місце у сфері музики для поета мало знайомство з композитором Миколою Лисенком, адже все життя вони тісно співпрацювали. Лисенко часто черпав музичні ідеї з мелодики поетичного слова, він перечитував вірші, які хотів покласти на музику. Музична інтерпретація поезій композитором залежала від його індивідуального тлумачення змісту тексту. Франко дуже захоплювався музикою композитора і сам неодноразово виконував його твори.

Отже, І. Франко зробив величезний вклад у розвиток вокального мистецтва. Він глибоко розумів і дуже добре відчував музичний твір. Саме його поетична інтимна лірика ставала солоспівами у творчості митців. І навіть сьогодні сучасні українські композитори щоразу звертаються до збірок Каменяра. Бо таку ніжність, відвертість, біль і страждання не можливо оминути. Та й зрештою, мабуть, не має такого українського письменника, поета чи музиканта, який би не виховувався на творах Франка.

Написані ще у молодих роках слова поета були пророчими:

“А як, мільйонів куплений сльозами,
День світла й волі засвітає,
То чень в новім, великім людськім храмі
Хтось добрим словом і мене згадає…” [2, с. 123].

1. Горак. Р. Д. Твого ім’я не вимовлю ніколи : повість-есе про Івана Франка. Київ : Академія, 2008. 224 с.
2. Кирилюк Є. П. Іван Франко : біографічний нарис. Київ : ВЦ Художньої літератури, 1956. 124 с.
3. Коцюбинський М. Твори в трьох томах. Київ : Дніпро, 1979. Т. 3. С. 252–268.
4. Любка А. Саудаде. Чернівці : Книги-ХХІ ; Meridian Czernowitz, 2017. 192 с.
5. Спогади про Івана Франка : збірник / упор. О. І. Дей. Київ : Дніпро, 1981. 413 с.

ІДЕЇ БІОДИЗАЙНУ В ЗАКОРДОННІЙ ХУДОЖНІЙ ПРАКТИЦІ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI ст.

Дзиндра Ірина,
II курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Лотоцька В.М.,
кандидат мистецтвознавства, викладач.

Останнім часом біоніка отримала сильний імпульс до нового розвитку. Використання в архітектурно-дизайнерській діяльності законів і форм живої природи цілком правомірно, адже у світі все взаємозумовлено. Ідея вживання знань про живу природу для виконання інженерних завдань належить ще Леонардо да Вінчі, який намагався побудувати літальний апарат з крилами, що махають, як у птахів – орнітоптер. Також на доцільність вивчення живої природи звертав увагу ще І.М. Лобачевський: "… облиште марну працю, намагаючись дістати з одного лише розуму всю мудрість: запитуйте природу, вона зберігає всі істини і на питання ваші буде відповідати вам неодмінно…" Актуальність теми обумовлена прогресуючим розвитком використання біонічних форм в предметному середовищі. Сьогодні біоформи здійснюють вплив на все, що створено людиною – від побутової техніки до цілих міст.

Головним завданням біоніки в архітектурі є пошук в природних біологічних системах оптимальних рішень виникаючих архітектурних задач. Історія знає немало і таких прикладів, коли біонічний характер тих чи інших будівель був виявлений тільки через довгий час після їх зведення. Наприклад, тільки в другій половині минулого століття виявили, що Ейфелева вежа має конструкцію схожу будові стегнової кістки людини і завдяки цьому володіє достатньою міцністю. А сучасні висотні будівлі та труби витримують сильні пориви вітру тому, що принцип їх зведення співпав з внутрішньою будовою стебел злакових рослин, які при вітрі гнуться, але не ламаються і швидко відновлюють вертикальне положення [1].

У дизайні архітектурного середовища спостерігається застосування природних формоутворювальних принципів у таких напрямках, як біонічна урбаністика, біоморфна архітектура, органічна архітектура, "зелена" архітектура.

Саме залучення в архітектуру знань біоніки зробило можливим початок реалізації найграндіознішого будівельного проекту сучасності – "Місто-вежа" у Шанхаї – це вертикальне місто, з дуже високими житловими будинками, проект якого розроблений іспанськими архітекторами Хав'єром Піозом, Розою Сервер, Єлой Селайя та іншими. Це унікальна споруда, створена за законами архітектури майбутнього, яка імітує природні конструкції, зможе протистояти пожежі, повені, землетрусу й урагану. "Місто-вежа" отримає форму кипариса висотою більше 1200 метрів з шириною основи 133 на 100 метрів, будівля буде мати 300 поверхів. Стояти вежа буде на пальовому фундаменті, розрахованому за принципом гармошки. Це є чудовий приклад біонічної урбаністики [2].

В екологічному будівництві одне з провідних місць посідає Китай, оскільки у зв'язку з перенаселенням, незабаром спостерігатиметься істотна нестача ресурсів, а розвинена промисловість дуже забруднюватиме довкілля. Яскравим прикладом органічної архітектури є висотна будівля Pearl River Tower в місті Гуанчжоу, яка ще й вважається "найзеленішим" хмарочосом на планеті. Енергоефективні технології дозволили скоротити його потреби в електроенергії майже на 60% в порівнянні з традиційною будівлею такого ж розміру [3, с. 181].

Предметний біодизайн найбільше розвинувся у проектуванні меблів для сидіння та відпочинку, меблів-ємностей та світильників. До основних прийомів проектування належать: стилізація певного аспекту природного прототипу, скульптурне трактування форми, параметричне проектування, використання природних необроблених матеріалів та виробничих відходів [4].

Для меблів для сидіння найширший асортимент варіантів має стилізація та наслідування особливостей будови тіла тварин; далі – антропоморфний дизайн; стилізація рослин. А також особливого поширення набула стилізація та наслідування форм природних аналогів. Це можна побачити у меблях японського дизайнера Masakazu Hori, він розробив кухонні табурети, на сидіннях яких є

виступи, що імітують вушка тварин. А також серію сидінь для екстер'єру, де за аналог узяті 4 породи собак.

Використання скульптурного підходу зі стилізацією форм тіла та кольору тварин характерне для компанії Wild Design. Програмною річчю мистецтва поп-арту стало крісло "Panton", яке запропонував дизайнер Verner Panton у 1960-х рр. Прикладом стилізації рослин є стілець "Тюльпан" – дизайнер Е. Саарінен (1956 р.) [3, с. 143–153].

У біодизайні столів поширились прийоми створення центричної композиції на одній опорі. Наприклад: зооморфний столик "Sirfo", автор якого є А. Мендіні; стіл "Гніздо", створений дизайнером Лімаль Асмол [3, с. 162].

У проектуванні диванів та ліжок можна виділити такі тенденції: формування біонічних заокруглених форм виробів; акцентування окремої особливості чи елемента живого організму; стилізація чи копіювання природного аналога. Яскраві приклади: диван-тунель "Loopita"; "Бульбашковий диван" дизайнера Maarten De Ceulaer; диван "Lips" Сальвадора Далі [3, с. 154–156].

Для більшості біонічних проектів пристінних меблів характерне наслідування форми дерева або його структурного елемента як каркасної системи [3, с. 158–159].

У біодизайні світильників найпоширенішими є такі прийоми: стилізація форми або флуоресцентних властивостей живих організмів; семантичне трактування світла та створення тематичних композицій. Наприклад: "Cactus Prisma" by Adriano Rachele; торшер "Медуза" by J. Bloomberg; колекція "At your command" by Daniel Loves Objects [3, с. 166–169].

Отже у біодизайні архітектурного середовища наслідування природних аналогів зосереджується на енергоефективних принципах функціонування живих організмів, з використанням екологічно безпечних матеріалів. У предметному біодизайні актуальним є практичне використання природних аналогів, коли прийоми і засоби формотворення дають можливість дизайнерам урізноманітнювати предметні форми, пропонувати нові конструктивні рішення, а також підвищувати їх комфортність та естетичність.

1. Біоніка в архітектурі. URL: http://www.luxurynet.ru/architecture/3634 (дата звернення: 16.02.2019).
2. Bionic tower. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Bionic_Tower (дата звернення 20.02.2019).
3. Мигаль С. П., Дида І. А., Казанцева Т. Є. Біоніка в дизайні просторово-предметного середовища : навч. посіб. / Нац. ун-т "Львівська політехніка". Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 228 с.
4. Основи формотворення і проектування об'єктів предметного біодизайну. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64 (дата звернення 20.02.2019).

ІСТОРИКО-ПАТРІОТИЧНІ ПОРТРЕТИ РОМАНА БОНЧУКА

Довганич-Свистун Ірина,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Дяків О.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Дослідження сучасного портрету у творчості Івано-Франківських художників покликане виявити яскравих представників цього жанру живопису та рисунку. За мету цього дослідження було взято розкриття принципів творення історико-патріотичного портрету в контексті сучасних подій та часу. Серед багатьох талановитих молодих художників нашого міста треба відзначити творчість Романа Бончука (1980 р. н.). З його біографії дізнаємось багато цікавих фактів, от наприклад, про те що у 1996 році закінчив дитячу студію та вчився у Володимира Чернявського [1]. Важливими етапами його становлення було навчання на факультеті містобудування Львівського політехнічного університету (1998 р.), навчання у Гарвардському університеті (1999 р.), а опісля у 2000 р. переведення до Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, де навчався за спеціальністю дизайнер інтер'єрів. Окреме місце відведено у творчості Романа Бончука портретам героям-сучасникам, що своєю патріотичною самовідданістю постають перед глядачами навіть після смерті

на полотнах автора. Героям майдану Роман присвятив чимало портретів, які є своєрідними "реквієм-пам'яттю" про "Небесну сотню". В їхніх обличчях він виявляє ознаки мужності, свободи, правди та при цьому надає авторської живописної виразності портретам. Образи сімдесяти восьми майданівців є символічними у роботі-іконі "Небесна сотня" створена автором під впливом трагічних подій, що відбувались 2014 року [2]. На площині, яка за формою нагадує райські врата розгортається триптих, середня частина, якого містить живописний портретний колаж з усіх тих, що відійшли у вічність. У центрі композиції поміщено портрети Нігояна, Гурика та Жизневського чиї смерті були своєрідною відправною точкою у подальшій боротьбі. Портретні характеристики усіх героїв збережені відносно фотографічних даних, проте з помітною одухотвореністю автор творить власний "небесний колорит", де легке рожеве світло поєднується з темними тінями та червонуватими рефлексами, останні є лейтмотивом полум'я, що горіло не тільки на майдані, а й в справжніх серцях наших краян. Портрети героїв наділені атрибутами небесних жителів, такими як крила, а образ Сергія Нігояна відтворено на світлій тканині, подібно до іконографічного трактування ікони "Спас Нерукотворний". Обличчя героїв здебільшого мають фасове положення і тільки деякі розвернуті в три четверті, вони усміхнені та сповнені надії і перебувають під покровом Оранти, а в поміч їм додано священнослужителів. На двох бічних стулках представлені символічні композиції, одна представляє сцену – юнак сміливо крокує з прапором та щитом на тлі барикад, на протилежній стороні в іконографічній схемі "П'єти" художник вміщує передчуття перемоги виплекане прагненням героїв-патріотів. Роман Бончук використовує здебільшого чисті, дзвінкі відтінки поєднуючи їх з контрастними насичено-темними тінями. Контрасті зображення підсилює графічними лініями, які увиразнюють основні елементи композиції. Романа Бончука глибоко зворушує війна, що й нині триває на Сході, тому не залишаючись осторонь він створює все нові портрети тих воїнів, які боролись та полягли захищаючи рідну землю. Нещодавно (13 березня 2019 р.) були представлені автором 14 портретів в рамках проекту "Пограниччя. 308" у приміщенні Промприладу. Візуальний ряд був підтриманий поезією Олега Коротоша, Артема Полежаки, Юрія Кучерявого, які представили свої рефлекторні міркування на тему війни. У цьому проекті мистецтво декламує нові форми супротиву – увіковічнює в живописі героїчні обличчя, саркастичною поезією висміює нікчемність зла та виводить одвічні цінності правди, патріотизму та честі на найвищі щаблі людської совісті. З портретів автора ми бачимо щирі, яскраві образи людей, що полонять глядача самовідданістю та є прикладом для молодшого покоління. Усі портретовані Романом – це люди які своїм життям та вчинками доводять любов до Батьківщини, зокрема предстоятель Української греко-католицької церкви Блаженніший Святослав Шевчук постає перед нами із щирою посмішкою та поглядом "зверненим у майбутнє". Автор виконує цей портрет на темному тлі, соковитою рельєфною текстурою формує світлотіні, пластично проліплюючи фарбою найхарактерніші риси обличчя виявляє харизматичні особливості особистості. Ця унікальна здатність Романа Бончука заглиблюватись у пізнання людського начала виявляє авторське ставлення до передачі емоцій, які продовжують існувати на живописних полотнах. Застосовує митець цікаві технічні прийоми, що підкреслюють фактуру і текстуру зображень, зокрема продряпуванням створює світло.

В яскравих контрастних портретах "Шевченко Тарас Ярославович", "Самак Микола Миколайович", "Ільницький Олександр" та інших багато чистих кольорових поєднань, що активним кольоровим тоном викликають захоплення. Щодо композицій портретів, то є очевидним використання схеми Фаюмського портрета, тобто голова з шиєю що розміщується на невеликих площинах ракурсно подається у фас або в три четверті. Роман здебільшого малює посмертні портрети героїв і в цьому виявляється певний символізм – фіксація і оживлення миті життя, точки неповернення, вічності з якої споглядають, ті що назавжди залишили цей світ. Тому в цих творах автор веде своєрідну хронологію особистостей, про які ми не маємо право забути, і живописні портрети яких є спогадом-свідченням для нащадків. Глибинний зміст закладений автором зумовлений логічною послідовністю часу – подіями – місцями де все відбувалось, які він з'єднав у єдине ціле зображення на площині роботі-іконі "Небесна сотня" та в окремих портретних зображеннях.

1. Бончук Роман. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Бончук_Роман.
2. Сторінка Roman Bonchuk. URL: https://m.facebook.com/roman.bonchuk?tsid=0.6363011081139851&source=result.

ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ БОГОРОДЧАНСЬКОГО ДОМІНКАНСЬКОГО КОСТЕЛУ

Кедик Людмила,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Україна впродовж багатьох століть існування стала осередком багатьох культур, що втілилося в розмаїтті архітектурних об'єктів різних народів і конфесій. Метою дослідження є розгляд сакральної пам'ятки на прикладі Богородчанського Домініканського костелу XVII століття.

Через величезну прогалину у висвітленні культурної спадщини католицьких чинів в Україні виникла необхідність більш глибокого усвідомлення, накопичення та наукового осмислення мистецького доробку домініканських отців-проповідників – одного з найпоширеніших релігійних згромаджень на теренах Європи, зокрема й на українських землях XVIII–XIX століть. Діяльність ордену потребує пильної уваги, оскільки він був активним носієм і провідником духовно-культурних, інтелектуальних, мистецьких, світоглядних концепцій та ідей. Донедавна ця проблема була під суворою забороною, тематика не досліджувалася, відтак майже не існувало навіть окремих статей, присвячених будь-якій сфері існування чину домініканців [1]. Утім, архітектурні пам'ятки ордену, які розташовані на землях України, демонструють обширний арсенал художньо-композиційних рішень, різноманітність культурних та історичних стилів, єдність та відмінність у порівнянні з видатними пам'ятками ченців на західноєвропейських теренах.

Деякі відомості про стиль і архітектуру домініканців можна знайти у дослідженнях іноземних вчених Є. Кавальчика, Т. Заухи, Я. Островського, А. Бетлея, З. Хорнунга, П. Красного та ін. Стилістичні риси перших костелів на теренах України практично співпадають з аналогічними спорудами на землях Західної Європи, зокрема найближчих сусідів: Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та ін. [2].

Історія Домініканського монастиря бере початок з 1691 р., коли за кошти Констанції Потоцької постала дерев'яна споруда. З 1742 і аж до 1761 рр. тривало спорудження мурованого костелу. Фасади розчленовані пілястрами коринфського ордену й карнизами нескладного профілю. Святиня декорована пілястрами з ліпнини, внутрішній простір поділений шістьма стовпами на три нави. У підземеллі облаштовано муровані крипти, в одній з яких був вхід у підземелля. На території був ряд споруд господарського призначення: стайня, возівня, дровітня, флігелі, пивоварня, парафіяльна школа. При монастирі був розбитий сад. Комплекс споруд був оточений цегляним муром. Архітектура костелу і монастиря була готичною. Будівля неодноразово зазнавала руйнувань, але після численних відновлень і реставрувань вежі стали трохи нижчими, інтер'єр – скромнішим. З часом вона набула стилю бароко.

На сьогодні у палатах духовенства функціонує музична школа, що є зримим втіленням глибинного зв'язку поколінь, що спільно творять історію і культуру Богородчан. Заклад засновано 1961 року. На сьогодні у школі займаються 252 учні, їх навчають 37 викладачів, які також співпрацюють з загальноосвітньою школою № 1. Одночасно діти в школі вивчають і проявляють себе в дисциплінах художньо-естетичного циклу – це образотворче мистецтво, трудове навчання, технології, музика, мистецтво. Це відіграє важливу роль у духовному розвитку особистості учнів, формуванню кращих якостей та творчих здібностей. Уроки стають для кожного учня стимулом до творчості духовного самовдосконалення, бажанням постійно підвищувати особистий естетичний

рівень та захоплюватися мистецтвом. Учителі надають можливість учням пізнати розмаїття жанрів і стилів, ознайомитися із творчістю видатних митців та створеними ними шедеврами світового мистецтва. Учитель є творчою особистістю, допомагає кожному школяру розкрити творчі здібності та вказує шлях у формуванні особистості дитини [3]. Колективи музичної школи мають високі досягнення на творчих змаганнях різного рангу. Обдаровані діти побували з концертними програмами у США, Франції, Німеччині, Чехії та Польщі. Педагоги навчають дітей сприймати світ через палітру звуків, збагачують їх емоціями, розвивають таланти кожного.

1. Урсу Н. О. Сакральне мистецтво домініканського ордену на землях України (XVII–XIX) : дис. ... д-ра наук. 2009. С. 5–20.
2. Галюк Л. Р. Архітектурно-просторова організація сакральних комплексів : монографія. Київ, 2010. С. 5–10.
3. Збірник наукових праць. Вип. 7. Методика викладання мистецьких дисциплін і методів навчання на уроках світової художньої культури. 2011. С. 232–233.
4. Головацький С. В. Мистецький словник-довідник : для вчителів предметників художньо-естетичного циклу. Черкаси, 2017. С. 5–44.
5. Картацький край : Наук. студії з історії, культури, туризму. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. С. 45–58.

ШКОЛА СЕРГІЯ ПОЛУБОТЬКА В РОЗВИТОКУ КОВАЛЬСТВА НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ

Ліуш Дмитро,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Юсипчук Ю.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Ковальське ремесло відоме нам здавна, ще раніше воно поділялося на сільське і художнє. Художнє, у свою чергу включає в себе і мистецтво, і ремесло водночас. І саме цей вид ковальської справи набув особливого поширення у сучасному культурно-мистецькому світі.

Не оминуло ковальство і Прикарпаття. Місто Івано-Франківськ відносно молоде та налічує 357 років своєї історії. Перебуваючи під владою Австро-Угорщини, з 1867 по 1918 роки, ковальство у Станіславі зазнає величезного впливу австрійської школи.

У сучасній архітектурі міста дістають гармонії різноманітні стилі та епохи, від бароко і класицизму до модерну. Ковані елементи різних часів та епох надають архітектурним будівлям Івано-Франківська особливого шарму. Але нестримна руйнівна сила часу завдає значної шкоди металевим виробам давнини. Їх реставрація та відновлення ковальського мистецтва стає об'єктивною необхідністю. Сучасним майстрам ковальського мистецтва вдається не тільки розкрити таємниці давнини і реставрувати місто, але й збагатити архітектурний ансамбль Івано-Франківська сотнями ліхтарів, лав та елементів ажурного декору будівель.

Невипадково художник-коваль Сергій Полуботько прагне відновити занепале ковальське мистецтво в рідному Івано-Франківську.

Закінчивши в 1988 р. Івано-Франківський педінститут, художньо-графічний факультет за спеціальністю вчитель образотворчого мистецтва, креслення та праці, випадково опиняється в кузні, де починає допомагати Олегу Бойкову – одному з людей, яким вдалося зберегти останні відгомони ковальської справи на Прикарпатті. Вивчав літературу про кування, яка існувала в єдиному екземплярі, досліджував старі ковані роботи в місті – ось і всі джерела, звідки можна було черпати інформацію. Захоплення куванням прийшло спочатку як хобі абсолютно випадково, потім затягнуло, стало справою всього життя. Тепер його знають у багатьох країнах, як коваля майстер-класу, запрошують на симпозіуми, конференції, визнають його роль в об'єднанні ковалів України.

У 1989–1990 рр., з метою навчання ковальській справі, здійснив ряд поїздок у різні міста Росії, Прибалтики, а також до Польщі, Болгарії та Чехії. У Чеській республіці познайомився з

сім'єю відомого коваля Леопольда Габермана, який запросив його на фестиваль "Hefaiston" (Чехія), де познайомився з його братом Альфредом Габерманом. Так і почалося вивчення ковальської майстерності у професіоналів, що дали поштовх до творчого розвитку в ремеслі.

У 1992 році Сергій відправився на острів Сан-Серволо, Венеція на тримісячний курс навчання в Європейському центрі з реставрації архітектурних пам'яток і збереження культурної спадщини під керівництвом видатного коваля Альфреда Габерманна. Викладачі з Америки, Італії, Німеччини та інших країн вели навчання іноземними мовами (англійська, німецька, італійська). Серед студентів з усього світу, Сергій був одним з перших студентів з України, саме для нього шили український прапор. Його навчання фінансувалося ЮНЕСКО, це велика честь для "самоучки".

Після навчання Сергій організував і очолив "Ковальську фабрику "Арма", творчі роботи виготовлені на ній, ще й досі прикрашають не лише вулиці Прикарпаття, але й Одеси, Києва, Венеції, користуються незмінним попитом і поставляються до США, Чехії, Канаді і Франції.

Починаючи з 1999 р. і до сьогодні, є співорганізатором та учасником Регіональних виставок "Орнаментальне ковальство" у м. Івано-Франківськ. Метою цих виставок є відображення сучасного стану розвитку ковальства в регіоні, об'єднання ковалів та майстрів художнього ковальства.

З 2003 р. по сьогодення Сергій є співорганізатором та учасником міжнародного ковальського фестивалю "Свято ковалів" в Івано-Франківську (розробник ідей та дизайну спільного проекту фестивалю "Стіл ковальської дружби", "Дерево ковальської дружби", монументальної композиції "Весна", "Букет майстрів" та ін.). Результатом щорічного фестивалю "Свято ковалів" є виготовлений учасниками мистецький твір, який залишається в місті, та не тільки прикрашає його вулиці, а стає візитною карткою. На сьогоднішній день в Івано-Франківську є велика кількість кованих художніх виробів подарованих місту після закінчення фестивалю.

За ці здобутки місто було прийнято у 2009 році в міжнародну асоціацію "Кільце Європейських ковальських міст", а в 2011 році нагороджене відзнакою Альфреда Габермана за вагомий внесок у розбудову традицій міжнародних ковальських фестивалів.

Новим етапом (з 2013 року) у розвитку фестивалю стало проведення щорічних пленерів "ПОЗИТИВ" та "Студентська майстерня". Результатом першого студентського пленеру є "Лавка закоханих", що встановлена біля фонтану, що поруч із готелем "Надія". Скульптури пленеру "Позитив" від світових майстрів розташовані в середмісті Івано-Франківська та приносять йому авторське бачення позитивізму, щастя, удачі, любові та процвітання.

Зараз у Івано-Франківську ковальство успішно розвивається. Завдяки зусиллям професора Богдана Тимківа, який у 1993 році відкрив кафедру декоративно-прикладного мистецтва, а з 1996 року – спеціалізацію "художній метал", ми маємо фахівців з вищою освітою. Таким чином, у Івано-Франківську в галузі художнього ковальства готуються ковалі-виконавці та фахівці-проектанти, художники і дизайнери.

Отже, Сергій Полуботько зробив вагомий внесок у розвиток ковальської справи в Івано-Франківську. Завдяки йому, молоді ковалі мають змогу продемонструвати свої вміння та навички на фестивалях та свої роботи на виставках чи пленерах. Це дає можливість розвиватися, знайомитись з майстрами-ковалями, створювати нові зв'язки та надихати молоде покоління на продовження та розвиток ковальства.

1. Кузнечное предприятие "Гефест". URL: http://gefest-ua.com/metal_mag/133-zhurnal-o-metalle-2-misto-z-azhurnim-ornamentom.html (дата звернення: 17.02.2019).
2. Ковальська фабрика "АРМА". URL: http://arma.if.ua/ (дата звернення: 19.03.2019).
3. Рукотвори. Народне мистецтво online. URL: http://www.rukotvory.com.ua (дата звернення: 19.03.2019).

ФАКТУРНИЙ ДЕКОР У ДИЗАЙНІ ОДЯГУ ПОЧАТКУ XXI ст.

Маліновська Наталія,
IV курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Проблема створення нових фактур набуває все більшої значущості. У всьому світі дизайнери шукають нові прийоми обробки тканин.

Дизайнери експериментують з тканинами в різних напрямках, використовуючи нові технології: травлення, випалювання і розрізи променем лазера, ламінування, склеювання тканини і фольги, з'єднання тканин безшовним методом тощо [1].

Художні особливості костюмів, зокрема, фактурний декор у дизайні розглядали автори, серед яких О. Тканко, Д. Ермилова, В. Ермилова, Н. Ляхова, С. Попов.

Метою дослідження є визначення впливу фактури на композиційно-образне вирішення костюма.

Фактура – властивість, що характеризує зовнішню будову поверхні форми (шорстка, гладка та ін.) [4]. До основних видів фактур належать: пасивні фактури (льон, шовк). Їх елементи настільки малі, що практично неможливо розрізнити оком. Такі фактури мають однорідну нейтральну поверхність і можуть служити ідеальним тлом для декору; активні фактури (хутро, букле та ін.). Вони мають яскраво виражені елементи, які не потребують додаткового декорування.

Крім цього, фактура допомагає досягти належного різноманіття в проектуванні одягу, виконаного в умовах промислового виробництва, де вироби часто проектують на основі базової конструкції [1].

При створенні колекції дизайнер ставить акцент на вибір фактурних поверхонь полотна, адже фактура підкреслює пластику форми або її конструктивні членування, підсилює емоційну виразність об'єкта, виявляє головне в композиції або акцентує увагу на певних ділянках поверхні виробу, підсилює природну виразність використовуваного матеріалу, сприяє розробці інноваційних зразків, впливає на розвиток моди [2].

Карл Лагерфельд в колекції Chanel "Осінь-зима 2018–2019" в черговий раз продемонстрував багатство узорно-рельєфних фактур. Дивлячись на майже всі останні колекції Dolce & Gabbana здається, що вишивка на аксесуарах – сумках, капелюхах, ременях – це завжди щось богемне, пишне і придатне тільки для тематичної вечірки. Проте, у колекціях Valentino часто зустрічаємо навіть дуже лаконічні речі для повсякденного носіння. Такі ж моделі часто випускає і американський бренд Anthropologie, що поєднує в собі трохи етніки, натуральних кольорів, яскравих принтів і зручності.

Характерними рисами творчості української дизайнерки одягу Ірини Каравай є використання фольклорних мотивів, потяг до багатого декорування речей, яскравого кольору: "… в одному образі змішано п'ять – шість фактур, користується кольоровими нитками вишивки й аплікації". Виразність її стилю ґрунтується на ритмічних, фактурних, декоративних компонентах. Автор щедро використовує у своїх моделях вишивку, аплікації, ґудзики, шовкову та оксамитову тасьму тощо.

Творчості Роксолани Богуцької притаманні яскрава образність, максималістська виразність через формотворчі підходи, кольори й фактури. У кожній колекції модельєр використовує традиційні декоративні техніки: вишивку, аплікацію, а також – нові технологічні прийоми, зокрема, лазерну обробку шкіри [3].

Згідно спостережень, на початку XXI ст. для дизайну одягу характерні насиченість і перевантаженість моделей об'ємними поверхнями. Дизайнери часто пропонують нові поєднанння фактур. Зокрема, легкі прозорі тканини поєднують зі шкірою, натуральним або штучним хутром, натуральні льон та бавовну оздоблюють блискітками та стразами, грубий трикотаж оздоблюють тонким мереживом тощо [1]. Фактура, насичена об'ємними доповненнями збільшує загальну масу виробу, в той

час як гладка поверхня надає виробу легкості, візуально зменшує обсяг. Поєднання малюнків тканин і активних насичених фактурних поверхонь є поширеним прийомом у дизайні костюма.

Отже, фактура активно впливає на сприйняття художнього образу костюма. Фактура матеріалу є одночасно засобом і елементом композиції костюма, дає моделі художню виразність, цілісність. За допомогою фактури можна урізноманітнювати моделі. Від якості обраних фактур залежить не тільки зовнішній вигляд матеріалу, а й умови монтування, зносостійкість і довговічність.

На композицію декору впливає функціональне призначення костюма, конструктивне рішення костюмної форми, фактури матеріалів і технологічні вимоги процесу виробництва моделі.

1. Ермилова Д. Ю., Ермилова В. В., Ляхова Н. Б., Попов С. А. Композиція костюма. Москва : Издательство Юрайт, 2018. 449 с.
2. Прушинская Ю. С., Герасимова Ю. Л., Першукевич Г. В. Влияние фактуры на современный костюм. *Международный студенческий научный вестник*. 2018. № 2.
3. Художні особливості костюма в колекціях українських дизайнерів одягу кінця XX – початку XXI століття URL: http://veche.kiev.ua/journal/2075.
4. Авторская коллекция в этническом стиле. URL: http://referat911.ru/Iskusstvo/avtorskaya-kollekciya-v-jetnicheskom-stile/611068-3565608-place10.html.
5. Роль материала в создании формы костюма. URL: http://vtk34.narod.ru/petruk_osnovimodelirodejdi/book/book10.htm.

СУЧАСНА СКУЛЬПТУРА В КОНТЕКСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Назарук Анна,
IV курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства.

У всьому світі, навіть у самому маленькому місті, можна знайти пам’ятники і скульптури, присвячені відомим діячам, важливим історичним подіям або певній філософській темі. У наш час архітектура і скульптура розвиваються під впливом нових культурних досягнень і дизайнерських рішень, тому в різних куточках світу з’являються незвичайні пам’ятники з таким глибоким змістом, що його не відразу можна вловити. Ця стаття присвячена найбільш креативним та незвичайним скульптурам світу. Розпочати варто з часів сюрреалізму, а саме – творчості Сальвадора Далі. Світ дізнався про Далі-скульптора завдяки колекціонеру Ісідро Клотену, який викупив у майстра його воскові моделі і за ними замовив бронзові виливки. Багато скульптур згодом були багаторазово збільшені і прикрасили не тільки музейні колекції, а й міські площі. Так, гуляючи містом Марбелья (Іспанія) на бульварі Avenida del Mar можна помилуватися скульптурами Сальвадора Далі. Чеська скульпторка Анна Хром з юності захоплювався творчістю сюрреалістів і розробила цілу концепцію скульптурних творів під назвою “Плащ совісті”. Дана робота уособлює образ Командора, який вбив Дона Жуана, вона встановлена біля південного входу Зальцбурзького собору. Порожнечу, обрамлену плащем, авторка трактує як нематеріальні сліди, що залишаються в нашому світі після відходу людини. Ними може бути любов, творчий доробок, мстивість, образа, тощо. Вони не існують матеріально, про що говорить порожнеча під плащем, але їх імпульси продовжують трансформувати реальність, надаючи їй форми, подібно складкам тканини поверх духовної сутності Командора [1]. Ще одна її скульптура, “Мантія свідомості”, виконана з білого мармуру. За словами Анни Хром, ця мантія являє собою нашу свідомість. Вона символізує гармонію між людиною і природою. Усередині статуї може поміститися людина. Анна вважає, що там, в тіні “мантії свідомості”, ми можемо усамітнитися зі своїми думками і відновити ту крихку рівновагу між світом духовним і тілесним, що порушується день у день повсякденною діяльністю людини [1]. Скульптура Альберта Шукальського “Таємна вечеря” (Долина Смерті, США) – це авторське переосмислення фрески Леонардо да Вінчі. Для більшої реалістичності автор в якості моделей використовував живих людей, яких накривав

матерією, просоченою швидковисихаючим розчином на основі гіпсу [2]. У центрі Амстердама встановлена скульптура “Поглинені світлом”, присвячена одержимості гаджетами і сучасними технологіями. Роботу створила британська художниця Галі Мей Лукас в дуеті зі скульпторкою Кароліною Хінц [3]. Скульптура Atlas Recycled (Вашингтон, США) символізує світ, який, задихаючись від зростання промисловості, ось-ось може впасти в прірву. І тільки Атлант, створений з перероблених матеріалів, може його врятувати. Для того, щоб надати земній кулі, яку тримає цей Атлант, відповідного вигляду, скульптор використав тридцять старих карт і атласів. Використання перероблених матеріалів, як вважає художник, може якщо не запобігти, то хоча б відтермінувати знищення нашої цивілізації [4]. Скульптура “Експансія” (Нью-Йорк, США) показує людину, яка прийняла виклик вийти за межі обмежень, встановлених сучасним суспільством. Тіло скульптури розколоте, і через тріщини в ньому пробиваються промені світла. Бредлі впевнена, що у кожного з нас є подібне світло всередині. Потрібно тільки знайти спосіб дати йому вихід [5]. Неймовірно цікавою й проникливою є робота “Дощ” у Києві від українського художника Назара Білюка, виконана із бронзи і скла, яка символізує зв’язок людини з природою. Сам скульптор зазначає, що збільшивши пропорції краплі, що лежить на обличчі, він мав намір створити ілюзію, що фігура людини максимально наближається до розмірів комахи, а її пухка і дещо схожа на кору структура нагадує землю, що поглинає воду. Неймовірно спекотне літо і дуже холодна зима – звичайна справа для України, але, незалежно від сезону та погоди, для цієї скульптури завжди йде дощ [6].

Таким чином, сучасна скульптура часто порушує гострі суспільні проблеми, з якими стикається людство, через яскраві образно-виражальні засоби такі твори змушують задуматися над долею цілої планети та людини як маленької часточки цілого всесвіту.

1. 22 скульптури, які лякають і захоплюють одночасно. URL: http://www.tutkatamka.com.ua/tvorchist/mistectvo/22-skulpturi-yaki-lyakayut-i-zaxoplyuyut-odnochasno.
2. 19 неймовірних скульптур світу, які “зламають” ваш мозок. URL: https://clicow.com/19-nejmovirnih-skulptur-svitu-yaki-zlamayut-vash mozok.
3. Скульптури, присвячені залежності від гаджетів. URL: https://vgoru.org/index.php/kultura/item/37375-khudozhnitsya-prisvyatila-skulpturu-zalezhnosti-vid-smartfoniv-foto.
4. Незвичайні та креативні скульптури світу. URL: https://clout.com.ua/sami-nezvy-chajni-pamyatky-svitu-ta-kreaty-vni-skul-ptury-zi-zmistom.html.
5. Топ-10 незвичайних скульптур світу. URL: https://travel.tochka.net/ua/9492-top-10-samykh-neobychnykh-skulptur-mira.
6. Скульптура Назара Білика “Дощ” привернула увагу американського видання. URL: https://artslooker.com/skulptura-nazara-bilika-doshh-privernula-uvagu-amerykanskoho-vidannia.

ЖАНР СЮЇТИ У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ ПІЗНЬОГО РОМАНТИЗМУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ

Никитенко Софія,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Новосядла І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Сюїта − одна з основних циклічних форм світової академічної інструментальної музики, поряд із симфонією, концертом та сонатою. Становлення жанру інструментальної сюїти від початку було пов’язане з танцем.

Це явище швидко поширювалося завдяки діяльності мандрівних музикантів та внаслідок воєн, тому з часом межі між “корінними” та “прибулими” танцювальними мелодіями та ритмами стиралися зовсім. Таким чином, танцювальність в період кінця XVI – початку XVIII ст. була найпоказовішою рисою світової інструментальної музики.

“Кістяком” барокової сюїти була чітка послідовність чотирьох основних танців – алеманда, куранта, сарабанда і жига. З часом постає процес поступового віддалення інструментальної сюїти від побутових танців і розпочинається класичний період розвитку танцювальної сюїти, докладно досліджений в музикознавстві. З другої половини XVIII ст. жанр зазнає суттєвих трансформацій і поступово відходить на другий план музично-історичної еволюції. Лише в середині XIX століття спостерігається ренесанс жанру.

Епоха романтизму повністю змінила музичну географію світу. Під впливом активного пробудження національної самосвідомості народів Європи на міжнародній музичній арені з’явилися молоді композиторські школи Росії, Польщі, Угорщини, Чехії, Норвегії, Іспанії. Композитори цих країн, втілюючи образи національної літератури, історії, природи, спиралися на інтонації і ритми рідного фольклору, відроджували старовинні діатонічні лади. Нові теми і образи вимагали від романтиків розробки нових засобів музичної мови і принципів формотворення, розширення тембрової і гармонічної палітри музики, вираження неповторних національних ознак.

Після тривалої перерви у розвитку, сюїта відродилася в творчості Р. Шумана вже в новому варіанті, адже, загалом, танцювальність перестала бути стійкою жанровою ознакою, проте не зникла цілком, а збереглася у складі програмних сюїт, а також стала важливим чинником циклізації інструментальних мініатюр: вальсів, полонезів, мазурок, екосезів в творчості багатьох європейських композиторів романтичної доби.

Жанр фортепіанної сюїти пізнього романтичного періоду яскраво представлений у творчості іспанських композиторів І. Альбеніса, Е. Гранадоса та М. де Фальї, які висловлювали іспанський характер в його загальнонаціональному змісті і музичній формі, вільній від місцевої обмеженості.

Один із яскравих постромантичних зразків жанру “Іспанська сюїта” ор. 47 для фортепіано І. Альбеніса, складається з восьми п’єс, присвячених різним містам або регіонам Іспанії. Всі вони дуже вдало об’єднані в сюїтному циклі, створюючи разом романтичний образ Іспанії, що переносять слухача в різні міста, представлені властивими для них жанрами.

Так звана “нова сюїта” XIX–XX століть суттєво відрізняється від старовинного танцювального циклу. Це простежується у зменшенні ролі танців як основної функціональної якості сюїти, відході від тональної єдності між частинами [4].

Паралельно з відновленням інтересу до жанру сюїти у музиці західноєвропейських композиторів кінця XIX ст., цей процес відбувався і в українській музичній культурі. Серед існуючих синтетичних жанрів еволюція сюїти проявилась найбільш багатопланово [2]. Першим яскравим зразком у професійній музиці стала “Українська сюїта у формі старовинних танців на основі народних пісень” тв. 2 М. Лисенка. У шести п’єсах свого циклу М. Лисенко застосовує цитати з ліричних та танцювальних народних пісень, а також з відомої пісні-романсу “Сонце низенько, вечір близенько”.

Продовжувачем жанрових пошуків М. Лисенка став Я. Степовий, який написав “Сюїту на теми українських народних пісень” для фортепіано. Хоча сам композитор не надав семи п’єсам циклу ані власних назв, ані цитатних розшифрувань, проте використаний ним пісенний матеріал дозволив виявити конкретні народні джерела тематизму.

Стильові ознаки пізнього романтизму ми знаходимо й у творчості В. Косенка. Його сюїта “Одинадцять етюдів у формі старовинних танців” має багатоскладову жанрову природу, адже, насамперед, це цикл із одинадцяти фортепіанних етюдів, кожен із яких містить метро-ритмічні, інтонаційні та структурні риси того чи іншого старовинного танцю. У своїй сюїті композитор уже не застосовує ані прямих цитат народних пісень (як М. Лисенко), ані прихованих (як Я. Степовий), а створює власні інваріанти, близькі за мелодикою і духом до фольклорних джерел [3].

Історичні умови розвитку музичної культури України відобразились у зміщенні хронологічних рамок стильових тенденцій. Тож, коли у західноєвропейському мистецтві романтизм поступився місцем новітнім стилям і течіям, в українській музиці він став визначальним характерним явищем.

Загалом, естетичне враження від стрункого бароково-класицистсько-романтичного синтезу фортепіанних сюїт І. Альбеніса, М. Лисенка, Я. Степового та В. Косенка, розіграних на фольклорний інтонаційний лад, переконує, що меж художнього часу, як таких, насправді не існує.

1. Калашник М. П. Сюита и партита в фортепианном творчестве украинских композиторов XX века. Харьков : Форт ЛТД, 1994. 187с.
2. Клин В. Л. Українська радянська фортепіанна музика. Київ : Наук. думка, 1980. 314 с.
3. Кричинська О. В. Одинадцять етюдів у формі старовинних танців для фортепіано В. Косенка: танцювальний сюїтний цикл між минулим і майбутнім. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. Київ : Міленіум, 2016. Вип. 1 (6). С. 208–213.
4. Способин И. Музыкальная форма. Москва : Музыка, 1972. 400 с.

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ КАПСУЛЬНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ поч. XXI ст.

Пасічник Вікторія,
І курс ОР магістр, навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Макогін Г.В.,
кандидат мистецтвознавства.

Оскільки сучасний споживач бажає мати різноманітний гардероб при мінімальних фінансових затратах, у виробництві одягу намітилась стійка тенденція формування колекцій одягу з різноасортиментних груп одягу: пальто, плащі, костюми, сукні, блузи, сорочки, штани, спідниці. Ці вироби вільно комплектуються один з одним, складаючи різні за стилем і призначенням комплекти, тобто капсульні колекції.

Капсульна колекція – це невелика лінійка товарів, що включає зазвичай до 10–40 предметів одягу та аксесуарів, які можна комбінувати, складаючи різні ансамблі одягу.

Вперше капсульну колекцію створив відомий дизайнер Еммануель Кан в 1969 році. Колекція налічувала 32 предмети одягу та аксесуарів. Приблизно в цей час власниця лондонського бутика “Wardrobe”, Сьюзі Фо також випустила капсульну колекцію. На думку дизайнерки раціональний гардероб жінки може складатися з обмеженої кількості елементів костюма: двох пар штанів, плаття, спідниці, піджака, светра, пальта, двох пар туфель і двох сумок. Саме Сьюзі Фо вперше застосувала слово “капсула” по відношенню до серії одягу [1].

Таку колекцію створюють безпосередньо для продажу, вона виходить в проміжках між показами. Одяг з капсульної колекції виходить лімітованим тиражем і передбачає розміри на різні типи фігур. Ціни на такий одяг – значно нижчі, що робить його доступним для широкого кола споживачів. Це маркетинговий фокус-хід. У першу чергу, реліз капсульної колекції надає бренду необхідний престиж та іміджевість, привертає нову аудиторію споживачів, рекламує товар або особистість.

Метою дослідження є визначення асортименту та образності капсульних колекцій одягу. Для аналізу зупинимося на моделях вбрання європейських брендів Fendi і Bottega Veneta та українських брендів A.M.G. і Syndicate, Jealousy та Nimble Scissors.

Натхненням для створення осінньої колекції Fendi стала вулична мода. Її асортимент складають худі, парки і плащі, а також спортивні кеди і сумки [2]. У колекції Bottega Veneta є гарні, багатофункціональні і теплі речі: тепле картате пальто з овчини та сукня з подвійного кашеміру. До капсули входять штани з вовни і шовку, кашемірові джемпери і шкіряні блідо-рожеві костюми. Окремої уваги заслуговують аксесуари – шкіряний бодовий тоут, оздоблений об’ємними квітами. Сумка з прихованими магнітними застібками доповнена гаманцем того ж кольору [3].

Дизайнери бренду A.M.G. представили у своїй колекції для літнього сезону багатофункціональні речі, основу яких складають сукні з шовку і білий костюм. Блейзери з широкими плечима, доповнені шовковим платтям-комбінацією. До весняної капсули у вуличному стилі від Syndicate увійшли футболки, лонгслів і плаття вільного крою. Головні прикмети одеського бренду Jealousy – яскраві кольори, сміливі написи і незвичайний крій. Основу їх весняної колекції у вуличному стилі складають плаття різного крою і кольору, сорочки, штани та пуховики і плащі з легкої тканини. Одяг одеського бренду Nimble Scissors характеризують три головні ознаки: багатошаровість, неяскраві кольори і тотальний оверсайз. Плаття, жилети, спідниці та верхній одяг Nimble Scissors зроб-

лені на межі повсякденності і фантастики. Навіть звичайна зимова куртка буде з якою-небудь особливістю, будь то легка асиметрія або величезний зонтообразний капюшон [4].

Окремо варто розглянути асортимент круїзної капсули на прикладі Модного будинку Balmain, який представив капсульну колекцію для Pret-a-Porter, до неї увійшли ідеальні білосніжні купальники, фірмові жакети з підкресленою лінією плеча і вузькою талією, вільні сорочки, топи на бретелях, легкі плаття, а також безліч аксесуарів – сандалі і клатчі, широкі ремені, босоніжки на тонких підборах і прикраси [5].

Отже, капсула на сьогоднішній день є комплексним рішенням для магазинів одягу. Причиною цього є тенденція споживачів купувати речі раціонально. Варто відзначити, що колекції українських виробників мають вужчий ассортимент ніж "капсули" європейських дизайнерів.

Визначено певні принципи організації капсульної колекції, в основі яких лежить вибір провідної ідеї, стилю, колірного рішення, сезонного та функціонального призначення, а також кількості предметів у колекції. Зазвичай дизайнери роблять вибір на користь багатофункціональності, класичних предметів одягу, поза часом і модою.

1. Ермилова Д. Ю. История домов моды : учебное пособие для вузов. 3-е изд., пер. и доп. 2018. 320 с.
2. Сайт L'OFFICIEL. URL: https://lofficielbaltics.com/fashion/first-look-kollekcija-fendi-ff.
3. Сайт VOGUE. URL: https://m.vogue.ru/fashion/news/bottega_veneta_sozdali_kapsulnuyu_kollektsii_dlya_moskvy.
4. Сайт Bit.ua. URL: https://odessa.bit.ua/2017/01/odessa-dress.
5. Сайт VOGUE. URL: https://vogue.ua/article/fashion/brend/more-zovet-kapsulnaya-kollekciya-balmain.html.

АРТ-МУРАЛ НА ТЕРЕНАХ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ЇХ РОЛЬ, ПРОБЛЕМАТИКА ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Пастух Галина,
1 курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Чмелик І.В.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

На даний час стінопис розрізняють як муралізм, стріт-арт та графіті.

Муралізм, як художній напрям виник в Мексиці на початку XX ст., такі твори уособлювали в собі фрески з історією країни, життя народу, його боротьби. Отож, можна впевнено сказати, що головним героєм цих фресок є народ [1].

Далі слід зупинитися на так званому "вуличному мистецтві", але стріт-арт – це не вуличне мистецтво в цілому. Це опис конкретної ситуації, яка склалася на зламі тисячоліть в середовищі так званої графіті-(суб)культури (graffiti-art, spray-art) [2]. Тобто це той же мурал, в якому відбулися переломні моменти свідомості. По суті, графіті існували споконвіку. Так, відомими є графіті Помпеї, Софії Київської, тощо. Це множина терміну "граффіто", що у перекладі з італійської мови означає "надряпаний" знак. На сучасний лад графіті розвинулося не тільки у написанні "я тут був", та не обмежується змаганням у каліграфії, а стало чимось більшим у публічному просторі завдяки технічному прогресу і використанням фарб-спреїв. Адже спрей дає можливість обмалювати за кілька годин хоч цілий поїзд метро.

Отож, зрозумівши значення видів стінопису виникає питання: як мурал розвивався в Україні?

На теренах України стінопис почав розвиватися ще з 4 ст. до РХр. – 2 ст. після РХр. та широко застосувався в античних містах Північного Причорномор'я в оздобленні житлових будинків, громадських споруд і гробниць (пам'ятки у Керчі, Ольвії, Херсонесі та ін.) [3]. Згодом, з часів Середньовіччя стінопис розвивався головним чином у церковному мистецтві здебільшого у вигляді мозаїки та фрески, і тривало це аж до 18 століття, коли у моду увійшов стиль класицизм, у якому було оздоблено численні палаци. Початок 20 ст. прикметний спробами відродження українських народних та історичних традицій у декоративному малярстві. Найбільш вдалі розписи будинку

Полтавського губернського земства (1903–1906) (арх. В. Кричевський, розписи – С. Васильківський, М. Самокиш, М. Беркос та ін.), і Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові (арх. І. Левинський та ін., розписи – М. Сосенко (1915). Поряд зі стінописом, що виконувався професійними митцями, розвивався народний стінопис – розпис стін хат зовні і всередині. На мою думку, саме звідси виникає справжній витік українського муралізму. Достеменно сказати, яким був перший сучасний мурал в Україні важко, але знайти цю хронологію в Івано-Франківську можна з легкістю. Перший мурал з'явився у 2014 році під назвою "Україна єдина", що знаходиться на вул. Мазепи, 25. Створений франківськими художницями Оксаною Парцей та Іриною Клицюк. Це був перший мурал, який перевернув свідомість франківчан та підсилив їхню національну гідність. Згодом з'явилося багато яскравих, креативних, національно-патріотичних стінописів, серед них: "Осінній мурал з синичками" на вул. Івасюка, 80; "Мурал з козаком" і "Овочевий мурал", який вміщує цілий архітектурний комплекс на вул. Миколайчука; "Гуцулка з ноутбуком" на вул. Тролейбусна, 4; "Хлопчик з кульбабкою" на вул. Дудаєва; "Навчальні мурали" на стіні дошкільного навчального закладу № 35 "Вишиванка", а також багато інших муралів для дітей на вул. Коновальця, 121, на вул. Мазепи,177, на вул. Стуса, 17.

Також багато муралів з'явилося після фестивалю "Porto franco", виконаних "на європейський манер". Їх можна зустріти на вулицях Пилипа Орлика, Шевченка, Франка та Шпитальній, авторами їх є APL 315, Стах Шумські, Ян Здворак та Дмитро Микитенко. На жаль, ці проекти були суворо розкритиковані, і не отримали належної оцінки, можливо тому, що ці роботи є більш авангардними і свідомість пересічного містянина не готова до таких кардинальних змін.

Отож, вважаємо, що образ міста, його текст, варто творити, зважаючи на існуючі просторові елементи. Це дозволить зменшити ймовірність виникнення конфліктів з наявною міською ідентичністю мешканців. Саме така "чужерідність" (яка тільки підсилюється відсутністю залучення громади до прийняття рішень стосовно створення муралів) і викликає конфлікти містян з ініціативною групою зі створення муралів. Міська ідентичність, одним із найбільш важливих агентів якої виступає міський текст, утворюється, як і інші типи ідентичностей, за належністю або афіліацією до певної "ін-групи", яка у місті може об'єднуватися спільною локальністю, набором повсякденних практик тощо. Несанкціоноване спільнотою вторгнення через внесення нових об'єктів, навіть таких, що позиціонуються як мистецькі та створені з "благими намірами", не може одразу вписатись у систему світосприйняття місцевих жителів. У разі доволі наполегливих та масштабних десятками і сотнями відтворення "чужерідної" практики, невдоволення може набирати більших обертів [4].

Щоб покращити сприйняття муралів в очах мешканців міста, потрібна стратегія вбудовування подібних об'єктів у міський простір, міський текст, проведення певної роботи із населенням. За наявних умов, особливо, якщо існує опозиційна ініціативна група місцевих жителів, подібні зміни навряд чи перестануть сприйматися частиною суспільства як чужорідні та небажані.

1. Муралізм. URL: http://design-kmv.ru/stili-i-zhanry/stili-zhivopisi/muralizm.html.
2. Нетримання межі: чому київські стінописи не є муралізмом, стріт-артом чи графіті. URL: https://hmarochos.kiev.ua/2016/10/11/netrimannya-mezhi-chomu-kiyivski-stinopisi-ne-ye-muralami-strit-artom-chi-grafiti.
3. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81.
4. Мурали – втілення символічної влади для зміни образу міста. URL: https://mistosite.org.ua/uk/articles/muraly- vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta.

ЖАНР РАПСОДІЇ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ЦИМБАЛІВ

Рибчак Віталія,
IV курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Гуляніч Ю.М.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

В основі всякого музичного інструментального професіоналізму лежить музика неписемної традиції, що передавалася при прямому контакті від одного носія фольклору іншому. Впродовж років інструментальний пласт музичного мистецтва змінювався та вдосконалювався. Із зародженням культурних осередків – шкіл – на теренах української землі, проблематикою була саме оригінальність репертуару для цимбалів системи “Шунда”. Аналізуючи різноманітність форм і жанрів, вважаю необхідністю вдатися саме до жанру “рапсодії”, що є синтезом фольклорності та новаторства. Об’єктом дослідження було вибрано сферу практичного використання цимбалів системи “Шунда”. Предметом дослідження є особливий жанр і форма музичного висловлювання, що базується на фольклорних імпресіях, а у теоретичному визначенні отримав назву “Українська рапсодія”. Метою дослідження визначено аналіз та досягнення українських композиторів у жанрі Української рапсодії для цимбалів та сформовано декілька *завдань*: прослідкувати процес зародження та становлення жанру “рапсодія”, розкриття ролі композиторів, як основоположників цимбального професіоналізму, порівняння професійних знахідок різних форм і жанрів.

У сучасній професійній музиці “рапсодія” означає великий одночастинний твір, в якому звучать різні народні мелодії. Сам термін сягає ще часів Античності і, як спосіб висловлювання, був характеристикою музично-поетичної розповіді у вільній від шаблонів та метричних норм формі. У часи Середньовіччя та Романтизму цей жанр асимілювався у поєднанні з баладою, фольклорністю та драматизмом. Та вже у XIX століття з’явилися нові рапсодії, які складали не для співу, а для інструментального висловлювання. Напевно, кожен хто знайомий з жанром “рапсодії” пов’язує її з угорцем Ференцом Лістом, адже він є творцем фантазій та розповідей, основою яких є синтез речитативної ліричності та динамізму. Завдяки Лістові, у музиці вагоме місце посідають твори розповідно-розважального жанру [3]. Оскільки цигани-віртуози власні емоції передавали на інструментах, зазвичай це були цимбали, то й композитори писали рапсодії для скрипки та фортепіано, бо вважали їх альтернативою циганських цимбалів. Зважаючи на потужність українських цимбальних шкіл, можна прослідкувати за втіленням рапсодійності у музику та за процесом становлення української рапсодії як окремого жанру. Аналізуючи творчість українських композиторів вагомим внеском у розвиток жанру “рапсодії” є праці основоположника української класичної музики – Миколи Лисенка: “Український козак-шумка” та “2 рапсодії на українські народні теми”. Завдяки глибокому знанню українського епосу та орієнтиру на західно-європейську школу, йому вдалося поєднати традиції західноєвропейської піаністики з традиціями української народної музичної культури, безсумнівно з орієнтиром на Лістівські рапсодії, адже між ними прослідковується взаємозв’язок: контрастність тем, характерів висловлювання, навіть назви частин “думка” [2]. Для цимбалів існує декілька транскрипцій цього твору, проте, найбільш вдалою та технічно переконливою вважається рапсодія у перекладі Т.М. Барана [4]. Доробок українських композиторів, котрі писали і пишуть музику для цимбалів, безперечно, значний, проте варто піддати певній систематизації з огляду на масштаби самих творів, ролі цимбалів, оригінальності композиції чи існування її у вигляді транскрипції. Рапсодійність викладу народних пісень А. Гайденком співіснує з властивою для циганського фольклору екзальтованою динамічністю, контрастом побутової лірики та танцювального темпераменту. В основі свого тематизму концерт-рапсодія “Циганіада” для цимбалів та симфонічного оркестру Анатолія Гайденка має автентичні циганські наспіви. Саме завдяки технічній двоплановості, варіаційності розгортання, блискучій каденції – можна переконатися, що “Циганіаді” притаманні ті форми і методи музичного висловлювання, які відрізняють рапсодії від інших жанрів з поєднанням сольного інструменту з оркестром [1].

Особливе місце в сучасному репертуарі кожного українського цимбаліста-віртуоза займають Дві Рапсодії Богдана Котюка для цимбалів-соло. У них відчувається присутність українського фольклорного інструментального начала. Першу рапсодію вирізняє ностальгійне бачення сфери імпресіонізму із загостреною імпульсивністю, другу ж – святково-піднесенний настрій зі стилістикою фламенко. Перегук між рапсодійністю і поемністю, на який вказує цимбаліст і дослідник Т. Баран, зумовлений ознаками викладу цимбального тематизму. Рапсодія № 2 Б. Котюка є наступним етапом після Рапсодії № 1 у формуванні неповторного фонізму, що характерний лише для звучання цимбалів. Саме у них українська музика здобула показовий зразок чистоти жанру Української рапсодії. Шлях становлення жанру Української рапсодії для цимбалів – це процес з низкою результатів і перспективою дальшого росту й збагачення художньо-мистецькими знахідками. Загалом формування професійного виконавського репертуару для цимбалів усе ще залишається на стадії розвитку, тому в українській музичній літературі жанр рапсодії ще немає усталених сформованих стійких і конструктивних позицій. Ті художньо вагомі зразки Українських рапсодій для цимбалів, які вже здобули своє визнання, є лише першими кроками на шляху становлення жанру.

1. Баран Т. Цимбали та музичний професіоналізм. Львів : Афіша, 2008. 224 с.
2. Мельничук С. Концертні твори для цимбалів : науково-методичний посібник. Рівне : РДГУ, 2007. 160 с.
3. Толстуха Є. Микола Лисенко. Київ : Муз. Україна, 1970. 276 с.
4. Хлистун Л. П. Рапсодії Ф. Ліста і Д. Гершвіна та їх значення в світовій музиці. *Актуальні питання мистецької педагогік*и. 2011. Вип. 1. С. 127–132.
5. “Цимбаліст Тарас Баран” : збірка творів для цимбалів з коментарями Тараса Барана. Львів : Кобзар, 2001. 114 с.

КРИСТАЛІЗАЦІЯ ЖАНРУ СКРИПКОВОЇ СОНАТИ У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ

Салук Уляна,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Палійчук І.С.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Серед проблем, які сьогодні посідають важливе місце в сучасній музикознавчій науці, є подальше поглиблене вивчення жанрових систем. Складність жанро- та стильотворчих процесів у музиці останнього століття спричинила жанрово-стильове експериментування, суттєвий перегляд жанрових канонів. У цих умовах особливо актуалізується осмислення структури інструментальних жанрів, одним із яких є скрипкова соната.

У вирішенні цієї проблеми першорядне значення має дослідження сонати для скрипки другої половини XVIII – першої чверті XIX століть, оскільки це дозволяє звернутися до періоду усталення жанру, кристалізації його ґрунтовних ознак.

Окреслений хронологічний відтинок часу в історії музики визначається як Віденський класицизм, тобто, період найвищого розквіту класицизму в музичному мистецтві, який охоплює імена його найвидатніших представників: Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена. Характерними рисами їхньої музики є впорядкованість у логічне ціле фактурних, формотворчих, гармонічних та мелодичних засобів, чітка метроритміка та членування музичної тканини, становлення і збагачення функційної гармонії, формотворчі можливості зіставлення тональностей. Величезного значення набув індивідуалізований, яскравий і виразний тематизм, а також можливості тематичного розвитку і розробки. У творчості Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена остаточно викристалізувались і сягнули найвищого розвитку всі основоположні жанри класичної інструментальної музики – камерна і сольна соната, симфонія, сольний концерт, струнний квартет, а також форма варіацій та сонатно-симфонічний цикл.

Мета пропонованої статті – виявлення та характеристика жанрових ознак скрипкової сонати у творчості віденських класиків.

Засади класицистичної скрипкової сонати остаточно кристалізуються в творчості Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена. Характерним для цього жанру стає утвердження тричастинного циклу з крайніми швидкими частинами і повільною середньою (на відміну від симфонії з її нормативним чотиричастинним циклом). Така циклічна структура апелює до старовинної сонати da chiesa та сольного інструментального концерту епохи бароко. Провідне місце в ній займає перша частина, будову якої, здебільшого, визначає сонатна форма з типовою для неї трифазовістю розвитку, тональними, тематичними протиставлення усередині та між розділами форми. Однак, практично всі сонати класичного зразка мають свої розбіжності зі сформованим у цю стильову епоху сонатним стереотипом.

Скрипкові сонати Й. Гайдна (8) – це дуети для двох рівноправних інструментів – скрипки і фортепіано. Їх вирізняє вільний виклад, оригінальність музичної думки, близькість до прийомів народного музикування. Композиції характеризуються масштабністю, віртуозністю. Деякі з них позначені відтінком героїзму або впливом галантного стилю і техніки. Однак, сонати для скрипки і фортепіано Й. Гайдна належать до педагогічного репертуару.

Для скрипкових сонат В. А. Моцарта (47) в цілому характерне розмаїття структури циклу. Поряд із тричастинністю зустрічаються і двочастинні композиції. Але типовою для моцартівських сонат, все-таки, є тричастинна циклічна будова. У тематизмі цих творів яскраво виявляється вокальний вплив, частково пов’язаний із оперною творчістю композитора, мелодична наспівність, декламаційність – скрипка трактується В. А. Моцартом як носій bel canto. Водночас, композиції ґрунтуються на використанні автором жанрових джерел, в першу чергу, танцювальних. Скрипкові сонати B-dur (1784) та A-dur (1788) репрезентують блискучий концертний стиль і є вершиною розвитку цього жанру у XVIII столітті.

Великого розквіту жанр сонати досяг у творчості Л. Бетховена, який є автором 32 фортепіанних, 10 скрипкових та 5 віолончельних сонат. У них збагачується образний зміст, втілюються драматичні колізії, загострюється конфліктне начало. Багато із сонат композитора досягають монументальних масштабів. Поряд із відточеністю форми і сконцентрованістю висловлювання, характерних для мистецтва класицизму, в сонатах Л. Бетховена простежуються риси, прийняті і надалі розвинуті композиторами-романтиками – це, зокрема, розширення циклічної структури композицій до чотиричастинності або тенденція до її злитності і більшої свободи трактування, що нагадує романтичну симфонічну поему, елементи програмності, яка отримала великий розвиток у музиці XIX століття.

Особливо яскраво героїчний стиль композитора знайшов вираження у Скрипкових сонатах № 2 c-moll op. 30 (1802) та A-dur op. 47 (1803), що відома як “Крейцерова”.

Отже, скрипкові сонати Й. Гайдна, В. А. Моцарта та Л. Бетховена характеризують перехід процесу формування цього жанру, широко представленого епохою бароко, в стадію його кристалізації – перетворення в “класичний” взірець.

У наступні історичні періоди скрипкова соната поповнилась творами Ц. Франка, Й. Брамса, Е. Ґріґа К. Дебюссі, М. Равеля та інших видатних композиторів, які є вагомим внеском у світову інструментальну музику і вимагають подальшого дослідження еволюційного процесу цього жанру.

1. Гинзбург Л., Григорьев В. История скрипичного искусства. Москва : Музыка, 1990. Вып. 1. 285 с.
2. Ливанова Т. История западноевропейской музыки до 1789 года : учебн. : в 2 т. 2-е изд. Москва : Музыка, 1982. Т. 2 : XVIII век. 622 с.

РОЛЬ ТЕМПОВИХ ВІДХИЛЕНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

Семанишин Марія,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Таран І.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Темпові відчуття піаніста, різноманітне використання його видів виявляють такі труднощі, що без спеціальної багаторічної роботи і без необхідних знань оволодіти ними неможливо. Найчастіше темпові нюанси, пов'язані з фразуванням та артикуляцією, виникають паралельно музичній динаміці й одночасно випливають з неї. Ці відхилення у більшості випадків взаємокомпенсуються, чим забезпечують цілісність музичного руху. Зазвичай існує тенденція до пришвидшення чи сповільнення темпу у творі через зміну динамічних відтінків чи відхилення від основного темпу. У виконавській практиці часто присутня проблема, коли піаніст не може витримати темпу, заданого у творі, хоча існує необхідність дотримуватися відчуття сильної долі й ритмічного пульсу.

Постійне прагнення "раціоналізувати" роботу щодо удосконалення темпового виконання, відшукати найбільш ефективні способи оволодіння піаністичною майстерністю підтверджується великою кількістю наукових розвідок та досліджень, статей, фортепіанних творів тощо. Проблеми темпових відхилень досліджували О. Алєксєєв, А. Гуменюк, Н. Кашкадамова, Є. Назайкінський, Г. Побережна, В. Холопова, Т. Чередниченко, С. Шип та інші музиканти.

Темп (італійською tempo від латинського tempus – час) – швидкість і характер руху музичного твору, один із засобів музичної виразності. Цілісність темпу не суперечить відхиленнями від нього, зумовленими певними художніми завданнями; невелике заповільнення чи прискорення фраз, необхідне для рельєфного вираження найбільш значимих інтонаційних ліній [1, с. 491].

Основним методом збереження цілісності темпу слугує точне відчуття сильної долі. У творах з чітко вираженою метро-ритмікою корисно час від часу підкріплювати це відчуття рахуванням в голос чи працювати під метроном. Ритмічний пульс ні в якому випадку не повинен розумітися як щось механічне [2, с. 319]. Це питання досліджували багато виконавців, акцентуючи на тому, що між загальним ритмом, об'єднуючим виконання всього твору, і ритмом, об'єднуючим окремі частини, повинен існувати зв'язок.

Більш складним ніж вибір основного темпу для композитора і виконавця є вміле й відповідне характеру музики використання різних агогічних нюансів, тобто незначних відхилень від темпу у процесі виконання музичного твору. Раніше явище, яке відносилося до агогіки, визначалося як вільне tempo rubato.

Цю манеру не можна механічно перейняти, прийти до неї через наслідування, шляхом зняття репродукцій зі зразків; вона пізнається в особистому художньому досвіді. Джерелами й одночасно обов'язковою умовою цієї виконавської ритмотворчості служить проникнення в поетичний зміст музики, у звукові ідеї композитора. Проблема tempo rubato впритул змикається у своїй центральній частині з проблемою формування художнього інтелекту (свідомості), загальної музичної культури й смаку музиканта в процесі виконання фортепіанного твору [3].

Особливим випадком довільного виконання ритмічної тривалості є фермата, витримка якої залежить від цілого ряду причин та від місця її значення у творі. Аналіз розшифрування ритму вказує на те, що витримка фермати пов'язана з довжиною ритмічної долі, зафіксованою в нотному тексті. Чим довша ця тривалість – тим меншою мірою вона розтягується. Цей мінімум приблизно рівний 1–1,5 секунди. Найбільша довжина в інших випадках сягає до 10 секунд. Але найчастіше тривалість фермати знаходиться у рамках від 10 с. Дане визначення цілком може містити в собі таке поєднання, так як між проявами темпової та ритмічної свободи виконання багато спільного і не завжди можна провести строге граничне розмежування [4, с. 287].

Масштаб темпу та відхилень від нього визначає багато факторів, серед яких: жанр та стиль твору, манера виконання, характер музичних образів, емоційний зміст музики тощо. Ці фактори в їх взаємозв'язку та в процесі відхилення від основного темпу руху (темп, тривалість нот, тобто

параметрів нотного тексту, що мають точну величину) є індивідуальною виконавською інтерпретацією музичного тексту. Вона виникає в тих випадках, коли композиторський текст містить в собі потенційні можливості для використання різноманітних темпових відхилень, а вибір є справою музиканта-виконавця.

Основне завдання піаніста – розкрити зміст, закладений в музичному творі його автором – є досить складним, адже тут доводиться враховувати зіткнення двох індивідуальностей, творчих особистостей, у кожній з яких свій світогляд, культурні цінності, світосприйняття (сюди можна додати і час, в якому живуть композитор і піаніст), різні темпераменти, різне культурне середовище тощо. Однак таке поєднання дає можливість стати піаністу більш професійним у своїй творчій діяльності.

1. Музыкальная энциклопедия : у 6 т. / гл. ред. Ю. В. Келдыш. Т. 6. URL: https://notkinastya.ru/muzykalnaya-entsiklopediya-pod-redaktsiej-yu-keldysha-t-1-t-6/ (дата звернення: 16.04.2019).
2. Сидорець Т. Принципи інтонаційного мислення та художньо-виконавської виразності у фортепіанній музиці. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 133 (1). С. 318–327.
3. Алексеев А. Д. Творчество музыканта-исполнителя: на материале интерпретаций выдающихся пианистов прошлого и современности. Москва : Музыка, 1991. 104 с.
4. Юцевич Ю. Є. Музика : Словник-довідник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 352 с.

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРФЕЙСУ ТОП-10 УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

Семенюк Андрій,
ІІ курс ОР бакалавр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Семчук Л.Я.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Сьогодні, інтернет-ресурс є одним з важливих, ба навіть домінуючих способів передачі й сприйняття інформації, її візуалізації. Друкована продукція залишається актуальною, проте сучасна суспільна комунікація потребує швидкісного інформаційного ресурсу.

У даному контексті дизайн займає одне з провідних місць в сучасній галузі веб-розробки, а функції веб-дизайнера доволі багатогранні: від створення попередньої схеми, розробки інтерфейсу інтернет-ресурсу, продукування зовнішнього виду, художнього оформлення, наповнення сторінок банерами і кнопками, аж до обміну даними користувача з програмою. Створити ефективний, інтуїтивно зрозумілий, читабельний та інформаційно-доступний сайт – важливе завдання дизайнера, який власне відповідає за логічну структуру та зручний інтерфейс сайту.

Левова частка інтернет-користувачів сьогодні це власники смартфонів, що актуалізує важливість телефонної верстки сайтів.

Метою даної статті є визначення позитивних та негативних рис дизайну інтерфейсів 10-ти українських університетів в результаті порівняльного аналізу.

Який дизайн є якісним? – для цього існують загальні правила подачі даних на сторінці. Мова йде про UX/UI дизайн. UX – це в перекладі досвід користувача, а отже зрозумілість, системність, послідовність. UI – це інтерфейс користувача, те, що він бачить – композиція, графіка, колір. Саме UI дозволяє нам впливати на емоції, почуття тощо.

Дизайн веб-сторінок – це баланс функціонального та художнього. Тому для фахівців важливими є знання актуальних веб-технологій і наявності професійної художньої грамоти. Серед основних обов’язків дизайнера в процесі проектування сайтів є:

- визначення цілей і функцій майбутньої інтернет-сторінки;
- структуризація майбутнього сайту;
- подальша розробка дизайну інтернет-сторінок, розділів, банерів й інших елементів;
- цільове створення макету сайту та його складових.

У процесі вивчення й аналізу інтерфейсів університетів України виокремимо позитивні ознаки та помилки їх дизайну.

Позитивні ознаки:

• Чітка структура сторінок, схематичність інтерфейсу, яка дозволяє встановити певний шаблон сайту, що полегшує роботу користувача.

• Інформаційні блоки чіткі й симетричні, текст розташований впорядковано, є перехід на детальне опрацювання інформації, що сприяє її повноцінному сприйняттю.

• Ненав'язливий ("вільний") дизайн, що не відволікає користувача.

Найбільш повторюваними помилками, які негативно впливають на роботу й популярність сайту є:

• Неадаптованість до смартфонів, якими користуються більше 50% потенційних користувачів, що перешкоджає їх взаємодії з сайтом.

• Часто відсутня функція загального пошуку інформації (пошукова система – навігація – одна з найважливіших частин сайту).

• Неграмотний підбір кольору та шрифту, розташування інформації на малюнках понижують читабельність тексту.

• Надмірна кількість візуальної й текстової інформації.

• Художньо-стильова строкатість знаків, символів, іконок тощо.

Вище виділені питання підтверджують важливість професійного підходу в процесі розробки веб-сторінок, який поєднує в собі важливі знання різних галузей науки: мистецтва, психології, математики тощо.

1. URL: https://www.web-canape.ru/business/internet-2017-2018-v-mire-i-v-rossii-statistika-i-trendy.
2. URL: https://www.arts.ac.uk.
3. URL: https://kpi.ua.
4. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/uk.
5. URL: http://lp.edu.ua.
6. URL: http://www.nmu.org.ua/ru.
7. URL: http://www.lnu.edu.ua.
8. URL: https://pnu.edu.ua.
9. URL: http://www.univ.kiev.ua/ru.
10. URL: http://www.univer.kharkov.ua/ru.

УКРАЇНСЬКИЙ МІФОЛОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЖ, ЯК ОБ'ЄКТ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Урда Анжела,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Бабій Н.П.,
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Українська міфологія сповнена дивовижними легендами, казками і міфами. Її основою є обожнення природи. Слов'яни-язичники ніколи не потребували виразу своєї віри у храмах, як особливих релігійних інституціях, тому надзвичайні істоти, за переказами предків, населяли кожен куточок землі: будинки, озера, ліси, болота – усе було наповнене добрими чи злими потойбічними силами [2].

Люди поклонялися богам і водночас спілкувалися з химерними істотами нижчого порядку, вшановували дерева і трави, джерела та ріки, гори і степи, ліси та поля і населяли їх чарівними істотами: духами та чудовиськами (лісовик, чугайстер, блуд, домовик, вій, злидні, мавки (нявки, бісиці), русалки, потерчата (страдчата), перелесник та інші). Окремою "гілкою" української міфології

є люди з надприродною силою, це – упир, знахар (мольфар), градівник (хмарник), богатир, вовкулаки, відьми, покутники, інклюзник та інші.

Ще з давніх часів міфологія і вірування мали великий вплив на мистецтво, боги та духи зображувались на стінах храмів, у рукописах, скульптурі, архітектурі…

Наприклад, Збручанський Світовид або Збруцький ідол – скульптура IX століття, одна з рідкісних пам'яток слов'янського язичницького культу. Це кам'яний стовп, ідол, який ймовірно зображує слов'янського бога Рода-Світовида. Знайдений біля села Личківці коло Гусятина в річці Збруч (притока Дністра) в 1848 році [1].

Слов'янські міфологічні персонажі часто використовуються і у сучасних традиційних та цифрових ілюстраціях, у вітчизняному і світовому кінематографі: (серія фільмів про Гаррі Поттера, серія фільмів "Володар перснів", серіал "Грімм", "Надприродне". У коміксах Marvel Перун перебуває у рядах російських супергероїв "Supreme Soviets" і бореться з Халком, з'являється також Сварог, граючи роль божества сонця та неба. Також міфологічний персонаж є в українських радянських фільмах "Тіні забутих предків", "Вій"), у відеоіграх ("Відьмак", "Лара Крофт", "Castlevania: Lords of Shadow" та ін.), комп'ютерній анімації (український 3D-мультфільм "Мавка. Лісова пісня"). Зустріти зображення українських міфічних істот можна також на популярних художніх форумах і сайтах: Behance, Pinterest, Artstation.

Візуальна розробка персонажів для книжкової ілюстрації, відеогри, мультфільму, анімації, тощо, включає певну обізнаність та має свої основні етапи:

1. Пошук стилю та вивчення матеріалів, зразків по заданій тематиці (міфологічний персонаж – вивчення міфів та уявлень людей про їх героїв). На цьому етапі вивчаються особливості зображення міфологічних героїв, їх характерні ознаки, канони (наприклад, лісовик – велетень, мешкає у лісах, легко змінює свою подобу; чугайстер – доволі велика істота, заросліий шерстю з сивою бородою і синіми очима; водяник – замість ніг має риб'ячого хвоста; мавка – вродлива струнка дівчина, з розкішним довгим волоссям, голову мавки завжди прикрашає вінок, сплетений з листя дерева у якому вона живе…).

2. Створення силуетів персонажа з базових елементів (круг, квадрат і трикутник). На цьому етапі дуже важливе знання композиції. За допомогою силуету необхідно передати історію героя, його характер (круглий силует персонажа асоціюється з добром, позитивом; квадратний – з важкістю, статичністю, впевненістю, силою, жорстокістю; трикутний – з динамікою, небезпекою, негативом).

3. Лінії дії – ключовий елемент, який додає динаміку в пози персонажа, це невидимі лінії (як правило, С-подібні або S-подібні), що мають на увазі дію, динаміку і напрямок руху [3]. Хороша лінія дії важлива в будь-якому малюнку. Вона допомагає виразити те, що намагався сказати автор. Цей принцип часто використовується у мультиплікації, оскільки там завжди присутня гіперболізація, для кращого сприйняття дій і рухів.

4. Створення емоцій персонажа. На цьому етапі дуже важливою є виразність і зрозумілість. Аніматори часто змальовують власні емоції, кривляючись перед дзеркалом, це допомагає відчути всі деталі певного стану героя, і надає змогу персонажу бути простим і зрозумілим для глядача.

5. Сторітеллінг – це мистецтво розповідання історій [4]. В ілюстраціях персонажів цю історію ми розповідаємо через одяг (наприклад, селянин – в лляній сорочці і шароварах, лицар – в обладунках, священник – в рясах), аксесуари (наприклад, водяника завжди зображують з елементами підводного світу – ракушками, рибами, водоростями; бога грому, Перуна, неможливо зобразити без блискавки; знахаря – з дивакуватим намистом і сумкою повною трав) та суміжних персонажів (наприклад, відьма з вороном, лісовик із звірятком на плечі).

6. Не менш важливим є колір персонажа. Для цього етапу необхідні знання кольорознавства та колірної гармонії (розташування кольорів найбільш привабливим та ефективним способом для хорошого сприйняття). Контрастна колірна гармонія використовується для головних персонажів, монохромна – для другорядних персонажів.

Світ українських міфологічних істот надзвичайно багатий. Тому набирає популярності у сучасному візуальному мистецтві, через що сильно модифікується. Важливо не лише поширити українську міфологію, а й зберегти її автентичність і колорит. Кожен персонаж, народжений міфами, має бути не лише красивим та сучасним, а нести у собі історію, культуру, харизму і традиції свого народу, розказувати нащадкам про канонічні уявлення предків.

1. Олександр Гейштор. Слов'янська міфологія. Київ : Кліо, 2014.
2. Дара Корній. Чарівні істоти українського міфу. Духи природи. Харків : Vivat, 2017.
3. Линии действия. URL: pikabu.ru/story/linii_deystviya_5656277.
4. Interview with Julie Hauge Andersen: Character Designer. URL: https://conceptartempire.com/julie-hauge-andersen-interview.

ЗАЛУЧЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ У ПРАКТИКУ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Шемрай Марія,
І курс ОР магістр, Навчально-науковий інститут мистецтв.
Науковий керівник – Пацалюк І.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Швидкий розвиток науки в сучасній Україні та зростання обсягів нової інформації потребують від школи підготовки активних, самостійних учнів з розвиненими творчими здібностями. Уроки образотворчого мистецтва повинні бути цікавими для учнів. У зв'язку з цим все більше ми відчуваємо гостру потребу в удосконаленні традиційних форм навчання.

В останні роки зроблено чимало спроб удосконалити побудову уроку, як форми організації навчальної діяльності учнів, що диктує необхідність застосування так званих "нетрадиційних" форм навчання. Очевидно, що одним із можливих варіантів розв'язання проблеми може стати застосування нестандартних форм проведення уроків.

На думку О. Антипової, В. Паламарчук, Д. Рум'янцевої, суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню [1, с. 65]. Л. Лухтай називає нестандартним уроком той, при проведенні якого учитель не дотримується чітких етапів навчального процесу, методів, традиційних видів роботи [3, с. 31]. Е. Печерська бачить головну особливість нестандартного уроку у викладанні певного матеріалу в формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагає створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [5, с. 62].

Нестандартний урок розглядається, як нова форма уроку. Тому нестандартні уроки, як новий тип або клас уроків характеризуються особливою довірливою атмосферою між учасниками навчального процесу, що створює максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб'єктів цього процесу.

Істотними ознаками нестандартного уроку є:

- гнучкість структурної побудови;
- зміна усталених функцій учителя й учнів;
- активне застосування групових форм роботи;
- максимальна реалізація міжпредметних зв'язків**.**

Використання нестандартних форм уроків має певні переваги, оскільки вони дають змогу урізноманітнювати навчальну діяльність, відійти від чітких рамок стандартного уроку з його незмінною структурою: опитування, пояснення, закріплення, домашнє завдання; сприяють підвищенню активності учнів, а отже й ефективності уроку. Стимулюючи творчу діяльність учителя та його вихованців, нестандартні уроки створюють сприятливі умови для співпраці, що є надзвичайно важливим у роботі школи.

Мета уроків образотворчого мистецтва полягає у розвитку в дітей схильності до спостереження за навколишньою дійсністю, розвитку найважливіших для художньої творчості умінь – бачити життя очима художника. Формування спостережливості, уваги до навколишньої дійсності освоєння художніх матеріалів – основні завдання цієї навчальної дисципліни. Особливість нестандартних уроків полягає в такому структуруванні змісту та форми, яке викликало б інтерес в учнів, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню.

Дослідженням з даної теми займалися вчені: Н. Абашкіна, І. Василюк, С. Луценко-Ковтун, В. Чайка, В. Шамардин. В їхніх педагогічних поглядах ми можемо зустріти наголошення на потребі використання нетрадиційних форм організації навчання школярів для формування всебічно розвиненого підростаючого покоління [7, с. 154].

Для нестандартних уроків характерною ознакою є інформаційно-пізнавальна система навчання – оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання. Порівняно із звичайним традиційним заняттям, нестандартний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. Навчання на ньому спрямоване на підвищення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті навичок та вмінь.

Характеризуючи сучасну освітню практику, С. Кельм вказує на те, що нестандартні уроки образотворчого мистецтва мають специфічні можливості та характеризуються відповідними методичними аспектами їх проведення. На думку автора, “Назви уроків дають деяке уявлення про цілі, завдання, методику проведення таких занять. Найпоширенішими типами нетрадиційних уроків є: уроки-ділової гри, уроки-змагання, уроки типу КВК, уроки-консультації, комп’ютерні уроки, театралізовані уроки, які ведуть учні, уроки-конкурси, уроки-тренінги або тренінги уроки з груповими формами роботи тощо” [2, с. 13]. Враховуючи означену класифікацію, можна стверджувати, що нестандартний урок образотворчого мистецтва, окрім названих вище характеристик будується на основі системно-діяльнісного підходу до навчання.

1. Антипова О., Рум’янцева Д., Паламарчук В. У пошуках нестандартного уроку. *Радянська школа*. 1991. № 1. С. 65–69.
2. Кельм С. В. Нетрадиційні уроки образотворчого. Черкаси : ЧОІПОПП, 2014. 56 с.
3. Лухтай Л. Нестандартний урок. *Початкова школа*. 1992. № 3–4. С. 31–32.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка : навч. посібник. 5-те вид., доповнене і перероблене. Київ : ФОП Мосейюк В. Ю., 2007. С. 656.
5. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні. *Рідна школа.* 1995. № 4. С. 62–65.
6. Сидоренко Т. Типові та нетипові форми організації навчання. *Управління школою*. 2004. № 14. С. 6–8.
7. Чайка В. Основи дидактики : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. С. 238.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

АДАПТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Бойків Володимир,
І курс ОР магістр, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Остап'як З.М.,
доктор медичних наук, професор.

До першочергових державних завдань належить створення оптимальних умов для життєдіяльності інвалідів, особливо дітей, які потребують відновлення втраченого контакту з довкіллям, корекції та наступної психолого-педагогічної реабілітації, трудової адаптації та інтеграції у соціум. Про це йдеться в затвердженій Указом Президента України цільовій комплексній програмі "Фізичне виховання – здоров'я нації". Крім того, в ній наголошується на важливості науково-методичного й інформаційного забезпечення спортивної та реабілітаційної діяльності осіб із обмеженими можливостями. Важливу роль у вирішенні проблем корекції, реабілітації та соціальної інтеграції дітей з обмеженими можливостями в умовах сьогодення відіграють засоби адаптивного фізичного виховання [1, 2, 3]. Різноманітність і спрямованість фізичних вправ, що застосовуються в системі адаптивного фізичного виховання, варіативність їх виконання дозволяють здійснювати добір і необхідне їх поєднання з урахуванням завдань корекції рухових порушень і підвищення фізичної підготовленості учнів спеціальних шкіл до оптимального рівня.

Мета дослідження – визначити місце і роль адаптивного фізичного виховання в системі загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань було використано такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та документальних матеріалів.

Результати дослідження. Одним із напрямків сучасної соціальної політики в Україні є створення необхідних умов для занять фізичною культурою і спортом людям із обмеженими можливостями, що забезпечує реалізацію їх права на самореалізацію, самоствердження, демонстрацію сили характеру, волі і духу [3, 4].

АФВ (освіта) – педагогічний процес, що спрямований на формування в інвалідів і людей з відхиленнями у стані здоров'я комплексу спеціальних знань, життєво та професійно необхідних рухових умінь і навичок; на розвиток широкого кола основних фізичних і спеціальних якостей, покращення функціональних можливостей різних органів і систем організму; на більш повну реалізацію їх генетичної програми і, нарешті, на становлення, збереження та використання тілесно-рухових якостей інваліда, які залишились.

Найбільш перспективними напрямами АФВ є наступні:

- створення науково обґрунтованих програм з фізичного виховання інвалідів різних категорій;
- інтеграція здорових й інвалідів у процесі занять фізичними вправами;
- специфічні особливості навчання руховим діям інвалідів різних категорій та віку;
- формування та корекція основних рухів інваліда;
- специфічні особливості методики розвитку фізичних якостей інвалідів різних категорій та віку.

Мета АФВ полягає у створенні оптимальних умов для досягнення особистісної соціальної зрілості, розвитку здібностей, потрібних як самій особі, так і суспільству, здобуття освіти, забезпечення соціальної активності, які уможливлюють нормальне життя в соціумі.

Головне завдання АФВ полягає у формуванні в таких дітей свідомого ставлення до своїх сил, твердої впевненості в них, готовності до сміливих і рішучих дій, підвищення рухової активності, переборення необхідних для повноцінного функціонування суб'єкта фізичних навантажень, а також

потреби в систематичних заняттях фізичними вправами і, взагалі, у веденні здорового способу життя відповідно до рекомендацій валеології [2, 3, 4].

Висновок. Отже, корекційна діяльність в АФВ спрямована на забезпечення повноцінного фізичного розвитку, підвищення рухової активності, відновлення та удосконалення психофізичних здібностей, профілактику вторинних відхилень у аномальних дітей, вирішення складних завдань соціальної адаптації особистості, допомогу в засвоєнні нею ціннісно-нормативної системи суспільства, виховання психологічних і моральних якостей, раціональну організацію дозвілля, спілкування та ін. Все це позитивно впливає на психологічний стан інвалідів та їх оточення, суттєво оптимізує життєві інтереси та ціннісні орієнтації. Так, наприклад, засвоєння інвалідами мобілізаційних цінностей фізичної культури дозволяє покращити здатність до раціональної організації свого життя, підвищує внутрішню дисципліну, зібраність, швидкість оцінювання ситуації та прийняття рішення, наполегливість у досягненні поставленої мети і т. ін.

Наше суспільство поки не готове до сприйняття інваліда як рівноправної особистості, а інклюзивне навчання вимагає створення адаптивних навчальних програм, обладнання, технічних засобів, матеріальних внесків, а від педагогів – іншого рівня мислення та професійної підготовки, широкої компетентності, досвіду та майстерності.

1. Демчук С. П. До питання організації адаптивного фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку із депривацією сенсорних систем. *Молодь та олімпійський рух* : зб. тез доповідей VIII Міжнародної наук. конф. молодих учених, 10–11 верес. 2015 р. Київ, 2015. С. 197–198. URL: http://uni-sport.edu.ua/naukova-robota/naukovi-konferentsiji-seminari.html.
2. Кашуба В., Демчук С. До питання використання інформаційних технологій у процесі адаптивного фізичного виховання. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2014. Вип. 19. С. 82–88.
3. Савлюк С. П. Просторова організація тіла дітей молодшого шкільного віку із депривацією сенсорних систем у процесі фізичного виховання : монографія. Рівне : О. Зень, 2017. 560 с.
4. Савлюк С., Випасняк І., Соя М. Аналіз методик збереження та корекції зору засобами фізичного виховання. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2016. Вип. 24. С. 113–121.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Бугаєнко Ярослав,
І курс ОР магістр, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Випасняк І.П.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Пошук оптимальних шляхів підготовки висококваліфікованих фахівців з достатнім рівнем конкурентоспроможності на ринку праці є однією із проблем вищої освіти. Згідно думки багатьох представників педагогічної науки фізичне виховання традиційно і обґрунтовано визнається найважливішим чинником дієздатності студентської молоді, ефективним засобом формування її здоров'я і підготовки до активної життєдіяльності й майбутньої високопродуктивної праці [1].

Одним з основних завдань, визначених у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, є формування гармонійно розвиненої, морально і фізично здорової особистості, яка з відповідальністю ставиться до свого здоров'я.

У сьогоднішніх реаліях культурно-цивілізаційних трансформацій, здоров'я студентів – це визначальна категорія, яка впливає як на прогресивний розвиток, так і на стабільність суспільства. У ході вивчення наукової літератури виявлено, що в умовах соціально-економічної нестабільності, загальної тенденції зниження суспільного здоров'я, якості навколишнього середовища призводить до поширення різних захворювань, у тому числі, опорно-рухового апарату, зокрема, порушень постави людини [4].

Тому метою нашого дослідження було – систематизувати знання та результати практичного досвіду з питань спрямованих на підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентів з функціональними порушеннями ОРА.

Завдання дослідження:

1. За даними науково-методичної літератури вивчити та узагальнити підходи спрямовані на підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентів з функціональними порушеннями ОРА.

2. Визначити перспективні напрямки підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентів.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань було використано такі методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та документальних матеріалів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У працях багатьох вчених акцентується увага на тому, що стратегічною метою вищої освіти має бути створення середовища, яке сприяло б всебічному розвитку особистості студента [2]. На жаль, наявна система фізичного виховання, орієнтована більше на реалізацію завдань загальної фізичної підготовки, не сприяє задоволенню потреб та рекреаційно-оздоровчих інтересів студентів та не може сформувати систему мотивів до систематичних занять фізичними вправами.

Зазначена проблема ускладнюється ще й тим, що функціональні порушення постави належать до найбільш розповсюджених відхилень у скелетно-м'язовій системі студентської молоді [1]. Саме ця ситуація вимагає пошуку нових шляхів підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентської молоді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових досліджень свідчить, що сьогодні, стан здоров'я молодого покоління є одним з найважливіших показників здорового потенціалу нації, тому його збереження та зміцнення мають пріоритетне значення. Дане питання активно обговорюється не лише у колі науковців, але й є важливим напрямом державної політики України, про що свідчить розробка та впровадження на законодавчому рівні відповідних програм та проектів.

Дослідники підкреслюють, що на тлі інтенсифікації навчального процесу у закладах вищої освіти зафіксовано тенденцію до збільшення кількості студентів із функціональними порушеннями опорно-рухового апарату. З огляду на актуальність проблеми українськими фахівцями (В.О. Кашуба, 2010–2018; А.І. Альошина, 2013–2018; С.В. Лопацький, 2016; А.З. Шанковський, 2016; І.П. Випасняк, 2018 та ін.) обґрунтовані різноманітні інноваційні технології, методики та програми із профілактики й корекції функціональних порушень ОРА студентської молоді. У той же час тенденція збільшення числа студентів з функціональними порушеннями ОРА засвідчує, що науково-методичне забезпечення роботи з цією категорією осіб відстає від вимог часу й має надалі потребу в методологічному, організаційному та практичному обґрунтуванні.

Перспективи подальших наших досліджень лежатимуть в площині вивчення функціональних порушень ОРА студентів різних спеціальностей ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника" в процесі фізичного виховання з урахуванням рівня стану біогеометричного профілю постави.

1. Випасняк І., Шанковський А. Інноваційні технології, спрямовані на підвищення ефективності процесу фізичного виховання студентів. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт* : журнал / уклад. А. В. Цьось, А. І. Альошина. Луцьк, 2017. Вип. 18. С. 125–129.
2. Мицкан Б. М., Випасняк І. П., Шанковський А. З. Факторна структура показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, тілобудови та стану біогеометричного профілю постави студентів в процесі фізичного виховання. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15 : "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)"* : зб. наук. праць / за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 4 (98) 18. С. 106–110.

3. Шанковський А. З. Корекція тілобудови студентів в процесі фізичного виховання з урахуванням стану їх постави : дис. … канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника". Київ, 2018. 287 с.
4. Kashuba V., Kolos M., Rudnytskyi O., Yaremenko V., Shandrygos V., Dudko M., Andrieieva O. Modern approaches to improving body constitution of female students within physical education classes. *Journal of Physical Education and Sport*. 2017 (4). Art 227. P. 2472–2476.

ЕФЕКТИВНІСТЬ КІНЕЗІОЛОГІЧНОГО ТЕЙПУВАННЯ ПРИ ГОСТРИХ ПОРУШЕННЯХ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ

Продан Іван,
І курс ОР магістр, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Аравіцька М.Г.,
кандидат медичних наук, доцент.

Метою даної роботи є дослідження ефективності кінезіологічного тейпування при гострих порушеннях мозкового кровообігу (ГПМК).

Матеріали та методи дослідження: аналіз і синтез фахової науково-методичної літератури.

За останні десять років Всесвітньою організацією охорони здоров'я було проведено дослідження про провідні причини смертності населення країн різних континентів, культур та походжень в усьому світі. Їх результати показали, що однією з найбільш поширених патологічних груп є патологія серцево-судинної системи, котра, у свою чергу приводить до неврологічних захворювань, таких як – інсульт або ГПМК. Крім цього хвороби даного характеру мають тенденцію до стрімкого зростання. За ствердженнями Міністерства охорони здоров'я України по загальній статистиці усіх летальних випадків зі всієї загальної структури смертності від різних захворювань близько 10% були спричиненими ГПМК або його швидко прогресуючими ускладненнями.

Внаслідок тимчасової втрати чутливості у кінцівках часто розвиваються патологічні рухи, такі як синкінезія, відвисання стопи, розтягнення сумки плечового суглобу і т. д. При наявності цих ускладнень у комплексній реабілітації особливе місце займає кінезіотейпування. Серед численних ефектів впливу кінезіотейпа на організм можна виділити два основних: механічний і нейрорефлекторний. Наклеєний тейп створює декомпресію на ураженій ділянці та поліпшує місцевий кровообіг в тканинах, внаслідок чого виводяться медіатори запалення, таким чином реалізується його лімфодренажний ефект. Додатково кінезіотейп має фіксаційну здатність, тобто, за рахунок натяжіння кінезіотейп обмежує амплітуду руху у суглобі, тим самим створюючи профілактику патологічного руху.

Кінезіотейп впливає на шкірно-кінетичну чутливість, збуджуючи рецептори, що знаходяться в шкірі, м'язах, сухожиллях, суглобах. Використання м'язових технік дозволяє або посилити або послабити тонус паретичних м'язів. Завдяки волокнистій структурі кінезіотейп не перешкоджає дихальній функції шкіри і вільному виділенню секрету потових і сальних залоз. Кінезіотейп перебуває на шкірі протягом 3–5 днів, що дозволяє використовувати його з безперервним терапевтичним ефектом (наприклад, при усуненні больових синдромів, в боротьбі зі спастичністю, а також для корекції біомеханічних порушень).

Висновок. Комплексне поєднання фізичної терапії з кінезіологічним тейпуванням, спрямоване на зменшення числа постінсультних ускладнень, пришвидшує процес відновлення рухових навичок.

1. Кадыков А. С., Черникова Л. А., Шахпаронова Н. В. Реабилитация неврологических больных. 3-е вид. Москва : МЕДпресс-информ, 2014. 560 с. : ил.
2. Порада А. М., Солодовник О. В., Прокопчук Н. Є. Основи фізичної реабілітації : навч. пос. 2-е вид. Київ : Медицина, 2008. 248 с.

3. Мухін В. М. Фізична реабілітація : підручник. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Олімп. л-ра, 2009. 488 с.
4. Мерхоль Ян. Ранняя реабилитация после инсульта / пер. с англ. ; под ред. проф. Г. Е. Ивановой. Москва ; МЕДпресс-информ, 2014. 248 с. : ил.
5. O'Sullivan S., Schmitz T. Phisical rehabilitation. Philadelphia : Davis Company, 2004. 748 p.

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ЛАПАРОСКОПІЧНОЇ ХОЛЕЦИСТЕКТОМІЇ

Тудоси Василина,
І курс ОР магістр, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Голод Н.Р.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Метою даної роботи є – дослідити значення фізичної терапії для хворих після лапароскопічної холецистектомії.

Матеріали та методи дослідження: метод аналізу і синтезу фахової науково-методичної літератури.

Результати дослідження та їх обговорення. Останнім часом у всьому світі відзначається неухильне зростання хвороб органів травлення у зв'язку з урбанізацією населення гіпокінезією, а також такими негативними соціально обумовленими явищами, як неадекватне, незбалансоване харчування, алкоголізм, куріння, та інші фактори, які зумовлюють розвиток захворювань.

Одне з найпоширеніших захворювань органів шлунково-кишкового тракту є холецистит. У більшості випадків консервативне лікування цього захворювання не має бажаний результат, тому, застосовують хірургічні методи лікування – холецистектомію. На даний момент застосовують менш травматичний варіант проведення цієї операції – лапораскопічну холецистектомію. При цьому темпи відновлення і період реабілітації є значно меншими. Ефективність та необхідність проведення реабілітаційних заходів у хворих, які перенесли холецистектомію доведена багатьма вченими. Втім, тільки деякі дослідники наполягають на проведенні саме раннього відновлювального лікування, тобто одразу ж після операції.

Після проведення оперативного лікування у хірургічних хворих виникають розлади, що зумовлені як і самим захворюванням, так і фізіологічними змінами в організмі. Всі вони пов'язуються з дією наркозу, гіпокінезією і самим оперативним втручанням. Операція чинить серйозний вплив на організм хворого. Порушуючи цілісність тканин, що є неминуче при хірургічному втручанні, постійно супроводжується болями.

З боку центральної нервової системи також спостерігаються зміни, відбувається переважання гальмівних процесів, порушення рівноваги між процесами збудження і гальмування. З боку органів кровообігу – знижується ударний і хвилинний обсяг серця, уповільнюється швидкість кровоточу, незважаючи на це розвивається помірна тахікардія, зменшується маса циркулюючої крові, підвищується в'язкість і згортання.

Після проведення операції на органах черевної порожнини порушується діяльність шлунково-кишкового тракту, це пов'язано як з самим оперативним втручанням, так і з гіпокінезією, внаслідок перебування хворого тривалий час в горизонтальному положенні. При цьому знижується секреторна і моторна функція шлунково-кишкового тракту.

Основою тактики реабілітаційного процесу після оперативних втручань в області черевної порожнини є усунення загальних і місцевих патологічних зрушень, викликаних операцією і захворюванням. Відповідно до цього в післяопераційному періоді пріоритетною задачею є усунення переважно загальних проявів "післяопераційної хвороби", зокрема, порушень серцево-судинної, дихальної систем і травної.

У комплексі заходів, спрямованих на зменшення числа післяопераційних ускладнень і зниження летальних випадків, значне місце займає фізична терапія. Своєчасне і раціональне її застосування сприяє успішному перебігу післяопераційного періоду.

Підбираючи засоби і форми фізичної терапії важливо використовувати індивідуальний підхід з урахуванням стану серцево-судинної, нервової системи, а також загального стану хворого. Позитивним фактором є можливість використання абсолютно всіх форм ЛФК: ранкової гігієнічної гімнастики, лікувальної гімнастики, гідрокінезітерапії, самостійних занять, лікувальної ходьби.

Висновок: фізична терапія після холецистектомії має включати різноманітні методи та засоби, такі як: лікувальна фізична культура, елементи ерготерапії, які спрямовані на соціальну адаптацію хворого. Тільки різноманітне співвідношення цих методів, і завдань поставлених перед нами, дають змогу якнайшвидше повернутися до звичного способу життя і праці.

1. Пархотик И. И. Физическая реабилитация при заболеваниях органов брюшной полости. Київ : Олимпийская литература, 2003. 224 с.
2. Порада А. М., Солодовник О. В., Прокопчук Н. Є. Основи фізичної реабілітації : навч. пос. 2-е вид. Київ : Медицина, 2008. 248 с.
3. Мухін В. М. Фізична реабілітація : підручник. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ : Олімп. л-ра, 2009. 488 с.
4. Гойда С. М. Тенденції поширеності жовчокам'яної хвороби серед населення України. *Український медичний часопис*. 2011. № 4 (84). С. 112–113.
5. O'Sullivan S., Schmitz T. Phisical rehabilitation. Philadelphia : Davis Company, 2004. 748 p.

ПОПУЛЯРНІ ВИДИ ФІТНЕСУ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Федорчук Ганна,
І курс ОР магістр, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Земська Н.О.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент.

Актуальність. З появою у світі нового напряму – фітнесу, в області оздоровчих технологій почали відбуватися значні перетворення. З кожним роком зростає кількість спортивних, лікувальних, оздоровчих фітнес-програм.

Фітнес – це розвиток всіх фізичних якостей, необхідних для повсякденного життя. Фітнес настільки багатогранний, що будь-яка людина, незалежно від віку, статі, способу життя і стартового стану здоров'я, може пристосувати систему до своїх потреб, і вона гарантовано призведе до поставленої мети [4].

Специфіка фітнесу полягає в підборі різних видів спортивних вправ і інших заходів (рекомендації по харчуванню, правила організації праці, відпочинку та тренувальних занять) щодо покращення здоров'я, зміцнення систем організму і корекції фігури [1, 2].

Мета роботи: теоретично обґрунтувати різновиди фітнес-програм для жінок.

Завдання роботи:

1. Аналіз науково-методичних літературних джерел, в яких висвітлюється питання впливу фітнесу та його різновидів на здоров'я людини і її фізичний стан.

2. Визначити популярні види фітнесу серед студентської молоді.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення науково-методичної літератури; педагогічне спостереження, опитування.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі фітнес-клубу "Апельсин". З метою визначення популярності окремих видів фітнесу серед студентської молоді нами було проведене опитування 38 студенток ВНЗ міста Івано-Франківська.

Аналіз результатів дослідження.

Фітнес – одна з найпопулярніших у всьому світі систем оздоровлення, яка дозволяє задовольнити сучасні потреби різних вікових груп населення, що бажають зробити свою фігуру красивою, а

здоров’я міцним. Її головні відмінні риси – індивідуальний підхід для тих, хто займається і персональний підбір дієти. Основою фізичного тренування у фітнесі є аеробні вправи [4].

Слово “фітнес” походить від англійського Fitness, тобто – бадьорість, здоров’я, стрункість, відмінна спортивна форма. Бажання бути у формі – природне бажання. Особливо актуальне воно зараз, коли хвороби та шкідливі звички стали справжньою проблемою. Фітнес – найдосконаліша на сьогодні система тренувань, що увібрала у себе найефективніші прийоми “виховання тіла”. Однак фітнес – це не тільки фізичні вправи, але й певний спосіб життя, який насамперед гармонізує фізичні навантаження та харчування, відчуття радості та гордості за свої досягнення. Фітнес – це стиль життя, спосіб спілкування з навколишнім світом [5].

На сьогоднішній день для жінок розроблено багато оздоровчих фітнес-програм, за допомогою яких вони підбирають собі оптимальний варіант виду фітнесу. За станом здоров’я, бажанням, потребою, навіть з економічної точки зору можуть обирати фітнес клуб, тренера, рід заняття.

Безліч досліджень показало позитивний вплив фітнесу в його різноманітних формах на стан здоров’я, рівень фізичної підготовленості, функціонального стану організму, розумову і фізичну працездатність людини [1, 2, 3, 4, 5].

Сучасна фітнес-індустрія пропонує велике їх розмаїття: аеробіка та її різновиди, аквафітнес, степ-фітнес, дубль-степ, йога-фітнес, стрип-пластика, танцювальний фітнес (зумба, латина), стретчинг, пілатес, фітбол. Завдання фітнесу – це насамперед зміцнення здоров’я, підвищення життєвого тонусу, зростання загальної та спеціальної працездатності, виховання фізичних якостей, формування та корекція вад статури, психопрофілактика, психокорекція, психорегуляція, набуття життєвої енергії, бадьорості, життєрадісного настрою, протидії та опору до стресів [3].

З метою визначення популярності окремих видів фітнесу серед студентської молоді нами було проведене опитування 38 студенток ВНЗ міста Івано-Франківська.

За даними опитування ми дізналися, які види фітнесу набули популярності серед студентської молоді:

1. Аеробіка, степ-аеробіка – 31%;
2. Zumba, strong by zumba – 26%;
3. Види ментального фітнесу – 18%(стрейчинг, пілатес, йога);
4. Фітбол – 16%;
5. Боді-флекс – 9%.

Отже, більше половини опитаних студенток (57%) надають перевагу аеробіці, степ-аеробіці та Zumba, що ми врахуємо у наших подальших дослідженнях.

1. Буйнова М. М. Фітнес: ми вибираємо успіх! Санкт-Петербург : ІК “Невський проспект”, 2002. 192 с.
2. Горян Р. Аеробіка. Фітнес. Шейпінг. Москва : Віче, 2001. 320 с.
3. Иващенко Л. Я., Благий А. Л., Усачев Ю. А. Программирование занятий оздоровительным фитнесом. Київ : Наук. світ, 2008. 198 с.
4. Піттрофф У., Німанн К., Регелін П. Wellness. Чудо-рецепт здорового життя. Харків : Книжковий клуб, 2006. 143 с.
5. Хоулі Т., Френкс Дон. Оздоровчий фітнес / пер. з англ. Київ : Олімпійська література, 2000. 318 с.

ПРАВОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Хащівська Іванна,
І курс ОР магістр, факультету фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – Мальона С.Б.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент.

Реформаційна розбудова правової держави в Україні вимагає пошуку ефективних правових інструментів соціального й гуманітарного розвитку суспільства, зокрема сучасної освіти. У розв'язанні цієї проблеми провідне місце належить освітянам і закладам освіти. Потреби суспільства диктують необхідність трансформації освітньої системи в напрямі опанування нею правового простору та формування правової компетентності у молоді, зокрема студентів факультету фізичного виховання.

Проблемами формування правової культури та правосвідомості майбутнього вчителя, визначення змісту правової освіти у вищих навчальних закладах досліджуються науковцями: М. Городиським, І. Романовим, О. Соломатіним, Т. Почтар, О. Скакун, Ю. Калиновським, М. Цимбалюк.

Мета – розглянути педагогічні умови, за яких відбувається формування правової компетентності та здійснюється підвищення її рівня у майбутніх учителів фізичної культури.

На основі аналізу наукових праць з'ясовано, що правова компетентність є важливою складовою професійної компетентності майбутнього вчителя. З урахуванням вимог сучасних підходів (зокрема, компетентнісного) окреслено взаємообумовлені компоненти правової компетентності майбутніх учителів.

Правову компетентність учителя автори розглядають як складне інтегративне особистісне утворення в цілісній структурі особистості педагога, що включає загально-правові й професійно-педагогічні знання, вміння й професійні якості, необхідні для здійснення правового виховання учнів та організації власної професійної діяльності в межах правового поля.

Формування правової компетентності передбачає засвоєння студентом не окремих, відірваних один від одного елементів правових знань, умінь та навичок професійних і особистісних якостей, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного визначеного напряму присутня сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер. Це, зокрема, навчальний компонент, що передбачає три пріоритетних завдання:

– розвиток теоретичного компоненту правової компетентності, який забезпечує майбутнього вчителя фізичної культури загально правовими знаннями, що сприяють успішній організації професійної діяльності створюють основу для формування сучасного правового мислення, генерують акти правосвідомості, тобто систему відносин до морально-правових норм через призму пізнання права як соціального явища;

– розвиток практичного компоненту правової компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, який визначається, насамперед, сукупністю професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність педагога вирішувати завдання правової діяльності. Це інформаційно-інтелектуальні, прогностично-проективні, організаційно-регулятивні, виховні, рефлексивні, емоційно-вольові уміння і навички;

– розвиток особистісного компоненту правової компетентності, який утворює такі професійні й особистісні якості, як: професійно-світоглядні (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці), професійно-поведінкові (вимогливість щодо дотримання правових норм), особистісно-значущі (гуманістична спрямованість особистості, адекватна самооцінка тощо).

Основними засобами формування правової компетентності у майбутніх учителів фізичної культури є правова освіта й правове виховання та соціалізація у правовому середовищі вищого навчального закладу.

Процес формування правової компетентності у майбутніх учителів фізичної культури має два напрями її реалізації в умовах вищого закладу. Перший напрям пов'язаний зі спеціальними педаго-

гічними умовами, де вони є системою та утворюючими елементами фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Другий напрям формування правової компетентності інформаційно-орієнтаційний – є пріоритетним для формування правової компетентності у майбутніх вчителів фізичної культури, що передбачає наявність у вчителя розвиненої правосвідомості, знання прав й освітнього законодавства, уміння орієнтуватися в потоці правової інформації, здатність до застосування правових знань у власній професійній діяльності. Отже, формування правової компетентності у майбутніх учителів фізичної культури викликає стурбованість і потребує запровадження до навчально-виховного процесу додаткових рекомендацій.

Отже, правова компетентність студентів факультету фізичного виховання має змістову і функціональну специфіку в залежності від характеристик його фахової діяльності. Структура цього явища може бути подана у вигляді теоретичного, практичного і особистісного компонентів, які, в свою чергу, утворюються сукупністю правових знань, умінь, навичок, якостей і здібностей, що входять до змісту правової підготовки студентів.

1. Мальона С. Б., Базилевич Є. Педагогічні умови формування правової компетентності майбутніх фахівців з фізичної культури. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура.* 2016. Вип. 24. С. 60–65.
2. Мальона С. Б. Шляхи оптимізації правової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури як складової професійної діяльності. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура.* 2015. Вип. 21. С. 70.
3. Kichuk Ja. V. Legal competence of a specialist – a priority of civic education in high school. *Visnyk Ljviv. un-tu. Serija : Pedaghoghika*. 2008. Vyp. 23. P. 141–147.

ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ

ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ ПАМ'ЯТОК ПРИРОДИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дедерчук Уляна,
IV курс ОР бакалавр, факультет туризму.
Науковий керівник – Маланюк Т.З.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Туристично-екскурсійна галузь оголошена стратегічним напрямом розвитку економіки Івано-Франківської області і є важливим чинником стабільного і динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки. Об'єктивно регіон має усі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього й іноземного туризму та екскурсійної діяльності. Прикарпаття є одним з перспективних туристичних регіонів держави. Розвиток туристично-екскурсійної галузі поліпшує інвестиційне середовище, стає джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, сприяє розвитку пов'язаних із туризмом галузей економіки [3, с. 76]. Цьому сприяють унікальні атракційні пам'ятки природи: комплексні, ботанічні, гідрологічні, геологічні, а також національні парки та заповідні місця.

Найбільш повно туристичні атракції в природно-заповідному фонді представлені природні комплекси Ґорган і Чорногори. Значну цінність становлять природний заповідник "Ґорґани" площею 5,3 тис. га, де охороняються природні комплекси високогірних Карпат, Карпатський НПП площею 50,3 тис. га, створений для збереження типових для Чорногори та Ґорґан екосистем, національний природний парк "Гуцульщина" площею 32,2 тис. га створений з метою збереження природних комплексів Покутських Карпат. У 2003 р. створений Галицький національний природний парк площею 14,3 тис. га [1, с. 18].

Рогатинське Опілля репрезентує Галицький національний природний парк, лісові заказники місцевого значення "Журити" і "Журавенківський", Покутсько-Буковинські Карпати – національний парк "Гуцульщина", Полонинсько-Чорногірську область – гідрологічний заказник місцевого значення "Ріка Чорний Черемош", Рахівсько-Чивчинську область – ландшафтний заказник місцевого значення "Чивчино-Гринявський", Сколівські Бескиди – Поляницький регіональний ландшафтний парк, ботанічні заказники місцевого значення "Магура" та "Федів", загальнозоологічний заказник місцевого значення "Гирява" та ін. Унікальними атракційним об'єктом також є ботанічні заказники загальнодержавного значення "Княждвірський", де охороняється тис ягідний; "Скит Манявський", на території якого росте модрина польська [4, с. 15]; "Яйківський", створений для охорони сосни кедрової європейської; комплексна пам'ятка природи "Скелі Довбуша" з унікальними скельними утвореннями; степові резервати "Масьок", "Касова гора", "Чортова гора" з реліктовою рослинністю (ковила, ясенець білий, осока низька, фіалка Джоя) та інші [5, с. 74].

Заповідною територією області пролягає значна кількість різноманітних атракційних маршрутів. Найцікавішими з них – науково-пізнавальні стежки "На гору Говерла", "Стежка Довбуша", "Женець-Хом'як", "На озеро Несамовите", "Погорілець-Шешурська-Марічейка" територією КНПП; "На гору Клифу", "На озеро Лебедине" – по території НПП "Гуцульщина"; туристичні маршрути до лісового заказника загальнодержавного значення "Скит Манявський", пам'ятки природи загальнодержавного значення "Манявський водоспад", комплексної пам'ятки природи загальнодержавного значення "Скелі Довбуша", ботанічного заказника "Княждвірський" та інші [2, с. 156].

Особливий інтерес становить використання таких атракційних об'єктів: Старуня – майбутній "Парк льодовикового періоду", Дністерський каньйон зі всесвітньо відомими географічними пам'ятниками; загадкові кулі Карпат у Ворохті, Микуличині, Яблуниці; Арборетум – найстаріший парк площею 3 га (1840–1850) у Болехові; Скелі Довбуша; геоекологічний полігон "Обсерваторія на горі Піп Іван"; унікальні поселення епохи середнього і пізнього палеоліту (від 120 до 10 тис. років тому) поблизу м. Галич та сіл Єзупіль і Дубінці [6, с. 4].

Таким чином, Івано-Франківська область має значний потенціал використання атракційних пам'яток природи, що в перспективі нададуть нового імпульсу розвиткові Прикарпаття як туристично-рекреаційного регіону.

1. Брусак В. П., Зінько Ю. В., Майданський М. А. Рекреаційні ресурси, сучасний стан та перспективи розвитку рекреації на території національного природного парку "Гуцульщина". *Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи*. Вип. 2 / за ред. В. Клапчука. Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. С. 18–30.
2. Гілецький Й. Р. Популярно про Українські Карпати та основні пішохідні маршрути. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 176 с.
3. Гуменюк Г. М. Можливості використання природно-рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області для організації екскурсійної діяльності. *Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи*. Вип. 2 / за ред. В. Клапчука. Івано-Франківськ : Фоліант, 2010. С. 76–81.
4. Заник В. Максимець – Манява. Низькогір'ям. *Карпати. Туризм. Відпочинок*. 2006. № 4. С. 15–19.
5. Пам'ятки природи як об'єкти зеленого туризму. Туризм сільський зелений. 2008. № 2. С. 74–79.
6. Пушкар Б. Пам'ятки – наша гордість: [про пам'ятки природи запропоновані до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО]. *Калуський нафтохімік*. 2003. № 50. С. 4.

СЕГРЕГАЦІЯ ПРОСТОРУ ЯК ФЕНОМЕН ПОШИРЕННЯ МІСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Нілабович Каріна,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Сливка Р.Р.,
кандидат географічних наук, доцент.

Мета публікації полягає у визначенні проявів трансформаційних процесів у сільських поселенських структурах Українських Карпат. Об'єктом дослідження є с. Пилипець Міжгірського району Закарпатської області.

Предметом дослідження є прояви рурбанізації внаслідок розвитку рекреаційної функції в селі.

Сільські поселення Українських Карпат стають важливими осередками рекреації. Це позначається на трансформації способу життя населення, а також на функціях, морфології і соціо-демографічній структурі населення карпатських сіл. Ці поселення зазнають впливу рекреаційної діяльності, що генерує нові можливості та ризики для їх населення. Змінюється спосіб, рівень і якість життя мешканців сіл. Загальний тренд – наближення до міських стандартів. Це дозволяє говорити про виразні прояви рурбанізації в регіоні, що можуть бути досліджені на основі теорії і методології суспільної географії.

Одним із проявів рурбанізації поселень в Карпатах стала сегрегація простору. Зумовлена вона постсоціалістичними процесами усунення держави від вирішення соціальних проблем, хаотична приватизація земельних і рекреаційних ресурсів, економічно-політична гра на користь великих власників. Врешті, ми отримуємо химерну експлуатацію земельної власності на користь найбагатших – продукт "неоліберальної політики" [2] в локальних масштабах. На рекреаційних територіях, таких як с. Пилипець Закарпатської області чи Паляниця Івано-Франківської, процес розвитку просторової поляризації яскраво простежується через формування ринку помешкань. Конкуренція за привабливе розташування та свобода вибору умов і місця проживання спричинює процеси, за якими сільська структура починає впорядковуватись згідно з правилами туристичного ринку, що тим самим провокує привласнення земельних ділянок, перетворення географічного образу та поляризацію соціальних структур. Відбувається поглиблення різниць між дільницями території сільських мешканців і рекреаційним сектором. З'являються огороджені приватні ділянки з охороною, замкнуті території, приватні туристичні сектори з огорожами тощо. Соціальний простір с. Пилипець структурувався за якістю житлового фонду та атрактивністю території. Так, територія "старого

центру" відрізняється гіршими житлово-комунальними умовами, та значно більшим відсотком жителів зайнятих традиційними видами господарства. Натомість, на території, що безпосередньо розташована в туристично-рекреаційних зонах стрімко розвиваються процеси ринкової перебудови. Завдяки швидкій приватизації землі, що зробила можливим будівництво будівель туристичного сегменту сучасного зразка, та залученню нових інвестицій, села Карпат все більше набувають рис міст. Все більш помітними стають відмінності між ареалами застарілої, некомфортної забудови з однієї сторони та ареалами новітньої забудови. Поляризуються соціально-економічні характеристики населення, поширюються приклади обгородження обжитого простору. Він все більше характеризується нестабільністю структури та мозаїчністю територіальної організації, а отже ілюструє суперечливі впливи рурбанізації.

1. Рішко А. М. Соціально-просторові трансформації структури великого міста (на прикладі Варшави XX – початку XXI ст.). *Вісник академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 67. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_2013_3.pdf
2. Davis M. Planet of Slums. London ; NY : Verso, 2006. 228 p.

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ

Собко Олена,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Заячук М.Д.,
доктор географічних наук, професор.

Рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об'єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності.

Зважаючи на значний рекреаційний потенціал та популярність природи області серед туристів, в останні роки створено ряд заповідних об'єктів поліфункціонального призначення, серед яких регіональні ландшафтні парки, які поєднують в собі функції збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, а також створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах.

Одним із найвідоміших є Дністровський регіональний ландшафтний парк, який займає площу 19 тис. га вздовж р. Дністер та налічує у своїх межах більше 70 об'єктів природно-заповідного фонду. Серед найпопулярніших – пам'ятки природи місцевого значення: "Неопалима купина" (ботанічна), "Папороть-листовик" (ботанічна), "Гора Червона" (ботанічна), "Петрівська липа" (ботанічна), "Данчиця (Петрів)" (комплексна), заповідні урочища: "Крива", "Громовий міст", "Нижнівське", "Долинянське". Територія ландшафтного парку приваблива також печерами, яких тут є 39. Серед спелеологів відомі перш за все Одаївський печерний комплекс, печера "Думка", штольня в с. Незвисько (Городенківський район), а також карстові печери: Сталактитова, Мокра та Вертикальна (с. Локітка, Тлумацький район). Одаївський карстовий печерний комплекс вирізняється спелеологічними, історичними, біологічними, геологічними цінностями. Більшість печер сформувалася шляхом вимивання та вивітрювання у тектонічному розломі, що утворився при розколі прибережного плато. Кадастр печерного комплексу налічує 17 печер; більшість з них мають вертикальні ходи і вимагають навиків володіння технікою і тактикою спелеологічних походів. Комплекс має також цінність, як археологічна пам'ятка. У різні пори року в печерах можна зустріти кажанів – представників родини рукокрилих та лиликових. Фауна кажанів Прикарпаття нараховує 16 видів. Більшість з них зустрічаються на території Дністровського РЛП. Це рідкісні види, які охороняються законом. Уразливість цих тварин тісно пов'язана з наявністю необхідних для них сховищ, які б використовувались ними як влітку так і взимку, якими є природні карстові печери Дністровського каньйону та штольні.

Рельєф місцевості в районі села Одаїв та Ісаків-Підвербці створює можливість для занять дельтапланеризмом. Природна підкова каньйону на березі Дністра довжиною 4–5 км і висотою до 200 м направлена на північний захід, а тому збирає усі північно-західні вітри, які створюють динамічний потік висотою до 300 м. Подібні умови є і на дельтадромі Ісаків-Підвербці, який використовується при південно-східних вітрах. Дельтадроми в селах Одаїв та Ісаків-Підвербці є дельтадромами міжнародного значення. Завдяки таким чудовим природнім умовам на цих дельтадромах уже багато років проводяться як чемпіонати України так і міжнародні змагання по дельта- і парапланерному спорту.

Значний інтерес для туристів мають також пам'ятки археології, яких у межах ландшафтного парку є понад 530. На території Дністровського регіонального ландшафтного парку збереглися руїни замків XVII ст. в с. Раковець та смт. Чернелиця Городенківського району. Раковецький замок має статус пам'ятки архітектури національного значення. Ця фортифікаційна споруда була побудована галицьким підчашим Домініком Войцехом Бєнявським (Беневським). Точно відомо, що будівництво завершили в 1660 р. До наших днів збереглися руїни Раковецького замку – шестикутна башта і залишки північно-західного муру. Найбільший інтерес для істориків та відвідувачів носить вціліла башта, яка має сім ярусів та арочний вхід з боку дитинця. Вона подібна до башт-доджонів, з цього припускають, що замок міг бути заснований раніше. Кожен ярус башти має щілиноподібні та квадратні бійниці. Щодо оборонного муру, то його стіни були товщиною в 1,7 м та висотою 9 м. На мурах знаходилися бойові яруси з бійницями. Цікаво, що руїни Раковецького замку тільки випадково врятувалися від місцевих жителів. Вціліла башта досить незручно для них розташована: згори до неї важко добратися, а знизу ще важче витягти цеглину, оскільки є можливість що вся споруда може впасти на "руйнівників".

Чернелицький замок – це один зі 100 чудесних замків, фортець та палаців України. Замок був збудований в 1659 р. брацлавським воєводою, новим власником м. Чернелиця, володарем Клевані та Жукова, польським магнатом русинського (українського) походження Михайлом Юрієм (Міхал Єжи) Чарторийським. До наших часів в гарному стані дійшла вежа та фрагменти замкового муру. Зовні фасад башти оздоблений вирізьбленим у камені гербом "Pogon" ("Погоня"). З внутрішньої сторони на вежі видно герб "Pilawa" (Пилява") з латинськими літерами E.S.X.C.W.B., що розшифровується як: Єфросинія Станіславіцька, княгиня Чарторийська, воєводина Брацлавська. Окрім замку смт Чернелиці багате на ще одну пам'ятку національного значення – домініканський костел Святого Антонія часів ренесансу. Розташований храм за 100 метрів від Чернелицького замку.

На території парку є Травертинові утворення. З них це водоспад Дівочі Сльози поблизу с. Ісаків та Травертинова скеля поблизу с.Делева.

Дівочі сльози – це водоспад, основою якого є мох, який упродовж століть ріс, відмирав і кам'янів, що спричиняло росту наступних нашарувань моху. Водоспад дуже мальовничий – зі скелі біля Дністра нависає величезна (близько 3,5–4 м) травертинова брила, по всій площі якої стікають і падають краплинки води. Ці краплинки, збираючись разом утворили струмочок, що збігає аж до самого Дністра. Особливо красивий водоспад взимку: тонкі струмені води замерзають утворюючи дивовижні льодяні скульптури.

З понад 100 пам'яток архітектури, занесених до загальнодержавного реєстру, які локалізовані в межах Городенківського та Тлумацького районів Івано-Франківської області, третина, а саме 31, знаходиться на території парку.

Побачити незвідану красу та неповторність Дністровського каньйону, насолодитися комфортним відпочинком на природі можна на кораблі "Юрій". Корабель є унікальним проектом, зробленим саме для потреб мілководдя. Аналогів судна немає не тільки в Україні, але й у світі. Секрет у тому, що хід корабля здійснює гребне колесо, яке дозволяє проходити мілину у 30 сантиметрів.

Отже, завдяки неймовірно вдалому поєднанні історико-культурних об'єктів на чудових ландшафтах, Дністровський регіональний ландшафтний парк має багато умов і перспектив для відвідування туристів, окрім історико-культурних пам'яток він багатий на пам'ятки архітектури,

музеї і має значний етнографічний потенціал, що сприяє розвитку туристичної індустрії і відвідування парку туристами.

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2001. 395 с.
2. Воловик В. М. Рекреаційний потенціал та рекреаційна привабливість ландшафтних комплексів регіону. *Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя* : матеріали міжнародної науково-методичної конференції (1–3 жовтня 1998 р., м. Херсон). Київ : Реформа, 1998. С. 206–209.
3. Геренчук К. І., Стойко С. М. Природні парки – нова форма територіальної природи на Україні та їх географічна мережа. *Фізична географія та геоморфологія*. 1976. Вип. 15. С. 3–9.
4. Денисик Г. І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. Вінниця : Арбат, 1998. 289 с.
5. Кресс Л. Е., Марышева А. В. Рекреационная характеристика р. Днестр по температурному режиму. *Метеорология, климатология и гидрология*. 1989. Вып. 25. С. 97–101.

РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Федорів Іванна,
І курс ОР магістр, факультет туризму.
Науковий керівник – Ковальська Л.В.,
кандидат географічних наук, доцент.

Розвиток електронного туризму є викликом інформаційної ери сьогодення, необхідною передумовою подальшого розвитку туризму в цілому. Організація інформаційного забезпечення туристичної індустрії в електронному туризмі здійснюється через інформаційно-туристичні центри, як окремі елементи туристичної інфраструктури. За І.Л. Семичастним "Туристично-інформаційний центр (ТІЦ) – це ключовий елемент туристичної інфраструктури міста, який працює на ринку туристичних послуг і за допомогою якого гості міста задовольняють свій попит на інформацію та пропозиції" [3]. З питань визначення місця ТІЦ в туристичній інфраструктурі присвячено праці О.В. Музиченко-Козловська. Автор у своїй праці також висвітлює сутність туристично-інформаційних центрів та їх роль у системі управління туристичною діяльністю [2]. Аналіз та оцінка діяльності туристично-інформаційного центру зазначені у праці Л.Б. Чайка-Петегирич [4].

Головна роль туристично-інформаційних центрів створювати та оновлювати базу даних туристичних об'єктів з метою інформаційної доступності для туристів та гостей. Вся нанесена інформація повинна відображатися згідно змісту на інформаційних шарах. Об'єкти та ресурси вносяться на туристичний сайт, портал з їх географічною прив'язкою (GPS) й представляють перший інформаційний шар, який охоплює дві рубрики: природні та історико-культурні. Важливо для центрів володіти інформацією про наявні туристичні маршрути, екскурсії, які повинні бути представлені на другому шарі. До бази даних повинні також входити і об'єкти не туристичні, але ті, які входять в сферу обслуговування, зокрема: аптеки, заклади харчування, розміщення, пункти прокату, магазини, ЗАС тощо й міститися на наступному шарі. Для зручності туриста до його послуг й можливість бронювання та резервування – на четвертому шарі. Доцільно було б створити рубрику – анонс туристичних (подієвих) атракцій – на іншому шарі, який інформуватиме місцеве та приїжджe населення про різні культурні заходи (фестивалі, свята, виставки, концерти тощо).

Такі сайти, портали можуть виступати додатком до смартфонів, андроїдів, які будуть безоплатні й доступні при знаходженні у зоні цифрового (інформаційного) покриття. Вони нададуть можливість туристам та гостям отримати інформацію швидко в електронному вигляді, а також розширити споживчий сектор, зробивши її соціально доступною для всіх категорій населення. ТІЦ можуть охоплювати території різні за розмірами – міста, області, райони тощо (рис. 1).

Кожен рівень у національній мережі туристично-інформаційного центру повинен володіти певною базою даних. Наприклад, місцевий рівень – міститиме інформацію щодо туристичного

потенціалу ОТГ, міст районного підпорядкування. Чим вищий рівень, тим повніша інформаційна база, більша кількість структурних підрозділів, можливості для розвитку туризму.

Рис. 1. Структура національної мережі туристично-інформаційних центрів

Такі центри відіграватимуть роль суб'єктів туристичної діяльності з надання інформаційних послуг з метою підвищення якості туристичних послуг та реалізації туристичного продукту (роз–витку туризму). Для отримання більш детальної інформації про розвиток певного виду туризму чи замовлення екскурсійно-туристичних послуг споживач-турист може скористатися послугами туристично-інформаційного центру безпосередньо.

При відсутності підручних електронно-мобільних засобів та інформації про ТІЦ можна скористатись послугами електронно-інформаційного кіоску (ТІК). Вони мають бути стаціонарними, доступними для всіх груп населення (в тому числі й мобільних) й розміщуватися у місцях максимального скупчення населення (вокзалах, центрах міст тощо) й на перетині туристичних маршрутів. Послуги ТІК є платними й повинні містити інформацію (дублювати) туристично-інформаційного центру, зокрема, містити онлайн-програми з бронювання номеру в готелі, резервування столика в закладах харчування, до послуг приїжджих слід включити віртуальні туристичні тури, ознайомитися з відгуками відвідувачів про той чи інший туристичний маршрут, об'єкт, а також ознайомлення із наявними заторами на дорозі тощо. До послуг туристів також можна запропонувати аудіо-екскурсії, панорамні світлини й ін.

Отже, туристично-інформаційні центри сприятимуть рекламуванню туристичного потенціалу, підвищенню туристичного іміджу території, підготовці професійних фахівців у сфері інформаційної туристики, створенню доступного інформаційного простору для потреб споживача, моніторингу туристичних та інформаційних потоків, а в кінцевому варіанті територія набуде "розумного міста / району" європейського рівня. ТІЦ значно скоротять фінансові витрати на рекламу туристичного потенціалу, однак сприятимуть збільшенню доходів від туристичної галузі, й, загалом, від сфери обслуговування.

1. Крупіца І. В., Коверга А. В. Формування національної мережі туристичних інформаційних центрів в Україні. Економіка і суспільство 2018. № 14. С. 606–612.
2. Музиченко-Козловська О. В. Туристично-інформаційний центр як елемент інноваційної інфраструктури туризму. *Проблеми економіки та управління.* 2013. № 754. С. 47–52.
3. Семичастный И. Л. Обоснование структуры туристского информационного центра города Донецка, концепции создания и основных направлений его деятельности как обязательного элемента управления информационной поддержкой "Евро-2012" в Украине: URL: http://www.stattionline.org.ua.
4. Чайка-Петегирич Л. Б. Туристично-інформаційний центр як ефективний інструмент розвитку туризму малих міст. *Економіка і суспільство.* 2017. № 12. С. 426–431.

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

НЕБЕЗПЕКА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Кобзар Володимир,
І курс ОР бакалавр, філософський факультет.
Науковий керівник – Кошель В.І.,
кандидат технічних наук, доцент.

Людський інтелект характеризує три основних ознаки: вивчення, міркування і керування образами.

Штучний інтелект (ШІ) – це штучно створена людиною система, здатна обробляти інформацію, яка до неї надходить, пов'язувати її із знаннями, якими вона вже володіє, і відповідно формувати своє власне уявлення про об'єкти пізнання, здатна приймати рішення та вчитися для досягнення результатів.

Сучасні дослідження з штучного інтелекту розвиваються, головним чином, у таких напрямах:

- створення теорії проектування кібернетичних та обчислювальних систем, у тому числі систем штучного інтелекту;
- моделювання розумової діяльності людей при розв'язуванні складних задач із різних сфер людської діяльності;
- створення сучасних програмних систем для імітації інтелектуальної діяльності людини;
- розробка інтелектуальних систем та технологій керування;
- розвиток математичної теорії проектування кібернетичних систем.

У найближчому майбутньому штучний інтелект змінить світ. Частково ці зміни будуть позитивними та можуть принести користь людям у таких сферах, як охорона здоров'я, транспорт, поліпшення планування міського простору, але водночас вони можуть бути серйозною загрозою, зокрема в руках терористичних та злочинних груп. Розвиток штучного інтелекту, що спостерігається нині, в основному обумовлений експоненціальним розвитком в області напівпровідникових технологій. Потужність обчислювальних операцій, пам'яті, каналів передачі даних з часом невідворотно зростає, а наявне обладнання дозволяє розробляти великомасштабні алгоритми штучного інтелекту, які були опрацьовані понад 40 років тому.

У сучасному світі, який увійшов в епоху інформації та інформаційних технологій проблема створення "розумних" технологій постає особливо актуальною.

Сучасна проблема "штучного інтелекту" полягає у вічному питанні бути чи не бути, вже не викликає сумнівів можливість існування таких технічних засобів, що брали б на себе частину роботи людей, яку вони можуть виконати краще. Сьогодні постає інше питання, чи може існувати машина, що буде повністю імітувати людську психологію. Ця проблема вміщає в себе велику кількість аспектів. Щоб побудувати деяку картину сучасного її стану слід охопити хоча б деякі з них. У поданій роботі я звернула увагу на розвиток області наук, в межах якої з'явилася ця наука, когнітивної науки; також деякі філософські і методологічні питання, що стосуються створення "штучного інтелекту"; важливим питанням постають сучасні досягнення в цій області і ставлення до них суспільства. Сьогодні існує декілька десятків підходів до розуміння того, що можна вважати штучним інтелектом. Згідно з якими, штучний інтелект – це комп'ютерна програма, здатна самостійно думати і приймати рішення. На відміну від живої людини, яка має емоції, синтетичний розум використовує тільки ті можливості, які притаманні людському інтелекту. Технологія вже пройшла успішну перевірку і сьогодні активно використовується в сферах послуг і виробництва. Однак, вже зараз можливості ШІ викликають побоювання стосовно майбутньої взаємодії світу людей зі світом машин.

Незважаючи на велику небезпеку, яка таїться у створенні ШІ, він таки буде створений. Інша річ, яку мету ставитимуть творці ШІ: чи на благо суспільства, чи традиційну – випередити інших у розвитку, встановити панування над світом. Такий шлях, як уже мовилось, веде до всезагального

краху. Створення ШІ силами людства з'явиться тоді, коли земляни пройдуть стадію політичної інтеграції. Без такої інтеграції ШІ може перетворитися у засіб насильства. Спершу – насильство одного народу чи держави над іншими, а згодом – насильство ШІ над усім людством. Подальша доля людства залежить від того, чи розв'яже воно проблему створення штучного інтелекту. І якщо розв'яже, то все залежатиме від того, як розвиватимуться його стосунки зі штучним інтелектом. Будь-які відхилення від ідентичності (людство – ШІ) можуть поставити низку нерозв'язних завдань з вкрай небезпечними для цивілізації наслідками.

Недарма Ілон Маск і Стівен Хокінг запевняють, що потрібно припинити і обмежити будь-які досліди зі штучним інтелектом. Тому що це загрожує взагалі існуванню людства. ШІ – це страшніше, ніж автокатастрофи і падіння літаків, небезпечніше, ніж Північна Корея. Це може призвести до Третьої Світової, а далі й до винищення людства. Слова Хокінга теж не відрізняються оптимізмом, він наголошує, що нам потрібно шукати нові планети для життя, оскільки людство може не дожити до кінця цього тисячоліття, а щодо штучного інтелекту заявив, коли роботи перевершать людей в інтелекті, то ми програємо, тому що люди обмежені рамками біологічної еволюції і не зможуть змагатися з машинам.

Слід стимулювати обговорення, і залучати до них вчених, політиків, бізнесменів і доводити висновки до більш широкого загалу.

Тому необхідно недопустити такого розвитку штучного інтелекту і не дозволяти, щоби машини ставали дедалі "розумнішими", а людина втратила здатність мислити самостійно.

1. URL: http://megalib.com.ua/content.
2. Іванченко Г. Ф. Системи штучного інтелекту : навч. посібник. Київ, 2011. 382 с.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

ФУНКЦІЙНІ РІВНЯННЯ

Базів Наталія,
І курс ОР магістр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Никифорчин О.Р.,
доктор фізико-математичних наук, професор.

На олімпіадах та конкурсах різних рівнів часто пропонують розв'язати рівняння, які можна подати у вигляді

$$f\,(f\,(x)) = x, \tag{1}$$

де $f\,(x)$ – деяка функція.

Наприклад, рівняння

$$(x^2 - 5x + 5)^2 - 5(x^2 - 5x + 5) + 5 = x, \tag{2}$$

$$\sqrt[3]{\sqrt[3]{x+24}+24} = x, \tag{3}$$

$$\sin(\sin x) = x, \tag{4}$$

$$\sqrt{6-2\sqrt{6-2x}} = x \tag{5}$$

є рівняннями вигляду (1). Справді, у випадку (2) $f\,(x) = x^2 - 5x + 5$, у випадку (3) $f\,(x) = \sqrt[3]{x+24}$, у випадку (4) $f(x) = \sin x$ [2].

При цьому здібні учні чи навіть вчитель виявляється неготовим розв'язати рівняння вказаного виду. Винним у такій ситуації виявляється не стільки сам вчитель, скільки деякі проблеми в його підготовці. Мова йде про проблему вивчення студентами спеціальності "математика" такої теми як "Функційні рівняння". Адже тільки в останні роки поява курсу дискретної математики серед інших вузівських курсів змінила ситуацію: студентів стали знайомити з деякими класами функціональних рівнянь (наприклад, з рекурентними співвідношеннями) і навіть вчити застосовувати деякі методи їх розв'язання.

Надалі називатимемо функціональними такі рівняння, в яких шуканими є деякі функції, що пов'язані з елементарними за допомогою операцій додавання, множення та композиції (можливо з деякими додатковими умовами). [1]

Протягом десятиліть цілий ряд авторів, а саме М. Германеск, Я. Ацель, М. Кучма, Ч. Бебідж, намагались отримати загальний алгоритм розв'язання функціних рівнянь. Проте досі такого не побудовано.

У роботі основну увагу приділено дослідженню рівнянь $f\,(f\,(x)) = x$ та $f\,(-f\,(x)) = x$ та їх розв'язків у класі неперервних функцій**.** Якими, у свій час, займався англійський математик Ч. Бабедж. Він вивчав періодичні криві другого порядку, що визначаються наступною властивістю для будь-якої пари точок кривої: якщо абсциса другої точки рівна ординаті першої, то ордината другої точки рівна абсцисі першої. Нехай така крива є графіком функції $y = f(x)$; $(x, f(x))$ – довільна її точка. Тоді, згідно умови, точка з абсцисою $f(x)$ має ординату x. Як наслідок виникає рівняння (1).

Легко показати, що функція $f(x)$, яка задовольняє рівняння (1), – ін'єктивна. Оскільки розв'язки даного рівняння розшукуються у класі неперервних функцій, то з умови ін'єктивності $f(x)$ випливає її строга монотонність. Залишається розглянути два випадки: а) $f(x)$ – строго зростає, б) – строго спадає. Нехай у випадку а) $f(x_0) \neq x_0$ для деякого $x_0 \in R$. Якщо $f(x_0) > x_0$, то

$f(f(x_0)) > x_0$, якщо $f(x_0) < x_0$, то $f(f(x_0)) > x_0$. Отримана суперечність з рівністю (1) вказує на те, що єдиним розв'язком даного функційного рівняння є функція $f(x) = x$ для всіх $x_0 \in R$, що й встановлюється прямою перевіркою.

Очевидно, що рівняння

$$f(x) = x, \tag{6}$$

простіше ніж рівняння (1). Причому, будь-який корінь рівняння (6) є коренем рівняння (1). Отриманий результат можемо подати у вигляді твердження:

Твердження 1. *Я*кщо функція *f(x)* строго зростає на множині X і якщо $f(x_0) \in X$ для будь-якого $x_0 \in X$, то рівняння (1) та (6) рівносильні на множині X.

Використаємо дане твердження до розв'язання рівняння (3). Функція $f(x) = \sqrt[3]{x + 24}$ строго зростає на множині R, і $f(x_0) \in R$ для будь-якого $x_0 \in R$. Тоді на основі твердження 1 рівняння (3) рівносильне рівнянню

$$\sqrt[3]{x + 24} = x. \tag{3′}$$

Рівняння (3′) рівносильне рівнянню

$$x^3 - x - 24 = 0,$$

яке має єдиний корінь $x_1 = 3$.

Тоді як застосування традиційного способу розв'язування рівняння (3) – послідовного піднесення до третього степеня – приводить до рівняння дев'ятого степеня $x^9 - 72x^6 + 1728x^3 - x - 13848 = 0$, розв'язання якого є більш складним, ніж наведене вище.[2]

Природньо виникає питання: чи є справедливим твердження, аналогічне твердженню 1, але для строго спадних функцій $f(x)$?

Не важко навести контрприклад, наприклад, розглянути функцію $f(x) = \sqrt[3]{1 - x}$ (вона строго спадає на множині R і $f(x_0) \in R$ для будь-якого $x_0 \in R$), щоб показати, що для строго спадної функції $f(x)$ твердження про рівносильність рівнянь (1) і (6), аналогічне твердженню 1, взагалі кажучи, неправильне.

Причому існує безліч спадних розв'язків рівняння (1). Оскільки для неперервної та строго манотонної функції на деякому інтервілі існує обернена, то можемо звести початкове рівняння (1) до рівняння

$$f(x) = f^{-1}(x)$$

А тому всі функції, що є симетричними відносно лінії $f(x) = x$ задовольняють дане рівняння. Також встановлено, що функції, яка б задовольняла рівняння $f(-f(x)) = x$ не існує.

1. Пенцак Є. Я., Юрчишин А. С. Функційні рівняння : методичний посібник. Львів : Ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 1998. 112 с.
2. Потапов М. К., Шевкин А. В. О решении уравнений вида: *f (f* ***(x))*** *=* ***x****. Математика в школе*. 2003. № 7. С. 6–10.

ВИЗНАЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЕНОГО ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ

Винничук Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Кузь М.В.,
доктор технічних наук, доцент.

Сучасні технології розробки програмного забезпечення (далі – ПЗ) досягли такого рівня свого розвитку, що виникла потреба у використанні інженерних методів оцінювання результатів його

проектування на всіх етапах реалізації програмного продукту, контролю ступеня досягнення запланованих показників якості та їх метричного аналізу. Основною проблемою є такого підходу є те, що інтерпретацій якості будь-якого інженерного продукту є безліч. Дотримання плану розробки ПЗ можна вимагати від розробників програми протягом усіх етапів його розробки. Цих показників може бути небагато або вони можуть відображати основні властивості продукту, які б хотіли бачили безпосередні користувачі даного програмного продукту. Таким чином необхідно розробити спрощену процедури оцінки якості ПЗ.

Аналіз якості в програмній інженерії орієнтований на [1]:

- досягнення необхідної якості ПЗ відповідно до встановлених критеріїв;
- верифікацію і валідацію на кожному з етапів життєвого циклу та оцінку якості розробленого програмного продукту;
- забезпечення надійнсті, як основної характеристики гарантії якості ПЗ.

Відповідно до стандарту ISO / IEC 9126 визначено шість зовнішніх [4] та внутрішніх [5] характеристик для оцінки якості ПЗ:

1. Функціональність – сукупність властивостей, які визначають спроможність ПЗ виконувати в заданому середовищі перелік функцій відповідно до вимог обробки і загальносистемних засобів;
2. Надійність – множина атрибутів, які вказують на спроможність ПЗ перетворювати вхідні дані на результати при умовах, що залежать від періоду часу (зношення й старіння ПЗ не враховуються);
3. Зручність використання – множина атрибутів, які вказують на необхідні або сприятливі умови для використання ПЗ користувачами;
4. Ефективність – множина атрибутів, які показують взаємозв'язок між рівнем виконання ПЗ і кількістю використовуваних ресурсів у початкових умовах;
5. Супроводжуваність – множина властивостей, які вказують на зусилля, котрі необхідно докласти на проведення модифікацій, таких як коригування, удосконалення й адаптація ПЗ зі зміною середовища, вимог чи функціональних специфікацій;
6. Переносність – множина показників, які вказують на здатність ПЗ пристосовуватися до роботи при зміні середовища виконання.

Загальна оцінка програмних засобів формується експертами із набору отриманих значень оцінок факторів якості. У даній роботі вагові коефіцієнти будуть визначені програмних способом. Для розрахунку узагальненого показника якості програмного продукту будуть розраховуватися абсолютні показники критеріїв [2] кожної характеристики за наступною формулою:

$$P_{ij} = \sum_{k=1}^{n} \left(P_{jk}^{M} \cdot V_{jk}^{M} \right)$$

де n – кількість метрик, що відноситься до j-ого критерію, i – характеристика, V – сума вагових коефіцієнтів.

Також необхідно визначити кожну із характеристик якості [3]:

$$K_i^{\Phi} = \sum_{j=1}^{N} \left(K_{ij} \cdot V_{ij}^{k} \right)$$

де N – кількість критеріїв, що відносяться до i-ої характеристики.

Тоді, узагальнений показник якості подається у вигляді адитивної функції:

$$Q(K_i^{\Phi}, w) = \sum_{i=1}^{N} w_i K_i^{\Phi} \in [0,1]$$

а результати, отримані за даною формулою, перетворють у п'ятибальну оцінку на основі ряду Фібоначчі ("золотого перетину") за нижче наведеною шкалою:

Рис. 1. Шкала на основі ряду Фібоначчі (“золотого перетину”)

1. ГОСТ 28195-99. Оценка качества программных средств. Общие положения: [Чинний від 2000-03-01]. Москва : Издательство стандартов, 2000. 20 с. (Міждержавний стандарт).
2. Липаев В. В. Программная инженерия. Методологические основы. Москва : ТЕИС, 2006. 608 с.
3. Кузь М. В., Соловко Я. Т., Андрейко В. М. Методологія формування узагальненого критерію якості програмного забезпечення в умовах невизначеності. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 5. С. 104–107.
4. ДСТУ ISO / IEC TR 9126-2: 2008. Програмна інженерія. Якість продукту. Ч. 2 : Зовнішні метрики (ISO / IEC TR 9126-2: 2003, IDT). [Чинний від 2010-07-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2011. 85 с. (Національний стандарт України).
5. ДСТУ ISO / IEC TR 9126-3: 2012. Програмна інженерія. Якість продукту. Ч. 3 : Внутрішні метрики (ISO / IEC TR 9126-3: 2003, IDT). [Чинний від 2013-05-01]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2013. 46 с. (Національний стандарт України).

МЕТОД МАТЕМАТИЧНОЇ ІНДУКЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Козінчук Віра,
І курс ОР магістр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Василишин Т.В.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Виховання творчої, різнобічно розвиненої молоді у закладах загальної середньої освіти є одним з пріоритетних напрямів праці сучасних вчителів математики, де головним інструментом є математичні задачі. Вміння їх розв’язувати характеризується, в першу чергу, глибиною засвоєння навчального матеріалу. Для досягнення високих результатів у вивченні математики учень повинен володіти широкою базою методів розв’язування задач різних типів. Надзвичайно потужним є метод математичної індукції. На жаль, у шкільних програмах з математики місця йому не виділено. Проте широке коло, на перший погляд, складних задач, які можна класифікувати як задачі підвищеної складності, легко розв’язуються за його допомогою.

У математиці всі твердження можна умовно розділити на загальні та часткові. Загальні твердження виражають властивості групи об’єктів (чисел, геометричних фігур тощо). Часткові твердження виражають властивості конкретного об’єкта. Наприклад, до загальних можна віднести таке твердження: усі цілі числа, які закінчуються парною цифрою, діляться на 2; до часткових таке: число 184 ділиться на 2. Метод мислення, який полягає в переході від загальних тверджень до часткових, називається *дедукцією*. Дедукція не є єдиним методом наукового мислення; існує ще один – індукція. *Індукцією* називають метод мислення, який полягає у виведенні загальних висновків з розгляду окремих випадків. Індукція має два різновиди. Прикладом *повної індукції* є метод доведення теореми про величину вписаного кута, коли розглядаються всі випадки його розташування у колі, тобто відбувається скінченний перебір можливих ситуацій. Іноді вдається заздалегідь передбачити результат розв’язування певної задачі, не розглядаючи усі можливі випадки, а обмежившись декількома. Це так звана *неповна індукція*. Проте такий метод міркування не є строгим доведенням, а лише припущенням істинності твердження. Часто неповна індукція приводить до хибних висновків. Прикладом є відома гіпотеза П’єра Ферма, яка говорить про те, що при будь-якому натуральному

значенні n число є простим. Леонарду Ойлеру вдалося спростувати це твердження, навівши контр-приклад при *n=5*.

Багато цікавих математичних задач охоплюють нескінченну множину можливих випадків. Тому метод повної індукції має обмежене застосування. На допомогу приходить метод міркувань, який називається *методом математичної індукції*. Він полягає у тому, що твердження є справедливим для будь-якого натурально n, якщо:

1) воно справедливе для *n=1*;
2) із істинності твердження для довільного натурального n=k випливає його істинність при *n=k+1*.

Тоді твердження вважається доведеним для всіх $n \epsilon \mathbf{N}$.

Під час мого дослідження даної теми було виокремлено кілька типів задач, до яких можна застосувати вище згаданий метод. Розглянемо приклади.

Задачі арифметичного характеру.

Довести, що сума перших n натуральних чисел дорівнює $\frac{n(n+1)}{2}$.

Доведення. Позначимо суму через $S_n = 1 + 2 + \ \dots \ + n$. Перевіримо істинність твердження методом математичної індукції.

1. Твердження правильне при *n=1*.
2. Нехай $S_k = 1 + 2 + \ \dots \ + k = \frac{k(k+1)}{2}$. Покажемо, що $S_{k+1} = \frac{(k+1)(k+2)}{2}$.

$$S_{k+1} = S_k + (k+1) = \frac{k(k+1)}{2} + (k+1) = \frac{(k+1)(k+2)}{2}.$$

Твердження доведено.

Тригонометричні задачі.

Довести рівність

$$\cos\alpha \cos 2\alpha \cos 4\alpha \ \dots \cos 2^n\alpha = \frac{\sin 2^{n+1}\alpha}{2^{n+1}\sin\alpha}.$$

Доведення.

1. При *n=0* твердження правильне, оскільки $\cos\alpha = \frac{2\sin\alpha\cos\alpha}{2\sin\alpha} = \frac{\sin 2\alpha}{2\sin\alpha}$.
2. Нехай рівність справджується при *n=k*, тобто $\cos\alpha \cos 2\alpha \cos 4\alpha \ \dots \cos 2^k\alpha = \frac{\sin 2^{k+1}\alpha}{2^{k+1}\sin\alpha}$. Перевіримо правильність для *n=k+1*. Дійсно,

$$\cos\alpha \cos 2\alpha \cos 4\alpha \ \dots \ \cos 2^{k+1}\alpha = \frac{\sin 2^{k+1}\alpha \cos 2^{k+1}\alpha}{2^{k+1}\sin\alpha} = \frac{\sin 2^{n+1}\alpha}{2^{n+1}\sin\alpha}.$$

Доведення нерівностей.

Довести нерівність $1 + \frac{1}{\sqrt{2}} + \frac{1}{\sqrt{3}} + \ \dots + \frac{1}{\sqrt{n}} > \sqrt{n}$ при *n>1*.

Доведення.

1. При *n=2* нерівність виконується, оскільки

$$\frac{1}{\sqrt{1}} + \frac{1}{\sqrt{2}} - \sqrt{2} = \frac{\sqrt{2}+1-2}{\sqrt{2}} = \frac{\sqrt{2}-1}{\sqrt{2}} > 0.$$

2. Припустимо, що

$$1 + \frac{1}{\sqrt{2}} + \frac{1}{\sqrt{3}} + \ \dots + \frac{1}{\sqrt{k}} > \sqrt{k}.$$

Доведемо, що нерівність виконується при *n=k+1*. Очевидно, що $\sqrt{\frac{k}{k+1}} > 0.$ Додамо до нерівності 1 і отримуємо

$$\sqrt{\frac{k}{k+1}}+1>1;$$

$$\frac{\sqrt{k+1}+\sqrt{k}}{\sqrt{k+1}}>1;$$

$$\frac{k+1-k}{\sqrt{k+1}}>\sqrt{k+1}-\sqrt{k};$$

$$\frac{1}{\sqrt{k+1}}>\sqrt{k+1}-\sqrt{k}.$$

Додамо нерівності $1+\frac{1}{\sqrt{2}}+\frac{1}{\sqrt{3}}+\ ...+\frac{1}{\sqrt{k}}>\sqrt{k}$ та $\frac{1}{\sqrt{k+1}}>\sqrt{k+1}-\sqrt{k}$ почленно:

$$\frac{1}{\sqrt{1}}+\frac{1}{\sqrt{2}}+\frac{1}{\sqrt{3}}+\ ...+\frac{1}{\sqrt{k}}+\frac{1}{\sqrt{k+1}}>\sqrt{k+1}.$$

Отже, згідно з принципом математичної індукції, нерівність

$$1+\frac{1}{\sqrt{2}}+\frac{1}{\sqrt{3}}+\ ...+\frac{1}{\sqrt{n}}>\sqrt{n}$$

справджується для будь-якого $n>1$.

Також метод матіндукції добре застосовний до **геометричних задач**.

Отже, враховуючи вище сказане, доцільність використання методу математичної індукції під час вивчення математики у закладах загальної середньої освіти є очевидною.

1. Програма з математики для 10–11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. URL: https://cutt.ly/QrcNlt.
2. Ясінський В. А. Олімпіадна математика: функціональні рівняння, метод математичної індукції. Харків : Вид. група “Основа”, 2005. 96 с. (Б-ка ж. “Математика в школах України”; Вип. 1 (25)).
3. Головина Л. И., Яглом И. М. Индукция в геометрии. Москва : Физматгиз, 1961.
4. Соминский И. С. Метод математической индукции. Москва : Наука, 1965. 56 с. : ил.
5. Ивлев Б. М., Абрамов А. М., Дудницын Ю. П., Шварцбурд С. И. Задачи повышенной трудности по алгебре и началам анализа : учеб. пособие для 10–11 кл. сред. шк. Москва : Просвещение, 1990. 48 с. : ил.

МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ СИМУЛЯЦІЙ СОЦІОСИСТЕМ У ЗМІННИХ СЕРЕДОВИЩАХ

Марцінковський Артур,
І курс ОР магістр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Ровінський В.А.,
кандидат технічних наук, доцент.

Суспільство може бути описане як гігантське математичне рівняння з тисячами змінних які міняються протягом часу, викликаючи флуктуації й різноманітні спектри змін стану системи й її складових елементів. У даний момент, рівняння з відповідною достовірністю важко симулювати сучасними методами, однак, спрощена версія такої моделі може бути успішно використана для того щоб визначити певні обмеження й закони, перевірити гіпотези про структуру системи, ітеративно покращувати власне сам процес симуляції базовано на вихідних даних моделі й подаванні їх результату на вхід моделі для корекції поведінки системи. Такі симуляції можуть спростити й покращити точність досліджень в області соціальної поведінки, вивчення агресії, аспектів розвитку й поширення епідемій інфекції, тощо.

У цілях формування правдоподібної моделі потрібно формувати системи які хоча б за загальними принципами нагадують природні. Оскільки природні системи є результатом накладання різних факторів на ті чи інші елементи середовища найлегше це робити послідовним шляхом, базуючи обчислення кожного нового шару на основі результатів попереднього. Далі наведена приблизна схема формування вмісту симуляції [1].

Процес формування математичних моделей для симуляцій можна розподілити на два основні етапи: етап ініціалізації середовищ, на якому відбувається створення всіх елементів середовища та приведення їх в початковий стан на якому вони зможуть почати взаємодіяти один з одним та з

суб'єктами (власне одиницями соціуму), та етап виконання симуляції, в якому вступають в дію логічні правила взаємодії об'єктів [2]. Наслідком таких взаємодій може бути генерація або деструкція контенту, зміна його властивостей, динамічна регенерація правил, тощо.

Рис 1. Етапи генерації початкового стану симуляції

Також важливо визначити цільові критерії генерації, за якими можна буде відрізняти між собою різні алгоритми відносно до контекстів їх генерації. Такими критеріями можна вважати:

- Швидкість: в залежності від завдання вимоги різняться від мілісекунд до місяців, але в загальному випадку контент повинен бути створений вчасно для задоволення потреб експерименту.
- Надійність: деякі генератори створюють "купу чогось", в той час як інші можуть гарантувати виконання заданих критеріїв, наприклад завжди забезпечувати можливість проходження суб'єктом до виходу лабіринту, присутність надлишку або недостачі ресурсів, формування так званих "магнітів" розселення, тощо.
- Здатність до контролю: здатність контролювати згенерований контент виходячи з ситуації і надання експериментатору відповідної свободи (втім, ця властивість далеко не завжди потрібна); наприклад, генерація пустельної місцевості, острівних ландшафтів, надзвичайних умов.
- Різноманітність: створення такого контенту, який був би якомога більш різним на різних запусках, даючи можливість для різноманітних симуляцій (інколи потрібна протилежна властивість – повторюваність задля можливості багатократного прогону експерименту з невеликим діапазоном відхилень задля перевірки гіпотез).
- Правдоподібність: генерація такого контенту, який виглядає і веде себе схоже до реального світу, дотримуючись заданих умов.

У найкращому випадку у результаті створення процедурного генератора середовищу можливо сформувати таку собі "алгебру симуляцій", яка буде виглядати як n – вимірний куб кожною вершиною якого буде певний унікальний можливий для генерації початковий стан світу. Таким чином визначається два основних критерія необхідних для формування придатної до аналізу системи – стабільність базових умов, яка дає можливість формувати схожі між собою світи й повторювати експерименти та варіативність, яка дозволяє безболісно змінювати правила й початкові умови симуляції задля отримання нових даних й порівняння та аналізу відмінностей різних за певною кількістю вимірів симуляцій [3].

Таким чином за умови створення набору певних генеративних закономірностей, правил формування системи генерації моделей, можна створити ефективний інструмент для вивчення соціальних систем, залежностей та закономірностей в цих системах, законах за якими вони функціонують й динаміці їх зростання чи згасання.

1. Browne C. Evolutionary Game Design. Berlin : Springer, 2011. 122 p.
2. Cook M., Colton S., Piz A. Aesthetic Considerations for Automated Platformer Design. *AAAI Conference on Artificial Intelligence and Interactive Digital Entertainment*. 2012. P. 56–63.
3. Cook M., Colton S., Gow J. Automating Game Design In Three Dimensions. *Proceedings of the AISB Symposium on AI and Games*. 2014. P. 20–24.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ КВАЛІМЕТРІЇ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ, РЕГЛАМЕНТОВАНИХ У МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТАХ СЕРІЇ ISO / IEC 9126

Риснюк Олег,
IV курс ОР бакалавр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Кузь М.В.,
доктор технічних наук, доцент.

Існуючі методи визначення вагових коефіцієнтів вимагають наявність експертів для оцінки характеристик програмних продуктів. Основною проблемою такого підходу є низька інформативність згаданих методів оцінювання та суб'єктивність оцінки. Існуючі методи оцінювання не викликають позитивних асоціацій і приводять до однобокого сприйняття інформації щодо якості, зокрема у випадках використання програмних продуктів. Розвиток сучасних інформаційних технологій та комп'ютерних систем дозволяє використати більш достовірні методи формування вагових коефіцієнтів ніж експертний метод.

Міжнародні стандарти серії ISO / IEC 9126, прийняті в Україні [1, 2], не містять методики визначення вагових коефіцієнтів показників якості програмних продуктів, а лише встановлюють рейтинги метрик якості: В – високий, Н – низький, С – середній.

Пропонований метод вагових коефіцієнтів важливості [3] (ВКВ) має меншу невизначеність і більш зручний для експерта з психологічної точки зору, так як експерту потрібно порівнювати між собою тільки 2 елементи.

Експерт заповнює таблицю-матрицю за наступним правилом:

$$a_{ij} = \begin{cases} 2, \text{ якщо на думку експерта об'єкт } i \text{ переважає об'єкт } j \\ 1, \text{ якщо на думку експерта об'єкт } i \text{ якісно рівний об'єкту } j \\ 0, \text{ якщо, якщо на думку експерта об'єкт } i \text{ менший об'єкту } j \end{cases} \quad (1)$$

Власне, експерт заповнює тільки верхню трикутну частину матриці, на діагоналі якої стоять одиниці, а нижню трикутну частину матриці заповнює дослідник за правилом:

$$a_{ji} = 2 - a_{ij} \quad (2)$$

У кінцевому вигляді ранжування об'єктів відбувається за величиною вагових коефіцієнтів важливості *k*-го порядку:

$$b_i(k) = \frac{p_i(k)}{\sum_{i=1}^{n} p_i(k)} \quad (3)$$

де $p_i(k)$ – інтегрована важливість *k*-го порядку для *i*-го об'єкта; *n* – число порівнюваних об'єктів. Конкретно величини $p_i(k)$ можна знайти за наступними формулами:

$$p_i(1) = \sum_{j=1}^{n} a_{ij} \tag{4}$$

$$p_i(2) = \sum_{f=1}^{n} \Psi_f * p_f(1);\ f = \overline{1, n} \tag{5}$$

$$\Psi_f = \begin{cases} 2, & \text{якщо } p_f(1) < p_i(1) \\ 1, & \text{якщо } p_f(1) = p_i(1) \\ 0, & \text{якщо } p_f(1) > p_i(1) \end{cases} \tag{6}$$

Практика показала, що умова стабільності ранжування дотримується вже при $k = 1$, і завжди при $k = 2$, тому прийнято вважати, що при інтегрованих важливостях більш високих порядків обчислювати недоцільно.

Правильність заповнення матриці і обчислення величин легко перевірити за наступною рівністю:

$$\sum_{i=1}^{n} p_i(1) = n^2 \tag{7}$$

На відміну від інших методів експертних оцінок метод вагових коефіцієнтів важливості дозволяє оцінити внутрішню несуперечливість відповідей експертів. Коефіцієнт внутрішньої несуперечності відповідей l-го експерта (коефіцієнт його компетентності з цього конкретного питання) можна визначити за формулою:

$$q_l = \frac{n^3 - \left\{ \sum_{j=1}^{n} p_i(2) \right\}_l}{\frac{1}{3}(n^3 - n)} \tag{8}$$

Якщо величина q_1 менше деякого граничного значення, наприклад $q_{гр} = 0{,}5$, то думку такого експерта не слід враховувати в подальших розрахунках в силу того, що експерт сам собі суперечить. В іншому випадку з думкою експерта слід рахуватися.

Відомо, що будь-які висновки, зроблені будь-яким експертним методом, не можуть бути прийняті до уваги, якщо недоказане значення коефіцієнта конкордації (згоди експертів). Проте коефіцієнт конкордації не можна шукати без попередньої очистки експертних даних від елементів думки по яких різко розійшлись, і від думок тих експертів, які по більшості елементів не співпадають з думками інших експертів. При достатньо великому числі експертів (більше 10) їх думки, виражені в кількісній формі, можна вважати
розподіленими за нормальним законом.

1. ДСТУ ISO / IEC TR 9126-2: 2008. Програмна інженерія. Якість продукту. Ч. 2 : Зовнішні метрики (ISO / IEC TR 9126-2: 2003, IDT). [Чинний від 2010-07-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2011. 85 с. (Національний стандарт України).
2. ДСТУ ISO / IEC TR 9126-3: 2012. Програмна інженерія. Якість продукту. Ч. 3 : Внутрішні метрики (ISO / IEC TR 9126-3: 2003, IDT). [Чинний від 2013-05-01]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2013. 46 с. (Національний стандарт України).
3. Іванова С. С. Експертний метод вагових коефіцієнтів важливості. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві.* 2015. Т. 19. № 2. С. 74–77.

ПРОЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ “ІТ-ШКОЛА ЮНОГО ФІНАНСИСТА”

Халус Юлія,
І курс ОР магістр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Власій О.О.,
кандидат технічних наук, доцент.

Фінансова грамотність є життєво необхідною навичкою громадянина сучасного суспільства. Фінансове виховання сприяє формуванню соціально та економічно активної особистості та є фундаментом фінансової безпеки кожної людини [1]. Дослідження показують, що молоді люди мають низький рівень фінансової грамотності [3], причому ця проблема існує не тільки в Україні [5]. У той же час, життя в цифровому суспільстві накладає додаткові вимоги на знання та вміння, якими повинна володіти всебічно розвинена особистість. Цифрові технології, з одного боку, спрощують багато рутинних операцій, а з іншого – сприяють появі комплексних завдань у повсякденній діяльності будь-яких фахівців, що зумовлює необхідність інтеграції знань з інформатики в усі сфери діяльності людини. Організація економічного співробітництва та розвитку OCED радить починати розвивати фінансову грамотність так швидко, наскільки це можливо, причому сприяти поширенню фінансової освіти всіма доступними засобами для того, щоб зробити її максимально доступною кожному, хто хоче отримати ці знання [6]. Це ж саме стосується і цифрових навичок, які визнані необхідними навичками людини 21-го століття [4].

У чинному законі України “Про освіту” (редакція від 19.01.2019) одними з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, виділено інформаційно-комунікаційну компетентність, підприємливість та фінансову грамотність, а також компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій. Тому природним чином постає питання пошуку можливих взаємопов’язаних шляхів розвитку фінансових та цифрових компетентностей сучасного школяра [2]. Зважаючи на це, у навчальних програмах з інформатики надаються матеріали та рекомендації до їх використання для формування підприємливості та фінансової грамотності при вивченні інформатики у загальноосвітній школі (https://bit.ly/2GAxxNH). Однак, можливості формування фінансової грамотності учнів є значно ширшими, що виходить поза межі стандартних програм. У зв’язку із модернізацією профільної освіти в Україні, постає питання розробки курсів за вибором для учнів 9–11 класів. Варто зазначити, що програми таких курсів, представлені на сайті Міністерства освіти і науки України (https://bit.ly/2Gs9Wxz), мають здебільшого філологічне спрямування. Тому питання розробки курсу за вибором, який сприятиме розвитку фінансової грамотності та цифрових навичок сучасного школяра, є актуальною проблемою сучасної освіти.

Пропонуємо проект елективного курсу “ІТ-школа юного фінансиста”, метою якого є сприяння формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності та фінансової грамотності сучасного школяра. Завдання курсу полягає у створенні умов для формування індивідуальної освітньої траєкторії розвитку фінансових та цифрових інтересів учнів, мотивування учнів бути фінансово грамотними, соціально активними та інформаційно захищеними. У зв’язку з цим, курс можна вважати міжпредметним, оскільки для реалізації поставлених завдань планується задіювати проектні технології навчання з реалізацією інтеграційних зв’язків між предметами не тільки природничо-математичного, а й суспільно-гуманітарного циклів.

Рекомендована структура курсу:

- Чи потрібно бути фінансово грамотним у цифровому світі? (Вступне заняття з постановкою проблематики курсу).
- Візуалізація доходів. Інфографіка. (Аналіз основних джерел доходів. Поняття інфографіки. Ознайомлення із сервісами візуалізації даних).
- Планування бюджету. (Збір та аналіз даних. Розробка програми “Мій бюджет”).
- Навчися заощаджувати правильно. (Поняття про банківські депозити. Моделювання фінансових задач в електронних таблицях).
- Як правильно позичити кошти? (Поняття про кредити. Фінансовий калькулятор).

- Мої фінансові справи. (Особливості персонального фінансового обліку. Використання мобільного додатка Monefy).
- Основи інтернет-банкінгу. (Ознайомлення із системами інтернет-банкінгу України та особливостями правил їх використання).

Висновок. Розробка курсу за вибором "ІТ-школа юного фінансиста" є актуальною проблемою сучасної освіти, оскільки покликана сприяти формування фінансово грамотного громадянина цифрового суспільства.

1. Булавенко С. Д. Фінансове виховання як основа формування соціально та економічно активної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 20–22. URL: https://bit.ly/2INyAMv.
2. Дудка О., Терешкун І. Можливості реалізації змістової лінії "Підприємливість та фінансова грамотність" на уроках інформатики. URL: ttps://bit.ly/2rAc8Mc.
3. Куриш Н. Формування фінансової грамотності учнів – інвестиції у майбутнє економіки України. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи.* 2016. Вип. 2. С. 19–22. URL: https://bit.ly/2ErPjTF.
4. Helping Young Children Build 21st-Century Skills By David Ross. 2017. URL: https://bit.ly/2XSKOHn.
5. OECD: Financial education and youth. URL: https://bit.ly/2INyJ2v.
6. Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awarenes. URL: http://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РОБОТОТЕХНІКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ

Херманюк Христина,
І курс ОР магістр, факультет математики та інформатики.
Науковий керівник – Дудка О.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

На сьогодні, коли посилюється взаємодія між виробництвом і наукою, росте потреба у молодих винахідниках, висококваліфікованих кадрах у всіх галузях науки, техніки і виробництва. Одним із найбільш активних в сенсі розвитку є робототехнічний напрям, який за останні декілька років став основною складовою у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Тому особливе значення має впровадження навчальних роботів в освітній процес позашкілля, середньої та вищої школи.

На етапі модернізації освіти забезпечення засвоєння базових знань з робототехніки дозволяють навчальним закладам повною мірою реалізувати вимоги нових державних стандартів [1]. В Україні широко пропагується та розвивається робототехнічне конструювання [2]. Вивчення учнями основ робототехніки [3] та технічного конструювання сприяють формуванню знань з графічного програмування, умінь проектування моделей роботів та їх використання, побудови та програмної реалізації алгоритмів, формуються вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного розв'язання нетипових завдань щодо отримання, подання та обробки інформації через фізичні пристрої.

Метою дослідження є проаналізувати методику навчання основ алгоритмізації та програмування робототехнічними засобами.

Методичним рішенням, яке дозволяє більш інтенсивно освоювати інформатику і формувати ключові компетенції учнів, є використання конструктора Lego Mindstorms на уроках інформатики [4, 5]. Програмне середовище Lego Mindstorms, яке використовується для програмування роботів, повністю відповідає потребам учнів шостих класів при вивченні змістової лінії "Основи алгоритмізації та програмування" та є зрозумілим і графічно наповненим. Основним навчальним принципом Lego Education (Освіта з Lego) є принцип "Навчання через дію", дитина створює реальні речі в матеріальному світі і одночасно набуває знань, тобто дитина може побачити результат роботи своєї програми відразу, робот демонструє її виконання.

На даному етапі дослідження розроблено календарний план уроків з теми “Алгоритми та програми” курсу інформатики для 6 класу, підібрано завдання до виконання, підготовлено наглядні інструкції для дітей.

На першому уроці розглядається поняття “алгоритм”, учні знайомляться з різними деталями і способами з’єднань. На другому вводиться поняття “виконавець” та пояснюється, що виконавцем може бути не тільки людина чи тварина, а й робот. Також на цьому уроці ознайомлюємо дітей із середовищем Mindstorms. На третьому уроці знайомимо дітей із формами запису алгоритмів та працюємо над алгоритмами руху робота. Тема “Лінійні алгоритми” вивчається протягом четвертого та п’ятого уроків. Школярі вчаться будувати лінійні алгоритми за допомогою блоків середовища Mindstorms. Наприклад, розв’язують задачу “Парковка”. Робот повинен їхати між двома автомобілями і зупинитись у визначеному місці. Протягом наступних чотирьох уроків учні вивчають алгоритми з розгалуженнями та циклічні алгоритми. Зокрема, алгоритми розгалужені для робота та циклічні алгоритми руху робота. На десятому останньому уроці учні конструюють робота Gorilla, презентують його та вчитель оцінює виконання.

Календарний план уроків з теми “Алгоритми та програми”. курсу інформатики для 6 класу:

№ уроку	Тема уроку
1	Що таке алгоритм.
2	Виконавці навколо нас. Робот як виконавець. Знайомство з середовищем програмування MXT- в .
3	Форми запису алгоритмів. Алгоритми руху робота.
4–5	Лінійні алгоритми. Лінійний алгоритм руху робота.
6–7 8–9	Алгоритми розгалужені. Алгоритми розгалужені для робота. Циклічні алгоритми. Циклічні алгоритми руху робота
10	Виконання проекту на тему з робототехніки.

Саме програмуючи роботів і створюючи автоматизовані конструкції, діти на практиці застосовують отримані знання із алгоритмізації та програмування, пробують експериментувати, шукати нові ідеї та рішення. Тому важливо вводити в освіту робототехніку, щоб створити для дітей цікаве освітнє середовище.

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondaryeducation/state_standards.
2. Збірник навчальних програм з позашкільної освіти дослідницько-експериментального напряму секції – Робототехніка / С. С. Пахачук, І. П. Оніщук; упоряд. О. Ф. Бурбела. Луцьк, 2016. 40 с.
3. Програма курсу за вибором “Основи робототехніки” для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Міністерство освіти і науки України. URL: http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/kurs-za-viborom–3pdf.
4. Опис деталей набору Lego MindStorms EV3 / LEGO Education. URL: https://education.lego.com/ruru/educationdownloads.
5. Інструкції по збору роботів Lego MindStorms EV3 / LEGO Education. URL: https://education.lego.com/ruru/educationdownloads2.

ФІЗИКА

РОЗРОБКА МЕРЕЖЕВОГО КАРДІОГРАФА НА БАЗІ МІКРОКОНТРОЛЕРА ESP32

Павлишин Андрій,
ІІ курс ОР бакалавр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Запухляк Р.І.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Стрімкий розвиток сучасних технологій створює багато проблем здоров'ю людини, що виникають через малорухливий спосіб життя, неякісне харчування, постійні стреси. Зокрема, серцево-судинні хвороби на сьогоднішній день є одними з найбільш поширених, що спричиняють смертність серед людей, а тому якісний аналіз та діагностика роботи серця є дуже важливими у боротьбі з цими недугами. Виходячи з цього, актуальність роботи та її своєчасність не викликає сумніву.

На сьогоднішній день все більше з'являється пристроїв, які можуть приєднуватися до мережі Інтернет. Навіть такі побутові прилади як кавоварка, пральна машина, холодильник чи будинок, можна контролювати зі смартфону незалежно від того, де ви знаходитесь. Така концепція, де пристрої мають можливість збирати дані з сенсорів, записувати дані в бази даних, взаємодіяти між собою, надсилати повідомлення та надавати віддалений контроль над собою використовуючи інфраструктуру Інтернет називається інтернетом речей [1].

На даний момент майже всі портативні кардіографи записують дані у внутрішню пам'ять, а потім ці дані переносяться на персональний комп'ютер. З огляду на вищесказане, нашою метою було розробити мережевий кардіограф, який дозволяв би здійснювати моніторинг роботи серця online та збирати інформацію в базу даних для подальшого аналізу.

На рис. 1 зображена структурна схема роботи мережевого кардіографа. Кардіограф отримує дані з електродів, що закріплені на тілі пацієнта та, використовуючи інфраструктуру Wi-Fi, відправляє набір даних на сервер. Сервер приймає дані та записує їх в базу даних разом з часом, коли вони були прийняті. Отримані дані можна переглянути на сайті у вигляді графіка, також можна вибирати часовий проміжок, щоб побачити кардіограму за певний період часу. Таким чином лікар може отримати доступ через інтернет до кардіограми пацієнта. Він є портативним, а тому його можна носити з собою будь-де та використовувати при помірній активності. Для його живлення використовується літій-полімерний акумулятор.

Рис. 1. Структурна схема роботи мережевого кардіографа

На рис. 2 зображено блок-схему кардіографа. Основою кардіографа є мікроконтролер ESP32, який має інтерфейси WI-FI та Bluetooth. Також ESP32 має потужний процесор Xtensa LX6, а тому може працювати не тільки з HTTP протоколом, але й шифрованими мережевими протоколами

HTTPS та SSL [2]. У роботі кардіографа також використано перетворювач AD8232, який отримує імпульси з трьох електродів та підсилює їх [3]. Аналогово-цифровий перетворювач мікроконтролера (ADC) перетворює цей сигнал в цифровий. Для отримання чіткого сигналу, в програмі мікроконтролера було використано програмний фільтр низьких частот. Для мобільного використання телефон виконує функцію точки доступу WI-FI до мережі Інтернет.

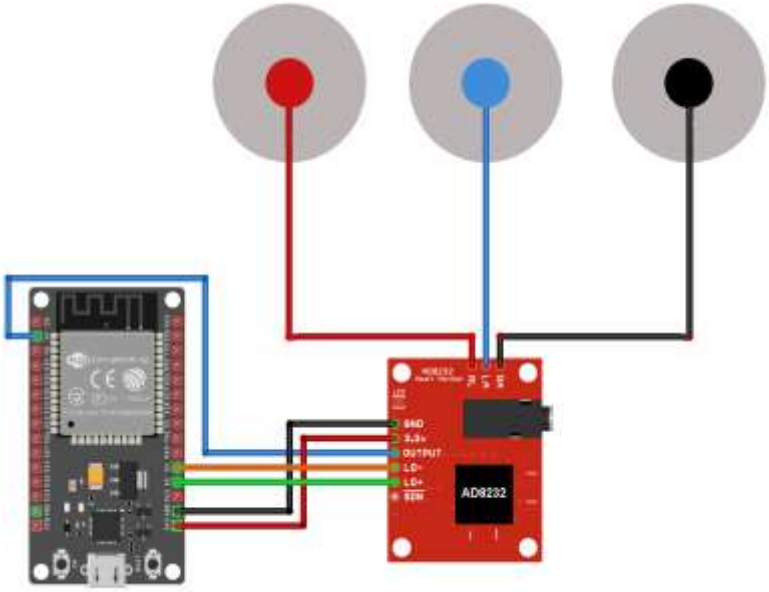

Рис. 2. Блок-схема кардіографа

На рис. 3 зображено два способи підключення електродів:
1) ліва рука, права рука, права нога;
2) ліва частина грудей, права частина грудей, нижня права частина живота.

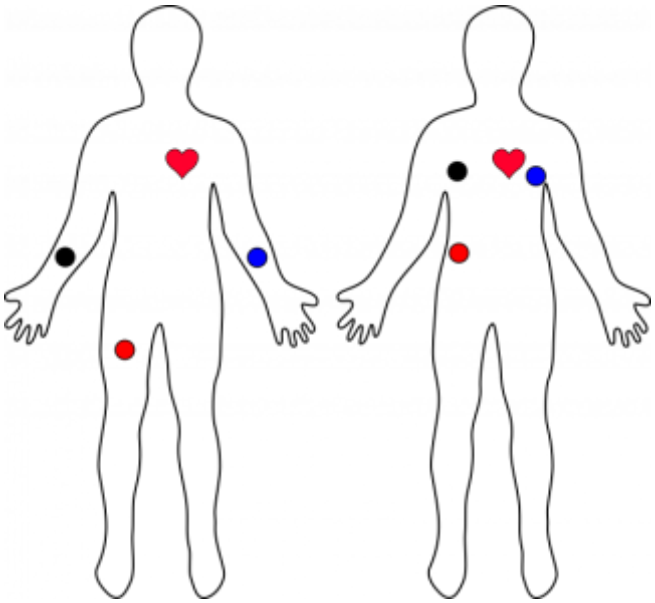

Рис. 3. Способи підключення електродів

На рис. 4 зображена кардіограма, отримана за допомогою нашого кардіографа.

Рис. 4. Приклад роботи кардіографа

Таким чином, даний пристрій можна використовувати для тривалого дослідження роботи серця пацієнта, при помірній його активності.

1. Скородєлов В. В., Рисований О. М., Даниленко О. Ф., Ліпчанський М. В. Цифрові пристрої та мікропроцесори. Архітектура та програмування мікроконтролерів : навчальний посібник. Харків : ХВУ, 2003. 328 с.
2. ESP32 Series Datasheet Version 2.9 Espressif Systems Copyright © 2019 URL: https://www.espressif.com/sites/default/files/documentation/esp32_datasheet_en.pdf.
3. Data Sheet AD8232 Single-Lead, Heart Rate Monitor Front End ©2012–2018 Analog Devices, Inc. All rights reserved. URL: https://www.analog.com/media/en/technical-documentation/data-sheets/ad8232.pdf.

КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАДАЧІ З ФІЗИКИ

Пилип’як Уляна,
І курс ОР магістр, фізико-технічний факультет.
Науковий керівник – Ліщинський І.М.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент.

Успішність самореалізації людини у сучасному світі великою мірою визначається здатністю розвивати і застосовувати на практиці отримані в процесі навчання знання, вміння і навички.

Як розвивати в учнів внутрішню мотивацію до вивчення фізики? Відповідь на це питання може дати компетентнісний підхід у навчанні.

Компетентнісний підхід, як напрям модернізації освіти обґрунтував В. Сєріков [1], на думку якого саме в компетентнісному підході відображено зміст освіти, що передбачає набуття цілісного досвіду розв’язання життєвих проблем. Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності, які в педагогічній науці досить різнобічно розглядаються, проте досі не мають однозначного змісту і визначення.

Компетенція – готовність людини до мобілізації знань, умінь і зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації.

Компетентність – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв’язувати проблеми і завдання реальних життєвих ситуацій, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. Тому мета даного дослідження полягає в аналізі компетентнісно-орієнтованих завдань і складання компетентнісних задач з фізики.

Залежно від рівня підготовки учнів розрізняють три рівні компетентнісних задач:

- Перший рівень (рівень відтворення). Учні можуть вирішувати однокрокові завдання, розу-

міють прості фізичні залежності, стандартну систему позначень, можуть читати й інтерпретувати дані, представлені в таблицях, на графіках.

• Другий рівень (рівень встановлення зв'язків). Учні можуть впорядковувати, співвідносити і робити обчислення, вирішувати багатокрокові текстові задачі.

• Третій рівень (рівень міркування). Учні можуть організовувати інформацію, робити узагальнення, розв'язувати нестандартні проблеми, робити висновки на основі вихідних даних і обґрунтовувати їх [2].

Існують різні класифікації компетентнісних завдань. Л.А. Іванова ділить компетентнісні завдання на предметні, міжпредметні та практичні [2]. В.В. Сєріков ділить навчальні завдання на: предметні завдання, що забезпечують засвоєння понять, орієнтування в досліджуваному предметі; практико-орієнтовані, які розкривають зв'язок предмета з практичним життям людини, містять практичні цінності; особистісно-орієнтовані завдання, які вводять учня у сферу світоглядних проблем буття, вимагають від нього прояви особистісної позиції; завдання, що містять цінності філософського, соціального, екологічного плану, проблеми особистісного сенсу пізнання [1].

Наведемо приклад компетентнісної задачі [3]. Здавалось би, що при зростанні швидкості вітру, швидше обертаються лопаті вітроелектростанції і виробляється більше електроенергії. Однак насправді між швидкістю вітру і швидкістю обертання лопатей існує певна, складніша залежність, а саме:

• Лопаті починають обертатися тільки тоді, коли швидкість вітру дорівнює V_1.

• З міркувань безпеки швидкість обертання лопатей не збільшується, після досягнення швидкості вітру V_2.

• При швидкості вітру, що дорівнює V_2, електроенергія буде максимальною.

• Лопаті перестануть обертатися, коли швидкість вітру буде дорівнювати V_2.

На якому з графіків найкраще показана реальна залежність між швидкістю вітру та електроенергією, що виробляється, при дотриманні вказаних вище умов?

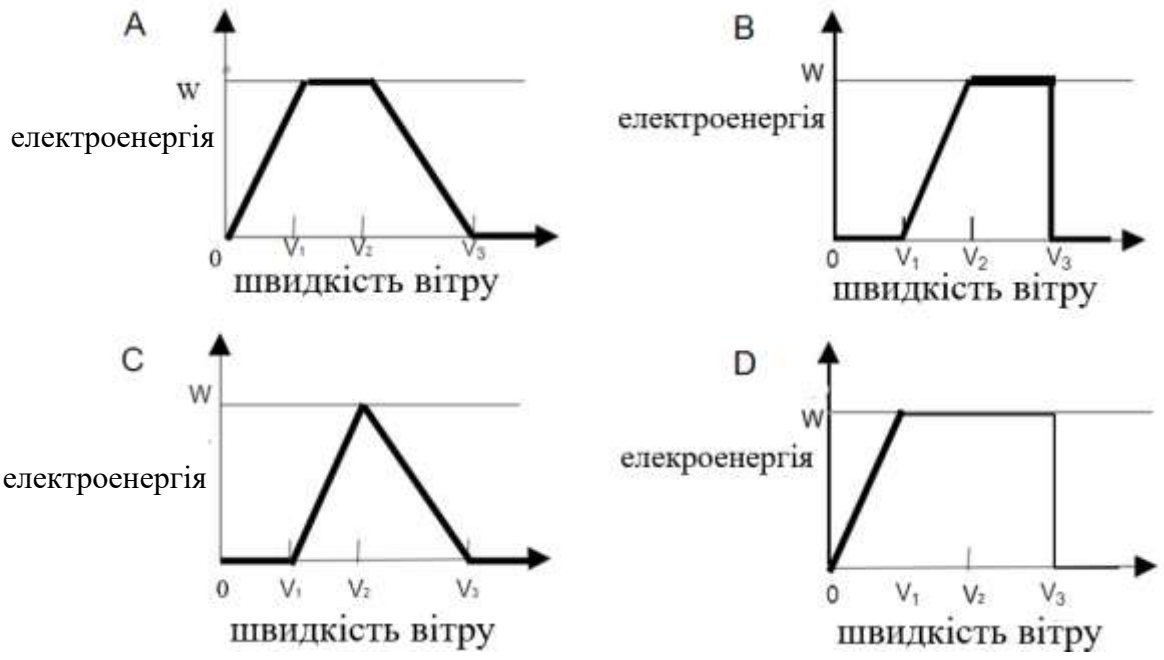

Отже, застосування компетентнісно-орієнтованих завдань дозволяє підвищити якість засвоєння знань з фізики та дає можливість їх застосування на практиці.

1. Болотов В. А., Сериков В. В. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 7–13.
2. Иванова Л. А. Компетентностный подход в преподавании математики. URL: http://festival.1september.ru/articles/617150.
3. URL: https://docplayer.net/52935558-Prikladi-zavdan-pisa-z-vidpovidyami-prirodnichi-disciplini-evolyuciya.html.

ХІМІЯ

“ЗЕЛЕНИЙ” СИНТЕЗ ОКСИДНИХ НАНОЧАСТИНОК

Данилюк Назарій,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук,
Ліщинська Софія,
III курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Татарчук Т.Р.,
кандидат хімічних наук, доцент.

Наночастинки шпінельних сполук мають широке застосування на практиці, наприклад, в системах магнітного запису та зберігання інформації, в якості пігментів та каталізаторів, при отриманні сепараційних матеріалів і магнітних рідин різного призначення, при створенні композиційних матеріалів. В останні роки одним із найбільш перспективних напрямків їх застосування є біомедицина. Здебільшого ці застосування потребують відсутності залишкової намагніченості після припинення дії магнітного поля, що характерно для суперпарамагнітного стану наночастинок [1]. В останні роки актуальності набуває “зелений” синтез шпінельних сполук, перевагами якого є використання прекурсорів зі зниженою токсичністю.

Розробка методів отримання наночастинок за допомогою біологічної сировини базується на використанні ферментних систем біологічних об’єктів та спектру властивих їм органічних сполук. Для “зеленого” синтезу оксидних наночастинок як вихідну сировину використовують в даній роботі нітрати відповідних металів $Zn(NO_3)_2 \cdot 6H_2O$; $Co(NO_3)_2 \cdot 6H_2O$; $Fe(NO_3)_3 \cdot 9H_2O$ та відновник – рослинний екстракт. Суть методу полягає в тому, що йони з розчину солі відновлюються під дією біоредуктантів з рослинного екстракту з подальшим отриманням наночастинок. Слід зазначити, що на відміну від “зеленого” синтезу, у традиційному хімічному синтезі наночастинок найпоширенішими відновниками є цитрат- та тетрагідридоборат-аніони ($C_3H_5O(COO)_3^{3-}$ та BH_4^- відповідно) [2].

У даному дослідженні отримано серію шпінельних феритних наночастинок складу $Zn_{1-x}Co_xFe_2O_4$ ($0.0 \le x \le 1.0$ з кроком 0,2) та магнетит Fe_3O_4. Синтезовані шпінелі охарактеризовано методами Х-променевого аналізу, ІЧ-спектроскопії, скануючої електронної мікроскопії та енергодисперсійного аналізу. Дані Х-променевого аналізу підтвердили формування однофазної кубічної шпінелі з просторовою групою Fd3m для системи, синтезованої методом золь-гель автогоріння з використанням рослинного екстракту. Мікрофотографії скануючого електронного мікроскопа ілюструють утворення агломератів, оскільки частинки володіють магнітними властивостями. Розмір агломератів знаходиться в нанометовому діапазоні (< 50 нм). Мессбауерівський спектр магнетиту чітко демонструє суперпарамагнітну природу синтезованого Fe_3O_4. Підтвердженням цього є наявність широкого дублету на спектрі загальною площею ~ 44%.

Синтезовані магнітні шпінельні наночастинки кобальт-цинкових феритів досліджено як адсорбенти для вилучення барвників із водного середовища. Останнім часом, велика увага приділяється дослідженням адсорбції органічних барвників, що використовуються в текстильній та поліграфічній промисловості. Типові молекули барвників містять токсичні ароматичні групи, отже повинні бути видалені з водного середовища. В якості модельного барвника вибрано аніонний барвник Конго червоний. Встановлено, що найвищу адсорбційну здатність має цинковий ферит $ZnFe_2O_4$, який за добу поглинув 99,9% барвника із водного розчину (умови: температура 20°С, pH = 7, C_o (барвника) = 25 мг/л).

Відомо, що вимірювання концентрації барвників проводиться за допомогою спеціальних приладів – фотоелектроколориметрів чи спектрофотометрів. У даній роботі вперше проведено дослідження вимірювання інтенсивності забарвлення барвника Конго червоного у водному розчині за допомогою смартфону із використанням програми “Спектр” (v.0.7.1). У основу даного методу вимірювання кольору розчину покладено трикутник Максвелла, в якому всі кольори утворені шляхом

змішування трьох основних кольорів: R (червоний), G (зелений) та B (синій). Смартфон-аналіз – це нова технологія, що забезпечує ідеальну платформу для досліджень [3]. Аналіз за допомогою смартфона став основним завданням в області хімічного аналізу в останні десятиліття, тому що він простий у використанні, пристрій компактний, не потребує додаткового обладнання. Порівнюючи результати визначення концентрації водних розчинів Конго червоного за допомогою спектрофотометра ULAB 102UV та смартфона показано, що похибка вимірювань становить 0,5–2 мг/л.

1. Дорошенко А. М., Чекман І. С. Магнітні наночастинки: властивості і біомедичне застосування. *Український медичний часопис.* 2014. 4 (102). VII/VIII.
2. Блюм Я. Б., Пірко Я. В., Бурлака О. М. та ін. Зелений синтез наночастинок благородних металів та напівпровідникових нанокристалів CdS за допомогою біологічної сировини. *Наука та інновації*. 2015. Т. 11. № 1. С. 59–71.
3. Sumriddetchkajorn S., Chaitavon K., Intaravanne Y. Mobile-platform based colorimeter for monitoring chlorine concentration in water. *Sensors and Actuators B: Chemical*. 2014. 191. P. 561–566.

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЧОРНОГО ЧАЮ

Івасюк Христина,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Мідак Л.Я.,
кандидат хімічних наук, доцент.

Чорний чай – один із найпопулярніших напоїв на планеті [1, 2]. Його приємний м'який смак дарує насолоду мільйонам людей у всьому світі. Чорний чай – дивовижний за своїми властивостями напій, який може чинити на організм, як цілющу дію, так і нашкодити йому. Саме з цієї причини про його користь та шкоду суперечки ведуться вже багато років.

Першою корисною властивістю чорного чаю є вміст кофеїну [1, 2]. Другою – його вплив на серце і судини. Цей напій очищає судини від шлаків, нормалізує роботу серця, перешкоджає утворенню тромбів, покращує кровообіг, зміцнює стінки судин. Крім того нормалізує вироблення шлункового соку, відновлює кишкову мікрофлору, регулює обмін речовин, рятує від хвороб шлунково-кишкового тракту. Ще одна корисна властивість чорного чаю – його вплив на імунітет і загальний стан організму. Чай підвищує вироблення інсуліну, що, у свою чергу, веде до посиленого виробництва серотоніну – гормону щастя і радості [1, 2]. Слід зазначити і великий вміст флуору в чаї. Завдяки цій речовині напій допоможе вберегтися від карієсу, зберегти зуби здоровими.

Для чорного чаю відомі наступні види фальсифікації. Якісна фальсифікація – введення в чай добавок, непередбачених рецептурою, пересортування. У якісний чай уводять більш низькоґатункову сировину, отриману зі старого грубого листка. При незначному ступені фальсифікації установити її неможливо. При грубій фальсифікації – більш 50% її можна виявити при оцінці якості і визначенні сорту чаю. Різновидом якісної фальсифікації чаю є заміна натурального продукту харчовими відходами, що утворяться при витягу з чаю найбільш поживних компонентів екстрактивних речовин ("спитий" чай). Її легко розпізнати за низьким вмістом екстрактивних речовин у чаї. Широко поширена якісна фальсифікація шляхом реалізації низькосортного чаю під видом високоякісного.

Мета роботи полягає у дослідженні споживчих властивостей чорного чаю та показників якості та безпеки. Для дослідження було вибрано 4 зразки чорного пакетованого чаю різних марок, які наведені у табл. 1.

Настій, аромат, смак і колір розвареного листа визначають після заварювання чаю. Для цього зважують на технічних вагах наважку чаю 3 г і висипають в фарфоровий тестер-чайник, наливають 125 мл свіжокиплячої води. Заварник швидко закривають кришкою, і настій витримують протягом 5 хв для чорного і 7 хв для зеленого чаю. Після закінчення терміну заварки настій виливають у

спеціальну білу порцелянову чашку. При виливанні настою в чашку необхідно звернути увагу на те, щоб настій заварника був вилитий повністю. Для цього чайник кілька разів струшують, щоб повністю стекли останні, найбільш густі краплі настою.

Таблиця 1

Характеристика досліджуваних зразків чаю

№ з/п	Торгова марка	Характеристика
1	Greenfield	Гармонійний букет цейлонського чаю.
2	Lovare	Суміш чаю чорного і зеленого байхового.
3	Ahmad	Чай чорний, байховий, дрібний.
4	Хіт	Чорний чай, подрібнений.

Для всіх зразків чорного чаю спостерігається землисто-коричневий колір чаїнок. Чаїнки приблизно одного розміру і форми. Проте зрідка зустрічаються чаїнки іншого кольору, що вказує на нижчий сорт чаю.

Суха заварка усіх зразків не пахне порохом, затхлістю, цвіллю, гаром, металом та іншими сторонніми запахами. Запах приємний і не різкий.

Зразок № 1 (ТМ "Greenfield") має багатогранне сполучення тонких, ніжних ароматів, приємний терпкий смак. Настій чаю яскравий, коричневого кольору. Колір розвареного листя темно коричневий, однорідний.

У чаю торгової марки "Lovare" ніжний аромат, приємний на смак, терпкість середня. Настій яскравого, світло коричневого кольору. Колір розвареного листя темно коричневий, однорідний.

У зразку чаю "Ahmad" достатньо ніжний аромат, приємний на смак, дуже терпкий. Настій темно коричневий. Колір розвареного листя темно коричневий, неоднорідний.

Чай торгової марки "Хіт" має недостатньо виражений аромат, досить терпкий. Настій чаю темний, коричнево-червоний. Колір розвареного листя неорнорідний, зеленуватий відтінок.

Після додавання до настою лимонної кислоти змінюється його забарвлення, що вказує на присутність в суміші натурального чаю. Найбільшою мірою знебарвився чай зразка № 2.

Для виявлення вмісту штучних барвників досліджувані зразки чаю заливались водою кімнатної температури. Зміна кольору води говорить про те, що в пакетований чай, швидше за все, був доданий барвник. За даним якісним аналізом виявлено барвник в більшій кількості в зразку № 4 торгової марки "Хіт", в меншій кількості в зразках № 1, 3, про що свідчить інтенсивність фарбування дистильованої води.

За результатами досліджень можна стверджувати, що чай торгової марки "Greenfield" є найкращим поміж обраних зразків.

1. Барыбин Е. В., Давыдова Ю. С. Искусство чайной церемонии. Москва : Феникс, 2005. 192 с.
2. Хун Ли. Зеленый чай. Оцените китайский чай. Москва : Высшая школа, 2012. 160 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ КИСЛОТНО-ОСНОВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ 4-БРОМО-1-ДІАЗОНІО-9, 10- АНТРАХІНОН-2-СУЛЬФОНОВОЇ КИСЛОТИ

Куротчин Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Матківський М.П.,
кандидат технічних наук, доцент.

Аміногрупа в першому положенні антрахінонового кільця має низьку основність через спряження електронної пари нітрогену з ароматичним ядром і електроноакцепторним впливом карбонільної групи [1]. А в бромаміновій кислоті атом брому, який знаходиться у 4-положенні до

аміногрупи, негативний індуктивний ефект якого за абсолютною величиною перебільшує позитивний мезомерний ефект і тому він слабо впливає на реакційну здатність аміногрупи [2]. Діазотована бромамінова кислота в кислому середовищі випадає в формі внутрішньої солі. Як виявилося розчинність такої солі надзвичайно низька, що не давало можливості провести визначення з використанням класичних методик [3]. Натомість в лужному середовищі розчинність є значною, що й дозволяла проводити визначення з використанням лужних розчинів.

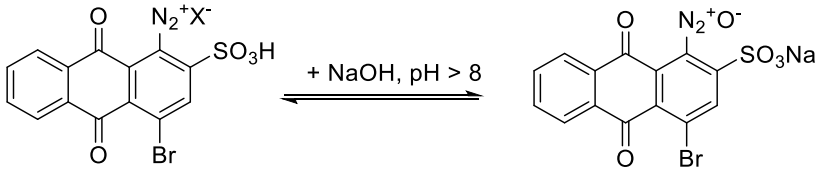

X = Cl^-, SO_3H^-

На кінетичній криві азосполучення спостерігається дві ділянки швидке азосполучення на першій стадії та повільне на другій, що може вказувати на те, що в лужному середовищі встановлюється рівновага між *цис* (*E*)- та *транс* (*Z*)-формою діазотат-аніону.

Загально прийнятим методом визначення констант кислотності є потенціометрічне та спектрофотометричне титрування. У разі потенціометричного титрування ми отримали значення щодо прямого та зворотнього титрування діазотованої бромамінової кислоти, математична обробка показала, що величина з урахування одного pH та 2pH коректні, це вказує на те що як у випадку дослідження кислотно-основних перетворень антрахінон-1-діазонію без замісників константи кислотності діазоній-катіону і діазо-гідроксиду приблизно однакові це повинно призводити до високої концентрації діазо-гідроксиду, і відповідно за класичними уявленнями з похідними бензену високою швидкістю розкладу, натомість як виявилося навіть за таких умов розклад проходить повільно, що вказує на можливу стабілізацію малостабільної форми діазонію за участю оксигена карбонільної групи. Також слід відмітити що замість очікуваного зростання кислотності діазобромамінової кислоти порівняно з антрахінон-1-діазонієм [3], було отримано величини що вказують на значно нижчу кислотність, що теж вимагає додаткового вивчення.

Спектрофотометричне титрування передбачає визначення оптичної густини розчину діазо за різних значень pH середовища. Так як даний метод більш чутливий концентрація діазосполуки має бути суттєво знижено. Робоча концентрація під час проведення визначення було знижено до $4 \cdot 10^{-5}$ моля. Порівняння констант кислотності за потенціометричним титрування дорівнює 11.75, і за спектрофотометричним титруванням 9.24 вказують про їх суттєве розходження. Імовірно таке розходження пов'язано з тим, що в першому випадку має місце визначення константи кислотності *цис*-діазогідроксиду (E), тоді як друга величина відповідає за кислотність *транс*-діазогідроксиду (Z).

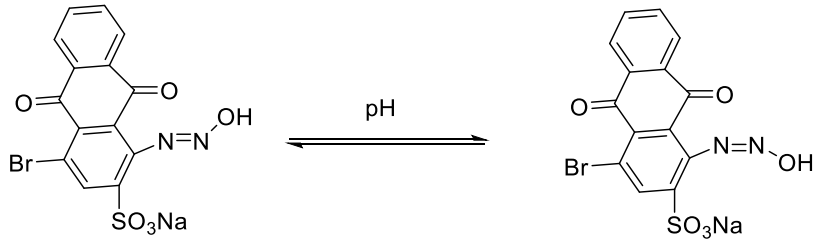

E-isomers *Z-isomers*

1. Bulgakova N. A., Gornostaev L. M.. Cyclization of 1-Aryl-3-[4-aryl (cyclohexyl) amino-9,10-dioxo-1-anthryl] triazenes to 3-Aryl-5-aryl (cyclohexyl)- aminoanthra [1,2 d] [1,2,3] triazole-6,11-diones. *Russian Journal of Organic Chemistry*. 2001. Vol. 37. № 9. P. 1351–1352.
2. Взаємозв'язок між структурою і активністю синтезованих триазенів ряду 4-заміщеного 9,10-антрахінону / В. І. Шупенюк, Т. М. Тарас, Л. Д. Болібрух та ін. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Хімія, технологія речовин та їх застосування*. 2018. № 886. С. 136–145.

3. Підбір умов синтезу триазенів антрахінонового ряду / О. П. Сабадах, М. Г. Мокляк, Є. Л. Лучкевич та ін. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Хімія, технологія речовин та їх застосування.* 2014. № 787. С. 251.

ДООЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ВИРОБНИЦТВА СИНТЕТИЧНИХ СМОЛ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ФОТОКАТАЛІЗАТОРА

Сокирко Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Хацевич О.М.,
кандидат технічних наук, доцент.

Очищення та утилізація стічних вод є актуальним завданням у прагненні збереження і раціонального використання водних ресурсів. Важливим для його вирішення є удосконалення систем очистки промислових стічних вод, зокрема виробництв синтетичних смол. Стічні води виробництв феноло- і карбамідоформальдегідних смол є складними багатокомпонентними системами органічних та неорганічних речовин. Формальдегід, фенол, метанол, бутанол, ацетон, ароматичні вуглеводнів характеризуються токсичними властивостями та повільно вступають у процеси біологічного окиснення. Цим зумовлена необхідність знижувати їх концентрації при скиді у водні об'єкти (наприклад, для фенолу – 0,001 мг/дм^3), тоді як концентрація у стоках фенолу становить 2,5–5,0 г/дм^3, формальдегіду –1,5–4,0 г/дм^3 [1–3].

Для очищення стічних вод з великими концентраціями фенолу і формальдегіду найчастіше використовують методи вторинної конденсації. Стічну воду, після очищення методом вторинної конденсації, необхідно доочищати, оскільки вміст фенолу у воді знижується лише до 30–70 мг/дм^3 [4]. Для цього використовують методи, що ґрунтуються на каталітичному мокрому окисненні, з повним руйнуванням фенолу та формальдегіду до нешкідливих CO_2 і H_2O, з низькими енергетичними витратами й високим ступенем перетворення. За цим методом застосовують екологічно безпечні окиснювачі (озон, гідроген пероксид, кисень).

Одним із способів зменшення експлуатаційних затрат на процес каталітичного мокрого окиснення киснем є застосування ефективного каталізатора [5]. У роботі вивчались фотокаталітичні властивості γ-Fe_2O_3 та експериментальним шляхом підбиралися концентрації вихідних компонентів для синтезу ферум (III) оксиду, що забезпечують найбільший ступінь перетворення фенолу і формальдегіду.

Дослідження фотокаталітичних властивостей нанодисперсних матеріалів γ-Fe_2O_3 проводили з використанням порошків ферум (III) оксиду, одержаних цитратним золь-гель синтезом з різною молярною концентрацією лимонної кислоти, додаванням гідроген пероксиду та ультрафіолетовим опроміненням під дією ксенонової лампи, впродовж 30 хв. Процес знешкодження проводився з барботуванням повітря у водний розчин. Розчин центрифугували і спектрофотометрично визначали концентрацію фенолу.

Отримані залежності концентрації модельного розчину фенолу та логарифму відносної зміни концентрації від часу опромінення системи, в присутності фотокаталізатора, представлені на рис. 1. Кінетичні криві реакції для усіх дослідних зразків каталізаторів можна віднести до реакцій I порядку.

Експериментально встановлено, що зі збільшенням молярної концентрації реагентів системи, швидкість фотокаталізу зменшується. Отриманий результат повністю узгоджується з даними оптичної спектроскопії у видимому діапазоні – збільшення молярної концентрації водних розчинів ферум (III) нітрату та лимонної кислоти при синтезі ферум (III) оксиду зумовлює зменшення ширини забороненої зони кінцевих продуктів. Оскільки УФ-випромінювання у діапазоні оптичного спектру займає високоенергетичні положення (3,1–10,2 еВ), то наночастинки ферум (III) оксиду із

більшою шириною забороненої зони поглинатимуть інтенсивніше це випромінювання, у порівнянні із частинками з меншою шириною забороненої зони.

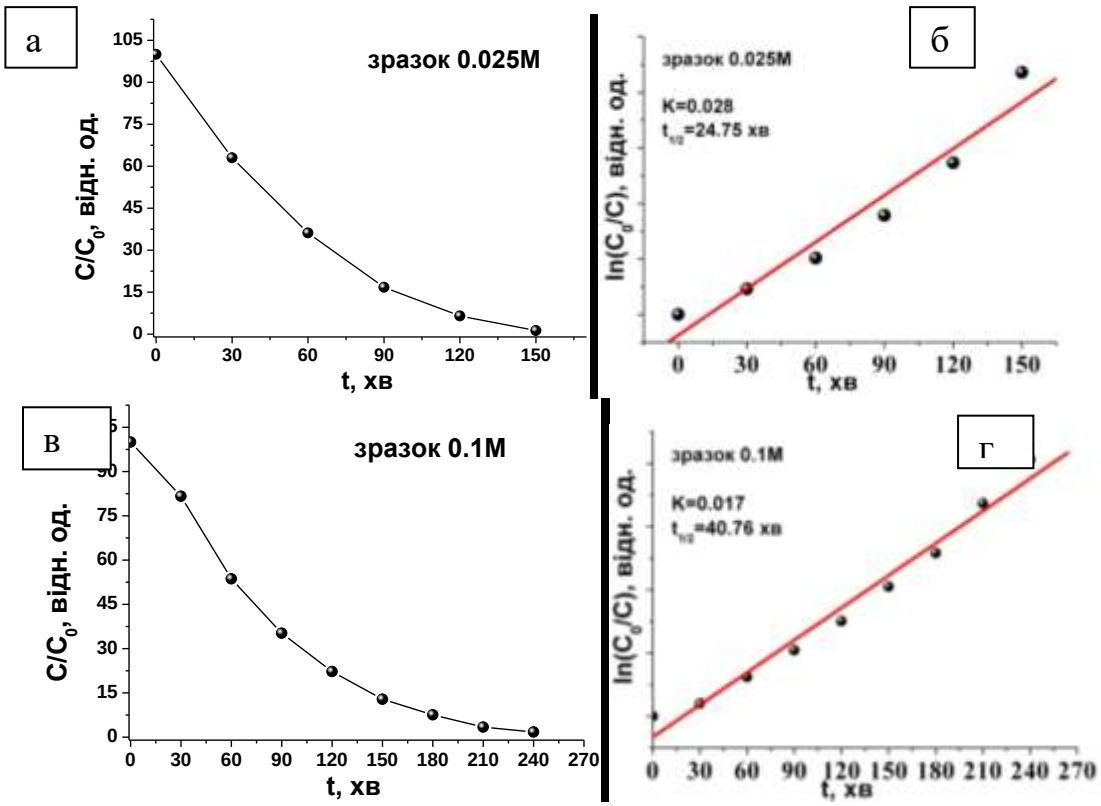

Рис. 1. Залежність концентрації розчину фенолу (а, в) та логарифму відносної зміни концентрації від часу опромінення (б, г) у присутності фотокаталізатора γ-Fe_2O_3

Отже, мезопористий магеміт γ-Fe_2O_3 був протестований як фотокаталізатор мокрого окиснення для утилізації фенолу і формальдегіду в стічних водах виробництв синтетичних смол. Встановлено, що при збільшенні ступеня дисперсності зразків γ-Fe_2O_3 період піврозпаду зростає, а швидкість фотокаталізу зменшується. Цей факт пов'язаний зі зменшенням провідності зразка, яка визначає швидкість перебігу окисно-відновних процесів на поверхні частинок мезопористого γ-Fe_2O_3. Для забезпечення найбільшого ступеня перетворення фенолу і формальдегіду концентрація вихідних компонентів для цитратного золь-гель синтезу γ-Fe_2O_3– ферум (III) нітрату та лимонної кислоти – має становити 0,025 моль/дм^3.

1. ДСанПіН 2.2.4-171-10. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною.
2. СанПиН 4630-88. Санитарные правила и нормы охраны поверхностных вод от загрязнения (Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення).
3. Фомин Г. С. Вода. Контроль химической, бактериологической и радиационной безопасности по международным стандартам : энциклопед. справочник. Москва : Протектор, 2000. 840 с.
4. Комарова Л. Ф., Полетаева М. А. Использование воды на предприятиях и очистка сточных вод в различных отраслях промышленности : учебное пособие. Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2010. 174 с.
5. Гончарук В. В., Радовенчик В. М., Гомеля М. Д. Отримання та використання високодисперсних сорбентів з магнітними властивостями. Київ, 2003. 264 с.

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ФРУКТОВИХ СОКІВ

Фурманюк Ірина,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Мідак Л.Я.,
кандидат хімічних наук, доцент.

Організм людини може існувати довгий період часу без їжі, проте без води людина може залишатися не більше десяти днів. Добова потреба дорослої людини у воді складає 1740–2200 г. Ця потреба покривається і за рахунок різних напоїв, і за рахунок продуктів харчування, які також містять у собі воду. Сік – рідкий продукт, одержаний із доброякісних дозрілих, свіжих фруктів та овочів шляхом їх механічної обробки [1, 2]. З метою задоволення потреби організму у воді й угамування відчуття спраги соки й напої повинні справляти певний фізіологічний вплив на організм, що залежить від їх освіжаючої спроможності, поживності, стимулюючої дії, гармонічного смаку та й інших властивостей. Саме соки допомагають організму очищатися від шлаків і токсинів, при цьому дуже швидко засвоюються, і людина отримує з них безліч необхідних для здоров'я компонентів [1, 2].

Мета роботи полягає у дослідженні споживчих властивостей плодових і ягідних соків та показників їх якості.

Об'єктами дослідження є сокова продукція найбільш популярних серед населення торгових марок (ТМ) (табл. 1).

Таблиця 1

Товарознавча характеристика досліджуваних зразків сокової продукції

№ з/п	Торгова марка	Виробник	Смак
1	"Jaffa"	компанія Вітмарк- Україна	мультивітамін
2	"Сочний"	компанія СТОВ "Оазис Груп",Республіка Білорусь, імпортер в Україні ТОВ "СІЛЬПО-ФУД"	мультивітамін
3	"Galicia"	компанія "Галіція"-Україна	яблучний
4	"Наш сік"	компанія "Наш сік"-Україна	яблучний
5	"Садочок"	компанія "Сандора"-Україна	яблуко-виноград
6	"Rich-kids"	"The Coca-Cola company in Ukraine"	яблуко-виноград

Під час органолептичного аналізу порівнювались соки однакового смаку, але різних торгових марок.

1) "Jaffa" – "Сочний" (мультивітамін);
2) "Galicia" – "Наш сік" (яблучний);
3) "Садочок" – "Richkids" (яблуко-виноград).

Натуральний запах відзначено у соку ТМ "Galicia", колір досліджуваних соків варіювався від помаранчевого до жовтого в залежності від їх смаку. Смак досліджуваних зразків відповідав маркуванню та назві. При цьому слід відмітити приємний смак у соків ТМ "Galicia", "Наш сік" та "Садочок". За консистенцією однорідними є соки зі смаком "яблуко-виноград" усіх досліджуваних торгових марок.

Для виявлення штучних барвників у досліджуваних зразках було проведено їх термічну обробку з додаванням харчової соди. Всі натуральні соки мають кисле середовище, а при взаємодії з содою змінюється pH середовища, що зумовить зміну кольору самого соку (за наявності штучного барвника). Якщо ж штучний барвник відсутній, то на поверхні соку тільки з'явиться піна, утворена внаслідок виділення газу у результаті взаємодії кислоти, що міститься в соці, з содою.

Під час кип'ятіння виражену реакцію на натуральність показав продукт ТМ "Galicia". Для усіх досліджуваних зразків, окрім зразка №1 ТМ "Jaffa", забарвлення не змінилося. Зовнішній вигляд зразка №1 ТМ "Jaffa" після термічної обробки змінився – став зеленого кольору.

За результатами аналізу найкращі смакові якості та зовнішній вигляд спостерігається у соку ТМ “Galicia”. Під час кип’ятіння виражену реакцію на натуральність, показав також продукт ТМ “Galicia”. Якісний аналіз дозволяє зробити висновок про наявність штучник барвників у зразку соку ТМ “Jaffa”.

За органолептичними показниками досліджувані зразки соків були проранговані у 6-бальній шкалі, де зразок з найкращими характеристиками отримує 1 бал, а з найгіршими – 6 балів. Результати занесені в табл. 2.

Таблиця 2

Оцінка органолептичних показників досліджуваних зразків

№ з/п	Торгова марка	Смак	Кількість балів
1	“Galicia”	яблучний	**1**
2	“Наш сік”	яблучний	2
3	“Садочок”	яблуко-виноград	3
4	“Сочний”	мультивітамін	4
5	“Rich-kids”	яблуко-виноград	5
6	“Jaffa”	мультивітамін	**6**

1. Ковальчук Х. І., Катрук М. І., Щомак В. І. Способи виявлення фальсифікації соків. URL: http://konfemc.ukrainianforum.net/t83-topic.
2. Мітвайс І. І. Товарознавство смакових товарів. Москва : Веко, 2002. 480 с.

ХІМІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ КАРАМЕЛІЗАЦІЇ МЕДУ

Цап Марта,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – С.А. Курта,
доктор технічних наук, професор.

Мед – унікальний продукт бджільництва, що характеризується вмістом активних речовин, необхідних для життєдіяльності організму людини. У його складі виявлено більше чотирьохсот різних компонентів. Мед використовують як високоякісний харчовий продукт, а також, як ефективний засіб під час лікування у медицині.

Нами було проведено дослідження на вміст елементного та оксидного складу натурального та карамелізованого меду визначено за допомогою Х-променевої флуоресценції (рис. 1.1). У зразках найбільше знайдено оксидів кремнезему (SiO_2 – 11–26%), оксиду калію (K_2O – 27–37%) і триоксиду алюмінію (Al_2O_3 – 4–6%) та п’яти окису фосфору (P_2O_5 – 6–13%). При чому вміст цих елементів дещо змінюються (збільшується або зменшується) при карамелізації. У той же час вміст сполук заліза в меді після карамелізації спочатку спадає з 1,244%, а потім зростає приблизна в 2 рази до 2,168%. Очевидно, що може бути пов’язано з дією металічного каталізатора на процес карамелізації.

Діастазним числом меду вважають сумарну активність його ферментів, які потрапляють у продукт з нектару квітів та із секретами слинних залоз бджіл. Натуральний мед містить ферменти – альфа і бета-амілазу, глюкозооксидазу, діастазу, каталазу, ліпазу, інвертазу, кислу фосфатазу, поліфенолоксидазу, пероксидазу, естеразу та протеолітичні ензими [1]. Кількісне значення діастазного числа меду є показником його нагрівання і тривалості зберігання, а якісне (наявність) – натуральності. Визначають діастазне число в одиницях Готе – кількість $см^3$ 1% розчину крохмалю, який розщеплюється протягом 1 год. діастазою, що міститься в 1 г меду (у перерахунку на суху речовину) за температури 40°С [2].

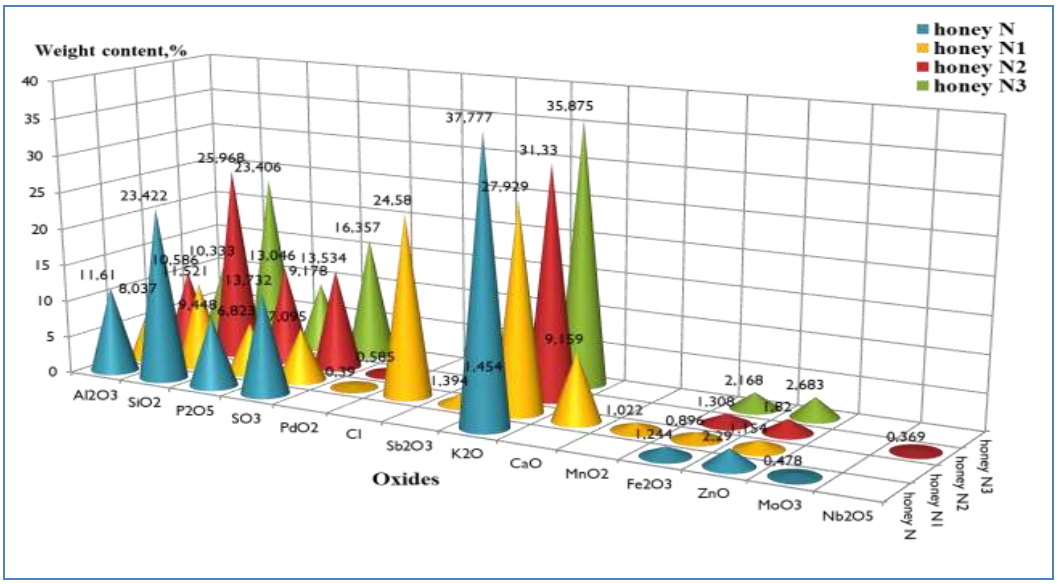

Рис.1.1. Вміст оксидів елементів за результатами Х-променевої флуоресценції в натуральному (N), обробленому (N_1, N_2) та карамелізованому (N_3) меді

Проведено вивчення вмісту гідроксиметифурфуролу і діастазного числа, як основних показників якості та біологічної активності меду до і після карамелізації. Як видно з представленої гістограми (рис. 1.2) можна сказати, що при одноразовій карамелізації меду вміст гідроксиметилфурфуролу зростає з 5 до 21.5, але не перевищує допустимі значення його по ДСТУ. Але при подвійній і потрійній термообробці (карамелізації), його вміст зростає до 26 і 43 мг/кг, що перевищує допустимі значення ДСТУ (10–25°мг/кг).

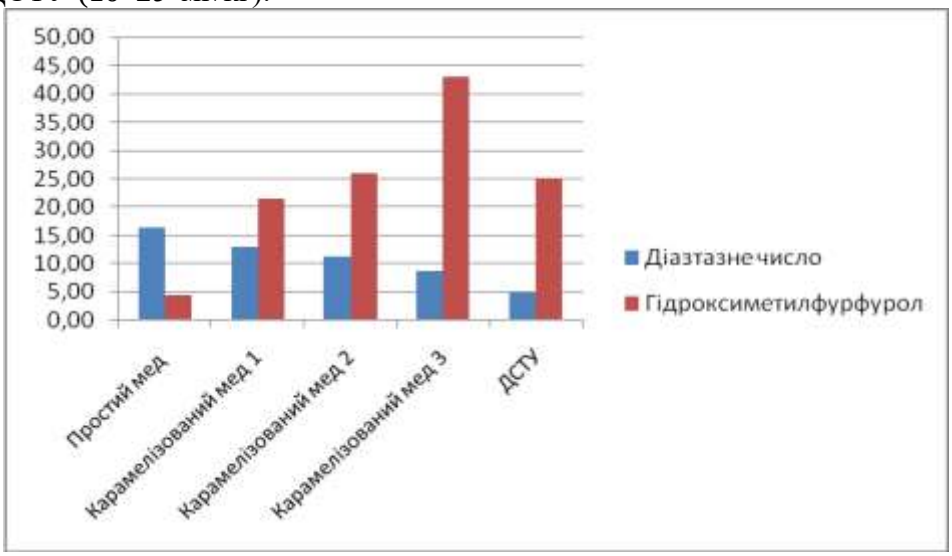

Рис. 1.2. Гістограми порівняльного вмісту гідроксиметилфурфуролу та діастазного числа у природньому та карамелізованому меді

Величина діастазного числа в одиницях Готе частково зменшується з 10–16 од. Готе по ДСТУ до 8,7–13 після одно, дво та три разової термохімічної обробки-карамелізації. Це засвідчує те, що мед можна піддавати термохімічній обробці, але при цьому не можна допускати перегріву меду більше ніж 75°С на протязі 15–20 хв.

1. Сирохман І. В., Завгородня В. М. Товарознавство харчових продуктів функціонального призначення : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 544 с.
2. URL: http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bio/article/viewFile/6383/6276.

ВПЛИВ ХІМІЧНОГО МОДИФІКУВАННЯ TiO_2 НА ЙОГО АДСОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ

Шевчук Віталія,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Миронюк І.Ф.,
доктор хімічних наук, професор.

Вода – найцінніший природний ресурс. Величезне значення вода має в сільськогосподарському та промисловому виробництві. Прісну воду сьогодні відносять до найбільш дефіцитних ресурсів, а забезпечення її якості – одна з глобальних проблем суспільства. У природні джерела питної води потрапляє все більша кількість антропогенних забруднювачів, що негативно впливає на її якість. Очищення водоймищ від важких металів та розробка препаратів, які б "витягували" важкі отруйні метали із води, набули неабиякої ваги.

Сорбційні методи є універсальними та високоефективними для очищення води, а також найбільш поширеними для виділення йонів важких металів. Перевагами адсорбційного методу є можливість адсорбції речовин багатокомпонентних сумішей і, крім того, висока ефективність очищення (80–95%), особливо слабоконцентрованих стічних вод.

Усім вимогам до речовин, що використовуються як сорбенти, відповідає титан (IV) оксид TiO_2 субмікронного розміру. TiO_2 хімічно стабільний та не розчинний у воді в широкому інтервалі pH. Це дозволяє вивчити адсорбцію як на позитивно, так і на негативно зарядженій поверхні. Основна перевага TiO_2 – велика поверхня, зворотна для різних йонів [1].

Для синтезу зразків сорбентів допованих рідкоземельними елементами використовували розчин титановмісного аквакомплексу $[Ti(OH_2)_6]^{3+}\cdot 3Cl^-$. Як вихідну речовину для синтезу комбінованих наноматеріалів використовували тетрахлорид титану $TiCl_4$. Гідролізуючим агентом був 36% водний розчин хлоридної кислоти HCl [2]. Для одержання TiO_2 з хемосорбованими арсенатними, карбонатними, ортофосфатними групуваннями в розчин прекурсора додавали модифікуючі компоненти – Na_3AsO_4, Na_2CO_3, Na_3PO_4. Із солей рідкоземельних елементів були взяті кристалогідрати неодим (III) хлориду $NdCl_3\cdot 6H_2O$ та лантан (III) нітрату $La(NO_3)_3\cdot 6H_2O$.

Дослідження структури отриманих матеріалів здійснювали методом рентгенофазового аналізу на дифрактометрі STOE STADI P з використанням Cu$K\alpha_1$-випромінювання. На рис. 1.1 наведена дифрактограма стандартного зразка TiO_2 у формі анатазу для порівняння із хемосорбованими зразками. Із рис. 1.2 видно, що теоретична дифрактограма аналогічна до дифрактограми синтезованих зразків. Отже, синтезовані модифікації титан (IV) оксиду – анатаз.

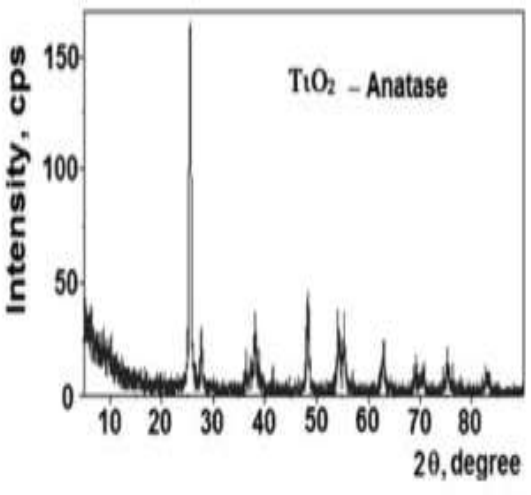

Рис. 1.1

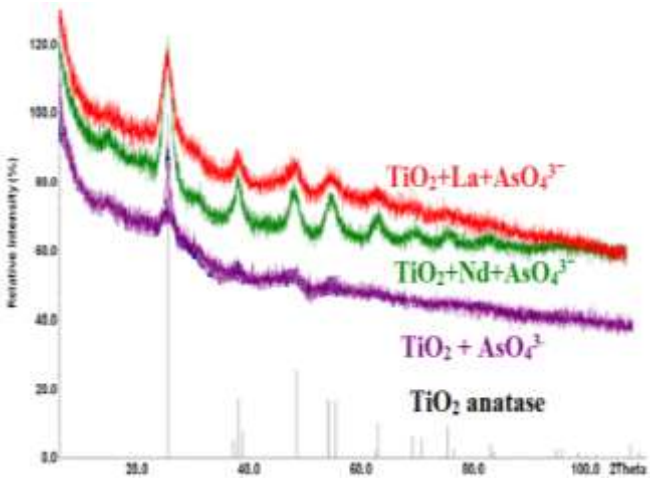

Рис. 1.2

Дифрактограми отриманих зразків та теоретична TiO_2 anatase

Проведені дослідження адсорбційної здатності отриманих сорбентів допованих La з хемосорбованими аніонами (AsO_4^{3-}, CO_3^{2-} та PO_4^{3-}) засвідчують, що найкращі результати щодо сорбції йонів Стронцію із водних розчинів демонструє діоксид титану, що містить на своїй поверхні хімічно прищеплені аніони AsO_4^{3-} (рис. 1.3).

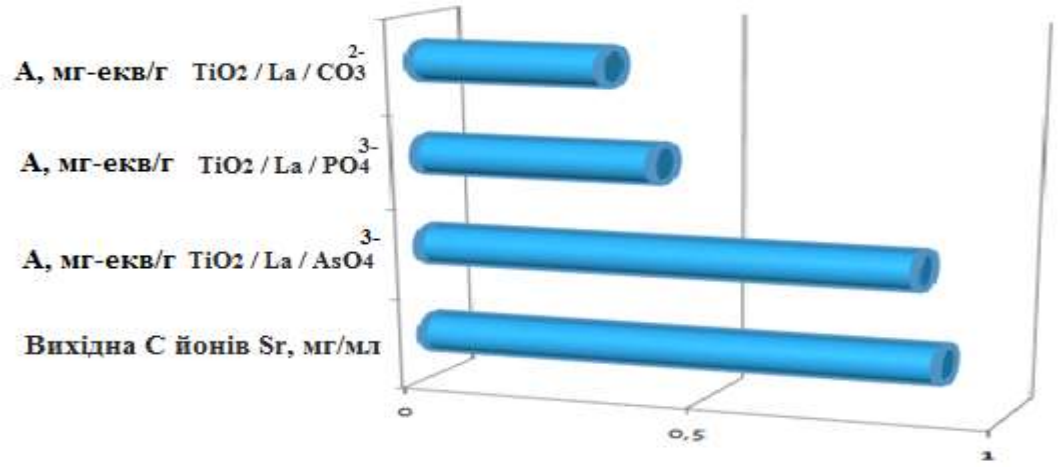

Рис. 1.3. Сорбція йонів Sr із водного розчину $SrCl_2$ у нейтральному середовищі адсорбентами на основі сполук Титану

Зважаючи на високу хімічну, термічну і гідролітичну стійкість титаноксидного адсорбенту [3], можна сподіватися, що він знайде використання при вирішенні екологічних проблем сьогодення.

1. Коцюбинський В. О., Миронюк І. Ф., Мокляк В. В., Челядин В. Л., Гунько В. М., Колковський П. І. Нанодисперсний діоксид титану допований іонами перехідних металів: синтез та властивості. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2012. Т. 13. № 4. С. 101–1021.
2. Миронюк Л. І., Челядин В. Л., Миронюк І. Ф. Атомна будова та морфологія частинок полititанатних кислот, одержаних за різних умов рідкофазного синтезу. *ФХТТ*. 2012. Т. 13. № 1. С. 156–165.
3. Миронюк І. Ф., Челядин В. Л. Методи одержання діоксиду титану (огляд). *Фізика і хімія твердого тіла.* 2010. Т. 11. № 4. С. 815.

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ У ФЛОРІ ОКОЛИЦЬ с. КОЛОКОЛИН

Андрухів Мар'яна,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Неспляк О.С.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Актуальність вивчення і використання лікарських рослин зросла в останні десятиліття. Наукова і практична медицина поряд з використанням новітніх фармацевтичних препаратів дедалі частіше звертається до багатющого світу рослин і знаходить у ньому несподівані та бажані відповіді на різні питання в галузі лікувальної справи. Дія препаратів багатьох лікарських рослин поступова, м'яка, фізіологічна. Вона не призводить до негативних змін в організмі, а, навпаки, сприяє вирівнюванню, нормалізації життєво важливих процесів, забезпечує організм вітамінами, амінокислотами, підтримує на оптимальному рівні обмін речовин [1, 2, 5].

Мета роботи – структурний аналіз лікарських рослин у флорі околиць села Колоколин.

Дослідження лікарських рослин проводились протягом вегетаційного періоду 2018 року в околицях с. Колоколин Рогатинського району Івано-Франківської області. Рослини визначалися за "Определитель высших растений Украины" [4], життєві форми – за класифікацією І.Г. Серебрякова [6], екологічна характеристика та фармакологічні властивості – згідно літературних джерел [1, 2, 3, 5].

У результаті вивчення флори околиць села Колоколин виявлено 63 види лікарських рослин, які належать до 62 родів, 36 родин і 4 відділів.

Систематичний аналіз показав, що переважна більшість лікарських рослин належать до відділу *Magnoliophyta*, який налічує 60 видів (95,2% загальної кількості досліджуваних видів). Менш чисельні інші відділи – *Equisetophyta*, *Polypodiophyta* та *Pinophyta*, які містять по 1 виду (1,6%) кожний.

Найбільш чисельними за кількістю видів є дві родини: *Asteraceae* (*Xanthium spinosum* L., *Bidens tripartita* L., *Achillea millefolium* L., *Artemisia absinthium* L., *Tussilago farfara* L., *Arctium lappa* L., *Centaurea cyanus* L., *Taraxacum officinale* (L.) Webb ex F.H.Wigg.); *Roaceae* (*Sorbus aucuparia* L., *Rosa canina* L., *Cydonia oblonga* Mill., *Padus avium* Mill., *Prunus spinosa* L., *Rubus caesius* L., *Rubus idaeus* L., *Fragaria vesca* L., *Potentilla anserina* L.), які налічують по 8 видів (12,7%). Меншою кількістю видів представлені наступні родини: *Fabaceae* – 4 види (6,4%), *Lamiaceae* – 3 види (4,8%), *Papaveraceae* – 2 види (3,2%) та ін.

Аналіз біоморфологічної структури лікарських рослин показав приналежність їх до трьох біоморф:

– трав'яні рослини – 43 види (68,2%): *Ranunculus repens* L., *Chelidonium majus* L., *Humulus lupulus* L., *Urtica dioica* L., *Taraxacum officinale* (L.) Webb ex F.H.Wigg., *Lysimachia nummularia* L., *Primula veris* L., *Erysimum diffusum* Ehrh. та ін., які є найбагатші у видовому відношенні;

– дерева – 12 видів (19,05%): *Quercus robur* L., *Betula pendula* Roth., *Juglans regia* L., *Corylus avellana* L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn. та ін.;

– кущі – 8 видів (12,75%): *Padus avium* Mill., *Cydonia oblonga* Mill., *Rosa canina* L., *Ribes nigrum* L., *Grossularia reclinata* L. та ін.

Екологічна структура досліджуваної флори стосовно зволоження вказує на переважання мезофітів – 41 вид (63,2%): *Quercus robur* L., *Trifolium campestre* Schreb., *Tussilago farfara* L., *Plantago major* L., *Urtica dioica* L., *Taraxacum officinale* Webb ex Wigg. та ін. Дещо менше представлені ксерофіти – 16 видів (25,6%): *Equisetum arvense* L., *Pinus sylvestris* L. та ін. Найменшу кількість налічують гігрофіти – 6 видів (12,2%): *Vinca minor* L., *Hedera helix* L., *Oxalis acetosella* L. та ін.

Лікарські рослини застосовуються при різних захворюваннях, зокрема, серцево-судинних (*Leonurus cardiaca* L., *Sedum acre* L., *Melilotus officinalis* (L.) Pall.), дихальної системи (*Pinus sylvestris* L., *Asarum europaeum* L., *Corylus avellana* L., *Trifolirum pratense* L.), нервової системи (*Pa-*

paver rhoeas L., *Alnus glutinosa* (L.) Gaertn., *Melilotus officinalis* (L.) Pall.), хворобах шлунково-кишкового тракту (*Hypericum perforatum* L., *Chelidonium majus*, *Artemisia absinthium* L., *Achillea millefolium* L.) та ін.

1. Гладун Я. Д. Лікарські рослини Прикарпаття. Київ : Ранок, 2015. 287 с.
2. Гродзінський А.М. Лікарські рослини: енциклопедичний словник. Київ, 1990. 538 с.
3. Екофлора України. Т. 1–6 / відпов. ред. Я. П. Дідух. Київ : Фітосоціоцентр, 2000–2010.
4. Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин и др. Київ : Фитосоциоцентр, 1999. 548 с.
5. Сафонов М. М. Повний атлас лікарських рослин. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 384 с.
6. Серебряков И. Г. Экологическая морфология растений. Жизненные формы покрытосемянных и хвойных. Москва : Высш. шк., 1962. 378 с.

ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ГІГРОФІЛЬНОЇ РОСЛИННОСТІ р. БИСТРИЦЯ СОЛОТВИНСЬКА В МЕЖАХ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

Балита Роксолана,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Різничук Н.І.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Екологічна природа флори досліджуваної території проявляється через співвідношення між життєвими формами (біоморфами) видів рослин. Для цього проводили біоморфологічний аналіз флори. Користовувалися класифікацію І.Г. Серебрякова, який виділяє: дерева, чагарники, чагарнички, напівчагарники, трав'янисті полікарпики та трав'янисті монокарпики.

При дослідженні флори на певній території важливо визначити її рясність, тобто ступінь участі кожного виду у рослинному угрупованні. Такий облік я проводила за шкалою чисельності виду у фітоценозі, зокрема, за шкалою, запропонованою О. Друде.

Шляхом екологічного аналізу флори можна виявити головні риси досліджуваного екотопу. Детермінуємо види за показниками їх пристосування до основних екологічних факторів з наступним об'єднанням у відповідні групи і визначенням їх питомої частки. Основні екологічні фактори, які ми брали до уваги – вода і зволоженість ґрунту, світловий режим, родючість ґрунту.

За ступенем пристосування до водного середовища і зволоження ґрунту, ми виділили 4 групи рослин: гідрофіти, гігрофіти, мезофіти і ксерофіти. За ступенем пристосування до інтенсивності освітлення, рослини поділили на геліофіти, факультативні геліофіти та сціофіти. За відношенням до родючості ґрунту, виділили евтрофи, мезотрони, оліготрофи.

На основі зібраного матеріалу під час польових досліджень, вивчення існуючих гербарних зборів і літературних джерел ми встановили місцезнаходження на даній території 69 видів рослин. Ця різноманітність є важливим показником, за яким визначається вік флори. Вважається, що чим нижче співвідношення чисельності видів, тим молодша флора регіону.

Виявлені види належать до 36 родин. Найчисельніша родина – Asteraceae, частка видів становить 14,5%, нараховується 10 видів. Другою за чисельністю є родина Lamiaceae (6 видів, 8,7%), наступні – Ranunculaceae (5 видів, 7,25%), Salicaceae, Betulaceae, Caryophyllaceae, Violaceae, Scrophulariaceae, Rosaceae (3 види, 4,35%). Меншу чисельність мають такі родини, як Typhaceae, Apiaceae, Lemnaceae, Dipsacaceae (2 види, 2,9%) і найменшу – Caprifoliaceae, Fagaceae, Cupressaceae, Fabaceae, Geraniaceae, Brassicaceae, Oxalidaceae, Primulaceae, Amaryllidaceae, Alismataceae, Juncaceae, Plantaginaceae, Liliaceae, Aspidiaceae, Hydrocharitaceae, Callitrichaceae, Politrichaceae, Ericaceae, Cuscutaceae, Lythraceae, Poaceae, Hylocomiaceae, частка видів яких становить 1,45% (1 вид).

Найбільше видів нараховують роди Viola та Ranunculus, менше – Typha, Veronica, Salix, а всі інші містять не більше 1 виду.

Різні види трапляються у фітоценозі у неоднакових кількостях. Тому при дослідженні флори на певній території важливо знати її рясність – кількість особин кожного виду на одиниці площі. Види, які змикаються надземними частинами зустрічаються не часто, їх частка становить 5,8% (4 види), рослини дуже рясні – 2,9% (2 види). Багато зустрічається рослин, які ростуть рясно (20,3%, 14 видів), менше видів, які зустрічаються досить рясно (15,9%, 11 видів). Найбільше на досліджуваній території зустрічається рослин, які ростуть рідко (42,04%, 29 видів). Поодиноких видів – 9, частка яких становить 13,06%.

Так, як об'єктом дослідження нашої роботи є гігрофільні види, відповідно, найбільшу частку становить лучний (28,09%), гігрофільний (19,4%), неморальний (21,62%) та рудеральний (14,7%) флороценотипи. Менше видів налічує гідрофільний (8,9%), бореальний (4,39%) та сегетальний (2,9%) флороценотипи.

Одним із проявів екологічної неоднорідності видів є відмінності в їх морфологічній будові. За морфологічними ознаками рослинні організми об'єднують у групи, які отримали назву життєвих форм або біоморф.

На території дослідження переважають полікарпики, частка яких становить 68,14%, менше – монокарпиків (14,3%) і ще менше зустрічаються дерева (8,7%), кущі та чагарники (4,3%).

Шляхом екологічного аналізу флори можна виявити головні риси досліджуваного екотопу. Можемо зробити висновок, що територія дослідження відноситься до вогких екотопів, на яких зустрічаються мезофіти, менше гігрофітів (рослини перезволожених екотопів) і ще менше гідрофітів. Дуже мало зустрічається ксерофітів (рослини, які зростають в умовах недостатньої зволоженості) – всього один вид (грицики звичайні-Capsella bursa-pastoris).

На всі життєві процеси рослин суттєво впливають інтенсивність і якість світла, тривалість освітлення протягом дня. За вимогами до освітлення розрізняють три екологічні групи: геліофіти, факультативні геліофіти та сціофіти.

Так, як ми досліджуємо гігрофільні види, тут переважають геліофіти – рослини відкритих місцезростань. Частка їх становить 49,28% (Elodea canadensis, Sagittaria sagittifolia та ін.). Менше зустрічаються факультативні геліофіти – 40,58% (Galeopsis tetrahit, Hylokomium splendens). Сціофіти – рослини, пристосовані до зростання у затінених місцях, зустрічаються рідко, їх частка становить 10,14% (Anemone nemorosa, Dryopteris filix-mas, Oxalis acetosella).

Більшість рослин досліджуваної території – евтрофи, що вимагають високої родючості ґрунту, частка їх становить 52,17% (Plantago lanceolata, Caltha palustris), менше зустрічаються мезотрофи 30,43% (Stachys palustris, Bellis perennis) і найменше – оліготрофи 17,4% (Polytrichum commune, Scilla bifolia) – рослини, які ростуть на бідних на мінеральні солі субстратах, здебільшого кислих.

1. Григора І. М., Соломаха В. А. Основи фітоценології. Київ : Фітоцентр, 2000. 140 с.
2. Чорна Г. А. Рослини наших водойм (Атлас-довідник). Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 134 с.
3. Шеляг-Сосонко Ю. Р., Дидух Я. П., Дубына Д. В. и др. Продромус растительности Украины. Київ : Наукова думка, 1991. С. 44–234.

ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ РІЧКИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Бочкор Аліна,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Луцась А.В.,
кандидат хімічних наук, доцент.

У наш час однією з світових проблем є збереження природного середовища, оскільки здоров'я населення напряму залежить від екологічної ситуації на території його проживання. Зважаючи на те, що гідросфера є найвразливішою складовою природного ланшафту, а вода – це реально вичерпний та невідновний за якістю природний ресурс, збереження та відновлення чистої природної води – найважливіше завдання сучасності.

На жаль антропогенне і техногенне навантаження на оточуюче середовище в Україні в кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу [1]. Отже, вивчення саме антропогенного впливу на природне середовище та його компоненти має першочергове значення, оскільки забруднення природних вод набуло глобального характеру. Найбільших змін зазнають якісні характеристики води внаслідок забруднення стічними водами і безпосереднім поступленням забруднюючих речовин в русла річок.

Метою даної роботи було дослідження впливу антропогенного навантаження на еколого-геохімічний стан природного середовища в районі потенційної дії рекреаційного комплексу Буковель.

Буковель – найбільший гірськолижний курорт України розташований частково на території села Поляниця на висоті 920 метрів над рівнем моря і займає схили гір Довга, Буковель, Бульченьоха, Бабин Погар, Чорна Клева.

Об'єктом вивчення було обрано річку Прут, що протікає через територію курортного комлексу, і берегами якого, на порівняно невеликій території функціонують приватні готелі і садиби села Поляниця, що чинять вплив на геоекосистеми Прикарпаття, утворюючи складну природно-антропогенну геоекосистему.

Наші екологічні дослідження з визначення антропогенного впливу на якісні характеристики річкової води спираються на результати хімічних аналізів проб відібраної в жовтні та грудні 2018 року, а також січні 2019 року води річки Прут.

Кожен раз було відібрано серію проб річкової води: вище за течією від території розташування курортного комплексу Буковель (вище території розташування немає жодних об'єктів, які могли б чинити антропогенний вплив на природне середовище) 3 проби (I – проба з річки Прутець, II, III – проби з джерел, що впадають в Прут), IV – проба з очисних споруд комплексу Буковель, V – проба нижче очисних споруд комплексу Буковель, VI – проба на виході з села Поляниця. Відбір проб здійснювався за стандартними методиками [2].

Результати аналізу води відібраної в жовтні та грудні 2018 року показали, що показники якості води всіх відібраних проб не перевищують допустимі норми.

Результати аналізу води відібраної в січні 2019 року показали, що якість води IV – проби (з очисних споруд комплексу Буковель) погіршилась, але залишилась в межах норми; а якість V та VI – проб (вода відібрана нижче очисних споруд комплексу Буковель та на виході з села Поляниця відповідно) погіршилась в 5, а за деякими показниками 8 разів, що суттєво перевищує допустимі норми.

Причиною різкого погіршення стану води річки Прут, що бере початок з кришталево чистих гірських джерел, і має ложе утворене галькою та камінням, є, швидше за все, стічні води приватних садиб, власники яких не мають бажання витрачати кошти на спорудження систем утилізації стоків, а просто скидають стічні побутові відходи в річку. В осінній період кількість туристів, що відпочивають в приватних садибах не велика, а отже річка, не зважаючи на антропогенний вплив, встигає самоочищуватись завдяки фізичним, хімічним та біологічним каналам.

Фізичний канал передбачає очищення ультрафіолетом сонця, вітром, течією води. Хімічний – різноманітними реакціями окислення, осадження тощо. Біологічне очищення здійснюють гідробіонти.

Оскільки на річці Прут є пороги, багато мілководь та висока швидкість течії, гарно йдуть процеси аерації. Кисень, що насичує воду приймає участь в реакціях окислення та сприяє хімічному очищенню річки. Отже, Прут мав би непогано долати антропогенне навантаження. Але здатність до самоочищення не безмежна. Якщо вона перевищена, то річка перетворюється у стічну канаву, що і почало відбуватись з річкою Прут в середині січня 2019 року.

Отримані результати дослідження стану якісних характеристик води річки Прут, що протікає територією села Поляниця, і на берегах якої функціонує курортний комлекс Буковель, а також розташувались інші приватні готелі і садиби села, які приймають туристів, свідчать про неприпустиме та непосильне антропогенне навантаження на еколого-геохімічний стан природного середовища в районі.

Курортний комплекс Буковель, який побудований згідно норм чинного законодавства та забезпечений сучасними очисними спорудами, в штатному режимі експлуатації не чинить істотного впливу на якісні показники річкової води, про що свідчать результати виконаного дослідження. Тоді як не контрольована побудова та діяльність приватних готелів і садиб, які скидають побутові стічні води безпосередньо в річку Прут негативно вплиають на природний комплекс всього Західного регіону.

Результати дослідження мають практичну цінність для місцевого населення та для науковців, як "раніше проведені дослідження".

1. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010. № 2818-VI.
2. ГОСТ 17.1.5.05-85 Охрана природы. Гидросфера. Общие требования к отбору проб поверхностных и морских вод, льда и атмосферных осадков.

ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА КРОВІ У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ

Келлер Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Івасюк І.Й.,
кандидат медичних наук, доцент.

За визначенням експертів ВООЗ: "Цукровий діабет є проблемою різного віку і всіх країн". На даний час цукровий діабет (ЦД) займає третє місце серед безпосередніх причин смерті після серцево-судинних і онкологічних захворювань, тому вирішення ряду питань, пов'язаних з цим захворюванням, поставлене в багатьох країнах світу на державний, федеральний рівень.

Цукровий діабет – синдром хронічної гіперглікемії, зумовлений абсолютною або відносною недостатністю інсуліну внаслідок дії різних екзо- та ендогенних чинників і характеризується порушенням усіх видів обміну речовин, ураженням судин, нервів, органів та тканин.

Метою роботи було уточнити правила лабораторної діагностики крові на цукор, а саме підготовку пацієнта до здачі крові дотримуючись правил, які допоможуть отримати точні результати.

Матеріалом для дослідження були результати дослідження лабораторій, де проводять забір крові на дослідження.

Результати дослідження показали, що діагноз цукрового діабету встановлюється завдяки клінічним показникам і підтверджується лабораторними даними попередньо дотримуючись слідуючих правил:

1. Кров на глюкозу здається натщесерце, попередньо за 8–12 годин до здачі крові потрібно вилучити з меню солодкі напої та їжу.

2. Утримуються від прийому жирної і важкої їжі, фізичних вправ і лікування лікарськими препаратами, вживання спиртних напоїв.

Враховуючи велику поширеність захворювання, важливість його раннього виявлення, використовують апробовані, прості і доступні методи визначення рівня глікемії.

Критеріями діагностики цукрового діабету, згідно з рекомендаціями ВООЗ, вважають:

- рівень глюкози у плазмі крові натще 7,8 ммоль/л;

- рівень глюкози у плазмі крові через 2 год. Після навантаження глюкозою у ході глюкозотолерантного тесту 11,1 ммоль/л;

Діагностика цукрового діабету передбачає встановлення точного діагнозу захворювання, встановлення форми та оцінка загального стану організму, визначення супутніх ускладнень. Для цього запропоновані наступні методики:

А) Визначення концентрації глюкози в крові.

Це один з найбільш специфічних тестів на цукровий діабет. Нормальна концентрація глюкози в крові (глікемія) натщесерце коливається в межах 3,3–5,5 ммоль/л. Підвищення глюкози вище цього рівня свідчить про порушення метаболізму глюкози. Для діагнозу потрібно встановити підвищення концентрації глюкози в крові щонайменше у двох послідовних вимірах, які проводяться в різні дні. Забір крові на аналіз проводять в основному в ранковий час. Перед забором крові пацієнт повинен бути підготовлений. Необхідно забезпечити пацієнтові спокій щоб уникнути рефлекторного підвищення рівня глюкози в крові, як відповідь на стресову ситуацію.

Більш чутливим і специфічним методом діагностики є **Б) глюкозотолерантний тест,** який дозволяє виявити латентні (приховані) порушення метаболізму глюкози (порушення толерантності тканин до глюкози). Тест проводиться в ранкові години після 10–14 годин нічного голодування. Напередодні обстеження хворому рекомендується відмовитися від підвищених фізичних навантажень, вживання алкоголю і куріння, а також препаратів, що сприяють підвищенню концентрації глюкози в крові (адреналін, кофеїн, глюкокортикоїди, контрацептиви та ін.) Пацієнту дають випити розчин, що містить 75 грамів чистої глюкози. Визначення концентрації глюкози в крові проводять через 1 годину і через 2 після вживання глюкози.

Нормальним результатом вважають концентрацію глюкози менше 7,8 ммоль/л через дві години після вживання глюкози. Якщо концентрація глюкози коливається від 7,8 до 11 ммоль/л, то стан досліджуваного розцінюється як порушення толерантності до глюкози (переддіабет). Діагноз діабет встановлюється, якщо концентрація глюкози перевищує 11 ммоль/л через дві години з початку проведення тесту. Як просте визначення концентрації глюкози, так і проведення глюкозотолерантного тесту дають можливість оцінити стан глікемії тільки на момент дослідження.

Для оцінки рівня глікемії на більш тривалому проміжку часу (приблизно три місяці) проводять аналіз на визначення рівня **В) глікозильованого гемоглобіну** (НЬАІс). Утворення цього з'єднання знаходиться в прямій залежності від концентрації глюкози в крові. Нормальний вміст цього з'єднання не перевищує 5,9% (від загального вмісту гемоглобіну). Підвищення процентного вмісту НЬАІс вище нормальних значень свідчить про тривале підвищення концентрації глюкози в крові протягом трьох останніх місяців. Даний тест проводять в основному для контролю якості лікування хворих на діабет.

Висновок. На основі вищесказаного можна зробити висновок, що використання згаданих методів діагностики є необхідними у сучасній медицині, так як полегшують саме діагностування цукрового діабету, забезпечують планове та екстрене визначення рівня глюкози в крові. Вони є практичними у побутовому використанні для людей, хворих на цукровий діабет.

В Україні налічується понад мільйон діабетиків, і майже 200 тисяч із них інсулінозалежні. Хворіти починають не лише люди поважного віку, а навіть діти 7,5 і 4 років. Це для них означає життя за суворим режимом, регулярні обстеження в медиків і щоденні багаторазові вимірювання рівня цукру.

1. Боднар П. М. Ендокринологія : навчальний посібник для вузів. Вінниця : Нова Книга, 2010. 464 с. : іл. ISBN 978-966-382-232-7.
2. Кучеренко М. Є. Сучасні методи біохімічних досліджень. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. 424 с.

СТРУКТУРА ПОПУЛЯЦІЇ БЕЗПРИТУЛЬНИХ СОБАК НА ТЕРИТОРІЇ с. НЕЗВИСЬКО (ГОРОДЕНКІВСЬКИЙ РАЙОН)

Кобилянська Вікторія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Микитин Т.В.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Собака – найкращий друг людини, надійний помічник і вірний супутник. Ще в давнину людина приручила собаку і пристосувала її до виконання різноманітних робіт. На їздових собаках люди пересуваються по важко прохідній місцевості, перевозять різноманітний вантаж. Сторожові собаки охороняють стада домашньої худоби, важливі господарські об'єкти і житло людини. Службові собаки успішно несуть службу на кордоні, допомагають затримувати злочинців. Мисливські собаки всіх порід допомагають мисливцям розшукувати дикого звіра.

Проблеми, пов'язані з наявністю в містах безпритульних тварин, актуальні для багатьох країн. Оскільки, вони є переносниками різних інфекційних хвороб, в т. ч. сказу.

Мета роботи − дослідити кількість, вікову та статеву структуру популяції собак в с. Незвисько, кількість стерилізованих тварин, кількість собак, які утримуються у вольєрах, у будинках, безпритульних тварин та поширення ектопаразитозів серед безпритульних собак.

Спостереження і дослідження проводили на території Городенківського району (с. Незвисько) та у притулку для тварин у м. Городенка впродовж 2018–2019 років. Підрахунок проводився з використанням міжнародновизнаного методу, який був розроблений Всесвітнім товариством захисту тварин (WSPA).

Дані про стерилізацію собак ми отримали від місцевого ветеринара. Для того, щоб дізнатися кількісну, вікову структуру собак та порідне співвідношення, ми разом із волонтерами проводили опитування по всіх дворах в яких утримуються собаки. Діагностику ектопаразитів проводили комплексно, враховуючи епізоотичні дані, клінічні ознаки та підтверджували лабораторними дослідженнями. При виявленні на шерстному покриві та шкірі тварин збудників ентомозів, паразитів досліджували макроскопічно, при необхідності для диференціації виду комах, їх розглядали під лупою (збільшення х5).

При підозрі на акарози (саркоптоз, демодекоз) на межі ураженої і здорової ділянки шкіри скальпелем відбирали глибокий зішкрібок до появи сукровиці. Для діагностики отодектозу із зовнішнього слухового ходу за допомогою ватної палички відбирали кірочки, які вивчали компресорним методом за загальноприйнятою методикою з подальшою мікроскопією під малим збільшенням мікроскопа. Виявили живих та мертвих кліщів, личинок та яйця. Вік собак визначали за ступенем стирання зубних коронок.

У селі Незвисько станом на 15.04.2018 року у приватному секторі знаходиться 159 собак і 34 безпритульних собак.

Кількість самців у селі Незвисько – 121, а самок – 38, з них всього 2 – стерилізовані.

У порідному співвідношенні: вівчарки − 15, метиси (безпородні) – 129, хаски – 2, пекінес – 8, лабрадор – 3, шпіц – 2.

У вольєрах – 48 собак, у будках (без привязу) – 78, у будинках – 7, на привязі – 26.

Вікова структура популяції собак в с. Незвисько: від 1 міс. до 6 міс. − 19 собак; від 6 міс. до 1 р. − 22 собаки; від 1 р. до 3 р. − 29 собак; від 3 р. до 5 р. − 27 собак; від 5 р. до 7 р. – 36 собак; від 7 р. до 11 р. − 24 собаки; від 11 р. до 15 р. − 2 собаки.

Усі безпритульні собаки, які були завезені у притулок для тварин впродовж 2018–2019 рр. були уражені ектопаразитами. У цих тварин виявили: сифонаптероз (100%), ліногнатоз (8%), трихоектоз (6%), демодекоз (18%), отодектоз (11%), саркоптоз (2%).

Отже, для того, щоб скоротити чисельність популяцій безпритульних собак, потрібно:

1. Закликати до милосердя мешканців міста щодо їх ставлення до домашніх тварин – непотрібно викидати їх на вулицю.

2. Всі домашні вихованці повинні мати реєстрацію, це дозволить прослідкувати його долю від народження до смерті.

3. Боротися з безпритульністю, а не з безпритульними тваринами.

4. Створити ветеринарно-реабілітаційну службу для бездомних тварин на базі притулку.

5. Створення ефективних програм для регулювання популяції собак.

1. Адрианова Н. Г., Дубовская В. М., Иванова Т. М. Отечественные породы служебных собак. *Лечение собак*. Москва : Крон-Прес, 2012. С. 286–288.
2. Назаренко Г. І., Кишкун А. А., Маринюк В. В. Ситуація з профілактики захворювань тварин в Україні. *Зоол. журн.* Москва : Медицина, 2006. С. 54–57.
3. Майер Д. І., Харви Д. Н., Волхард В. Д. Ветеринарная лабораторная медицина. *Интерпритация и диагностика*. Москва : Софион, 2007. С. 456–457.
4. Павленко М. С., Троценко З. Р., Маринюк В. В. Деякі аспекти епізоотології сказу. *Ветеринарна медицина України* : зоол. журн. Москва : Медицина, 2010. С. 18–19.
5. Слесаренко Н. А., Акаевский А. Е., Пропеско П. П. Анатомия собаки. *Анатомия органов*. Москва : Лань, 2009. С. 69–71.

ЩІЛЬНІСТЬ *POLYGONATUM MULTIFLORUM* (L.) All. У БІОТОПАХ ЗАК

Стасевич Марта,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Різничук Н.І.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Особлива актуальність в останній час належить детальному вивченні й оцінці складу рідкісних і тих, які знаходяться на межі зникнення видів рослин з метою розробки наукових основ їх охорони.

На прикладі купини багатоквіткової (*Polygonatum multiflorum*) можна показати яким чином відповідний підхід може бути корисним як для вивчення популяційної біології окремих видів, так і для вироблення тактики і стратегії збереження унікального фітогенофонду.

Дослідження проводились на території Закарпатської області. Вивчалися популяції купини багатоквіткової у біотопах Закарпатської області, на околицях села Богдан Рахівського району.

Щільність досліджуваних популяцій купини багатоквіткової (*Polygonatum multiflorum*) на момент дослідження становила:

- популяції I – 105 особин на 1 м^2;
- популяції II – 143 особини на 1 м^2;
- популяції III – 97 особин на 1 м^2;
- популяції IV – 72 особини на 1 м^2.

Як бачимо найбільша щільність на момент дослідження спостерігається у популяції III (143 особини на 1 м^2), дещо менша у популяції I (105) та популяції III (97), а у популяції IV спостерігається найменша щільність (72 особини на 1 м^2). Це може свідчити про несприятливість природного середовища для популяції IV. Тут можуть мати місце як кліматичні умови, так і антропогенний вплив чи вік популяції.

Просторове розміщення особин популяції також залежить від комплексу факторів: неоднорідності середовища, специфіки екосистем, конкуренції між особинами та антропогенних навантажень. Всі популяції *P. multiflorum* належать до компактно-дифузного типу.

Виділивши всі вікові групи особин на 1м^2, можемо визначити їх віковий спектр.

На 1 м^2 виділено 105 особин. Можемо зробити висновок: у даній популяції переважають ювенільні та іматурні особини. На цій стадії рослини розвиваються повільно і можуть знаходитись в ній від 2–3 до 5–10 років. Згодом вони швидко наростають і досягають стану зрілих віргінільних особин, яких на момент дослідження було 9.

Проростків мало, тому що дослідження проводилось у травні, а для них характерний більш сприятливий температурний режим. Проростки мають низьку адаптивну здатність до умов навколишнього середовища, тому великий відсоток їх гине.

Особин генеративного періоду 15, при чому, молодих – 4, середньовікових – 6, старих – 5. Тобто ця стадія в даній популяції розвинена слабо. Можливо це пов'язано з антропогенним впливом, екологічними особливостями виду чи віком популяції.

Субсенильних особин – 3, а сенильних – 16. Деякі сенильні особини дали нове вегетативне потомство, а решту почали розпадатись на окремі частинки які для проростання не мають сили та енергії. Потомство сенильних особин нестійке і довго не існує.

На 1 м^2 виділено 143 особини. У цій популяції переважають ювенільні, іматурні та середньовікові генеративні особини. Віргінільних особин – 11. Проростків – 17. Молодих генеративних та старих генеративних особин по 10 та 15 відповідно. Субсенильних особин (6) менше, ніж старих генеративних (15), а сенильних майже так само (13). Проте більша частина сенильних особин гине одразу, тільки невелика частка їх дає початок новому потомству, яке так само рано чи пізно відмирає.

У цій популяції на 1м^2 знайдено 97 особин. Домінуючими є стадії ювенільна (23) та іматурна (16). Стадія генеративних особин розвинена слабо. Молодих і старих генеративних є майже однаково (7 та 8 особин відповідно), а середньовікових – більше (9 особин на 1 м^2). Проростків та віргінільних особин мало (9 і 7 відповідно). Субсенильних особин – 10, сенильних – 8. Одна сенильна особина розпалась на частини і дала початок новим особинам, але їх життєвий потенціал значно нижчий, ніж особин, які проросли з насіння.

Дана популяція більше схожа на популяцію I та популяцію II.

У даній популяції знайдено на 1 м^2 72 особини різних вікових категорій. Переважаючими є ювенільні особини. Їх частка у віковому спектрі складає 25%. Проростків – 11, іматурних – 13, а віргінільних – 3. Це свідчить про те, що більша частина особин не досягає зрілого віку. Стадія генеративних особин розвинена слабо. Середньовікових генеративних – 8. Це може бути пов'язане з антропогенним впливом або кліматичними умовами. Молодих генеративних та старих генеративних особин 4 та 5 відповідно. Субсенильних особин – 3, а сенильних – 7. Потомства від сенильних особин не знайдено.

Проаналізувавши всі популяції *P. multiflorum* за віковим спектром, можемо зробити висновок, що у кожній з них найкраще розвинена стадія ювенільних та іматурних особин, найгірше – стадія проростків та субсенильних особин. Серед генеративних рослин мало виражена стадія молодих генеративних, більше старих генеративних та ще більше молодих генеративних особин. Зокрема, популяції представлені всіма віковими групами, тому вони є повночленними. Зазначати інвазійна це чи регресивна популяція не можна, оскільки це явище може бути тимчасовим і спричинюватись перервами у плодоношенні рослин чи впливом екологічних факторів, а тривалість дослідження для цього ще не достатня.

1. Работнов Т. А. Изучение ценотических популяций в целях выяснения стратегии жызни видов растений. Москва ; Ленинград, 1975. 80. Вып. 2. С. 5–17.
2. Работнов Т. А. О конкуренции между растениями в растительных сообществах. 1984. Вып. 6. С. 82–94.
3. Смирнова О. В. Динамика ценопопуляций травянистых растений широколиственных лесов европейской части СССР. *Динамика ценопопуляций растений*. Москва : Наука, 1985. С. 23–36.
4. Уранов А. А., Смирнова О. В. Классификация и основные черты развития популяций многолетних растений. *Бюл. Моск. о-ва испытателей природи. Отд. биол*. 1969. Вып. 1. С. 119–134.
5. Уранов А. А. Фитогенное поле. *Полевая геоботаника.* Москва ; Ленинград : Наука, 1959. Т. 1. С. 38–48.
6. Уранов А. А. Возрастной спектр фитоценопопуляции как функція времени и энергетических волновых процессов. *Биол. Науки*. 1975. № 2. С. 7–34.

ФЛОРА ОКОЛИЦЬ СЕЛА СТАРИЙ ЛИСЕЦЬ

Федик Аліна,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Маховська Л.Й.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Флора – це реальна система видів на даній території, тобто система місцевих популяцій всіх видів, які спонтанно оселилися у межах певного географічного контуру.

Село Старий Лисець – одне з найдавніших населених пунктів Прикарпаття, яке розташоване в Тисменицькому районі Івано-Франківської області. Переважає пластовий структурно-геологічний тип рельєфу, дерново-підзолисті грунти, клімат помірно-континентальний.

Метою нашої роботи було провести структурний аналіз флори околиць с. Старий Лисець. Відповідно до поставленої мети вирішували такі завдання: подати систематичну, біоморфологічну та екологічну структури флори, охарактеризувати види рослин, які занесені до Червоної книги України.

Збір матеріалу на досліджуваній території проводили протягом вегетаційного періоду 2018-2019 рр. з використанням маршрутного методу. Рослини наведено за визначником "Определитель высших растений Украины" [2], життєві форми – за І.Г. Серебряковим [4], екологічну характеристику – згідно загальноприйнятих методик [1, 6].

Нами встановлено, що на території дослідження зростає 87 видів вищих судинних рослин, що відносяться до 68 родів, 29 родин, 22 порядків, 3 класів та 3 відділів: (*Equisetophyta*, *Polypodiophyta*, *Magnoliophyta*). Переважна більшість видів припадає на відділ *Magnoliophyta*, в якому клас *Liliopsida* об'єднує 12 видів, 8 родів, 3 родини та 2 порядки, тоді як клас *Magnoliopsida* – 73 види, 57 родів, 24 родини та 18 порядків. Спорові рослини відіграють незначну роль і є малочисельними.

Серед покритонасінних рослин провідними є 5 родин – *Asteraceae* (18 вид або 20,69%), *Poaceae* (10 видів або 11,49%), *Rosaceae* (8 видів або 9,2%), *Fabaceae* (7 видів або 8,05%) та *Lamiaceae* (6 видів або 6,9%). Інші родини мають низький рівень флористичного багатства.

Нами відзначено приналежність рослин флори села до таких біоморф: дерева, кущі, трав'яні полікарпіки та монокарпіки.

Першу позицію у спектрі флористичного складу життєвих форм становлять полікарпіки – 47 видів, або 54,02% (*Dactylis glomerata* L., *Briza media* L. з родини *Poaceae, Taraxacum officinale, Cichorium intybus* L., *Tussilago farfara* L. з родини *Asteraceae, Trifolium repens* L. з родини *Fabaceae* та ін.).

Відповідно на другій позиції є монокарпіки – 18 видів, або 20,69% (*Xanthium strumarium* L., *Senecio vulgaris* L., *Chamomilla suaveolens* (Pursh), *Thlaspi arvense* L., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Matricaria perforata* Merat., *Stenactis annua* (L). Cass., *Medicago lupulina* L та ін.

Наступні позиції займають дерева – 14 видів, або 16,09% (*Betula pendula* Roth, *Corylus avellana* L., *Juglans regla* L., *Populus tremula* L., *Tilia cordata* (L.) Mill., *Cerasus vulgaris* Mill.) та кущі – 8 видів, або 9,20% (*Rosa canina* L., *Rubus caesius* L., *R. idaeus* L. та ін.).

За відношенням до інтенсивності освітлення більшість рослин досліджуваної флорі є геліофітами – 48 видів, або 55,17%. Це представники з родини *Asteraceae – Cichorium intybus* L., *Senecio vulgaris* L., *Chamomilla suaveolens* (Pursh), родини *Fabaceae – Lotus corniculatus* L., *Melilotus officinalis* (L.) Lam., *Trifolium repens* L. та ін.

Дещо менше зростає сціогеліофітів – 24 види, або 27,59%, наприклад: *Arctium lappa* L., *Stenactis annua* (L.) Cass. *Achillea submillefolium* L., *Artemisia vulgaris* L., *Tussilago farfara* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch.

Найменше представлені геліосціофіти – 15 видів, або 17,24% (*Galium aparine* L., *Rubus idaeus* L. та ін.).

Ранньо-весняні синузії утворюють такі види як: *Anemone ranunculoides* L., *Hepatica nibilis* Mill., *Primula vulgaris* Huds., *Scilla bifolia* L., *Leucojum vernum* L.

На території дослідження виявлено зростання 2 рідкісних видів рослин, які занесено до Червоної книги України [6] – *Aster alpinus* L. (*Asteraceae*) та *Crocus heuffelianus* Herb. (*Iridaceae*). Популяції *Aster alpinus* L. зменшуються внаслідок випасання худоби та інших проявів господарської діяльності людини, у тому числі зривання на букети та викопування рослин для озеленення.

Crocus heuffelianus Herb. як декоративна рослина інтенсивно зривається на букети, викопується для продажу та пересадки на присадибні ділянки. На межі ареалу зазнає негативних впливів у зв'язку з освоєнням характерних для виду екотопів.

1. Екофлора України. Т. 1–6 / відпов. ред. Я. П. Дідух. Київ : Фітосоціоцентр, 2000–2010.
2. Определитель высших растений Украины / Ю. Н. Прокудин, Д. Н. Доброчаева, Б. В. Протопова и др. Київ : Фитосоциоцентр, 1999. 450 с.
3. Геренчук К. І. Природа Івано-Франківської області. Львів : Львівський університет, 1973. 159 с.
4. Серебряков И. Г. Жизненные формы высших растений, их изучение. *Полевая геоботаника*. Москва ; Ленинград : Наука, 1984. Т. 3. С. 146–208.
5. Ткачик В. П. Флора Прикарпаття. Львів : НТШ, 2000. 254 с.
6. Червона книга України / відп. ред. Я. П. Дідух. Київ : Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.

ЦИТОГІСТОЛОГІЧНА ТА ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА СПЕРМАТОГЕНЕЗУ ПРИ РОЗЛАДАХ КРОВООБІГУ

Юсип Тетяна,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Глодан О.Я.,
кандидат біологічних наук, доцент.

В останні роки спостерігається значне погіршення стану основних показників репродуктивної функції чоловіків. Збільшилось число андрологічних захворювань, морфологічних порушень чоловічої репродуктивної системи, практично вдвічі знизилась продукція сперматозоїдів у чоловіків репродуктивного віку [1, 2]. Нерідко причиною зниження сперматогенної та ендокринної функції яєчок стають гострі та хронічні розлади кровообігу в них [3, 4], які спричиняються тиском вмісту грижового мішка на кровоносні судини сім'яного канатика і, зокрема, на широкі і тонкостінні вени, що зумовлює не тільки циркуляторну гіпоксію в яєчку, але і порушує терморегуляцію органа.

Метою роботи було встановити зміни в еякуляті чоловіків віком 22–35 років в умовах косої пахвинної грижі.

Матеріал та методи дослідження. Нами досліджено архівні спермограми 30 чоловіків віком 22–35 років, які звернулися з приводу неплідного шлюбу в урологічне відділення Обласної клінічної лікарні. У 10 чоловіків відхилень із боку морфологічних і функціональних параметрів спермограм не виявлено, вони послужили контролем. Вивчено також 20 спермограм, які належали чоловікам із наявністю в них косої пахвинної грижі. Дослідження еякуляту проведено за загально прийнятими методиками.

Результати дослідження. Нами встановлено, що в еякуляті чоловіків 22–35 років контрольної групи, наявні в незначних кількостях аномальні форми сперматозоїдів. Також нами відзначено, що трапляються сперматозоїди з аномаліями головки, проміжної і кінцевої частини джгутика в різному кількісному співвідношенні. За нашими даними, результати порівняння параметрів спермограми свідчать, що число морфологічно нормальних сперматозоїдів складає (74,80±4,52)%, а патологічних форм – (25,20±1,15)%. Серед останніх на патологію головки припадає 11% сперматозоїдів, на патологію проміжної частини джгутика – 3% і патологію основної частини джгутика – 9%. У нормі головка сперматозоїда овальної або грушоподібної форми з правильним чітким контуром, зі щільним ядром та акросомою. Джгутик має складну будову, у ньому окрім зв'язуючої частини наявна проміжна, основна та кінцева частини.

Дослідження функціональних показників сперматозоїдів виявили, що їхня кількість із рогресивним рухом становить (76,07±4,19)%, кількість сперматозоїдів із непрогресивним рухом – (14,42±1,76)% і кількість нерухомих сперматозоїдів – (9,51±1,34)%. Показник плодючості Фарріса становить 218,40 од.

Важливо відзначити, що найбільш частою патологією з боку головки, яка спостерігалась у досліджуваному еякуляті при косій пахвинній грижі проявлялася відсутністю акросоми (9%), а також наявністю подвоєної головки (8%) та подвоєним джгутиком (7%). Рідше нам зустрічалися сперматозоїди з маленькою головкою. Наведені показники є значно гіршими, як у контролі. Загальна патологія проміжної частини джгутика сперматозоїдів при даній патології у чоловіків найбільш часто проявлялась її стоншенням. Зміни у основній частині джгутика у чоловіків при косій пахвинній грижі проявляються найбільш часто скрученістю (13% проти 9% у нормі).

Щодо функціональних особливостей сперматозоїдів в еякуляті чоловіків за цих умов, то кінезисграма свідчить, що прогресивна рухливість сперматозоїдів є нижчою, у порівнянні з контрольною групою. При цьому прогресивна рухливість сперматозоїдів (категорії а + в) у чоловіків із косою пахвинною грижею становить 64,41%, проти 76,07% у контрольній групі. За цих умов в еякуляті виявлено 15% нерухомих сперматозоїдів. Показник плодючості Фарріса знизився до 87,53 од.

Отже, отримані нами дані свідчать про те, що коса пахвинна грижа призводить до виникнення розладів сперматогенезу. Важкість структурних змін в яєчку і розладів сперматогенезу залежить від тривалості захворювання. За даними [2, 4] найчастіше коса пахвинна грижа завершується частковою атрофією яєчка і розвитком неплідності, що підтверджується даними спермограм.

Висновки:

1. Число морфологічно нормальних сперматозоїдів в еякуляті становить 74,80%, а патологічних форм – 25,20%, кількість сперматозоїдів із прогресивним рухом – 76,07%, нерухомих – 9,51%.

2. У еякуляті чоловіків при косій пахвинній грижі яєчка знижується концентрація сперматозоїдів, зменшується кількість живих та активно рухливих сперматозоїдів, зростає кількість мертвих і патологічних форм сперматозоїдів, знизився показник плодючості Фарріса.

1. Горпинченко І. І., Романюк М. Г. Чоловіче безпліддя: етіологія, патогенез, діагностика та сучасні методи лікування. *Здоровье мужчины*. 2016. № 1. С. 8–16.
2. Грицуляк Б. В., Грицуляк В. Б., Халло О. Є. Стан макро- та мікроциркуляторного русла і паренхіми яєчка у чоловіків репродуктивного віку в умовах прямої пахвинної грижі. *Галицький лікарський вісник*. 2010. Т. 17. № 1. С. 26–27.
3. Морфологічні особливості чоловічих еякульованих сперматозоїдів в нормі та при неплідності / І. С. Чорнокульський, Ю. Б. Чайковський, М. І. Бойко [та ін.]. *Світ медицини та біології.* 2013. № 4 (42).
4. Патогенез впливу пахвинної грижі на репродуктивну функцію чоловіків / І. В. Шкварковський, О. П. Москалюк, О. Б. Руснак [та ін.]. *Клінічна анатомія та оперативна хірургія*. 2013. Т. 12. № 4. С. 111–114.

АГРОХІМІЯ, ЛІСОЗНАВСТВО

ПРОФІЛЬНІ ДЕГРАДАЦІЇ ЧОРНОЗЕМІВ ОПІДЗОЛЕНИХ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ПОКУТТЯ

Волосянко Надія,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Волощук М.Д.,
доктор сільськогосподарських наук, професор.

Однією з найнебезпечніших сторін профільної деградації ґрунтів є зменшення потужності ґрунтового профілю (механічна деградація). Значні площі (24%, а в деяких районах до 43% Придністровського Покуття) чорноземів опідзолених мають укорочений профіль.

Діагностичним критерієм оцінки механічної деградації ґрунтів є величина зменшення глибини генетичних горизонтів у% від еталона [4]. За еталон приймався показник нееродованих чорноземів опідзолених Придністровського Покуття, зайнятих під ріллею.

За результатами досліджень, потужність профілю слабоеродованих чорноземів опідзолених, порівняно з нееродованими відмінами, зменшилась на 19,9–26,5% від еталона, що за нормативними параметрами відповідає задовільному і передкризовому стану (табл. 1). У передкризовому та кризовому стані знаходяться середньоеродовані відміни ґрунтів (втрати ґрунтової товщі сягають 42,9% від еталона). У сильноеродованих відмінах потужність ґрунтової товщі зменшилась майже на 72%, що відповідає кризовому та катастрофічному стану.

Таблиця 1

Зменшення потужності генетичних горизонтів (% від еталона)

Назва ґрунту	Зменшення потужності,%	Ступінь деградації ґрунтів
Чорноземи опідзолені незмиті	-	Деградація відсутня
Чорноземи опідзолені слабозмиті	19,9–26,47	Задовільний та передкризовий
Чорноземи опідзолені середньозмиті	39,8–42,88	Передкризовий та кризовий
Чорноземи опідзолені сильнозмиті	58,09–71,65	Кризовий та катастрофічний

Еродовані чорноземи опідзолені характеризуються дефіцитним балансом гумусу. Основною причиною цього є водна ерозія, унаслідок якої змиваються верхні гумусовані горизонти. Зменшення вмісту гумусу відбувається також через недостатнє внесення органічних добрив, вилучення ґрунту з полів разом з урожаєм (цукровий буряк, картопля), порушення сівозмін а саме засівання монокультур.

Тому оцінку профільної деградації ґрунтів діагностують також за втратами гумусу щодо еталона (%). За еталон приймали середній вміст гумусу нееродованих чорноземів опідзолених Придністровського Покуття, зайнятих під ріллею. Цей показник за результатами досліджень становив 3,5%. Так, чорноземи опідзолені слабозмиті втратили 16,0% від еталона і зазнали деградації середнього та високого ступеня. Вміст гумусу в них становив 2,94%. Середньозмиті ґрунти відповідають високому та надто високому рівню деградації, втрати гумусу всередньому становлять 41,14%. Надто високої (кризової) деградації зазнали сильнозмиті відміни чорноземів опідзолених, водною ерозією змито 59,43% гумусу від еталона (рис. 1). Вміст гумусу в них становив лише 1,42%.

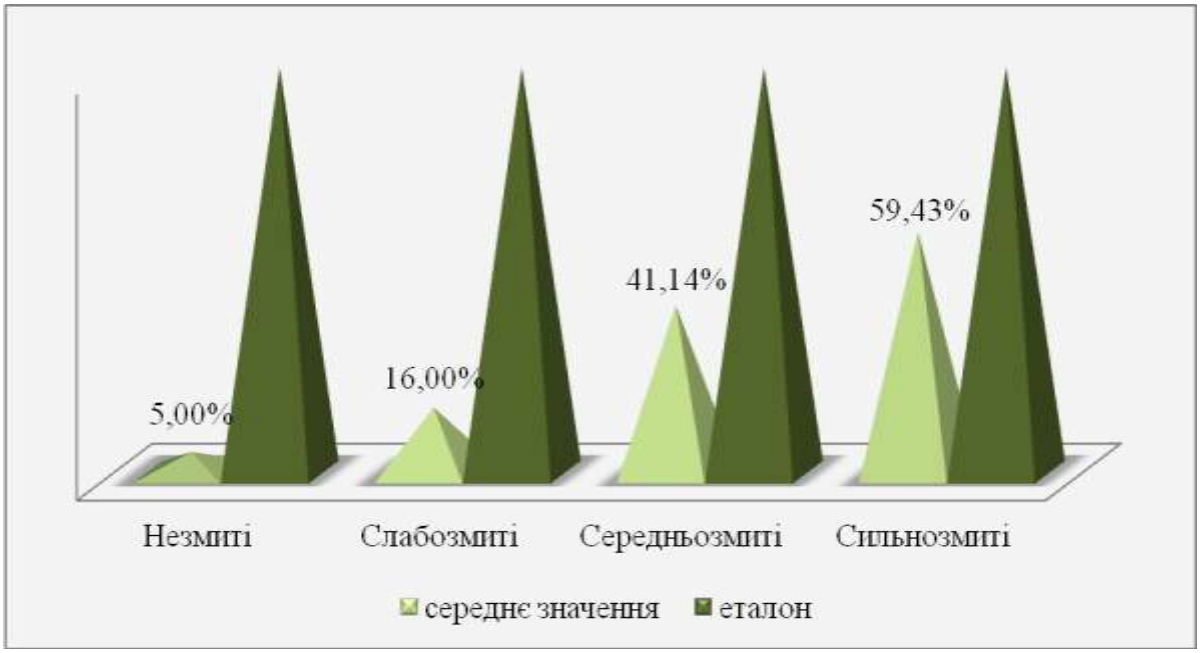

Рис. 1. Втрати гумусу за ерозійної деградації (% від еталона)

Ерозійні процеси погіршують фізичні властивості ґрунтів. Залучення в оранку щільних і малогумусних підорних горизонтів спричиняє погіршення структурно-агрегатного складу чорноземів, а саме збільшення в ньому відсоткового вмісту агрегатів розміром понад 10 мм [2].

Враховуючи сучасний стан ґрунтового покриву Придністровського Покуття, одними з головних заходів мінімізації ерозійних процесів є ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських культур, включаючи агротехнічні та лісомеліоративні заходи. Як відомо, ґрунтозахисний обробіток дає змогу зменшити ерозійні процеси на 35–40%, сприяє накопиченню вологи та її економнішому використанню [5].

Необхідні також заходи з консолідації дрібних ділянок у масиви, площа яких даватиме змогу впроваджувати протиерозійні заходи. Сильноеродовані землі на схилах слід використовувати в менш інтенсивному сільськогосподарському виробництві, наприклад, під кормовиробництво [1, 3].

Отже, як засвідчують результати досліджень, тривале та інтенсивне сільськогосподарське використання схилових чорноземів опідзолених Придністровського Покуття спричинило розвиток процесів профільної деградації. Ерозійна деградація чорноземів опідзолених спричинила зменшення потужності їхнього генетичного профілю, зниження коефіцієнта родючості, зменшення вмісту гумусу, погіршення загальних фізичних властивостей ґрунтів, їхнього структурно-агрегатного складу. Мінімізація ерозійної деградації чорноземів опідзолених Придністровського Покуття можлива за умов застосування системи протиерозійних заходів, передусім впровадження ґрунтозахисного обробітку ґрунту, оптимізації структури посівних площ та консолідації дрібних ділянок у масиви більшої площі.

1. Волощук М. Д. Стратегія відновлення родючості і охорони еродованих ґрунтів. *Ґенеза, географія та екологія ґрунтів* : зб. наук. праць. Львів, 1999. С. 249–250.
2. Гаськевич В. Г. Теоретичні основи і прикладні аспекти деградації ґрунтів Малого Полісся : дис. … д-ра геогр. наук : 11.00.05. Львів, 2010. 851 с.
3. Канаш О. П. Консервація еродованих і малопродуктивних земель як один з основних заходів щодо оптимізації землекористування. *Ґенеза, географія та екологія ґрунтів* : зб. наук. праць. Львів, 1999. С. 156–159.
4. Методика моніторингу земель, що перебувають у кризовому стані. Харків : Вид-во ІГіА ім. Соколовського, 1998. 88 с.
5. Справочник по почвозащитному земледелию / под. ред. И. Н. Безручко, Л. Я. Мильчевской. Киев : Урожай, 1990. 280 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕЗЕРВАТІВ ЯЛИЦІ БІЛОЇ НА ТЕРИТОРІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Захарія Ганна,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Яцик Р.М.,
кандидат сільськогосподарських наук, с.н.с., доцент.

Істотним імпульсом до розширення і поглиблення діяльності зі збереження лісових генетичних ресурсів стало започаткування в 1995 р. Європейської програми з лісових генетичних ресурсів (EUFORGEN), яку розглядали як інструмент виконання резолюції S2 (“Збереження лісових генетичних ресурсів”) Страсбурзької конференції європейських міністрів з навколишнього середовища. Основною метою програми є забезпечення ефективного збереження і невиснажливого використання лісових генетичних ресурсів у країнах, які до неї приєдналися, в т. ч. й Україна [1, 2].

Більшість європейських країн здійснюють активні кроки стосовно реалізації національних стратегій збереження генетичного різноманіття лісів. Специфіка обраної країною стратегії генозбереження визначається сучасним станом лісового фонду, напруженістю дії факторів впливу на генетичну мінливість лісових порід, історією реалізації попередніх стратегій, державною, політичною та громадською підтримкою процесу, економічним станом країни, рівнем її наукового і технічного забезпечення [2]. Велике значення надається збереженню лісових генетичних резерватів (ЛГР) аборигенним хвойним лісо утворювачам. У регіоні Карпат такими є ялина європейська та ялиця біла.

Аналіз відомчих матеріалів, проведених науковцями УкрНДІгірліс [1] свідчить про зменшення загальної площі ЛГР ялиці білої в Івано-Франківській області на 72,5 га і зараз вона становить 276,3 га. Вилучений з об’єктів цінного генофонду резерват в Болохівському лісництві Брошнівського лісгоспу (87,8 га), але натомість атестований новий ЛГР на території Довго-Войнилівського лісництва Калуського лісгоспу (15,6 га).

Генетичні резервати ялиці білої представляють крайні межі її поширення в Карпатах. За останні 200 років площа ялицевих лісів зменшилась на 30% і складає всього 82 тис. га. Буково-ялицеві деревостани майже у всіх колишніх місцезростаннях замінені на чисті бучини. З ялицево-буково-ялинових лісів в багатьох випадках ялиця теж випала. Чисті деревостани зустрічаються дуже рідко, тому відбір генетичних резерватів проводився у корінних високопродуктивних деревостанах. Велика увага приділялась формовій різноманітності насадження. Тому у генетичні резервати передгір’я (Болехівський, Брошнівський, Солотвинський лісгоспи) науковцями включені деревостани з перевагою конусовидних дерев, а у високогір’ї – пірамідальновидних та колоновидних біотипів, які більш стійкі до сніголомів. Дані форми в цих умовах найцінніші [1].

Буково-ялицеві ліси низькогірної і передгірної частини букового лісового поясу (400–700 м НРМ) представлені генетичним резерватом в Росільнянському лісництві Солотвинського лісгоспу на висоті 500 м НРМ. У першому ярусі лісу тут домінує ялиця і поодинокі ялини, в другому – бук, явір, граб. Це перестійне насадження середньої повноти. У ньому ще до виділення в ЛГР було проведено прохідну рубку. Про це свідчить велика кількість старих пнів. Кількість дерев ялиці білої на 1 га сягає 90 шт. Діаметри їх коливаються від 24 см до 130 см, при середній висоті 36 м. У насадженні абсолютно відсутні мінусові дерева, що власне і свідчить про проведення рубок проміжного користування ще до виділення генетичного резервату. Селекційна структура добра. Домінують кращі та нормальні дерева – 65% при досить високій участі плюсових – 12%. Категорія стану добра (індекс – 1,5).

Відновні процеси проходять добре для бука і ялини, а от ялиця в підрості відсутня, оскільки масово знищується оленями та дикими козами. Цей резерват знаходиться близько межі ареалу поширення ялиці в нижньому вертикальному поясі. Оскільки ялиця біла – порода м’якого клімату, вона вибаглива до вологи повітря і ґрунту й погано переносить його континентальні зміни. Оптимальні умови для її росту відмічені у вологих гігротопах. Вибагливість до вологи (600–700 мм опадів на рік), поряд з поганою стійкістю до морозів – важлива екологічна особливість ялиці, що обмежує її природний ареал. На високих гіпсометричних рівнях проблем із зволоженням не виникає, але

лімітуючим фактором тут виступає температурний режим. Тому ялиця вище 1100 м зустрічається лише поодиноко. Більш комфортно вона почуває себе на схилах північної експозиції.

Про особливості росту ялиці білої у високогір'ї можна судити на прикладі ЛГР, насадження якого зростають в Краснянському лісництві Верховинського лісгоспу. Це район Чевчино-Гринявських гір, де на висотах від 920 до 1180 м і розміщений стиглий свіжий буково-ялиновий суяличник віком 120 років. Таксаційні показники його, особливо по висоті і діаметру, нижчі ніж упопередньому ЛГР, хоча вища повнота (0,8). Запас складає 580 $м^3$/га.

Селекційна структура непорушених тут господарською діяльністю деревостанів задовільна. Кількість нормальних дерев складає 61%, мінусових – 17%. У високогір'ї переважає гладкий тип кори сірого забарвлення.

Ялиця біла є надзвичайно цінною породою. Тому для підвищення стійкості насаджень та покращення ґрунтового покриву її вводять в насадження штучно. Проблема полягає в тому, що заготівля насіння з ростучих дерев вимагає великих затрат праці, а зрубані дерева дають мало насіння. Тому лісівники Прикарпаття створили потужну насінну базу ялиці білої нагенетико-селекційній основі на території Коломийського лісгоспу.

1. Гайда Ю. І. Лісівничо-екологічні основи збереження і сталого використання лісових генетичних ресурсів в Західному регіоні України : автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук : спец. 06.03.01 – Лісові культури та фітомеліорація / НЛТУ України. Львів, 2012. 40 с.
2. Гайда Ю. І., Яцик Р. М., Козацька Н. Я. Деякі попередні підсумки реалізації Галузевої програми розвитку лісонасінної справи на 2010–2015 рр. *Лісівнича наука в контексті сталого розвитку*. Харків : УкрНДІЛГА, 2015. С. 150–151.

МУХИ-ДЗЮРЧАЛКИ (SYRPHIDAE) НА ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА "МЕДОБОРИ"

Кучеровська Марія,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
науковий керівник – Шпарик В.Ю.,
кандидат біологічних наук, доцент.

Фауністичний сирфідокомплекс природного заповідника "Медобори" містить представників всіх екологічних груп: фітофаги (*Cheilosia, Eumerus, Merodon*); сапрофаги, серед яких зустрічаються як облігатні, широкопрофільні сапрофаги та копрофаги (*Eristalinus, Eristalis, Myathropa, Rhingia*); так і напівгідробіонтні сапрофаги-фільтратори (*Helophilus, Orthonevra, Chrysogaster, Riponnensia,*); хижаки-афідофаги (*Dasysyrphus, Melanostoma, Pipizella, Scaeva, Sphaerophoria, Syrphus*); клептопаразити гнізд суспільних перетинчастокрилих (*Chrysotoxum, Microdon, Volucella*); ксилофаги (*Brachyopa, Brachypalpoides, Temnostoma, Sphiximorpha*), серед яких є види, що розвиваються як безпосердньо в деревині, так і в витоках живиці та стовбурового соку.

За результатами попередніх досліджень, на території природного заповідника "Медобори" нами виявлено 39 видів дзюрчалок, які відносяться до 24 родів. Наші досліджень суттєво доповнюють існуючі дані про сирфідофауну заповідника:

Список видів дзюрчалок виявлених на території ПЗ "Медобори":

1. *Brachyopa insensilis* (Collin, 1939) 1♀
2. *Brachypalpoides lentus* (Meigen, 1822) 1♂ 1♀
3. *Cheilosia albitarsis* (Meigen, 1822) 2♂
4. *Cheilosia fasciata* (Schiner & Egger), 1853 1♂
5. *Cheilosia lasiopa* (Kowarz, 1885) 1♀
6. *Cheilosia nigripes* (Meigen, 1822) 1♂
7. *Cheilosia pagana* (Meigen, 1822) 1♂

8. *Cheilosia proxima* (Zetterstedt, 1843) 1♀
9. *Chrysotoxum festivum* (L., 1758) 2♂ 2♀
10. *Chrysotoxum cautum* (Harris, 1776) 1♂ 1♀
11. *Dasysyrphus venustus* (Meigen, 1822) 2♀
12. *Eristalinus aeneus* (Scopoli, 1763) 2♂
13. *Eristalinus sepulchralis* (L., 1758) 2 ♂
14. *Eristalis interrupta* (Poda, 1761) 1♂
15. *Eristalis pertinax* (Scopoli, 1763) 1♂
16. *Helophilus trivittatus* (Fabricius, 1805) 1♀
17. *Melanostoma mellinum* (L., 1758) 1♂ 1♀
18. *Melanostoma scalare* (Fabricius, 1794) 1♀
19. *Microdon mutabilis* (L., 1758) 2♂
20. *Myathropa florea* (L., 1758) 2♂ 3♀
21. *Pipizella virens* (Fabricius, 1805) 3♂ 1♀
22. *Orthonevra brevicornis* (Loew, 1843) 2♂
23. *Orthonevra onytes* (Sėguy, 1961) 1♀
24. *Chrysogaster coemiteriorum* (L., 1758) 2♀
25. *Rhingia rostrata* (L., 1758) 1♂2♀
26. *Riponnensia splendens* (Meigen, 1822) 2♂ 2♀
27. *Scaeva pyrastri* (L., 1758) 1♀
28. *Sphaerophoria scripta* (L., 1758) 1♀
29. *Syrphus ribesii* (L., 1758) 4♂
30. *Temnostoma vespiforme* (L., 1758) 1♀
31. *Volucella inanis* (L., 1758) 1♀
32. *Cheilosia aerea* (Dufour, 1848) 1♂ 1♀
33. *Chrysotoxum arcuatum* (L., 1758) 1♂ 1♀
34. *Eumerus tricolor* (Fabricius, 1798) 2♂
35. *Eupeodes corollae* (Fabricius, 1794) 1♂ 2♀
36. *Merodon rufus* (Meigen, 1838) 3♂ 2♀
37. *Scaeva pyrastri* (L., 1758) 1♀
38. *Sphiximorpha subsessilis* (Illiger in Rossi, 1807) 4♂
39. *Volucella bombylans* (L., 1758) 1♂ 2♀

Серед знахідок слід відмітити рідкісний вид *Sphiximorpha subsessilis* (Illiger in Rossi, 1807), який на даний час відомий із Закарпаття, Івано-Франківської області, Київської області, та по фотографії із Хмельницької області. Нами даний вид зафіксований на витоках соку із стовбурових морозобоїв яблуні. Також слід відмітити не характерну для дзюрчалок вечірню активність даного виду. Окремо, слід згадати про фауну степових ізолятів Городницьких товтр, де був відміченим *Merodon rufus* Meigen, 1838 – степовий вид, відомий зі сходу України.

1. Аникина З. Л. Сирфиды (Diptera, Syrphidae) Украинских Карпат : автореф. дис. ... канд. биол. наук : 03.00.09 / Укр. с.-х. академия. Київ, 1973. 19 с.
2. Ліщук А. В. Мухи-дзюрчалоки (Syrphidae, Diptera) природного заповідника “Медобори” (Західне Поділля). *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів, 2009. Вип. 25. С. 281–288.
3. Ліщук А. В. До вивчення мух-дзюрчалок (Diptera, Syrphidae) грабово-дубових лісів НПП “Подільські Товтри”. *Наук. вісн. Ужгор. ун-ту. Серія біол*. 2007. Вип. 20. С. 136–140.

ВПЛИВ СТРОКІВ ТА СПОСОБІВ СІВБИ НА УРОЖАЙНІСТЬ ФАЦЕЛІЇ ДЗВОНИКОВИДНОЇ (*PHACELIA CAMPANULARIA A. GRAY*) ЗА ВИРОЩУВАННЯ НА ЧОРНОЗЕМІ ОПІДЗОЛЕНОМУ

Солощак Олег,
IV курс ОР бакалавр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Дмитрик П.М.,
кандидат сільськогосподаських наук, доцент.

Наукові рекомендації щодо технології вирощування фацелії дзвониковидної та перспективи її культивування в умовах Передкарпаття малочисельні, або взагалі відсутні. Існуючі наукові роботи присвячені дослідженню фацелії дзвониковидної стосуються тільки Лісостепової та Степової зон України. Тому метою нашої роботи було дослідження впливу строків та норми сівби на урожайність фацелії дзвониковидної за вирощування на чорноземі опідзоленому в умовах Прикарпаття.

Для досягнення зазначеної мети вирішувались наступні завдання:

- визначення особливостей зростання, розвитку та формування вегетативної маси фацелії дзвониковидної;
- дослідження впливу норм та строків висіву на врожайність фацелії дзвониковидної.

Дослідження проводились на базі Івано-Франківського державного центру експертизи сортів рослин використовуючи сорт фацелії дзвониковидної – Аліна.

Насіння висівали вручну під маркер на глибину 1,5 см, з міжряддями 15 см при нормі висіву 6–8 кг/га, або згідно схеми досліду. Маса 1000 насінин – 1,7–1,8 г.

Ґрунтовий покрив дослідної ділянки представлений чорноземом опідзоленим із задовільним водно-повітряним та поживним режимами.

Під час досліджень найкращим себе показав варіант із строком посіву насіння фацелії – 6 травня. Отримана найбільша врожайність насіння – 5,8 ц/га. За інших строків сівби отримано суттєве зниження урожайності на 0,6–2,7 ц/га. Рослини висіяні 17 червня і 1 липня насіння не утворили (рис. 1).

Вивчаючи польову схожість насіння встановлено найвищий показник (93%) у варіанті з строком посіву 6 травня і (75%) у варіанті з строком посіву 20 травня. Лабораторна схожість насіння у варіанті зі строком посіву 3 червня становила 65%.

При згущенні посівів спостерігається тенденція до зменшення польової схожості за рахунок конкуренції насіння при проростанні. Виживання рослин безпосередньо залежить від польової схожості, тобто умов, що створюються на самому початку їх життя. Польова схожість має вирішальний вплив на густоту рослин, які утворюються до моменту збирання.

Отриманий рівень врожайності в досліді нижче біологічної, через те, що культура легко осипається та має мале насіння. У більш зріджених посівах (3,0 млн) рослини краще галузяться (3,9 шт.), утворюється велика кількість суцвіть (16,9 шт.) і максимальна кількість насіння.

Отже, на основі аналізу отриманих результатів досліджень найкращим строком сівби фацелії дзвониковидної на насіння є 6 травня, адже цей варіант показав найбільшу врожайність насіння, в порівнянні з іншими.

Дослідження впливу норм висіву показали, що при нормі висіву 3,0 та 5,0 млн/га схожих насінин можна отримати найвищі врожаї насіння 6,5 ц/га та 6,7 ц/га відповідно. Також встановлено, що за норми висіву 3,0 млн/га схожих насінин відзначено найвищу польову схожість, виживання та формування продуктивних елементів рослини (більша кількість гілок, суцвіть та число насінин в суцвітті).

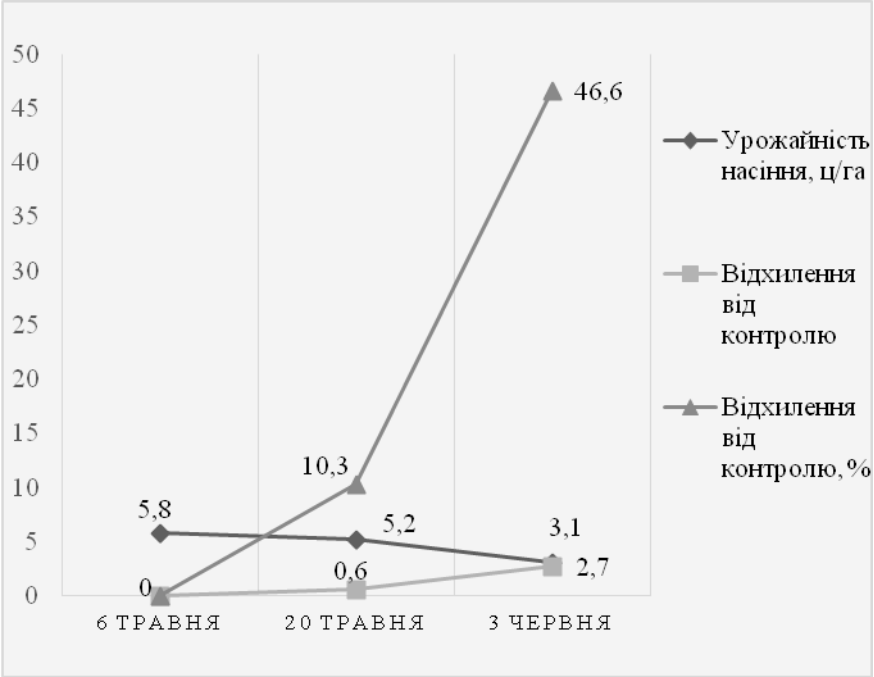

Рис. 1. Вплив строків посіву на врожайність насіння фацелії дзвониковидної

1. Бородіна, М. Н. Медоноси навколо пасіки. *Бджільництво*. 2004. № 5. С. 24–25.
2. Бурмистров А. Н. Сроки и способы посева медоносных растений. *Пчеловодство*. 2003. № 1. С. 22–24.
3. Бурмістров, А. Н. Терміни і способи посіву медоносних рослин. *Бджільництво*. 2003. № 1. С. 22–24.
4. Ібрагімов, Б. Д., Ішемгулов А. М. Квітково-нектарний конвеєр для бджіл. *Бджільництво*. 2009. № 5. С. 20–22.
5. Наумкіна В. П. Рекомендації по обробітку фацелії на присадибних ділянках. Орел : Орел ДАУ, 2001. 16 с.
6. Сисуєв Ю. І., Шепталу К. С., Воловяшко Г. І. Медонос – Фацелія. *Бджільництво*. 2005. № 2 С. 24.

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ

Собко Олена,
І курс ОР магістр, факультет природничих наук.
Науковий керівник – Заячук М.Д.,
доктор географічних наук, професор.

Рекреаційний потенціал – це система природних, історико-культурних об’єктів та їхніх властивостей, які використовують (або які можна використовувати) у рекреаційній діяльності.

Зважаючи на значний рекреаційний потенціал та популярність природи області серед туристів, в останні роки створено ряд заповідних об’єктів поліфункціонального призначення, серед яких регіональні ландшафтні парки, які поєднують в собі функції збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об’єктів, а також створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах.

Одним із найвідоміших є Дністровський регіональний ландшафтний парк, який займає площу 19 тис. га вздовж р. Дністер та налічує у своїх межах більше 70 об’єктів природно-заповідного фонду. Серед найпопулярніших – пам’ятки природи місцевого значення: “Неопалима купина” (ботанічна), “Папороть-листовик” (ботанічна), “Гора Червона” (ботанічна), “Петрівська липа” (ботанічна), “Данчиця (Петрів)” (комплексна), заповідні урочища: “Крива”, “Громовий міст”, “Нижнівське”, “Долинянське”. Територія ландшафтного парку приваблива також печерами, яких тут є 39. Серед спелеологів відомі перш за все Одаївський печерний комплекс, печера “Думка”, штольня в

с. Незвисько (Городенківський район), а також карстові печери Сталактитова, Мокра та Вертикальна (с. Локітка, Тлумацький район). Одаївський карстовий печерний комплекс вирізняється спелеологічними, історичними, біологічними, геологічними цінностями. Більшість печер сформувалася шляхом вимивання та вивітрювання у тектонічному розломі, що утворився при розколі прибережного плато. Кадастр печерного комплексу налічує 17 печер; більшість з них мають вертикальні ходи і вимагають навиків володіння технікою і тактикою спелеологічних походів. Комплекс має також цінність, як археологічна пам'ятка. У різні пори року в печерах можна зустріти кажанів – представників родини рукокрилих та лиликових. Фауна кажанів Прикарпаття нараховує 16 видів. Більшість з них зустрічаються на території Дністровського РЛП. Це рідкісні види, які охороняються законом. Уразливість цих тварин тісно пов'язана з наявністю необхідних для них сховищ, які б використовувались ними як влітку так і взимку, якими є природні карстові печери Дністровського каньйону та штольні.

Рельєф місцевості в районі села Одаїв та Ісаків-Підвербці створює можливість для занять дельтапланеризмом. Природна підкова каньйону на березі Дністра довжиною 4–5 км і висотою до 200 м направлена на північний захід, а тому збирає усі північно-західні вітри, які створюють динамічний потік висотою до 300 м. Подібні умови є і на дельтадромі Ісаків-Підвербці, який використовується при південно-східних вітрах. Дельтадроми в селах Одаїв та Ісаків-Підвербці є дельтадромами міжнародного значення. Завдяки таким чудовим природнім умовам на цих дельтадромах уже багато років проводяться як чемпіонати України так і міжнародні змагання по дельта- і парапланерному спорту.

Значний інтерес для туристів мають також пам'ятки археології, яких у межах ландшафтного парку є понад 530. На території Дністровського регіонального ландшафтного парку збереглися руїни замків XVII ст. в с. Раковець та смт Чернелиця Городенківського району. Раковецький замок має статус пам'ятки архітектури національного значення. Ця фортифікаційна споруда була побудована галицьким підчашим Домініком Войцехом Бєнявським (Беневським). Точно відомо, що будівництво завершили в 1660 р. До наших днів збереглися руїни Раковецького замку – шестикутна башта і залишки північно-**західного муру. На кічно**

Зміст

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ

Гаврилаш Ольга. ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ..... 3
Гнидюк Віра. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТАНАЦІЇ У СТУДЕНТІВ..... 4
Лущак Ілона. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ПСИХОКОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ..... 6
Маліборська Анастасія. ФЕНОМЕН САМООБМАНУ ТА ЙОГО ПАРАДОКСИ..... 7
Стефурак Степан. РОЛЬ КОГНІТИВНИХ ФІЛЬТРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ..... 8
Харук Марія-Катерина. *ΠΟΙΕΤΟΣ* ЯК ЛЮДСЬКЕ НАМАГАННЯ ВІДЧУТИ СЕБЕ ВДОМА..... 10
Чігер Марія. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ НЕВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ..... 12
Шмид Вікторія. РОЗВИТОК УЯВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА..... 13

ІСТОРІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ, МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Бойда Андрій. ІНСТИТУТ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ В КАЗАХСТАНІ, ТУРКМЕНІСТАНІ ТА КИРГИЗСТАНІ: АВТОРИТАРИЗМ НА ПРОТИВАГУ ДЕМОКРАТІЇ..... 15
Будинкевич Лілія. ВНЕСОК ЄВГЕНА ЖЕЛЕХІВСЬКОГО В РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В ГАЛИЧИНІ..... 16
Глінка Богдан. АРХЕОГРАФІЯ НА СТОРІНКАХ “УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ”..... 19
Головчинський Назар. ЛОКАЛЬНА ВІЙНА ТА ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ: ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТЬ.... 20
Досінчук Сергій. ГАЇВКИ В СИСТЕМІ ВЕСНЯНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПОКУТСЬКО-ГУЦУЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ (30-ті рр. ХХ ст. – ХХІ ст.)..... 22
Косяк Олег. ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УПА..... 23
Мотрук Сюзанна. ВИЗНАЧНІ БИТВИ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (1914–1918 рр.) у ТВОРАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ ПОДІЙ..... 25
Мула Михайло. МАЛА АНТАНТА НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “ДІЛО” (1922–1939 рр.)..... 27
Пітчук Остап. ПОХОВАЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ НА ГУЦУЛЬЩИНІ..... 28
П’ятка Ірина. ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ПОЛЬЩЕЮ В 40–50-х рр. ХХ ст..... 30
Шевчук Тетяна. РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД..... 31

ФІЛОЛОГІЯ

Брич Роксолана. ЛЕКСИЧНА ОБ’ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ FASHION У РОМАНІ ЛОРЕН ВАЙСБЕРГЕР “THE DEVIL WEARS PRADA”..... 33
Головчак Наталія. МОЛОДІЖНИЙ РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ОСНОВНІ ОЗНАКИ (ЗА РОМАНОМ С. КОЛЛІНЗ “ГОЛОДНІ ІГРИ”)..... 34
Гнот Мар’яна. РОЗВАЖАЛЬНІ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕПРОСТОРУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОЛОДЬ..... 36
Гриценко Антоніна. ГУЦУЛЬСЬКІ МОТИВИ В ПОЕМІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ “НА ЗЕЛЕНИХ ГОРАХ”..... 37
Гушпіт Леся. ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ НЕГАТИВНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ В РОМАНІ “ІНШИЙ СВІТ” ГУСТАВА ГЕРЛІНГА-ГРУДЗІНСЬКОГО..... 39
Євчук Соломія. ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ Ф. БАУМА В АНГЛО–УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ КАЗКИ “THE WIZARD OF OZ”..... 41
Жирак Юлія. ЖАРГОННА ЛЕКСИКА В СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 42
Куліковська Тетяна. ЗАГОЛОВОК ЯК КОНДЕНСАТОР ТЕКСТОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ) 44

Куцела Марія. ПРЕСУПОЗИЦІЯ ТА ІМПЛІКАТУРА У ФЕЙКОВИХ НОВИНАХ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ..... 45
Личук Діана. ГРАМАТИЧНА ОМОНІМІЯ ЯКІСНО-ОЗНАЧАЛЬНИХ ПРИСЛІВНИКІВ З ЧАСТКАМИ..... 46
Матіїв Марія. ДИНАМІКА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ “НАЗВИ ЇЖІ ТА НАПОЇВ” ГОВІРКИ СЕЛА БЕРЛОГИ РОЖНЯТІВСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 48
Мельник Надія. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНА СТРУКТУРА ДІАЛЕКТИЗМІВ У ПОВІСТІ М. МАТІОС “СОЛОДКА ДАРУСЯ”..... 50
Паращук Оксана. РОМАН-ЕПОПЕЯ “СЕЛЯНИ” В. РЕЙМОНТА В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРИ “ПРО ВЛАДУ ЗЕМЛІ”..... 51
Попович Наталія. МОВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ЧАСУ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТОМКА ТРИЗНИ “PANNA NIKT”..... 53
Свачій Василина. ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ “СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ” ВОЛОДИМИРА ЛИСА..... 54
Сливоцька Любов. ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПЦІЇ ГРИ У ТВОРЧОСТІ Б. ШУЛЬЦА..... 56
Фурик Надія. ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ..... 58
Христук Ольга. МУЗИКАЛІЗАЦІЯ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ТОНІ МОРРІСОН “BELOVED”)..... 59
Черніховська Марія. МОРФОЛОГІЧНІ ДЕВІАЦІЇ МОВЛЕННЯ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ДИКТОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ НОВИНИХ ВИПУСКІВ ТСН) 61
Шулепа Мирослава. КОНТРАСТИВИ У МАЛІЙ ПРОЗІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА: СЕМАНТИКА І ФУНКЦІЇ..... 62

ЕКОНОМІКА

Гавриш Роман. РОЗВИТОК НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 65
Капущак Назарій. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ОТГ..... 67
Крамар Віталій. ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНУ ЗАСОБАМИ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ..... 68
Віталій Мазур. ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ..... 70
Михайлишин Марія. ПРОДАКТ-ПЛЕЙСМЕНТ, ЯК СУЧАСНИЙ МАРКЕТИНГОВИЙ ІНСТРУМЕНТ..... 71
Руслана Нагірна. МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ..... 73
Пазюк Ольга. РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ..... 74
Паращич Марічка. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ МІСТА..... 76

ПРАВОЗНАВСТВО

Дмитренко Олеся. МЕДІАЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА РОЗВ’ЯЗАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ..... 79
Дронь Юлія. ПОНЯТТЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОЧИНУ..... 80
Кобець-Павлюк Роксолана. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ..... 82
Липовецька Оксана. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ..... 83
Пронич Роксолана. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИХ САНКЦІЙ..... 85
Сіщук Ірина. ВИНИКНЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ЇЇ ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ..... 86
Стигар Анна. ПОНЯТТЯ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ НИМИ..... 88
Сулима Андрій. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ’Я В ПЕРВИННОМУ Й ВТОРИННОМУ ПРАВІ ЄС І КОНСТИТУЦІЯХ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ..... 89

ПЕДАГОГІКА

Бачинська Ольга. МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО САМОСТАВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 91
Берчак Тетяна. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ..... 92
Вагилевич Рома. ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПСИХОЛОГОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ СТУДІЯХ..... 94
Гавич Оксана. ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “МАТЕМАТИКА”..... 95
Година Ольга. ГІПЕРАКТИВНІСТЬ ДІТЕЙ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА, КОРЕКЦІЙНА РОБОТА..... 97
Данилишин Наталія. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ..... 98
Дяків Мар’яна. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА..... 100
Кобилецька Лілія,. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТАНДАРТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ..... 101
Кудла Леся. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ “SOFT SKILLS” (М’ЯКІ НАВИЧКИ) 102
Лужна Лілія. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ..... 104
Максимець Христина. АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ..... 106
Мотрук Тетяна. РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 107
Псарук Ірина. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРОСТИХ МЕДІАТЕКСТІВ..... 109
Ремська Іванна. АВТОРСЬКІ СИСТЕМИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ХХ СТОЛІТТЯ..... 111
Твердохліб Надія. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ..... 113
Хмелівська Христина. ПРИЧИНИ ТА ПРОЯВИ ІНТЕРНЕТ ЗАЛЕЖНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ..... 114

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Білоус Тетяна. ЖАНРИ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ МУЗИКИ (ВАЛЬС ТА МАЗУРКА) У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст..... 117
Вівчарук Христина. РОЗВИТОК УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО МАЛЮНКУ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ШКОЛІ..... 118
Вільчинський Дамян. ПОСТМОДЕРНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО СКРИПКОВОГО ВИКОНАВСТВА..... 120
Вінтоняк Мар’яна. СЦЕНОГРАФІЯ, ЯК МИСТЕЦТВО ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТУ, СТВОРЕНОГО ХУДОЖНИКОМ..... 121
Вирстюк Оксана. ПЕДАГОГІЧНА, КОНЦЕРТНО-ВИКОНАВСЬКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕГА ГЕРЕТИ У КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЖИТТЯ ПРИКАРПАТТЯ..... 123
Гайдичук Марина. МЕТАФОРИЧНИЙ ТЕАТР ЕДМУНТАСА НЯКРОШЮСА..... 124
Грабовецька Марія. ТВОРЧІСТЬ МИКОЛИ СТРИНАДЮКА В КОНТЕКСТІ МИСТЕЦТВА ГУЦУЛЬЩИНИ ХХІ ст. 126
Грицук Галина. ІНТИМНА ЛІРИКА ІВАНА ФРАНКА У ТВОРЧОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ..... 127
Дзиндра Ірина. ІДЕЇ БІОДИЗАЙНУ В ЗАКОРДОННІЙ ХУДОЖНІЙ ПРАКТИЦІ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст. 129
Довганич-Свистун Ірина. ІСТОРИКО-ПАТРІОТИЧНІ ПОРТРЕТИ РОМАНА БОНЧУКА..... 130

Кедик Людмила. ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ В ПОЗАШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ БОГОРОДЧАНСЬКОГО ДОМІНКАНСЬКОГО КОСТЕЛУ..... 132
Ліуш Дмитро. ШКОЛА СЕРГІЯ ПОЛУБОТЬКА В РОЗВИТОКУ КОВАЛЬСТВА НА ІВАНО-ФРАНКІВЩИНІ..... 133
Маліновська Наталія. ФАКТУРНИЙ ДЕКОР У ДИЗАЙНІ ОДЯГУ ПОЧАТКУ XXI ст. 135
Назарук Анна. СУЧАСНА СКУЛЬПТУРА В КОНТЕКСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА..... 136
Никитенко Софія. ЖАНР СЮЇТИ У ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ ПІЗНЬОГО РОМАНТИЗМУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ..... 137
Пасічник Вікторія. КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ КАПСУЛЬНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ ПОЧ. XXI ст. 139
Пастух Галина. АРТ-МУРАЛ НА ТЕРЕНАХ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ЇХ РОЛЬ, ПРОБЛЕМАТИКА ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ..... 140
Рибчак Віталія. ЖАНР РАПСОДІЇ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ЦИМБАЛІВ..... 142
Салук Уляна. КРИСТАЛІЗАЦІЯ ЖАНРУ СКРИПКОВОЇ СОНАТИ У ТВОРЧОСТІ ВІДЕНСЬКИХ КЛАСИКІВ..... 143
Семанишин Марія. РОЛЬ ТЕМПОВИХ ВІДХИЛЕНЬ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО..... 145
Семенюк Андрій. КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕРФЕЙСУ ТОП-10 УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ.... 146
Урда Анжела. УКРАЇНСЬКИЙ МІФОЛОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЖ, ЯК ОБ'ЄКТ ВІЗУАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА..... 147
Шемрай Марія. ЗАЛУЧЕННЯ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ У ПРАКТИКУ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА..... 149

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Бойків Володимир. АДАПТИВНЕ ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 151
Бугаєнко Ярослав. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ..... 152
Продан Іван. ЕФЕКТИВНІСТЬ КІНЕЗІОЛОГІЧНОГО ТЕЙПУВАННЯ ПРИ ГОСТРИХ ПОРУШЕННЯХ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ..... 154
Тудоси Василина. ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ЛАПАРОСКОПІЧНОЇ ХОЛЕЦИСТЕКТОМІЇ..... 155
Федорчук Ганна. ПОПУЛЯРНІ ВИДИ ФІТНЕСУ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ..... 156
Хащівська Іванна. ПРАВОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ..... 158

ТУРИЗМ, РЕКРЕАЦІЯ

Дедерчук Уляна. ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ ПАМ'ЯТОК ПРИРОДИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 160
Нілабович Каріна. СЕГРЕГАЦІЯ ПРОСТОРУ ЯК ФЕНОМЕН ПОШИРЕННЯ МІСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ..... 161
Собко Олена. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ..... 162
Федорів Іванна. РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ... 164

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Кобзар Володимир. НЕБЕЗПЕКА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ..... 166

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА

Базів Наталія. ФУНКЦІЙНІ РІВНЯННЯ..... 168
Винничук Марія. ВИЗНАЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЕНОГО ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ..... 169
Козінчук Віра. МЕТОД МАТЕМАТИЧНОЇ ІНДУКЦІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 171
Марцінковський Артур. МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ СИМУЛЯЦІЙ СОЦІОСИСТЕМ У ЗМІННИХ СЕРЕДОВИЩАХ..... 173
Риснюк Олег. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ КВАЛІМЕТРІЇ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ, РЕГЛАМЕНТОВАНИХ У МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТАХ СЕРІЇ ISO / IEC 9126..... 175
Халус Юлія. ПРОЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ “ІТ-ШКОЛА ЮНОГО ФІНАНСИСТА”..... 177
Херманюк Христина. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ РОБОТОТЕХНІКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ..... 178

ФІЗИКА

Павлишин Андрій. РОЗРОБКА МЕРЕЖЕВОГО КАРДІОГРАФА НА БАЗІ МІКРОКОНТРОЛЕРА ESP32..... 180
Пилип’як Уляна. КОМПЕТЕНТНІСНІ ЗАДАЧІ З ФІЗИКИ..... 182

ХІМІЯ

Данилюк Назарій, Ліщинська Софія. “ЗЕЛЕНИЙ” СИНТЕЗ ОКСИДНИХ НАНОЧАСТИНОК..... 184
Івасюк Христина. ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЧОРНОГО ЧАЮ..... 185
Куротчин Марія. ДОСЛІДЖЕННЯ КИСЛОТНО-ОСНОВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ 4-БРОМО-1-ДІАЗОНІО-9, 10- АНТРАХІНОН-2-СУЛЬФОНОВОЇ КИСЛОТИ..... 186
Сокирко Марія. ДООЧИЩЕННЯ СТІЧНИХ ВОД ВИРОБНИЦТВА СИНТЕТИЧНИХ СМОЛ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ФОТОКАТАЛІЗАТОРА..... 188
Фурманюк Ірина. ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ФРУКТОВИХ СОКІВ..... 190
Цап Марта. ХІМІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ КАРАМЕЛІЗАЦІЇ МЕДУ..... 191
Шевчук Віталія. ВПЛИВ ХІМІЧНОГО МОДИФІКУВАННЯ TiO_2 НА ЙОГО АДСОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ..... 193

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

Андрухів Мар’яна. ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ У ФЛОРІ ОКОЛИЦЬ с. КОЛОКОЛИН..... 195
Балита Роксолана. ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ГІГРОФІЛЬНОЇ РОСЛИННОСТІ р. БИСТРИЦЯ СОЛОТВИНСЬКА В МЕЖАХ МІСТА ІВАНО-ФРАНКІВСЬК..... 196
Бочкор Аліна. ЕКОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ РІЧКИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД АНТРОПОГЕННОГО НАВАНТАЖЕННЯ..... 197
Келлер Марія. ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА КРОВІ У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ..... 199
Кобилянська Вікторія. СТРУКТУРА ПОПУЛЯЦІЇ БЕЗПРИТУЛЬНИХ СОБАК НА ТЕРИТОРІЇ с. НЕЗВИСЬКО (ГОРОДЕНКІВСЬКИЙ РАЙОН) 201
Стасевич Марта. ЩІЛЬНІСТЬ *POLYGONATUM MULTIFLORUM* (L.) All. У БІОТОПАХ ЗАК..... 202
Федик Аліна. ФЛОРА ОКОЛИЦЬ СЕЛА СТАРИЙ ЛИСЕЦЬ..... 204
Юсип Тетяна. ЦИТОГІСТОЛОГІЧНА ТА ЛАБОРАТОРНА ДІАГНОСТИКА СПЕРМАТОГЕНЕЗУ ПРИ РОЗЛАДАХ КРОВООБІГУ..... 205

АГРОХІМІЯ, ЛІСОЗНАВСТВО

Волосянко Надія. ПРОФІЛЬНІ ДЕГРАДАЦІЇ ЧОРНОЗЕМІВ ОПІДЗОЛЕНИХ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ПОКУТТЯ..... 207
Захарія Ганна. СУЧАСНИЙ СТАН ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕЗЕРВАТІВ ЯЛИЦІ БІЛОЇ НА ТЕРИТОРІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 209

Кучеровська Марія. МУХИ-ДЗЮРЧАЛКИ (SYRPHIDAE) НА ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА “МЕДОБОРИ”..... 210
Солощак Олег. ВПЛИВ СТРОКІВ ТА СПОСОБІВ СІВБИ НА УРОЖАЙНІСТЬ ФАЦЕЛІЇ ДЗВОНИКОВИДНОЇ (*PHACELIA CAMPANULARIA A. GRAY*) ЗА ВИРОЩУВАННЯ НА ЧОРНОЗЕМІ ОПІДЗОЛЕНОМУ..... 212
Собко Олена. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДНІСТРОВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ..... 213
Фітковська Мар’яна. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕЗЕРВАТІВ БУКА ЛІСОВОГО З МЕТОЮ РОЗВИТКУ ПОПУЛЯЦІЙНОГО НАСІННИЦТВА..... 215

Наукове видання

Еврика – XX

Збірник студентських наукових праць

Головний редактор *В. М. Головчак*
Літературне редагування і коректура *Л. М. Слободян*
Комп'ютерна правка, верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 14.07.2019. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Гарнітура "Times New Roman".
Ум. друк. арк. 27,0.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1
Тел. 71-56-22. E-mail: vdvcit@pu.if.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2718 від 12.12.2006